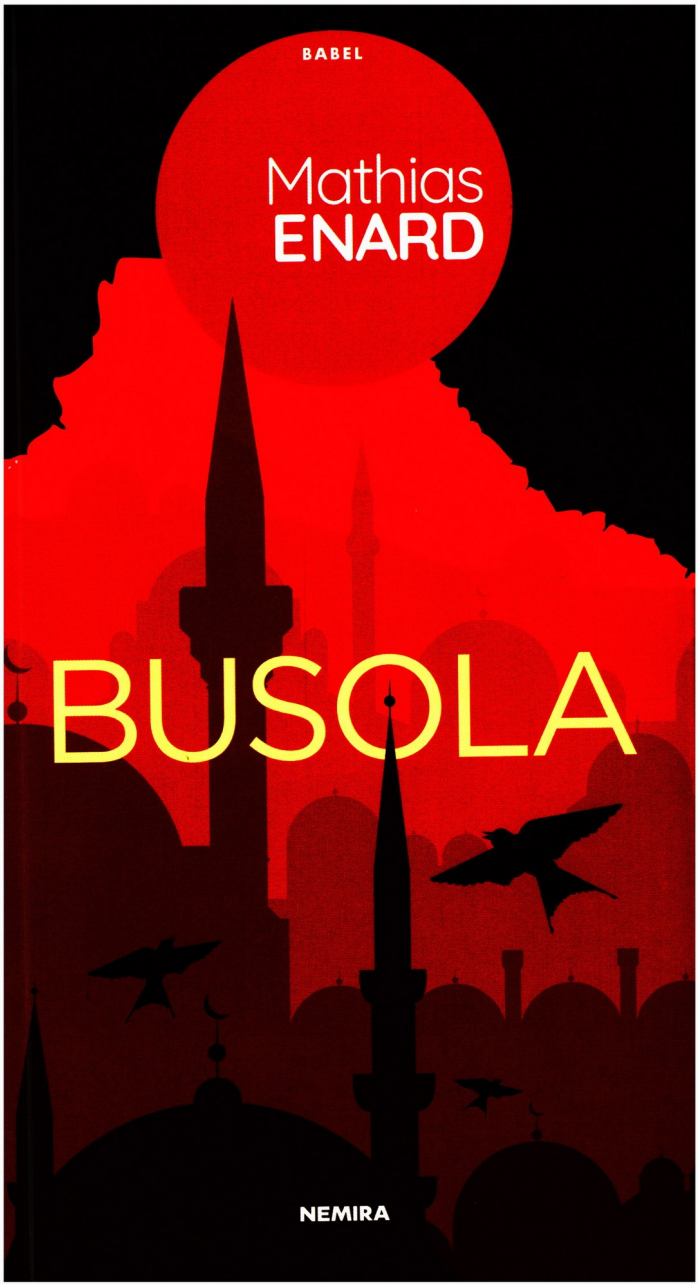
BABEL
Mathias
ENARD
BUSOLA
NEMIRA

Mathias Enard, născut în 1972, studiază civilizațiile arabă și persană și petrece mult timp pentru cercetare în Orientul Mijlociu. În prezent predă la Barcelona, traduce din limba arabă și scrie despre arta islamică.

În 2003 debutează cu romanul *La Perfection du tir*, care va fi recompensat cu mai multe premii pentru francofonie. Confirmă apoi în 2008 cu *Zone*, un roman scris într-o singură frază lungă de 500 de pagini, pentru care câștigă nu mai puțin de șase premii literare.

În anul 2010 publică *Vorbește-le despre bătălii, regi și elefanți* (Nemira, 2017), un mare succes de critică, pentru care primește Premiul Goncourt des lycéens.

Consacrarea definitivă vine în 2015, când câștigă prestigiosul Premiu Goncourt pentru romanul *Busola*.

Colecţie coordonată de Dana Ionescu

BABEL

De acelaşi autor la Editura Nemira:
Vorbeşte-le despre bătălii, regi şi elefanţi

Mathias Énard, născut în 1972, studiază civilizaţiile arabă şi persană şi petrece mult timp pentru cercetare în Orientul Mijlociu. În prezent predă la Barcelona, traduce din limba arabă şi scrie despre arta islamică. În 2003 debutează ca scriitor de ficţiune cu romanul *La Perfection du tir*, care va fi recompensat cu mai multe premii pentru francofonie. Confirmă apoi în 2008 cu *Zone*, un roman scris într-o singură frază lungă de 500 de pagini, pentru care câştigă nu mai puţin de şase premii literare. În 2010 publică *Vorbeşte-le* despre *bătălii*, *regi şi elefanţi*, un mare succes de critică, pentru care primeşte Premiul Goncourt des lycéens. Consacrarea definitivă vine în 2015, când câştigă prestigiosul Premiu Goncourt pentru romanul *Busola*.

Mathias ENARD

BUSOLA

Traducere din limba franceză
Cristian Fulaş

NEMIRA

Această lucrare, editată în cadrul Programului de sprijinire a publicării Nicolae Iorga, a beneficiat de contribuţia Ambasadei Franţei în România şi a Programelor de sprijinire a publicării ale Institutului Francez

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
ENARD, MATHIAS
Busola / Mathias Enard; trad. din limba franceză: Cristian Fulaş.
— Bucureşti: Nemira Publishing House, 2018
ISBN 978 – 606 – 43 – 0353-O
I. Fulaş, Cristian (trad.)
821.133.1
Mathias Enard
BOUSSOLE
© Actes Sud, 2015
© Nemira, 2018
Redactor: Monica ANDRONESCU
Tehnoredactor: Magda BITAY
Lector: Irina CERCHIA
Tiparul este executat la tipografia REAL S.A.
Orice reproducere, totală sau parţială, a acestei lucrări, fără acordul scris al editorului, este strict interzisă şi se pedepseşte conform Legii dreptului de autor.
ISBN 978 – 606 – 43 – 0353-O

Die Augen schließ Ich wieder.
Noch schlägt das Herz so warm.
Wann grünt ihr Blätter am Fenster? *Wann halt Ich mein Liebchen im Arm*?

Închid ochii din nou.
Inima-mi bate tot tare.
Când re-nverzi-vor frunzele-n fereastră?
Când ţine-mi-voi iubita iar în braţe?

Wilhelm Müller & Franz Schubert,
„Călătorie în iarnă”.

Suntem doi fumători de opiu, fiecare în norul lui, fără să vedem nimic în afară, singuri, fumăm fără să ne-nţelegem niciodată, feţe agonizante într-o oglindă, suntem o imagine îngheţată, căreia timpul îi oferă iluzia mişcării, un cristal de nea ce alunecă pe o perniţă de chiciură, căreia nimeni nu-i percepe complexitatea, eu sunt această picătură de apă condensată pe sticla din fereastra camerei de zi, o perlă lichidă, care se rostogoleşte şi nu ştie nimic despre vaporii din care s-a născut, nici despre atomii care încă o compun şi care, curând, vor servi altor molecule, altor corpuri, zăpezii ce atârnă greu peste Viena-n seara asta: cine ştie pe ce gât va curge această apă, pe ce piele, pe ce trotuar, către ce râu, iar această faţă neclară de pe sticlă nu e a mea decât o clipă, una dintre milioanele de combinaţii posibile ale iluziei – uite, domnul Gruber îşi plimbă câinele, deşi burniţează, poartă o şapcă verde şi eternul lui impermeabil; se fereşte de stropii ridicaţi de maşini făcând mici salturi ridicole pe trotuar; căţelul crede că vrea să se joace şi se apropie de stăpânul său, dar îşi ia o palmă în momentul în care-şi pune laba murdară pe impermeabilul domnului Gruber, care, în ciuda tuturor adversităţilor, în cele din urmă se apropie de şosea ca să traverseze, silueta lui e alungită de reflexii, o baltă înnegrită în mijlocul mărilor de umbră ale marilor arbori, destrămate de

farurile de pe Porzellangasse, iar *Herr* Gruber aparent ezită să se piardă în întunericul din Alsergrund, aşa cum eu ezit să părăsesc contemplarea picăturilor de apă, a termometrului şi a ritmului tramvaielor care coboară către Schottentor.

Existenţa e un reflex dureros, un vis de opioman, un poem de Rumi, cântat de Shahram Nazeri, *ostinato-ul* răpăitului de *zarb* face sticla de sub degetele mele să vibreze uşor, ca şi pielea de percuţie, ar trebui să-mi continui lectura, în loc să-l privesc pe domnul Gruber dispărând în ploaie, în loc să-mi aplec urechea la melismele rotitoare ale cântăreţului iranian cu o forţă şi un timbru care ar putea să-i facă să roşească de ruşine pe mulţi dintre tenorii noştri. Ar trebui să opresc discul, e imposibil să mă concentrez; degeaba încerc să recitesc pe părţi acel articol a zecea oară şi nu îi înţeleg sensul misterios, douăzeci de pagini, douăzeci de pagini oribile, înspăimântătoare, care-mi parvin exact azi, azi, când un medic – plin de compasiune, poate – a reuşit să-mi numească boala, mi-a declarat corpul în mod oficial bolnav, aproape uşurat să fi reuşit să pună – ca un sărut mortal – un diagnostic simptomelor mele, un diagnostic pe care ar trebui să-l confirme pentru a începe un tratament, ar spune el, şi a urmări evoluţia, evoluţia, iată, am ajuns aici, la contemplarea unei picături de apă în evoluţia ei spre dispariţie, înainte de a se reîntoarce în Marele Tot.

Nu există hazard, totul e legat, ar spune Sarah, de ce primesc exact azi acest articol prin poştă, un articol retipărit din alte timpuri, pe hârtie, prins cu agrafe, în locul unui PDF însoţit de un mesaj care spune „Primit”, un e-mail care ar fi putut transmite nişte ştiri, ar fi putut explica unde se află, ce e acel Sarawak de unde scrie ea şi care, conform atlasului meu, e un Stat din Malaysia, situat în nord-vestul insulei Borneo, la doi paşi de Brunei şi bogatul său sultan, de asemenea la doi paşi de gamelanele[1] lui Debussy şi Britten, mi se pare –, dar conţinutul articolului e foarte diferit; nu conţine muzică, poate cu excepţia unui lung cântec funebru; douăzeci de foi scrise mărunt, apărute în numărul din septembrie al *Reprezent ations*, o revistă bună din California, în care ea deja a publicat de multe ori. Articolul conţine o scurtă dedicaţie pe pagina de gardă, fără comentariu, *Pentru tine*, *dragă Franz*, *te îmbrăţişez*, *Sarah*, şi a fost trimis prin poştă pe 17 septembrie, adică acum două săptămâni – poşta încă are nevoie de două săptămâni pentru a străbate traseul Malaysia-Austria, poate a întârziat cu timbrele, ar fi putut adăuga o carte poştală, ce înseamnă asta, am parcurs toate urmele ei din apartamentul meu, articolele,

1 Ansamblu instrumental tradițional din Indonezia, compus în principal din instrumente de percuție (n. tr.).

două cărţi şi chiar o versiune a tezei sale de doctorat, imprimată şi legată în Skivertex roşu, două volume mari de trei kilograme fiecare:

„În viaţă există răni care, asemenea leprei, rod sufletul în singurătate”, scrie iranianul Sadegh Hedayat la începutul romanului său *Bufniţa oarbă*: acest om mic, cu ochelari rotunzi, o ştia mai bine decât oricine. Una dintre răni îl va fi făcut să dea gazele la maximum în apartamentul său de pe strada Championnet din Paris, într-o seară de mare singurătate, pur şi simplu o seară de aprilie, foarte departe de Iran, foarte departe, când singura lui companie erau câteva poeme de Khayyam şi o sticlă întunecată de coniac, poate, sau o bucată de opiu, sau poate nimic, absolut nimic, în afară de textele pe care încă le ţinea aproape şi pe care le-a luat cu el în marele vid al gazului.

Nu ştim dacă va fi lăsat vreo scrisoare sau vreun alt semn în afară de romanul său *Bufniţa oarbă*, roman de mult încheiat şi care avea să-i aducă, la doi ani după moarte, admiraţia intelectualilor francezi, care nu citiseră niciodată nimic despre Iran: editorul José Corti avea să publice *Bufniţa oarbă* la scurt timp după *Ţărmurile Syrtului*; Julien Gracq avea să cunoască succesul atunci când gazul din strada Championnet avea să-şi facă efectul, în 1951, şi avea să spună că *ţar murile*... Era romanul „tuturor putregaiurilor nobile”, ca acelea care aveau să-l macine pe Hedayat în eterul vinului şi al gazului. André Breton avea să le ia partea celor doi bărbaţi şi cărţilor lor, prea târziu însă pentru a-l salva pe Hedayat de rănile sale, dacă ar fi putut fi salvat, dacă răul nu va fi fost, foarte sigur, incurabil.

Omuleţul cu lentile groase era şi în exil ca în Iran, calm şi discret, vorbind pe o voce joasă. Ironia şi tristeţea lui rea aveau să-i aducă cenzura, de nu cumva va fi fost la mijloc simpatia lui pentru nebuni şi beţivi, poate chiar admiraţia sa pentru anumite cărţi şi anumiţi poeţi; poate era cenzurat pentru că priza un pic de opiu şi de cocaină, râzând în acelaşi timp de droguri; pentru că bea singur sau avea defectul de a nu-l mai asculta pe Dumnezeu, nici măcar în anumite seri de solitudine, când se auzea chemarea gazului; poate pentru că era nefericit sau pentru că el credea destul de rezonabil în valoarea scrierilor sale sau pentru că nu credea, oricum, doar pentru lucruri deranjante.

Totuşi, e sigur că pe strada Championnet nicio placă nu semnalează nici trecerea lui pe acolo şi nici plecarea; în Iran nu-l aminteşte niciun monument, în ciuda greutăţii istoriei care-l face esenţial şi a greutăţii morţii sale, care încă-i apasă pe compatrioţii săi. Opera lui trăieşte acum la Teheran aşa cum va fi murit el, în nefericire şi clandestinitate, pe tarabele pieţelor de vechituri sau în reeditări trunchiate, din care au fost scoase orice aluzii care ar putea să-l îndemne pe cititor către

droguri sau suicid, totul pentru protecţia tineretului iranian, atent la aceste maladii ale disperării, suicidul şi drogul, tineret care se aruncă, aşadar, asupra cărţilor lui Hedayat cu plăcere atunci când îi parvin şi, astfel celebrat şi rău citit, el se alătură marilor nume care-l înconjoară la Père Lachaise, la doi paşi de Proust, la fel de sobru în eternitate pe cât a fost în viaţă, la fel de discret, fără flori şi fără să i se facă prea multe vizite, din acea zi de aprilie a anului 1951, în care a ales gazul şi strada Championnet pentru a pune capăt tuturor lucrurilor, ros de o lepră a sufletului, imperioasă şi de nevindecat. „Nimeni nu ia hotărârea de a se sinucide; suicidul există în anumiţi oameni, e în natura lor”, Hedayat scrie aceste rânduri la finele anilor 1920. Le scrie înainte de a-l citi şi traduce pe Kafka, înainte de a-l introduce pe Khayyam. Opera lui se deschide cu sfârşitul. Prima culegere pe care o publică se deschide cu *îngropat de viu* (*Zende be gour*), suicidul şi distrugerea, şi descrie clar, gândim noi, gândurile bărbatului care se abandonează în faţa gazului douăzeci de ani mai târziu, lăsându-se să aţipească încetişor după ce şi-a distrus cu grijă hârtiile şi însemnările, în minuscula bucătărie invadată de insuportabilul parfum al primăverii ce stă să vină. Şi-a distrus manuscrisele, poate mai curajos decât Kafka, poate pentru că nu are niciun Max Brod la îndemână, poate pentru că nu are încredere în nimeni sau e convins că a sosit momentul să dispară. Şi dacă Franz Kafka pleacă tuşind, corectând până în ultima secundă manuscrise pe care ar vrea să le ardă, Hedayat pleacă în lenta agonie a somnului greu, cu moartea deja scrisă douăzeci de ani mai devreme, cu viaţa întreagă marcată de plăgile şi rănile acestei lepre care-l măcina-n singurătate şi despre care aflăm că era legată de Iran.

Orient, Europa şi Occident, aşa cum, la Praga, Kafka era în acelaşi timp german, evreu şi ceh, fără a fi nimic în afară de aceste lucruri, cel mai pierdut dintre oameni sau cel mai liber dintre oameni. Hedayat suferea de una dintre acele răni ale sinelui care vă fac să vă rostogoliţi prin lume, această falie care se deschide şi devine crevasă; există acolo, ca în opiu, ca în alcool, ca în tot ce vă despică, nu o boală, ci o decizie, o voinţă de fisurare a eului, până la capăt.

Dacă deschidem această lucrare cu Hedayat şi *Bufniţa oarbă* o facem pentru că ne propunem să explorăm deschiderea, să privim în adâncurile ei, să ne scufundăm în beţia acelora, bărbaţi şi femei, care au oscilat prea mult în alteritate; îi vom da mâna micului om pentru a coborî acolo unde pot fi privite rănile care macină, drogurile, alterităţile, şi a explora acest *între*, *barzakh*, lumea dintre lumi în care cad artiştii şi călătorii”.

Acest prolog este, în mod clar, foarte surprinzător, aceste prime

rânduri încă sunt, la cincisprezece ani distanţă, la fel de derutante – trebuie să fie târziu, ochii mi se închid peste acest text vechi, dactilografiat, în ciuda *zarb-ul\xi* şi a vocii lui Nazeri. Sarah fusese furioasă în momentul susţinerii tezei că i se reproşaseră tonul „romantic" al preambulului şi paralela „absolut în afara subiectului" cu Gracq şi Kafka. Totuşi, Morgan, coordonatorul ei, încercase să o apere, într-un mod de altfel foarte naiv, spunând „că întotdeauna e bine să se vorbească despre Kafka", lucru care-i făcuse să ofteze pe membrii juriului, format din orientalişti vexaţi şi din mandarini aţipiţi, care nu puteau fi smulşi din somnul lor doctrinal decât de ura reciprocă: de altfel, aveau să uite destul de repede introducerea atât de neuzuală a lui Sarah pentru a se ciondăni pe probleme de metodologie, adică pe faptul că nu vedeau în ce sens *promenada* (bătrânul ronţăia cuvântul ca pe o insultă) putea avea un sens ştiinţific, chiar şi sub îndrumarea lui Sadegh Hedayat. Eram în trecere prin Paris, mulţumit că aveam ocazia de a asista pentru prima dată la o susţinere de teză „la Sorbona" şi mulţumit că era teza ei, dar, odată trecute amuzamentul şi surprinzătoarea descoperire a stării vetuste a culoarelor, a sălii şi a juriului, rătăcite în Dumnezeu ştie ce departament pierdut în labirintul cunoaşterii, în care cinci somităţi mergeau, una după alta, să-şi arate interesul, de altfel foarte redus, pentru textul despre care tocmai se vorbise, făcând, totuşi, eforturi supraomeneşti – ca şi mine în sală – să nu adoarmă, acest exerciţiu mă umple de amărăciune şi melancolie, iar în momentul în care părăseam locul (sală de clasă fără fast, cu pupitre din placaj crăpat, spart, care nu adăposteau cunoaşterea, ci mâzgăliturile ce distrăgeau atenţia şi gumele lipite pe dos) pentru a-i lăsa pe oamenii aceia să delibereze, m-a apucat o dorinţă puternică de a-mi lua picioarele la spinare, de a coborî pe bulevardul Saint Michel şi de a merge pe malul apei, ca să nu mă întâlnesc cu Sarah, de teamă să nu-mi ghicească impresiile despre faimoasa susţinere de teză, care trebuia să fie atât de importantă pentru ea. Fuseseră treizeci de persoane în public, o adevărată mulţime pentru culoarul minuscul pe care ne-am pomenit înghesuiţi. Sarah a ieşit în acelaşi timp cu asistenţa, vorbea cu o doamnă mai în vârstă, foarte elegantă, despre care ştiam că e mama ei, şi cu un tânăr care-i semăna tulburător, fratele ei. Era imposibil să înaintez spre ieşire fără să mă intersectez cu ei, m-am întors pe jumătate ca să mă uit la portretele orientaliştilor care împodobeau coridorul, vechi gravuri întinerite şi plăci comemorative dintr-o trecută epocă fastuoasă. Sarah pălăvrăgea, avea un aer obosit, dar nu abătut; poate că, în focul luptei ştiinţifice, în timp ce lua notiţe pentru a-şi pregăti replicile, avusese o senzaţie cu totul

diferită de a publicului. M-a văzut şi mi-a făcut un semn cu mâna. Venisem în primul rând ca s-o însoţesc, dar şi ca să mă pregătesc, chiar dacă doar imaginar, pentru propria mea susţinere – iar lucrul la care asistasem nu mă îmbărbătase deloc. Mă înşelam: după câteva minute de deliberare, când ne-au invitat din nou în sală, a primit nota maximă; faimosul preşedinte, inamicul promenadei, a complimentat-o călduros pentru munca ei şi azi, recitind începutul acelui text, trebuie să recunosc că era ceva puternic şi inovator în cele patru sute de pagini despre imaginile şi reprezentările Orientului, locuri imprecise, utopii, fantasme ideologice în care se pierduseră mulţi dintre cei care încercaseră să le parcurgă: corpurile artiştilor, ale poeţilor şi ale călătorilor care încercaseră să le exploreze fuseseră împinse pas cu pas către distrugere; iluzia rodea, cum spunea Hedayat, sufletul în singurătate – lucrurile care mult timp se numiseră nebunie, melancolie, depresie erau adesea rezultatul unui conflict, al unei pierderi de sine în creaţie, al contactului cu alteritatea şi, chiar dacă toate astea mi s-ar părea azi un pic rapide, romantice adică, exista deja acolo o veritabilă intuiţie pe care ea şi-a construit toată munca ulterioară.

Odată exprimat verdictul, foarte fericit pentru ea, m-am dus să o felicit, iar ea m-a îmbrăţişat călduros, întrebându-mă dar ce faci aici, eu i-am răspuns că hazardul mă adusese la Paris chiar în acel moment, minciună drăguţă, ea m-a invitat să mă alătur apropiaţilor ei pentru cupa de şampanie tradiţională, ceea ce am acceptat; ne-am regăsit la etajul unei cafenele de cartier, în care se sărbătoreau des astfel de evenimente. Sarah avea brusc un aer deprimat, am remarcat că plutea în taiorul ei gri; formele-i fuseseră şterse de Academie, corpul ei purta urmele efortului depus în ultimele săptămâni şi luni; cei patru ani dinainte fuseseră orientaţi către această clipă, nu avuseseră sens decât pentru a ajunge aici, şi acum, când curgea şampania, ea afişa un surâs dulce, de femeie în travaliu – ochii-i erau cerniţi, mă gândeam că-şi petrecuse noaptea revăzându-şi expunerea, prea agitată pentru a dormi. Gilbert de Morgan, coordonatorul ei, era acolo şi el; deja îl cunoscusem la Damasc. Nu-şi ascundea pasiunea pentru protejata lui, o sorbea din ochi cu o privire paternă, care aluneca spre incest pe măsură ce şampania curgea: la a treia cupă, cu privirea aprinsă şi buzele roşii, aşezat singur la o masă înaltă, i-am surprins ochii rătăcind de la părul şi până la mijlocul ei, de jos în sus şi apoi de sus în jos – curând avea să ofteze melancolic şi să golească al patrulea pahar. El a observat că mă uit la el, mi-a aruncat o privire furioasă înainte de a mă recunoaşte şi a-mi zâmbi, ne-am mai întâlnit, nu? I-am reîmprospătat memoria, da, eu sunt Franz Ritter, ne-am văzut la Damasc, împreună

cu Sarah – ah, desigur, muzicianul, şi eram deja atât de obişnuit cu această neînţelegere, încât am răspuns cu un surâs un pic prostuţ. Încă nu schimbasem două cuvinte cu sărbătorita, reţinută de toţi prietenii şi toate rudele, şi iată-mă prins în compania acestui mare savant pe care toată lumea, în afara sălii de curs sau a şedinţei de departament, căuta cu ardoare să îl evite. Îmi punea întrebări de circumstanţă despre cariera mea universitară, întrebări la care nu ştiam să răspund şi pe care preferam chiar să nu mi le pună nimeni; dar, cu toate astea, era în formă, vesel, cum zic francezii, ca să nu spun şugubăţ sau dezmăţat, şi eram departe de a-mi imagina că aveam să-l reîntâlnesc peste câteva luni la Teheran, în împrejurări cu totul diferite, tot în compania lui Sarah, care pentru moment era angajată într-o conversaţie susţinută cu Nadim – el trebuia să vină, ea trebuia să-i explice complicaţiile susţinerii tezei, de ce nu asistase, nu ştiu; şi el era foarte elegant, într-o frumoasă cămaşă albă, cu guler-tunică, ce-i etala tenul mat, barba scurtă şi neagră;

Sarah îl ţinea de ambele mâini de parcă ar fi început să danseze exact în clipa aceea. M-am scuzat faţă de profesor şi m-am dus să mă alătur lor; Nadim m-a îmbrăţişat imediat fratern, ceea ce mi-a reamintit instantaneu de Damasc, de Alep, de lăuta lui în noapte, care îmbăta stelele cerului metalic al Siriei, atât de departe, atât de departe, cer sfâşiat acum nu de comete, ci de rachete, de obuze, de ţipete şi de război – imposibil, la Paris, în 1999, în faţa unei cupe de şampanie, să-mi fi imaginat că Siria avea să fie devastată de violenţa cea mai dezlănţuită, că *souk-ul* din Alep avea să ardă, că minaretul de la moscheea omiazilor avea să se prăbuşească, în fine, că atâţia prieteni aveau să moară sau să fie constrânşi la exil; e imposibil chiar şi azi să-mi imaginez, dintr-un apartament confortabil şi tăcut din Viena, amploarea distrugerilor, anvergura durerii.

Ia uite, s-a terminat discul! Ce forţă, în piesa asta a lui Nazeri! Ce simplitate magică, mistică, această arhitectură a percuţiei care susţine pulsaţia lentă a cântecului, ritmul îndepărtat al extazului aşteptat, un *zikr* hipnotic, care se scurge-n ureche şi te poate însoţi ore întregi! Nadim e astăzi un interpret la lăută, recunoscut la nivel internaţional, căsătoria lor făcuse vâlvă în micuţa comunitate internaţională din Damasc, atât de neprevăzută, atât de bruscă, încât devenise suspectă în ochii multora, mai ales în ai Ambasadei Franţei din Siria – una dintre nenumăratele surprize cu care ne-a obişnuit Sarah, ultima fiind acest articol deosebit de impresionant despre Sarawak: la puţin timp după sosirea lui Nadim le-am spus la revedere, Sarah mi-a mulţumit îndelung pentru prezenţă, m-a întrebat dacă rămân câteva zile la Paris, dacă am

fi avut timp să ne revedem, i-am răspuns că mă întorc în Austria a doua zi; l-am salutat respectuos pe universitarul care deja zăcea pe masă şi am plecat.

Am ieşit din cafenea şi mi-am reluat plimbarea prin Paris. Am cântărit îndelung, târându-mi picioarele prin frunzele moarte de pe cheiul Senei, adevăratele motive care mă împinseseră să-mi pierd timpul astfel, la o susţinere de teză şi la paharul de după, şi întrevăd, în haloul luminii ce înconjoară, la Paris, braţele fraterne ale podurilor şi le smulge ceţii, un moment al unei traiectorii, al unei rătăciri ale cărei scop şi sens nu aveau să se arate, poate, decât *aposteriori* şi care trec, evident, pe aici, prin Viena, în care domnul Gruber revine de la plimbare cu căţelul lui infect: paşi grei pe scară, câine care tropăie, apoi deasupra mea, pe plafon, galopuri şi zgârieturi de lăbuţe. Domnul Gruber nu a ştiut niciodată să fie discret, şi totuşi e primul care se plânge de discurile mele, Schubert, să zicem, spune el, dar opera veche şi muzicile, hm, exotice, nu e obligatoriu să placă oricui, ştiţi ce vreau să zic. Înţeleg că muzica vă deranjează, domnule Gruber, vedeţi, îmi pare rău. Dar ţin să vă semnalez că am trecut prin toate experienţele posibile şi imaginabile cu schelălăitul câinelui dumneavoastră, când sunteţi plecat: am descoperit că doar Bruckner (şi asta, la niveluri sonore ce frizează inacceptabilul) îi domoleşte zgârieturile pe parchet şi îi reduce la tăcere lătrăturile disperate, de care, de altfel, se plânge toată clădirea, iar acest lucru îmi propun să-l dezvolt într-un articol ştiinţific despre meloterapie veterinară, care fără îndoială îmi va aduce laudele tuturor, *Efectele alămurilor asupra dispoziţiei canine*: *dezvoltări şi perspective*.

Are noroc că eu însumi sunt foarte obosit, domnule Gruber, pentru că i-aş da o lovitură de *tombak* la maximum, nişte muzică exotică pentru el şi câinele ăla al lui. Obosit de această zi lungă şi plină de amintiri, ca să scap – de ce să-mi ascund faţa – de perspectiva bolii, în această dimineaţă, când mă întorceam de la spital, am deschis deja cutia poştală şi am crezut că plicul protejat conţinea faimoasele rezultate ale analizelor medicale, după care laboratorul trebuia să-mi trimită o copie: înainte să mă înşele timbrul, am ezitat minute bune să deschid. Credeam că Sarah era pe undeva între Darjeeling şi Calcutta, şi iat-o apărând într-o junglă plină de verdeaţă, din nordul insulei Borneo, în fostele teritorii britanice ale acelei insule bombate. Subiectul monstruos al articolului, stilul sec, atât de diferit de lirismul ei obişnuit, e înfricoşător; sunt săptămâni de când nu am corespondat şi exact în clipa în care eu trec prin cea mai dificilă perioadă din viaţa mea ea reapare în acest fel singular – mi-am petrecut ziua recitindu-i textele,

cu ea, lucru care m-a ţinut departe de gândire, m-a scos din mine şi, exact când mă pregăteam să corectez eseul unei studente, e timpul să dorm, cred că aştept până dimineaţă ca să mă avânt în consideraţiile acestei eleve, *Orientul în operele vieneze ale lui Glück*, pentru că mi se închid ochii de somn, trebuie să abandonez orice lectură şi să mă bag în pat.

Ultima dată când am văzut-o, Sarah trecea trei zile prin Viena din nu ştiu ce motive academice. (Evident, îi propusesem să stea aici, dar refuzase, argumentând că organizaţia care o primea îi oferea un magnific hotel foarte vienez, de care nu înţelegea să se lipsească pentru canapeaua mea *desfundată*, ceea ce, să recunoaştem, mă vexase groaznic). Era foarte în formă şi îmi dăduse întâlnire într-o cafenea din primul arondisment, unul dintre locurile acelea somptuoase căruia afluenţa de turişti, stăpânii locului, îi conferă un aer decadent, care ei îi plăcea. A insistat foarte repede să ne plimbăm, în ciuda burniţei, ceea ce m-a contrariat, nu aveam niciun chef să fac pe turistul în vacanţă într-o după-amiază de toamnă umedă şi rece, dar ea deborda de energie şi în cele din urmă m-a convins. Voia să luăm tramvaiul D până la ultima staţie, sus, la Nussdorf, apoi să ne plimbăm puţin pe

Beethovengang; i-am răspuns iritat că aveam să ne plimbăm mai ales prin noroi, că mai bine rămânem în cartier – ne-am plimbat pe Graben, până la catedrală, i-am spus câteva anecdote despre cântecele deşănţate ale lui Mozart, care au făcut-o să râdă.

— Ştii, Franz, mi-a zis când treceam pe lângă şirul de căleşti din marginea pieţei Sfântul Ştefan, e ceva foarte interesant la cei care cred că Viena e poarta Orientului, lucru care m-a făcut şi pe mine să râd.

— Nu, nu râde, cred că voi scrie despre asta, despre reprezentările Vienei în *Porta Orientis*.

Caii scoteau aburi pe nări de frig şi defecau liniştiţi în saci din piele, agăţaţi sub cozi, ca să nu murdărească prea nobilele pavaje vieneze.

— Deşi m-am gândit mult, nu cred, am răspuns. Formula lui Hofmannsthal, „Viena, poarta Orientului”, mi s-a părut foarte ideologizată, legată de *dorinţa* lui I Iofmannsthal cu privire la locul imperiului în Europa… Bineînţeles, avem *ćevapčići* şi paprika, dar, dincolo de asta, e mai mult oraşul lui Schubert, al lui Richard Strauss, al lui Schönberg, nu e nimic foarte oriental în asta, după părerea mea. Şi, chiar în reprezentare, în imagistica vieneză, în afară de croasant, nu prea mi-am dat seama ce evoca o atât de mare individualizare orientală.

E un clişeu. Îi servisem neîncrederea mea în această idee, atât de

repetată, încât nu mai avea niciun sens:

— Dacă a avut otomanii la porţile ei de două ori nu înseamnă că devine exact poarta Orientului.

— Problema nu e aici, ea nu stă în realitatea ideii, pe mine mă interesează să înţeleg de ce şi cum atâţia călători au văzut în Viena şi Budapesta primele oraşe „orientale" şi ce ne poate arăta asta despre sensul pe care îl dau ei acestui cuvânt. Şi, dacă Viena e *poarta* Orientului, spre care Orient se deschide ea?

Căutarea ei cu privire la sensul Orientului, interminabilă, infinită – recunosc că m-am îndoit şi eu de certitudinile mele, am reflectat la rândul meu şi, gândindu-mă iar la asta acum, când sting lumina, poate că Viena imperială avea ceva din Istanbul, ceva din *Österreich*, din Imperiul de Răsărit, dar acel ceva îmi pare îndepărtat, prea îndepărtat, astăzi. Viena nu mai e capitala Balcanilor şi otomanii nu mai există. Imperiul Habsburgic sigur era Imperiul de Mijloc şi, cu respiraţia calmă de dinainte să adormi, ascultând maşinile ce alunecă pe asfaltul umed, cu perna încă delicios de proaspăt mirositoare, lipită de obraz, cu umbra bătăii *zarb-ul\îi* încă în ureche, trebuie să fiu de acord că Sarah sigur cunoaşte Viena mai bine decât mine, mai profund, fără a se opri la Schubert şi Mahler, aşa cum adesea străinii cunosc mai bine un oraş decât propriii lui locuitori, pierduţi în rutină – mă târâse, demult, înainte de plecarea noastră la Teheran, după instalarea mea aici, mă târâse la Josephinum, fostul spital militar unde se găseşte una dintre cele mai atroce expoziţii: expoziţia de mulaje anatomice de la sfârşitul secolului al XVIII-lea, concepute pentru educaţia şi ucenicia chirurgilor, care să nu mai depindă de cadavre şi de miasmele lor –, figuri din ceară, comandate la Florenţa, la unul dintre cele mai mari ateliere de sculptură; printre modelele expuse în vitrinele din lemn preţios se afla, pe o pernă roz, ştearsă de timp, o tânără blondă, cu trăsături fine, lungită pe o parte şi cu faţa ascunsă, cu ceafa uşor îndoită, cu părul desfăcut, cu o diademă de aur pe frunte şi buzele uşor întredeschise, cu două şiruri de perle frumoase în jurul gâtului, cu un genunchi semiîndoit şi cu ochii deschişi într-o poză mai degrabă inexpresivă, care, dacă o studiai suficient, sugera abandonul sau măcar pasivitatea: complet goală, cu pubisul mai întunecat decât părul şi uşor curbat, era de o mare frumuseţe. Deschisă ca o carte de la piept până la vagin, i se vedeau inima, plămânii, ficatul, intestinele, uterul şi venele, de parcă ar fi fost decupată cu grijă de un criminal obsedat sexual, care i-ar fi incizat toracele şi abdomenul şi le-ar fi scos la lumina zilei, interiorul unei cutii de ace, al unui orologiu de mare preţ, al unui automat. Părul lung, etalat pe pernă, privirea calmă şi mâinile pe jumătate îndoite

sugerau chiar că ar fi putut să-i facă plăcere asta, iar ansamblul, în cuşca lui de sticlă cu montanţi de acaju, provoca în acelaşi timp dorinţă şi spaimă, fascinaţie şi dezgust: mi-i imaginam, cu două secole înainte, pe tinerii studenţi la Medicină descoperind corpul de ceară, de ce mă gândesc la aceste lucruri înainte de a adormi, mai bine să ne imaginăm sărutul unei mame pe frunte, această tandreţe pe care o aşteptăm în noapte şi care nu vine niciodată înaintea manechinelor de la anatomie, deschise de la claviculă până la vintre – ce gândeau medicii în devenire în faţa acestui simulacru nud, reuşeau ei să se concentreze pe sistemul digestiv sau respirator, dacă prima femeie pe care o vedeau astfel, fără veşminte, de la înălţimea halatelor lor albe şi a celor douăzeci de ani, era o blondă elegantă, o moartă falsă, căreia sculptorul se chinuise să-i ofere toate caracteristicile vieţii, pentru care îşi folosise tot talentul, în îndoitura genunchiului, în carnaţia coapselor, în expresia mâinilor, în realismul sexului, în galbenul cu firişoare de sânge al splinei, în roşul întunecat şi alveolar al plămânilor. Sarah se extazia în faţa acestei perversităţi, uită-te la păr, e incredibil, spunea, e dispus savant pentru a sugera nonşalanţa, dragostea, şi îmi imaginam un amfiteatru întreg de carabinieri oftând admirativ când un profesor greoi şi cu mustaţă dezvelea mulajul ca să enumere organele, cu bagheta în mână, unul câte unul, şi ciocănea, cu un aer jucăuş, cheia spectacolului: minusculul fetus conţinut de matricea trandafirie, la câţiva centimetri de pubisul cu fire blonde, evanescente, delicate, de o fineţe pe care ne-o imaginăm ca fiind reflexul unei dulceţi terifiante şi interzise. Sarah m-a făcut să observ, uite, e o nebunie, e însărcinată, şi m-am întrebat dacă această graviditate ceroasă era un capriciu al artistului sau o cerinţă a comanditarilor, să arate eternul feminin în toate aspectele sale, în toate posibilităţile; acest fetus, odată descoperit sub pilozitatea deschisă, se adăuga şi el tensiunii sexuale care emana din ansamblu şi te simţeai cuprins de o imensă vinovăţie pentru că găsiseşi frumuseţe în moarte, un dram de dorinţă într-un corp atât de perfect ciopârţit – nu puteai să nu-ţi imaginezi clipa conceperii embrionului, un timp pierdut în ceară, şi să nu te întrebi ce bărbat, din ceară sau răşină, penetrase aceste măruntaie atât de perfecte ca să fecundeze, moment în care întorceai imediat capul: Sarah surâdea din cauza pudorii mele, întotdeauna m-a considerat puritan, fără îndoială pentru că nu putea înţelege că nu scena în sine mă făcea să întorc capul, ci scena care se desena în spiritul meu, în realitate mult mai tulburătoare – eu sau cineva asemănător mie, gata s-o penetreze pe această moartă-vie.

Restul expoziţiei era convenabil: un corp jupuit de viu îşi odihnea liniştit genunchiul, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic, chiar dacă nu

mai avea nici măcar un centimetru pătrat de piele, nici măcar unul, pentru a-şi arăta toată complexitatea colorată a circulaţiei sangvine; picioare, mâini şi diverse organe păstrate în borcane de sticlă, detalii de oase, de articulaţii, de nervi, în fine, toate misterele mari şi mici conţinute în corp şi bineînţeles că trebuie să mă gândesc la asta acum, în seara asta, în noaptea asta, după ce de dimineaţă am citit articolul oribil al lui Sarah, după ce eu însumi am primit diagnosticul şi aştept nenorocitele de rezultate ale analizelor, să ne schimbăm ideile, să revenim, omul care încearcă să adoarmă se întoarce şi iată o nouă pornire, o nouă încercare, să respirăm profund.

Un tramvai zdrăngăne sub fereastră, încă unul care coboară pe Porzellangasse. Tramvaiele care urcă sunt mai silenţioase sau poate sunt pur şi simplu mai puţine; cine ştie, poate că municipalitatea vrea să-i atragă pe consumatori spre centru, fără să se mai îngrijească să-i ducă şi înapoi acasă. E ceva muzical în zdrăngănitul lor, ceva din *Calea ferată* de Alkan, dar mai lent, Charles-Valentin Alkan, maestru uitat al pianului, prieten cu Chopin, cu Liszt, cu Heinrich Heine şi Victor Hugo, despre care se povesteşte că a murit zdrobit de propria bibliotecă în timp ce prindea Talmudul pe o placă – am citit recent că e fals, e încă o legendă de acest compozitor legendar, atât de genial, încât a fost uitat mai bine de un secol, se pare că va fi murit zdrobit de un cuier sau o etajeră grea, pe care se aşezau şepcile, Talmudul nu avea nicio legătură cu asta, *a priori*. În orice caz, *Calea ferată*, lucrarea lui pentru pian, e pur şi simplu plină de virtuozitate, se aud aburul, scârţâitul primelor trenuri; locomotiva galopează pe mâna dreaptă, iar bielele se rostogolesc sub stânga, ceea ce dă o impresie de demultiplicare a mişcării, o, Doamne, atât de stranie şi, după părerea mea, crunt de executat – kitsch, ar fi zis Sarah, foarte kitsch această poveste cu tren, şi nu s-ar fi înşelat întru totul, e adevărat că, de fapt, compoziţiile programatice „imitative" au ceva demodat, totuşi ar putea fi aici titlul unui articol, *Zgomote de trenuri*: *calea ferată în muzica franţuzească*, adăugând la Alkan *Pacific 231* de Arthur Honegger, *Eseu asupra istoriei locomotivelor* de Florent Schmitt, orientalistul, şi chiar *Odiseea căii ferate* de Berlioz: aş putea eu însumi să compun o mică piesă, *Tramvaie de porţelan*, pentru clopoţei, *zarb* şi boluri tibetane. E foarte posibil ca lui Sarah să i se pară kitschul suprem, oare ar vedea evocarea mişcării unui caier, a unei curse de galop sau deriva unei bărci la fel de kitsch, fără îndoială că nu, cred că-mi amintesc că aprecia, ca şi mine, liedurile lui

Schubert, în orice caz vorbeam des despre ele. În mod clar, madrigalismul e o mare problemă. Nu reuşesc să mi-o scot pe Sarah din

cap în prospeţimea pernei, a bumbacului, a tandreţii penelor, de ce mă târâse în acest incredibil muzeu de ceară, imposibil să-mi amintesc – ce lucra în acel moment, în momentul instalării mele aici, când aveam impresia că sunt Bruno Walter, chemat să-l secondeze pe Marele Mahler la Opera din Viena o sută de ani mai târziu: întors victorios dintr-o campanie în Orient, la Damasc mai precis, fusesem trimis să-mi secondez maestrul la universitate şi găsisem aproape imediat această locuinţă la doi paşi de magnificul campus unde aveam să oficiez, un apartament mic, dar agreabil, în ciuda scrâşniturilor animalului *domnului* Gruber, a cărui canapea extensibilă, indiferent ce ar fi spus Sarah, era cu totul şi cu totul onorabilă, iată dovada: când venise prima dată, în vizita stranie la muzeul frumoaselor sfâşiate, dormise pe ea cel puţin o săptămână, fără să se plângă. Încântată să vadă Viena, încântată că eu o ajutam să descopere oraşul, spunea, chiar dacă ea era cea care mă ţâra prin locurile cele mai nebănuite ale urbei. Bineînţeles că am dus-o să vadă casa lui Schubert şi numeroasele locuinţe ale lui Beethoven: bineînţeles că am plătit (fără să recunosc, minţind despre preţ) o avere ca să mergem la operă – *Simon Boccanegra* de Verdi, plină de săbii şi furori, în regia lui Peter Stein cel Mare, Sarah ieşise încântată, îmbătată, covârşită de loc, de orchestră, de interpreţi, de spectacol, deşi Dumnezeu ştie că opera poate fi kitsch, ea se lăsase, totuşi, furată de Verdi şi de muzică, nu fără să mă facă să observ, aşa cum îi era obiceiul, o coincidenţă amuzantă: ai văzut că personajul manipulat pe tot parcursul operei se numeşte Adorno? Cel care crede că are dreptate, se revoltă, se înşală, dar sfârşeşte prin a fi proclamat doge? E o nebunie, totuşi. Era incapabilă să-şi adoarmă spiritul, chiar şi la Operă. Ce vom fi făcut după, cu siguranţă vom fi luat un taxi pentru a cina într-un *Heuriger* şi pentru a profita de aerul excepţional de cald al primăverii, când colinele vieneze miros a grătare, a iarbă şi a fluturi, iată ce mi-ar face bine, un pic de soare de iunie, în locul acestei toamne interminabile, a acestei ploi continue, care-mi bate-n geam – am uitat să trag draperiile, ce idiot, grăbit să mă culc şi să sting lumina, va trebui să mă ridic, nu, nu acum, nu acum când sunt într-un *Heuriger*, sub o viţă-de-vie, şi beau vin alb cu Sarah, ca să ne amintim de Istanbul poate, de deşert, cine ştie, sau ca să vorbim despre Viena şi despre muzică, despre budismul tibetan, despre călătoria în Iran, care deja se profila la orizont. Nopţile din Grinzing, după nopţile din Palmira, *Grüner Veltliner*, după vinul libanez, prospeţimea unei seri de primăvară după apusurile sufocante ale Damascului. O tensiune un pic încurcată. Oare ca deja ţinea discursuri despre Viena *ca poartă a Orientului*, mă şocase punând pe foc *Dunărea*

de Claudio Magris, una dintre cărţile mele preferate: Magris e un habsburg nostalgic, spunea ea, *Dunărea* lui e teribil de nedreaptă cu Balcanii; cu cât se afundă în subiect, cu atât ne dă mai puţine informaţii. Primii o mie de kilometri ai cursului fluviului ocupă mai bine de două treimi din carte; celor o mie opt sute care urmează le consacră doar o sută de pagini: odată ce părăseşte Budapesta, nu mai are aproape nimic de spus, lăsând impresia (contrar a ce se anunţă în introducere) că toată Europa de Sud-Est e mult mai puţin interesantă, că n-a existat nimic important acolo şi nu s-a construit nimic important. E o viziune teribil de „austrocentristă" asupra geografiei culturale, o negare aproape absolută a identităţii balcanilor, a Bulgariei, a Moldovei, a României şi, mai ales, a moştenirii lor otomane comune.

Alături de noi, un grup de japonezi înfulecau escalop vienez de dimensiuni inimaginabile, în porţii care atârnau pe lângă marginile farfuriilor oricum nemăsurate, urechi de urşi de pluş uriaşi.

Se încălzea spunând asta, ochii i se întunecau, colţul gurii îi tremura puţin; n-am putut să mă abţin, am chicotit.

— Îmi pare rău, nu văd miza. Cartea lui Magris mi s-a părut savantă, poetică şi uneori chiar amuzantă, o plimbare, o plimbare erudită şi subiectivă, ce rău e în asta, sigur că Magris e specialist în Austria, a scris o teză despre viziunea asupra Imperiului în literatura austriacă din secolul al XIX-lea, dar, ce vrei, n-o să-mi scoţi din cap ideea că *Dunărea* e o mare carte, un succes mondial, mai ales.

— Magris e ca tine, un nostalgic. Un triestin melancolic, care regretă Imperiul.

Sigur că exagera, mai era şi vinul la mijloc, urca pe cai mari, vorbea din ce în ce mai tare, atât de tare, încât vecinii noştri japonezi se întorceau spre noi din când în când; începea să-mi fie un pic jenă – în plus, chiar dacă ideea de austrocentrism la sfârşitul secolului XX îmi părea nespus de comică, chiar haioasă, mă vexase folosind cuvântul „nostalgic".

— Dunărea e fluviul care leagă catolicismul, ortodoxia şi islamul, a mai zis. E important: e mai mult decât o trăsătură de unire… E… Un mijloc de transport. Posibilitatea unei treceri.

Am privit-o, părea să se fi calmat. Mâna ei stătea pe masă, puţin împinsă spre mine. În jurul nostru, în grădina plină de verdeaţă a hanului, între viţele-de-vie şi trunchiurile negre de pin, chelneriţele cu şorţuri brodate alergau cu tăvi grele, pline cu carafe din care săreau, în ritmul paşilor tinerelor pe pietriş, stropi de vin alb, tras din butoaie de atât de puţin timp, încât era încă tulbure şi spumos. Aveam chef de amintiri din Siria; mă regăseam disertând asupra *Dunării* lui Magris.

Sarah.

— Uiți iudaismul, am zis.

Mi-a zâmbit mai degrabă surprinsă; privirea i s-a luminat o clipă.

— Da, sigur, şi iudaismul.

Era înainte sau după ce m-a dus la muzeul iudaic din Dorotheergasse, nu mai ştiu, fusese ultragiată, absolut şocată de „indigenţă" acelui muzeu – chiar redactase un *Comentariu anexă la ghidul oficial al Muzeului Iudaic din Viena*, foarte ironic, mai degrabă amuzant. Eu trebuia să revin acolo la un moment dat, să văd dacă lucrurile se schimbaseră; în vremurile acelea vizita era organizată pe etaje, mai întâi expoziţii temporare, apoi colecţii permanente. Parcursul *holografic* al personalităţilor evreieşti eminente din capitală îi păruse de o vulgaritate de nenumit, holograme pentru o comunitate dispărută, pentru fantome, ce evidenţă oribilă – ca să nu mai vorbim de urâţenia imaginilor. Era abia la începutul indignării. Ultimul etaj a făcut-o, nici mai mult, nici mai puţin, să izbucnească în râs, râs care s-a transformat treptat într-o lurie tristă: zeci de vitrine pline cu tot felul de obiecte, sute de cupe, sfeşnice, pâlnii, eşarfe, mii de obiecte iudaice, aruncate claie peste grămadă, cu o explicaţie sumară şi terifiantă: *articole spoliate între 1938 şi 1945*, *pe care proprietarii nu le-au revendicat*, sau ceva în genul ăsta, pradă de război regăsită printre relicvele celui de Al Treilea Reich şi aruncată în mansarda Muzeului Iudaic din Viena ca în podul unui bunic cam dezordonat, o adunătură, o grămadă de vechituri pentru un anticar fără scrupule. Şi nu e nicio îndoială, zicea Sarah, că totul s-a făcut cu cele mai bune intenţii din lume, pentru ca praful să nu se depună şi ca sensul acestei grămezi să nu se piardă de tot şi să lase locul unui *Capernaum*[2], numele unui oraş din Galileea, să nu uiţi, zicea ea. Alterna între râs şi furie: dar ce imagine a comunităţii evreieşti, ce imagine, îţi jur, imaginează-ţi-i pe copiii şcolari care vizitează acest muzeu, ei îşi vor închipui că acei evrei dispăruţi erau argintari colecţionari de sfeşnice şi, fără îndoială, avea dreptate, era deprimant şi mă făcea să mă simt un pic vinovat.

Chestiunea care o bântuia pe Sarah după vizita noastră la muzeul iudaic era alteritatea, felul în care expoziţia eluda chestiunea diferenţei şi se centra pe „personalităţi eminente" care trimiteau la „acelaşi" şi la o adunătură de obiecte golite de sens, care „dezamorsau", spunea ea, diferenţele religioase, culturale, sociale şi chiar lingvistice pentru a prezenta cultura materială a unei civilizaţii strălucitoare şi dispărute. Lucru asemănător cu grămada de scarabei-fetiş din vitrinele de lemn

2 Aici, cu sensul de bona fides (juridic, „bună-credință"), cu trimitere la orașul biblic cu același nume și la Predica de pe munte. Fericirile.

ale Muzeului din Cairo sau cu sutele de vârfuri de săgeţi şi piepteni din os dintr-un Muzeu al Preistoriei, zicea ea. Obiectul umple vidul.

Iată, stăteam liniştit într-un *Heuriger* ca să profit de o superbă seară de primăvară, şi acum îl am în cap pe Mahler şi ale sale *Kinder totenlieder*, cântece de copii morţi, compuse de cel care-şi duce propria fiică moartă pe braţe la Maiernigg, în Carinthia, la trei ani după ce le compusese, cântece a căror oribilă premoniţie nu va fi înţeleasă decât după dispariţia sa din 1911: poate că sensul unei opere e amplificat atroce de istorie, e amplificat şi decuplat în oroare. Nu există hazard, spunea Sarah aproape în sens budist, mormântul lui Mahler se află în cimitirul din Grinzing, la doi paşi de vestitul *Heuriger* în care vom fi petrecut o seară atât de plăcută, în ciuda „disputei" danubiene, şi aceste *Kindertotenlieder* sunt poeme de Riickert, primul mare poet german orientalist, împreună cu Goethe, Orientul, mereu Orientul.

Nu există hazard, dar nu am tras încă draperia şi mă deranjează felinarul din colţul străzii Porzellan. Curaj: e penibil pentru cel care tocmai s-a aşezat să doarmă să se ridice, căci va fi omis o nevoie naturală pe care corpul i-o aminteşte brusc sau va fi uitat ceasul deşteptător departe, e o mizerie, vulgar vorbind, să trebuiască să părăseşti culcuşul, să cauţi cu vârful picioarelor papucii, care nu ar trebui să fie departe, să decizi că ţi se rupe de papuci pentru un drum atât de scurt, să sari până la cordonul draperiei, să faci un drum rapid până la baie, să urinezi aşezat, cu picioarele în aer, pentru a evita un contact prelungit cu gresia îngheţată, să faci drumul invers cât mai repede ca să-ţi reiei visele pe care nu ar fi trebuit să le părăseşti niciodată, mereu această melodie în acest cap care se odihneşte, trudit, pe pernă – în adolescenţă era singura piesă a lui Mahler pe care o suportam, ba chiar singura care mă emoţiona până la lacrimi, plânsul oboiului, cântecul terifiant, ascundeam această pasiune ca pe un defect cam ruşinos şi azi e destul de trist să-l văd pe Mahler atât de sclipitor, înghiţit de publicitate şi cinema, frumoasa lui faţă urâtă atât de utilizată pentru a vinde Dumnezeu ştie ce, trebuie să fac cumva să nu mai detest această muzică ce umple programele de orchestră, rafturile magazinelor de discuri, posturile de radio şi anul trecut, când a fost centenarul morţii lui, trebuia să-ţi acoperi urechile din cauza unei Viene pline de Mahler până în colţurile cele mai nebănuite, vedeam turişti arborând tricouri cu efigia lui Gustav, cumpărând postere, magneţi pentru frigidere şi sigur că la Klagenfurt era coadă pentru a-i vizita cabana de pe malul lacului Wörthersee – nu am fost niciodată, iată o excursie pe care pot să i-o propun lui Sarah, să parcurgem misterioasa Carinthie: nu există hazard, Austria stă între noi, în mijlocul Europei, aici

ne-am întâlnit, eu m-am întors în cele din urmă şi ea nu a încetat să mă viziteze. Karma, Destinul, conform numelor pe care binevoim să-l dăm forţelor în care crede ea: prima dată ne-am întâlnit în Styria, cu ocazia unui colocviu, una dintre acele mari slujbe ale orientalismului, organizate la intervale regulate de capii branşei noastre la care, aşa cum se cuvine, fuseseră acceptaţi câţiva „tineri cercetători" – pentru ea, pentru mine, botezul focului. Am făcut drumul de la Tübingen cu trenul *via* Stuttgart, Nürnberg şi Viena, profitând de minunata călătorie pentru a-mi şlefui o ultimă dată intervenţia (*Moduri şi intervale în muzica lui Al-Farabi*, titlu de altfel cu totul pretenţios, date fiind puţinele certitudini pe care le conţinea acel rezumat al amintirilor mele) şi mai ales pentru a citi *Ce mică-i lumea*!, cartea amuzantă a lui David Lodge, cea mai bună introducere posibilă, credeam eu, în lumea universitară (nu am recitit-o de mult, iată, iată ce ar putea aduce o distracţie unei lungi seri de iarnă). Sarah prezenta o lucrare mult mai originală şi mai reuşită decât a mea, *Miraculosul în* Pajişti de aur *de Massoudi*, extras din opera ei. Eram singurul muzician dintr-un grup de filosofi; ea participa, straniu, la o masă rotundă cu tema „Literatura arabă şi ştiinţele oculte". Colocviul se ţinea la Hainfeld, locuinţa lui Joseph von Hammer-Purgstall, primul mare orientalist austriac, traducător în germană al celor o *mie şi una de nopţi* şi al *Divanului* lui Hafez, istoric al Imperiului Otoman, prieten cu Silvestre de Sacy şi cu toţi membrii găştii de orientalişti din epocă, desemnat unic moştenitor al unui aristocrat foarte bătrân din Styria, care-i lăsase titlul şi castelul în 1835, practic cel mai mare *Wasserschloss* din regiune. Von Hammer, maestrul lui Friedrich Rückert, pe care îl va fi învăţat persana la Viena şi cu care va fi tradus fragmente din

Divan-e Shams de Rumi, o legătură între un castel uitat din Styria şi *Kindertotenlieder*, care face legătura între Mahler, poezia lui Hafez şi orientaliştii secolului al XIX-lea.

Conform programului colocviului, Universitatea din Graz, gazda noastră în ilustrul palat, făcuse bine lucrurile: aveam să fim cazaţi în micile oraşe Feldbach şi Gleisdorf, foarte aproape; un autobuz *special* avea să ne ducă în fiecare dimineaţa la Hainfeld şi să ne aducă acasă seara, după cina *servită în hanul cast*elului, pentru dezbateri fuseseră amenajate trei săli ale clădirii, una dintre ele fiind chiar splendida bibliotecă a lui Hammer, încă garnisită cu cărţile lui şi, cireaşa de pe tort, biroul de turism din Styria avea să propună în permanenţă *degustări şi vânzare de produse locale*: toate acestea păreau foarte „suspecte", cum ar spune Sarah azi.

Locul era pur şi simplu splendid.

Spaţii de agrement largi, situate între o fermă modernă, o pădure şi o mlaştină înconjurau o clădire de două etaje, cu acoperişurile abrupte acoperite cu ţiglă neagră, clădire ce încadra o curte pătrată, cu latura de cincizeci de metri – atât de straniu proporţionată, încât, din exterior şi în ciuda turnurilor mari din colţuri, castelul părea prea scund pentru dimensiunile sale, parcă făcut una cu pământul de palma unui uriaş. Zidurile exterioare, austere, rămăseseră fără tencuială pe porţiuni mari în care se vedeau cărămizile şi doar vastul portic de la intrare – un tunel lung şi întunecat, cu ogive joase – îşi conservase splendoarea barocă şi, mai ales, spre surprinderea orientaliştilor care-i treceau pragul, o inscripţie în arabă, caligrafiată în basorelief în piatră, care proteja clădirea şi pe locuitorii săi cu binecuvântările ei: fără nicio îndoială, era singurul *Schloss*[3] din toată Europa care avea pe frontispiciu numele atotputernicului Allah.

M-am întrebat, coborând din autobuz, ce contempla trupa de universitari cu nasul pe sus, apoi am fost lovit şi m-a izbit şi pe mine, la rândul meu, micul triunghi de arabescuri pierdute în ţinuturile catolice, la câţiva kilometri de frontierele slovacă şi ungară: oare Hammer adusese inscripţia dintr-una din călătoriile lui sau era o copie penibilă, făcută de un pietrar din partea locului? Acest mesaj de întâmpinare în arabă nu era decât prima surpriză, iar a doua era şi ea mare: odată parcurs tunelul de la intrare, aveai brusc impresia că te afli într-o mănăstire spaniolă sau într-o abaţie italiană; peste tot în jurul curţii şi pe cele două etaje ale clădirii curgea o suită interminabilă de arcade, de arce de culoarea lutului de Siena, întrerupte doar de o capelă barocă, albă, a cărei clopotniţă în bulb contrapuncta aspectul meridional al ansamblului. Toată circulaţia castelului se făcea, deci, prin acest imens balcon în care dădeau, cu o regularitate monastică, atât de numeroasele încăperi, lucru foarte surprinzător într-o zonă din Austria, al cărei climat nu avea reputaţia de a fi printre cele mai blânde din Europa iarna, dar care se explica, am aflat mai târziu, prin faptul că arhitectul italian nu vizitase regiunea decât vara. Valea Raabului căpăta, deci, cu condiţia să rămâi în curtea supradimensionată, un aer toscan. Era începutul lui octombrie şi vremea nu era foarte frumoasă în ziua sosirii în Styria, în casa lui Joseph von Hammer-Purgstall; un pic turtit de călătoria cu trenul, dormisem tun într-un mic han privat din inima unui sat care-mi păruse (poate din cauza oboselii de pe drum sau a burniţei dense de pe cărarea ce şerpuia pe colinele dinspre Graz) mult mai departe decât ne spuseseră organizatorii, dormisem tun, e

3 „Castel“ - în lb. germ. în orig. (n. red.).

chiar momentul să mă gândesc la asta, poate că şi acum ar trebui să găsesc un mijloc de a obosi, o călătorie lungă cu trenul, o drumeţie în munţi, sau să bat barurile dubioase ca să încerc să pun mâna pe o doză de opiu, dar în

Alsergrund sunt slabe şanse să dau peste o bandă de *teriyaki* iranieni: din păcate pentru vremurile noastre, Afghanistanul, victimă a pieţelor, exportă mai ales heroină, substanţă şi mai înspăimântătoare decât comprimatele prescrise de Dr. Kraus, dar sper, sper să-mi găsesc somnul, iar, dacă nu, la un moment dat soarele tot va răsări. Mereu aerul ăsta de nenorocire în cap. Acum şaptesprezece ani (să încercăm printr-o mişcare a pernei să-i izgonim pe Riickert, Mahler şi toţi copiii morţi) Sarah avea poziţii mult mai puţin radicale sau poate tot radicale, dar mai timide; încerc să o revăd coborând din autocar în faţa castelului Hainfeld, cu părul roşu, lung şi ondulat; obrajii rotunzi şi petele de roşeaţă îi dădeau un aer copilăros, care contrasta cu privirea profundă, aproape dură; faţa ei avea deja un nu ştiu ce oriental, în culoarea şi forma ochilor, trăsătură care mi se pare că s-a accentuat odată cu vârsta, trebuie să am fotografii pe undeva, fără îndoială nu de la Hainfeld, ci multe clişee uitate din Siria şi Iran, foi de album foto, mă simt foarte calm acum, amorţit, legănat de amintirea colocviului din Austria, a castelului lui Hammer-Purgstall şi a lui Sarah în curtea acestuia, pe cale să studieze inscripţia arabă cu un oftat de şef incredul şi cu un aer uimit, acelaşi şef pe care l-am observat adesea oscilând între mirare, perplexitate şi răceală blazată, cea pe care mi-o arată când o salut prima dată, după intervenţia ei, atras de calitatea textului şi, bineînţeles, de frumuseţea ei, de şuviţa castanie care-i ascunde faţa când, emoţionată în primele minute, îşi citeşte lucrarea despre monştrii şi miracolele din *Pajişti de aur*: strigoi terifianţi, djinni, *hinn*, *nisnas*, *hawatifi* creaturi stranii şi periculoase, practici magice şi divinatorii, popoare semiumane şi animale fantastice. Mă apropii de ea traversând mulţimea de savanţi care se înghesuie în jurul bufetului din pauza de cafea, pe unul dintre balcoanele cu arcade din curtea atât de italiană a castelului styrian. E singură, sprijinită de balustradă, cu o ceaşcă goală în mână; se uită la faţada albă a capelei în care se reflectă soarele de toamnă şi eu îi zic scuzaţi-mă, magnifică intervenţia despre Massoudi, incredibili toţi acei monştri şi ea îmi surâde drăguţ fără să-mi răspundă, privindu-mi zbaterea între propria timiditate şi tăcerea ei: înţeleg imediat că aşteaptă să vadă dacă mă voi scufunda în banalităţi. Mă mulţumesc să-i propun să-i umplu iar ceaşca, îmi zâmbeşte din nou, cinci minute mai târziu suntem în toiul conversaţiei, vorbind despre spirite şi djinni; fascinantă e, îmi spunea ea, disjuncţia pe care Massoudi

o operează între creaturi *atestate*, *veridice* şi invenţii pure ale imaginarului popular: djinnii şi spiritele sunt reale pentru el, culege mărturii acceptabile pentru criteriile sale de probă, în timp ce *nisnas*, de exemplu, grifonii sau pasărea phoenix sunt legende. Massoudi ne dă multe detalii despre viaţa spiritelor: de vreme ce forma şi instinctele le izolează de toate fiinţele, spune el, acestea caută izolarea cea mai sălbatică şi nu se simt bine decât în deşert. Din punct de vedere al corpului, ele ţin atât de uman, cât şi de animalul cel mai brutal. „Naturalistul" Massoudi este, de fapt, interesat de modul în care se nasc şi se reproduc vampirii, dacă e vorba şi despre animale: raporturile carnale cu oamenii, în mijlocul deşertului, sunt imaginate ca o posibilitate. Dar preferă teza savanţilor din India, care consideră că vampirii sunt o manifestare a energiei anumitor stele, atunci când acestea răsar.

Un alt congresist se amestecă în conversaţia noastră, are un aer foarte interesat de posibilitatea acuplării între oameni şi vampiri; e un francez simpatic, pe nume Marc Faugier, care se autodefineşte cu mult umor drept „specialist în acuplarea arabă" – Sarah se lansează în explicaţii înfiorătoare asupra farmecelor acestor monştri: în Yemen, spune ea, dacă un bărbat a fost violat de un vampir în somn, lucru detectabil printr-o febră puternică şi pustule în locuri dureroase, se utilizează un teriac compus din opiu şi plante apărute odată cu răsăritul stelei Caniş Majoris, ca şi talismane şi incantaţii; dacă survine moartea, cadavrul trebuie ars în noaptea imediat următoare decesului pentru a evita naşterea vampirului. Dacă bolnavul supravieţuieşte, caz foarte rar, i se tatuează un desen magic pe pântece – în schimb niciun autor nu descrie, se pare, naşterea monstrului... Vampirii, îmbrăcaţi în roşu şi în cuverturi vechi, încearcă să-i deruteze pe călători cântându-le; sunt, într-un fel, sirenele deşertului; deşi faţa şi mirosul lor sunt în realitate acelea ale unui cadavru în descompunere, au, totuşi, puterea de a se transforma pentru a-l fermeca pe bărbatul rătăcit. Un poet arab anteislamic, supranumit Taabbata Sharran, „cel ce poartă nenorocirea sub braţ", vorbeşte despre relaţia lui amoroasă cu un vampir femelă: „La răsăritul aurorei", zice el, „mi s-a arătat pentru a-mi fi pereche; i-am cerut favorurile şi a îngenuncheat. Dacă sunt întrebat despre dragostea mea, vă voi spune că se ascunde în retragerea dunelor".

Francezul are aerul că găseşte lucrurile josnice, dar într-un mod amuzant; mie pasiunea dintre monstru şi poet mi s-a părut înduioşătoare. Sarah e inepuizabilă; continuă să vorbească pe balcon când cei mai mulţi dintre savanţi s-au întors la grupurile şi lucrările lor. Curând rămânem singuri, toţi trei în urma lor, în înserarea ce se lasă

peste noi; lumina e portocalie, ultimele rămăşiţe ale soarelui sau primele licăriri electrice din curte. Părul lui Sarah străluceşte.

— Ştiţi că acest castel, Hainfeld, e el însuşi plin de monştri şi de minuni? Bineînţeles, este locuinţa lui Hammer, orientalistul, dar e şi locul care i-a inspirat lui Sheridan Le Fanu romanul *Carmilla*, prima istorie cu vampiri care va face înalta societate britanică să freamăte, cu un deceniu înainte de *Dracula*. În literatură primul vampir e femeie. Aţi văzut expoziţia de la şosea? Este absolut incredibilă.

Energia lui Sarah e extraordinară; mă fascinează; o voi urma pe culoarele imensei clădiri. Francezul a rămas cu activităţile lui ştiinţifice, noi chiulim, eu şi Sarah, de la cercetare, în noaptea umbrelor şi a capelelor uitate, a amintirilor cu vampirii misterioasei Styrii – expoziţia e mai degrabă la subsol decât la şosea, în peşteri boltite, amenajate pentru această ocazie; suntem singurii vizitatori; în prima sală, mai multe răstigniri pictate pe lemn alternează cu vechi halebarde şi reprezentări de ruguri – femei în tunici roşii care ard, *Vrăjitoarele din Feldbacb*, explică un comentariu; scenograful nu ne-a cruţat de sunet, urlete îndepărtate, însoţite de sălbatice răpăituri de tobe. Sunt tulburat de marea frumuseţe a acestor fiinţe care plătesc pentru pactul cu Diavolul şi pe care artiştii medievali le înfăţişează seminude, cu părul unduind în flăcări, zâne blestemate. Sarah observă şi comentează, erudiţia ei e extraordinară, cum de poate cunoaşte aşa de bine toate aceste tratate, toate aceste istorii ale Styriei, înainte de a ajunge la Hainfeld, asta e ceva aproape neliniştitor. Încep să mă simt înspăimântat, mă sufoc un pic în peştera asta umedă. A doua sală e destinată filtrelor, poţiunilor mistice; o vază din granit, gravată cu rune conţine un lichid negru, prea puţin apetisant, iar când ne apropiem de ea auzim o melodie de pian în care cred că recunosc o piesă de Georges Gurdjieff, una dintre compoziţiile sale esoterice; pe perete, la dreapta, o reprezentare cu Tristan şi Isolda pe o barcă, în faţa unui joc de şah; Tristan bea cu o cupă mare, pe care o ţine cu mâna dreaptă, în timp ce un paj cu turban îi toarnă filtrul dintr-un burduf Isoldei, care priveşte jocul de şah şi ţine o piesă între arătător şi degetul mare – servitoarea Brangien se uită la ei din spate şi marea infinită îşi unduieşte valurile. Am brusc senzaţia că suntem în pădurea întunecată, aproape de acea fântână de granit din *Pelléas şi Melisande* –, Sarah se amuză aruncând un beţişor în lichidul negru, iar ca efect creşte volumul amplei şi misterioasei melodii a lui Gurdjieff; o privesc, e aşezată pe postamentul vasului de piatră; buclele ei lungi mângâie runele, iar mâna i se afundă în apa întunecată.

A treia sală, fără îndoială o fostă capelă, e dedicată *Carmillei* şi

vampirilor; Sarah îmi povesteşte cum scriitorul irlandez Sheridan Le Fanu a petrecut o iarnă întreagă la Hainfeld, înainte să se instaleze acolo Hammer orientalistul; *Carmilla* e inspirat dintr-o istorie adevărată, spune ea: contele Purgstall a înfiat una dintre rudele sale orfane, pe nume Carmilla, care imediat a legat o profundă prietenie cu fiica lui, Laura, ca şi cum s-ar fi cunoscut dintotdeauna – foarte repede, aveau să devină intime; aveau să împartă secrete şi pasiuni. Laura începe să viseze animale fantastice care o vizitează noaptea, o sărută şi o mângâie; uneori, în vis, animalele se prefac în Carmilla, până acolo încât Laura începe să se întrebe dacă nu cumva Carmilla e un tânăr deghizat, ceea ce i-ar explica tulburarea. Laura se îmbolnăveşte de o langoare pe care niciun medic nu o poate vindeca, până când contele aude de un caz similar la câţiva kilometri depărtare: în urmă cu nişte ani a murit o femeie, cu două răni rotunde deasupra gâtului, victimă a vampirei Millarca Karstein. Carmilla nu e altceva decât anagrama şi reîncarnarea Millarcăi; ea e cea care suge vitalitatea Laurei – contele va trebui să o împiedice să-i bage fiica-n mormânt printr-un ritual terifiant.

În capătul criptei, unde mari panouri de culoare roşu-sângeriu explică relaţia dintre Hainfeld şi vampiri, se găseşte un pat cu baldachin, un pat bine construit, cu draperii albe, cu sculpturi acoperite cu voaluri strălucitoare, de mătase albă, pe care curatorul expoziţiei l-a iluminat de jos cu o lumină foarte blândă; pe pat e întins un corp de femeie într-o rochie vaporoasă, o statuie de ceară ce imită somnul sau moartea; are două urme roşii pe piept, la nivelul sânului stâng, pe care mătasea sau dantela le lasă să se întrevadă fără dubiu – Sarah se apropie, fascinată; se apleacă asupra tinerei femei, o mângâie blând pe păr, pe pântece. Mă simt jenat, mă întreb ce înseamnă această pasiune subită, apoi simt eu însumi o dorinţă sufocantă; privesc coapsele lui Sarah strânse de colanţii negri cum se freacă de materialul uşor al cămăşii de noapte albe, mâinile ei care împodobesc pântecele statuii, mi-e ruşine pentru ea, foarte ruşine, mă sufoc dintr-odată, inspir profund, ridic capul de pe pernă, sunt în întuneric, rămân cu această ultimă imagine, acest pat baroc, această criptă în acelaşi timp înspăimântătoare şi primitoare, deschid gura larg ca să regăsesc aerul rece al camerei, contactul liniştitor cu perna, greutatea cuverturii.

O mare ruşine amestecată cu urme de dorinţă, iată ce rămâne!

Ce memorie au visele!

Ne trezim fără să fi fost adormiţi, încercând să ţinem captive în noi fâşii ale dorinţei celuilalt.

Există unghere mai uşor de explicat, altele sunt mai obscure. Lichidul întunecat are, fără îndoială, de a face cu înspăimântătorul

articol primit de dimineaţă. E amuzant că Marc Faugier îşi face loc în visele mele, nu l-am revăzut de ani. Specialist în coitul arab, uite ceva ce l-ar amuza. Bineînţeles că nu era prezent la acel colocviu. De ce a apărut acolo, prin ce asociere necunoscută, asta e imposibil de ştiut.

Chiar era castelul Hainfeld, dar parcă mai mare. Resimt o nevoie fizică foarte puternică acum, durerea unei despărţiri, ca şi cum aş fi privat de corpul lui Sarah.

Filtrele, peşterile, tinerele fete moarte – reluând firul gândurilor, am impresia că eram eu însumi lungit sub baldachin, că-mi doream cu ardoare mângâierile de consolare ale lui Sarah pe propriul meu pat de moarte. Memoria e foarte surprinzătoare, oribilul Gurdjieff, Doamne! Ce făcea el acolo, bătrânul ocultist oriental, sunt sigur că melodia blândă şi învăluitoare nu e a lui, visele suprapun măştile şi aceea era destul de obscură.

De cine e compusă piesa pentru pian, îmi stă pe vârful limbii, ar putea fi Schubert, dar nu e, un pasaj din *Romanţă fără cuvinte* de Mendelssohn poate, în orice caz, nu e o piesă pe care o ascult des, asta e sigur. Dacă adorm imediat la loc, e posibil să o regăsesc alături de Sarah şi de vampiri.

Din câte ştiu, nu exista o criptă în castelul lui Hammer, nici criptă, nici expoziţie, la parter era un han cu totul şi cu totul styrian, unde serveau escalop, gulaş și *Serviettenknddel* – e adevărat că ne-am simpatizat imediat eu şi Sarah, chiar şi fără vampiri sau coit supranatural, ne-am petrecut toate pauzele împreună şi am studiat îndelung şi în detaliu rafturile bibliotecii uimitorului Joseph von Hammer-Purgstall. Îi traduceam titlurile în germană, pe care le înţelegea greu; nivelul ei de cunoaştere a arabei, mult superior faţă de al meu, îi permitea să-mi explice conţinutul operelor din care nu înţelegeam nimic şi am rămas singuri mult timp, umăr lângă umăr, atunci când toţi orientaliştii se grăbeau spre han, temându-se ca nu cumva să nu ajungă cartofii pentru toată lumea – o cunoşteam abia de o seară, şi eram deja camarazi, aplecaţi asupra unei cărţi vechi; probabil că îmi jucau ochii pe carte şi pieptul îmi era încordat, îi simţeam pentru prima dată parfumul buclelor, îi experimentam pentru prima dată puterea surâsului şi a vocii: e chiar straniu să mă gândesc că, fără nicio supraveghere specială, în această bibliotecă, a cărei fereastră largă (singura neregularitate a faţadei exterioare, altfel de o regularitate ce friza monotonia) se deschidea pe un balcon agăţat deasupra şanţului sudic, ţineam în mâini o culegere de poeme de Friedrich Rückert, dedicate cu scris de mână bătrânului său maestru Hammer-Purgstall – scris larg şi lizibil, semnătură ilizibilă şi un pic

îngălbenită, datată şi localizată la Neuses, undeva în Franconia, în 1836, în timp ce în faţa noastră fremătau, la malul apei, obligenele mirositoare cărora li se spune *Kalmus*, din care cândva se tăiau penele. „*Beshnow az ney tehoun hekayat mikonad*", „Ascultă-l pe *ney* cum povesteşte", se spune la începutul cărţii *Masnavi* de Rumi, şi era o minune să descoperim că aceşti doi traducători din persană, Hammer şi Rückert, erau acolo împreună, în timp ce afară trestiile ne ofereau o maiestuoasă sinestezie, convocând în acelaşi timp tandreţea liedurilor lui Schubert şi Schumann, poezia persană, plantele acvatice din care se fac flautele în Orient şi cele două corpuri ale noastre, rămase imobile şi abia atingându-se în lumina aproape absentă – de epocă – a acestei biblioteci cu rafturi uriaşe, din lemn, îndoite de greutatea anilor sau a cărţilor, în spatele vitrinelor cu obiecte preţioase. I-am citit lui Sarah câteva poeme din minuscula culegere a lui Rückert, am încercat să-i traduc cât de bine puteam – nu trebuia să fie strălucitoare, strălucitoare această traducere la prima vedere, dar nu voiam să treacă momentul, trăgeam de timp, recunosc, iar ea nu făcea niciun gest să-mi întrerupă ezitările, de parcă am fi citit un jurământ.

Un jurământ amuzant, căci aş paria pe orice că ea nu-şi aminteşte momentul său, mai degrabă, că nu i-a dat aceeaşi importanţă ca mine, dovada, în dimineaţa asta îmi trimite, fără un cuvânt, acest articol împotriva naturii, care-mi provoacă nişte coşmaruri demne de un bătrân opioman.

Dar acum, cu ochii larg deschişi, oftând, cu un pic de febră, va trebui să încerc să adorm la loc (câteva frisoane în ceafă, mi-e extrem de cald şi în acelaşi timp îndur frigul, cine-ar spune) şi să o uit pe Sarah. Nu mai număr oile de mult; *Go to your happy place*, aşa i se spunea într-un serial de televiziune unui om care agoniza, care ar fi locul meu fericit, mă întreb, undeva, în copilărie, pe malul unui lac vara, în Salzkammergut, la o operetă de Franz Lehar, la Bad Ischl sau în maşinuţele tamponate, cu fratele meu în Prater, poate la bunica, în Touraine, loc care ni se părea extraordinar de exotic, străin şi nu prea, locul în care limba maternă, de care aproape că ne era ruşine în Austria, devenea brusc majoritară: la Ischl totul era imperial şi dansant, în Touraine totul era francez, se asasinau pui şi raţe, se culegea fasole verde, se vânau vrăbii, se mâncau brânzeturi mucegăite, rulate în lemn de frasin, vizitam castele de conţi din poveşti şi ne jucam cu veri al căror idiom nu îl înţelegeam în întregime, pentru că noi vorbeam o franceză de adulţi, franceza mamei noastre şi a câtorva francofoni din anturaj, o franceză de Viena. Mă revăd rege al grădinii, cu un baston în mână, căpitan al unei barje ce cobora pe Loara, pe sub zidurile lui

Alexandre Dumas de la Montsoreau, pe bicicletă prin viile din jurul Chinonului – teritoriile acelea ale copilăriei îmi provoacă o durere îngrozitoare, poate din cauza dispariţiei lor brutale, care o prefigurează pe a mea, boala şi frica.

Un cântec de leagăn? Să încercăm catalogul cântecelor de leagăn: Brahms, care sună ca o cutie cu muzică ieftină, pe care toţi copiii Europei au auzit-o în patul lor, venind din interiorul unui ursuleţ de pluş albastru sau roz, Brahms, Volkswagen-ul cântecelor de leagăn, masiv şi eficace, nimic nu vă adoarme mai repede decât Brahms, acest bărbos care l-a prădat pe Schumann, fără nebunia şi fără îndrăzneala lui – Sarah adora unul dintre sextetele lui Brahms, pe primul, fără îndoială, opus 18, în amintirea mea, cu o temă, cum să zic, cuceritoare. E amuzant, adevăratul imn european, cel care hăuie de la Atena şi până la Reykjavík şi apasă peste fermecătoarele noastre capete blonde, e nenorocitul ăsta de cântec de leagăn al lui Brahms, atroce de simplu, aşa cum sunt loviturile de spadă cele mai eficace. Înaintea lui Schumann, Schubert, Mozart şi atâţia alţii, uite, aici ar putea fi o idee de articol, analiza cântecului de leagăn ca gen, cu efectele şi prejudiciile lui – puţine pentru orchestră, de exemplu, cântecul de leagăn aparţine prin definiţie muzicii de cameră. Din câte ştiu eu, nu există cu variantă electronică sau cu pian presetat, dar ar trebui verificat. Sunt capabil să-mi amintesc un cântec de leagăn contemporan? Ferventul estonian Arvo Part a compus cântece de leagăn, cântece pentru coruri şi ansambluri de coarde care pot să adoarmă mănăstiri întregi, am vorbit despre ele în nota mea asasină la bucata de orchestră *Orient-Occident*: ne imaginăm perfect dormitoare întregi de mici călugări cântând înainte de a adormi, dirijaţi de papi bărboşi. Totuşi, ar fi cazul să recunoaştem, e ceva consolator în muzica lui Part, ceva din dorinţa spirituală a mulţimilor occidentale, aplecarea spre muzica simplă cu inflexiuni de clopot a unui *Orient* în care nu se va fi pierdut nimic din legătura dintre om şi cer, un *Orient* apropiat de *Occident* prin *crezul* creştin, un deşeu spiritual, o coajă pentru vremea abandonului – ce cântec de leagăn pentru mine, deci, întins în întuneric, aici şi acum, acum, când mi-e frică, mi-e frică, mi-e frică de spital şi de boală: încerc să închid ochii, dar percep acest faţă-n faţă cu corpul meu, cu bătăile inimii mele care mi se vor părea prea rapide, cu durerile care, atunci când le bag în seamă, se înmulţesc în fiece bucăţică de carne. Somnul ar trebui să vină surprinzător, din spate, aşa cum te strangulează sau te decapitează călăul, aşa cum te loveşte duşmanul – aş putea pur şi simplu să iau o pastilă în loc să mă chinui ca un câine înţepenit de frică între cuverturile mele jilave pe care le dau

deoparte, e prea cald sub ele, să revenim la Sarah şi la amintiri, sunt inevitabile: are şi ea boala ei, foarte diferită de a mea, dar tot boală se numeşte că e. Această istorie a lui Sarawak îmi confirmă poate îndoielile, nu s-a pierdut şi ea, la rândul ei, s-a pierdut cu totul în Orient, ca toate personajele pe care le-a studiat atât.

Ceea ce a pecetluit cu adevărat prietenia noastră, după Hainfeld şi lecturile din Riickert, a fost mica excursie la treizeci de kilometri de acolo, pe care am făcut-o la sfârşitul colocviului: ea mă invitase să o însoţesc, eu, evident, acceptasem, minţind că pot să-mi schimb biletul de tren – aşadar, după o minciună nevinovată am participat la această plimbare, spre ciuda nespusă a angajatului hanului, care conducea maşina şi spera, sigur, să se rămână singur cu Sarah. Mi se părea foarte clar în acel moment că acesta era motivul invitaţiei, trebuia să servesc drept escortă sau, în orice caz, să anulez orice posibil caracter romantic al escapadei. În plus, cum Sarah nu prea ştia germană şi şoferul improvizat nu stăpânea deloc engleza (mi-am dat seama, spre nefericirea mea, destul de repede), eram necesar pentru a întreţine conversaţia. Fusesem impresionat în trecere de ce ţinea să vadă Sarah, de motivul plimbării: monumentul dedicat bătăliei de la Saint-Gothard, mai exact de la Mogersdorf, la o aruncătură de băţ de Ungaria – de ce s-ar fi interesat de o bătălie din 1664 cu otomanii, victorie a Sfântului Imperiu şi a aliaţilor săi francezi într-un sat pierdut, pe o colină ce domina valea Raabului, afluent al Dunării care curgea la câteva sute de metri de trestiile din Hainfeld, asta aveam să aflu fără întârziere, dar înainte trebuia să sufăr trei sferturi de oră de palavre cu un tânăr nu deosebit de plăcut şi foarte dezamăgit să mă vadă acolo, alături de el, loc în care şi-o imaginase pe Sarah cu minijupa ei – eu însumi mă întrebam de ce intrasem în toată tevatura, bilet de tren, încă o noapte de hotel la Graz, totul pentru a discuta nimicuri cu acest băiat de han care, să recunoaştem, nu era un tip urât. (îmi dau seama că Sarah, aşezată în spate, probabil se distra în sinea ei, pentru că reuşise să dejoace două capcane erotice în acelaşi timp, cei doi pretendenţi anulându-se reciproc într-o decepţie tristă şi reciprocă.) El era din Riegersburg şi studiase la şcoala hotelieră din localitate; pe drum avea să ne povestească una sau două anecdote despre *burgul* Gallerin, fieful familiei Purgstall, cuib de vulturi cocoţat de la anul 1.000 pe vârful unei coline împădurite, pe care nici ungurii şi nici turcii nu au reuşit niciodată să o cucerească. Valea Raabului îşi derula frunzişul portocaliu al toamnei şi, în jurul nostru, colinele şi vulcanii stinşi îşi întindeau verdele infinit pe fundalul cerului gri, alternând pe versanţi păduri şi vii, într-un peisaj perfect pentru *Mitteleuropa*; nu lipseau decât câteva

pâlcuri de ceaţă, strigăte de sărbătoare sau câteva vrăjitoare în fundalul sonor pentru ca peisajul să fie complet – începuse o burniţă fină; era unsprezece dimineaţa, dar ar fi putut la fel de bine să fie cinci după-amiaza, mă întrebam ce făceam acolo într-o duminică, deşi aş fi putut foarte bine să fiu în trenul meu de Tübingen, în loc să merg pe un câmp de luptă pierdut, cu o necunoscută sau cu aproape o necunoscută şi un băiat de han rural, care probabil nu avea permis de conducere decât din vara precedentă – încet-încet, începeam să pufnesc în maşină; evident, rataserăm o intersecţie şi ajunseserăm la frontiera ungară, în faţa oraşului Szentgotthârd, ale cărui clădiri le vedeam dincolo de barăcile vamale; tânărul şofer era jenat; ne întorseserăm jumătate din drum – satul Mogersdori se găsea la câţiva kilometri, pe flancul promontoriului care ne interesa: câmpul Sfântului Imperiu, marcat cu o cruce monumentală, «fin beton, de zece metri înălţime, construită în anii şaizeci; o capelă din acelaşi material şi din aceeaşi epoca lui icgea ansamblul la mică distanţă şi o tabelă de oricui are din piatră descria scenariul bătăliei. Vederea era largă; valea către est, la stânga, până în Ungaria; către sud, un număr de coline brăzdau cei treizeci sau patruzeci de kilometri care ne despărţeau de Slovenia. Sarah, abia coborâtă din maşină, era agitată; odată orientată.

< >observase peisajul şi apoi crucea şi nu contenea să spună „h pur şi simplu extraordinar”, venea şi pleca de la capelă la monument şi înapoi, apoi revenea la marea tabelă gravată. Mă întrebam (şi la fel şi hotelierul, se pare, care fuma rezemat de portiera maşinii şi îmi arunca din când în când priviri întrebătoare) dacă nu cumva asistam la reconstituirea unei crime de genul Kouletabille sau Sherlock Holmes: mă aşteptam să dezgroape săbii ruginite sau oase de cai morţi, să ne detalieze amplasamentul cutărui regiment de ulani sau de suliţaşi piemontezi, dacă existaseră ulani sau piemontezi în acea amestecătură, în faţa ferocilor ieniceri. Speram ca astfel să am ocazia să strălucesc, aruncând în bătălie cunoştinţele mele de muzică militară turcească şi importanţa ei pentru stilul *alia turca*, atât de frecvent în secolul al XVIII-lea, Mozart fiind exemplul celebru, pe scurt, îmi aşteptam ceasul ambuscadei aproape de caretă, cu vizitiul, fără să-mi murdăresc pantofii până aproape de marginea promontoriului, cu tabela ei de orientare şi crucea imensă, dar cinci minute mai târziu, odată încheiate turele, Sarah, marele detectiv înţelept, era încă în contemplaţie adâncă în faţa tabelei de piatră, ca şi cum ar fi aşteptat să mă alătur şi eu: am avansat, deci, imaginându-mi o manevră feminină, prin care mă făcea să mă apropii de ea, dar poate că amintirea bătăliilor nu e cu adevărat propice jocurilor amoroase sau, fără îndoială,

o cunoşteam pe Sarah destul de puţin: am avut impresia că îi deranjez gândurile, lectura peisajului. Bineînţeles, ceea ce o interesa acolo era felul în care se organizase amintirea, nu atât bătălia în sine; pentru ea, importantă era marea cruce din 1964 care, comemorând înfrângerea turcilor, trasa o frontieră, un zid înaintea Ungariei comuniste, Estul acelei epoci, noul duşman, noul Orient care-l înlocuia natural pe cel vechi. În observaţiile ei nu era loc nici pentru mine, nici pentru *Marşul turcesc* al lui Mozart; a scos un mic carnet din buzunar şi a luat câteva notiţe, apoi mi-a zâmbit, vizibil foarte fericită de expediţie.

Începea din nou să plouă; Sarah şi-a închis carnetul şi l-a pus în buzunarul impermeabilului negru; ar fi trebuit să-mi păstrez consideraţiile despre influenţa muzicii militare turceşti şi ale percuţiilor ei pentru drumul de întoarcere: e sigur că în 1778, când Mozart îşi compune a unsprezecea sonată pentru pian, prezenţa otomană, asediul Vienei sau această bătălie de la Mogersdorf sunt deja destul de îndepărtate, şi totuşi *Rondo alia turca* sigur e piesa din acea epocă aflată în cea mai strânsă relaţie cu *mehter*, fanfarele ienicerilor; nu ştim dacă e din cauza cărţilor de călătorie sau dacă pur şi simplu are geniul sintezei şi reia, magnific, toate caracteristicile stilului „turc" al epocii şi eu însumi, pentru a străluci în rabla asta de maşină ce se târa prin mijlocul Styriei ce mustea a toamnă, nu ezitam să sintetizez (să pompez, chiar) lucrările lui Eric Rice şi Ralph Locke, indispensabili pentru subiect. Mozart va fi reuşit să încarneze atât de bine „sunetul" turc, încât până şi imensul Beethoven, cu secvenţa *tam taladam tam tam taladam* din propriul său marş turcesc din *Ruinele Atenei* ajunge să-l copieze sau, poate, să-i aducă un omagiu. Nu oricine vrea e un bun orientalist. Mi-ar plăcea mult să-i povestesc lui Sarah, acum, ca să o fac să râdă un pic, amuzanta performanţă înregistrată în 1974 de opt pianişti celebri la nivel mondial, care interpretau *Marşul turcesc* de Beethoven pe scenă, opt piane imense în cerc. Cântă acest aranjament straniu pentru şaisprezece mâini o dată, apoi, după aplauze, se aşază la loc şi îl interpretează din nou, dar într-o versiune burlescă: Jeanne-Marie Darré se pierde în partitură; Radu Lupu scoate, nu se ştie de unde, un fes pe care şi-l pune pe cap, poate pentru a arăta că el, un român, e cel mai oriental dintre toţi; scoate chiar şi un trabuc din buzunar şi cântă oricum, cu degetele învăluite în fum, spre furia vecinei lui, Alicia de Larrocha, care nu are aerul că toate astea i se par foarte amuzante, acest concert de disonanţe şi de note false, cum nu i se par nici bietei Gina Bachauer, ale cărei mâini par minuscule în comparaţie cu corpul gigantic foarte sigur, *Marşul turcesc* e singura piesă a lui Beethoven cu care îşi permiteau farsa asta şcolărească, chiar dacă visau să recidiveze

cu, de exemplu, o baladă de Chopin sau cu *Suita pentru pian* de Schônberg; mi-ar plăcea să ascult ce ar avea de adus în plus acelor opere umorul şi clovneriile. (Iată o altă idee de articol, despre impostură şi ironie în muzica secolului XX; un pic cam vast, fără îndoială, trebuie să avem deja lucrări pe această temă, parcă-mi amintesc vag o contribuţie – a cui? – despre ironia lui Mahler, de exemplu.)

Fascinant era la Sarah încă de atunci, de la Hainfeld, că era savantă, curioasă şi savantă, avidă de cunoştinţe: chiar dinainte de a ajunge, studiase (şi nici vorbă de Google pe vremuri) viaţa orientalistului Hammer-Purgstall în aşa măsură, încât o bănuiam că îi citise *Memoriile*, şi că, deci, mă minţise când spunea că ştie foarte puţină germană; îşi pregătise vizita la Mogersdorf, ştia totul despre acea bătălie uitată şi despre circumstanţele ei: cum turcii, superiori numeric, fuseseră surprinşi de cavaleria Sfântului Imperiu ce cobora colina atunci când se pregăteau să traverseze râul Raab şi nu erau în formaţie; mii de ieniceri prinşi între râu şi inamic încercaseră o retragere disperată şi mare parte din ei se înecaseră sau fuseseră masacraţi pe mal, atât de mulţi, încât un poem otoman, povestea Sarah, descrie corpul mutilat al unui soldat plutind în derivă până la Gyor; îi promisese iubitei să se-ntoarcă şi iată-l, putred tot, cu ochii scoşi de corbii care adună oribilele roade ale bătăliei, apoi capul se separă de corp şi-şi continuă îngrozitorul drum pe Dunăre până la Belgrad sau chiar la Istanbul, mărturie a curajului şi a tenacităţii ienicerilor – pe drumul de întoarcere aveam să încerc să-i traduc povestea şoferului nostru, care, vedeam în oglinda retrovizoare, o privea pe Sarah cu un ochi puţin speriat: sigur, nu e uşor să flirtezi cu o tânără care îţi vorbeşte despre bătălii, cadavre putrezite şi capete desprinse de trunchi, chiar dacă ea relata tot cu o compasiune reală. Înainte de a cânta frumosul, trebuia să te scufunzi în cea mai adâncă oroare şi să o parcurgi până la capăt, iată teoria lui Sarah.

Tânărul nostru însoţitor era, în orice caz, foarte simpatic, ne-a lăsat la Graz în miezul zilei, cu arme şi bagaje, nu fără a ne indica (şi chiar a coborî din maşină să ne prezinte) un han ştiut de el în oraşul vechi, la doi paşi de urcarea spre Schlossberg. Sarah i-a mulţumit călduros, la fel şi eu. (Cum îl chema pe acest băiat care ne plimbase atât de drăguţ? în amintirea mea poartă un prenume ce aparţine de obicei generaţiei dinaintea lui, gen Rolf sau Wolfgang – nu Wolfgang, îmi voi aminti; Otto poate, sau Gustav, poate Winfried, lucru care avea ca efect îmbătrânirea lui artificială şi crea în el o tensiune stranie, accentuată de o mustaţă care, netedă şi juvenilă, încerca să treacă de comisura

buzelor, dar la fel de in van cum încercase armata turcă să treacă de fatidicul Raab.)

Aş fi putut să merg la gară şi să iau primul tren către Viena, dar această tânără, cu istoriile ei cu monştri, orientalişti şi bătălii mă fascina prea mult ca să o părăsesc atât de repede acum, când aveam ocazia să-mi petrec seara singur cu ea, nu cu mama, lucru nu dezagreabil, dar prea obişnuit – dacă locuiam o vreme la Tübingen o făceam exact ca să părăsesc Viena, prea sufocantă, prea familiară, nu ca să mă întorc să iau cina cu mama în fiecare duminică. Peste şase săptămâni trebuia să plec prima dată la Istanbul şi premisele turceşti ale acestei călătorii în Styria mă încântau – nu-şi începuse cariera chiar şi tânărul tălmaci Joseph Hammer (după opt ani de şcoală de interpreţi la Viena) la legaţia austriacă de pe Bosfor? Istanbul, Bosfor, iată un *happy place*, un loc unde m-aş întoarce imediat, dacă nu aş fi reţinut pe Porzellangasse de medici, m-aş instala într-un mic apartament la ultimul etaj al unui mic imobil din Arnavutköy sau Bebek şi aş privi cum trec vapoarele, le-aş număra, observând cum îşi schimbă culoarea malul oriental în funcţie de anotimp; uneori aş lua un hidrobuz care m-ar duce la Usküdar sau la Kadiköy să văd luminile de iarnă pe Bagdat Caddesi şi m-aş întoarce îngheţat, cu ochii epuizaţi, regretând că nu am cumpărat mănuşi dintr-unul dintre acele centre comerciale atât de bogat iluminate, cu mâinile în buzunar şi mângâind din priviri turnul Leandru, care ar părea atât de aproape în noapte în mijlocul Strâmtorii, apoi la mine, sus, fără suflu din cauza scărilor, mi-aş prepara un ceai tare, roşu, foarte dulce, aş fuma o pipă de opiu, una singură, şi aş aţipi în fotoliu, trezindu-mă din când în când în zgomotul sirenelor petrolierelor ce vin din Marea Neagră.

Viitorul era radios ca Bosforul într-o zi frumoasă de toamnă şi se anunţa sub auspicii la fel de strălucitoare ca această seară din 1990, când am fost singur cu Sarah la Graz, prima cină singuri, eu eram intimidat de implicaţiile romantice ale protocolului (chiar dacă pe masa de la *Gasthaus* nu aveam sfeşnice de alpaca), ea nu: vorbea la fel, exact la fel, şi vorbea despre aceleaşi lucruri îngrozitoare ca şi cum am fi cinat, de exemplu, la cantina unei rezidenţe universitare, nici mai încet, nici mai tare, în timp ce pe mine atmosfera ceţoasă, luminile slabe şi eleganţa distantă a chelnerilor mă făceau să şuşotesc pe ton de confidenţă – nu prea vedeam ce secrete aş fi putut să-i încredinţez acestei tinere care-şi continua istorisirile despre bătăliile cu turcii, încurajată de vizitele noastre la Graz şi la Landeszeughaus, Muzeul Militar al Styriei, cu aerul lui de secol al XVII-lea. În această frumoasă clădire veche, cu faţade ornamentate, se găseau mii de arme bine

întreţinute, savant dispuse, ca şi cum în ziua următoare cincisprezece mii de oameni aveau să stea la coadă pe Herrengasse ca să ia o sabie, o platoşă, o archebuză sau un pistol şi ar alerga să apere regiunea de un improbabil atac musulman: mii de muschete, sute de suliţe, de halebarde necesare pentru a opri caii, de căşti şi coifuri pentru a proteja pedestraşii şi cavalerii, miriade de arme mici, arme albe, gata să fie înşfăcate, de ghiulele cu pudră, gata să fie distribuite, şi era oarecum înspăimântător să vedem, în această grămadă atât de ordonată, că multe dintre obiecte fuseseră folosite: armurile purtau urmele gloanţelor pe care le opriseră, lamele erau uzate din cauza loviturilor date şi îţi puteai imagina uşor durerea pe care o provocaseră toate aceste lucruri inerte, moartea răspândită în jurul lor, măruntaiele tăiate, corpurile făcute bucăţi în agitaţia bătăliei.

Se auzea în Arsenalul acela, spunea Sarah, marea linişte a instrumentelor de război, liniştea lor elocventă, şi adăuga ea, în aşa măsură acumularea de arme mortale care le supravieţuiseră proprietarilor le ilustra suferinţa, destinul şi, în fine, absenţa: iată despre ce-mi vorbea în timpul cinei, despre liniştea pe care o reprezenta Landeszeughaus, despre cum punea ea în relaţie liniştea cu numeroasele tratate citite, în principal turceşti, voci uitate ce povesteau confruntările – mi-am petrecut seara privind-o şi ascultând-o sau aşa îmi imaginez, fermecat, vrăjit de discursul ei care amesteca de-a valma istoria, literatura şi filosofia budistă; oare îi studiasem în detaliu corpul, ochii care-i străluceau pe faţă ca la muzeu, cele două pete de roşeaţă de pe pomeţi, pieptul pe care-l ascundea adesea cu antebraţele, încrucişându-şi încheieturile sub bărbie, ca şi cum ar fi fost dezbrăcată, cu un gest maşinal, care întotdeauna mi s-a părut fermecător, pudic şi vexant în acelaşi timp, căci trimitea la concupiscenţa presupusă a privirii mele ce o cerceta. Straniu lucru e memoria; sunt incapabil să-mi amintesc faţa ei de ieri, corpul de ieri, ele se şterg şi le lasă locul celor de azi în decorul trecutului – fără îndoială, adăugasem conversaţiei o precizie muzicală; existase şi un muzician în bătălia de la Mogersdorf, un compozitor baroc uitat, prinţul Pal Esterházy pe numele lui, singurul mare războinic-compozitor sau mare compozitor-războinic cunoscut, care a luptat de nenumărate ori cu turcii, autor de cantate, dintre care amintim magnificul ciclu *Harmonia caelestis*, şi mare clavecinist el însuşi – nu ştim dacă a fost primul care s-a inspirat din muzica militară turcească pe care o auzea atât de des, dar mă îndoiesc: după atâtea bătălii şi atâtea dezastre pe moşiile sale, ar fi trebuit mai degrabă să-şi dorească să uite violenţa şi să se consacre (cu succes) Armoniei Celeste.

Ia uite, apropo de muzica militară: galopada domnului Gruber, care merge la culcare. Este, deci, ora 23: 00 – incredibil, totuşi, că acest domn *aleargă* spre sala de baie în fiecare seară, în fiecare seară lăsată de Domnul Dumnezeu *Domnul* Gruber se grăbeşte spre propriul rahat, făcând parchetul să scârţâie şi lustrele să zornăie.

Revenind de la Teheran, mă oprisem la Istanbul, unde petrecusem trei zile splendide, singur sau aproape singur, cu excepţia unei escapade memorabile cu Michael Bilger pentru „a sărbători eliberarea", deşi e adevărat că, după zece luni fără să ies din Teheran şi o imensă tristeţe, meritam un chef de pomină în oraş, în baruri pline de fum, în taverne cu muzică, fete şi alcool şi cred că e singura dată din viaţa mea când am fost beat, cu adevărat beat, beat de zgomot, beat de părul femeilor, beat de culori, de libertate, beat de uitarea plecării dureroase a lui Sarah – Bilger, arheologul prusac, era un ghid excelent, m-a plimbat din bar în bar prin tot Beyoglu, apoi ne-am oprit într-o speluncă de noapte nu mai ştiu unde: m-am scufundat în mijlocul curvelor şi al hainelor lor colorate, cu nasul într-o cupă ce conţinea morcovi şi suc de portocale. A doua zi mi-a povestit că a fost nevoit să mă care până în camera de hotel, cântam din toţi bojocii *Marşul lui Radetzky*, dar asta nu pot crede, de ce, Doamne fereşte (chiar dacă eram în drum spre Viena), să cânt acea temă marţială în noaptea din Istanbul, sigur că făcea mişto, Bilger a făcut mereu mişto de accentul meu vienez – nu cred să fi cântat vreodată Johann Strauss din toată inima, chiar şi dacă aş fi fluierat, ar fi fost *Aleea patinatorilor*, deja din liceu cursul de vals era o veritabilă tortură, de altfel valsul e blestemul Vienei şi ar fi trebuit interzis după instalarea Republicii, în acelaşi timp cu utilizarea titlurilor de nobleţe: am fi scăpat de nenumărate, de înspăimântătoare baluri nostalgice şi de atrocele concerte pentru turişti. Toate valsurile, cu excepţia clară a micului vals pentru flaut şi violoncel de Sarah, „tema lui Sarah" care era una dintre frazele ei misterioase, infantile, fragile, despre care te întrebai de unde a scos-o şi care este, de asemenea, un loc în care e bine să te întorci, muzica e un bun refugiu din calea imperfecţiunii lumii şi a decăderii corpului.

În dimineaţa următoare la Istanbul m-am trezit proaspăt, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic, în aşa măsură energia oraşului şi plăcerea de a-l parcurge ştergeau efectele alcoolului ingurgitat cu o seară înainte, nicio durere de cap, nicio greaţă, niciun lucru care să nu treacă la cea mai vagă suflare de vânt, Sarah şi amintirile, şterse de vântul Bosforului.

Micul vals e un drog puternic: coardele calde ale violoncelului învăluie flautul, e ceva foarte erotic în acest duo de instrumente care se

înlănţuie, fiecare cu tema lui, cu fraza lui, ca şi cum armonia ar fi o distanţă calculată, o legătură puternică şi în acelaşi timp un spaţiu inaccesibil, o rigiditate care ne leagă unul de celălalt şi ne împiedică, în acelaşi timp, să ne apropiem. Un coit de şerpi, cred că imaginea e a lui Straviński, dar el sigur nu vorbea despre vals. La Berlioz, în *Faust*, în *Troienii* sau în *Romeo şi Julieta*, iubirea e întotdeauna dialogul dintre alto şi un flaut sau un oboi – nu am ascultat de mult *Romeo şi Julieta*, cu pasajele care debordează de pasiune, de violenţă şi pasiune.

Sunt lumini în noapte, sub draperie; aş putea foarte bine să mă apuc din nou să citesc, trebuie să mă odihnesc, mâine voi fi epuizat.

Şi la Graz dormisem rău, fără îndoială, după cina intimă mă simţeam puţin deprimat de perfecţiunea acestei fete, de frumuseţea ei, dar mai ales de uşurinţa cu care diserta, comenta, expunea cu un aer extraordinar de natural cunoştinţele cele mai improbabile. Oare eram deja conştient de traiectoriile noastre atât de apropiate, aveam intuiţia a ceea ce începea cu acea cină sau mă lăsam ghidat de dorinţă, urându-i noapte bună pe un coridor pe care mi-l amintesc perfect, cu pereţii acoperiţi cu fetru maroniu, mobile din lemn lăcuit, abajururi verde-pal, aşa cum mă revăd lungit pe patul mic, cu braţele încrucişate sub cap, oftând şi stând cu ochii în tavan, dezamăgit că nu sunt alături de ea, că nu-i explorez corpul, după ce fusesem fermecat de spiritul ei – prima mea scrisoare va fi către ea, mi-am zis, gândindu-mă la călătoria în Turcia; îmi imaginam o corespondenţă toridă, amestec de lirism, de descrieri şi de erudiţie muzicală (dar mai ales de lirism). Presupun că i-aş fi povestit în detaliu scopul sejurului meu la Stambul, muzica europeană din Istanbul în secolele XIX şi XX, Liszt, Hindemith şi Bartók pe Bosfor, de la Abdülaziz la Atattirk, proiect care mi-ar fi adus o bursă de cercetare din partea unei fundaţii prestigioase, de care eram nu puţin mândru şi care avea să se încheie cu articolul meu legat de fratele lui Donizetti, Giuseppe, cel care i-a prezentat muzica europeană clasei conducătoare otomane – mă întreb ce mai valorează textul azi, nu mare lucru, fără îndoială, cu excepţia reconstrucţiei biografiei acestui personaj aproape uitat, care a trăit patruzeci de ani în umbra sultanilor şi a fost îngropat în catedrala Beyoglu, în sunetul marşurilor militare pe care le compusese pentru Imperiu. (Muzica militară este, în mod clar, un obiect de schimb între Est şi Vest, ar fi spus Sarah: e extraordinar că această muzică atât de mozartiană îşi „regăseşte" oarecum originea, capitala otomană, la cincizeci de ani după *Marşul turcesc*, la urma urmei, e logic ca turcii să fi fost seduşi de transformarea ritmurilor şi a sonorităţilor care le erau proprii, căci exista acolo – pentru a împrumuta vocabularul lui Sarah – şinele în

celălalt.)

Voi încerca să-mi reduc la tăcere gândurile, în loc să mă abandonez amintirii şi tristeţii acestui mic vals; voi folosi una dintre acele tehnici de meditaţie cu care Sarah e familiarizată şi pe care ea mi-a explicat-o, chicotind totuşi, aici, la Viena: să încercăm să respirăm adânc, să lăsăm gândurile să alunece într-un alb imens cu pleoapele închise, cu mâinile pe pântece, să imităm moartea înainte ca ea să vină.

ORA 23:10

Sarah, pe jumătate goală, într-o cameră din Sarawak, abia acoperită de un tricou şi o pereche de pantaloni scurţi din bumbac; puţină transpiraţie între omoplaţi şi în îndoiturile genunchilor, un cearşaf aşezat, ca apărătoare, la jumătatea gambei. Câteva insecte încă se agaţă de plasa de ţânţari, atrase de căldura sângelui celei care doarme, în ciuda soarelui care deja străbate prin frunzişul arborilor. *Casa lungă* se trezeşte, femeile sunt afară, în verandă, pe terasa de lemn; pregătesc masa; Sarah percepe vag sunetul găvanelor, surde ca simandrele, şi vocile străine.

În Malaysia e şapte ore mai târziu, ziua începe.

Cum am rezistat zece minute fără să mă gândesc la nimic?

Sarah în jungla neamului Brooke, rajahii albi din Sarawak, dinastia celor care voiau să fie regi în Orient şi au devenit asta, ocupând ţara aproape un secol, printre piraţi şi vânători de capete.

Timpul a trecut.

După castelul Hainfeld, promenadele vieneze, Istanbul, Damasc, Teheran, fiecare e în patul lui, suntem separaţi de o lume întreagă. Inima-mi bate prea i cpede, simt; respir prea des; febra poate provoca această uşoară tahicardie, a zis doctorul. Vreau să mă ridic. Sau să iau o carte. Să uit. Să nu mă mai gândesc la porcăriile de examene, la boală, la singurătate.

Aş putea să-i scriu o scrisoare, da; iată ce m-ar ţine ocupat – „Preascumpă Sarah, mulţumesc pentru artă ol, dar recunosc că mă nelinişteşte conţinutul lui: eşti bine? Ce faci în Sarawak?” Nu, prea anodin. „Dragă Sarah, trebuie să ştii că sunt pe moarte”. Un pic premamr. „Preascumpă Sarah, oare durerile străvechi n-ar putea-ntr-o zi să devină bucurii?” Frumoasă expresia asta, *durerile străvechi*! Pusesem citate din poeţi în scrisorile mele din Istanbul? Sper că nu le-a păstrat – un monument de lăudăroşenie.

Viaţa e o simfonie de Mahler, ea nu merge niciodată înapoi, nu-şi repetă niciodată paşii. În acest sentiment al timpului, care e definiţia melancoliei, conştiinţa sfârşitului, fără apărare, cu excepţia opiului şi a uitării; teza lui Sarah se poate citi (mă gândesc la asta abia acum) ca

un catalog al melancoliilor, cel mai straniu dintre cataloagele aventurierilor melancoliei, de genuri şi din ţări diferite, Sadegh Hedayat, Annemarie Schwarzenbach, Pernando Pessoa, ca să nu-i citãm decât pe preferaţii săi – care sunt, de asemenea, cei cărora le consacră cele mai puţine pagini, constrânsă fiind de Ştiinţă şi de Universitate să rămână la subiect, la *Viziunea alterităţii între Orient şi Occident*. Mă întreb dacă ceea ce a căutat, în cursul acestei vieţi ştiinţifice care se confundă total cu a sa, dacă nu cumva căutarea ei nu era propria vindecare – a birui bila neagră prin călătorii mai întâi, apoi prin cunoaştere şi după aceea prin mistică şi fără îndoială şi eu, şi eu, dacă luăm în considerare faptul că muzica e timp raţionalizat, timpul circumscris şi transformat în sunete, dacă mă zbat azi în aceste aşternuturi, se poate paria mult că şi eu sunt atins de acest

Mare Rău pe care psihiatria modernă, dezgustată de artă şi filosofie, îl numeşte *depresie structurală*, chiar dacă medicii nu sunt interesaţi, în cazul meu, decât de aspectul *fizic* al suferinţelor mele, fără îndoială cu totul reale, dar eu mi-aş dori mult să fie imaginare – voi muri, voi muri, iată mesajul pe care ar trebui să i-l trimit lui Sarah, să respirăm, să respirăm, să aprindem lumina, să nu ne lăsăm furaţi de acest gând. Voi lupta.

Unde-mi sunt ochelarii? Această veioză e chiar sărăcăcioasă, trebuie neapărat să o schimb. Câte seri am aprins-o şi am stins-o spunându-mi asta? Ce delăsător! Sunt cărţi peste tot. Obiecte, imagini, instrumente muzicale la care nu voi şti niciodată să cânt. Unde sunt ochelarii ăia? Imposibil să pun din nou mâna pe actele colocviului de la Hainfeld în care se află textul ei despre spirite, djinni şi alţi monştri, alături de intervenţia mea despre Farabi. Nu arunc nimic, dar pierd tot. Timpul mă fură. Mi-am dat seama că lipseau două volume din operele complete ale lui Karl May. Nu contează, nu e nicio îndoială că nu le-aş reciti niciodată, aş muri fără să le fi recitit, e atroce să mă gândesc la asta, că într-o zi voi fi prea mort pentru a reciti *Deserturi şi haremuri*. Că *Panorama oraşului Istanbul*, *văzută de pe turnul Galata* va sfârşi la un anticar care o va vinde, explicând că provine din colecţia unui orientalist care a murit recent. La ce bun să schimb veioza, deci? *Panorama oraşului Istanbul*... Sau acel desen de David Roberts, litografiat de Louis Hague şi colorat meticulos de mână pentru subscripţia regală, reprezentând intrarea din moscheea sultanului Hassan din Cairo, anticarul să nu o dea degeaba, am plătit o avere pentru acea gravură. La Sarah e fascinant că nu are nimic. Cărţile şi imaginile le păstrează în cap; în cap, în nenumăratele ei carnete. Pe mine obiectele mă liniştesc. Mai ales cărţile şi partiturile. Sau mă

angoasează. Poate mă angoasează în aceeaşi măsură în care mă liniştesc. Îmi imaginez valiza ei pentru Sarawak: şapte chiloţi, trei sutiene-cupă, tot atâtea tricouri, pantaloni scurţi şi blugi, o grămadă de carnete pe jumătate pline şi gata. Când am plecat prima dată la Istanbul, mama m-a obligat să iau săpun, detergent, o trusă de prim-ajutor şi o umbrelă. Valiza cântărea treizeci şi şase de kilograme, lucru care mi-a adus necazuri la aeroportul Schwechat; a trebuit să las o bună parte din obiecte cu Mama, care avusese plăcerea să mă însoţească: îi lăsasem, fără tragere de inimă, corespondenţa lui Liszt şi articolele lui Heine (mi-au lipsit apoi), imposibil să îi las pachetul de detergent, limba de pantofi sau şosetele de munte, îmi spunea „Dar e indispensabil, nu poţi pleca fără încălţător! În plus, nu cântăreşte nimic", de ce nu pentru unul ca mine, aveam deja un asortiment întreg de cravate şi veste „în caz că aveam să fiu invitat la oameni bine". Aproape mă convinsese să iau cu mine un mic fier de călcat de voiaj, dar reuşisem să-i explic că, dacă într-adevăr era îndoielnic că am să găsesc detergent austriac de calitate pe acele tărâmuri îndepărtate, aparatele de uz casnic existau din abundenţă, erau prea multe chiar dat fiind apropierea de China şi de uzinele sale, lucru care o liniştise prea puţin. Această valiză a devenit, deci, crucea mea, treizeci de kilograme de cruce târâte cu greutate (rotilele suprasolicitate au cedat, evident, la primul hop), din locuinţă în locuinţă, pe pantele terifiante ale Istanbulului, de la Yenikoy la Taksim, iar încălţările mele au fost ţinta multor sarcasme, ca să nu mai vorbim de detergent şi de farmacie. Voiam să ofer imaginea unui aventurier, a unui explorator, a unui mercenar neînfricat şi nu eram decât băiatul mamei, încărcat cu medicamente împotriva diareii, nasturi şi ac şi aţă *în caz* că E un pic deprimant să recunosc că nu m-am schimbat, că aceste călătorii nu m-au transformat într-un om destoinic, curajos şi bronzat, ci într-un monstru palid, cu ochelari, care şi azi tremură la ideea de a traversa cartierul pentru a merge la lazaret.

Ia te uită, reflexiile lămpii pun în evidenţă praful de pe *Panorama oraşului Istanbul*, *văzută de pe turnul Galata*, barca nu se mai zăreşte aproape deloc, ar trebui să o curăţ şi, mai ales, să pun mâna din nou pe sărăciile alea de ochelari. Am cumpărat această fotocromie dintr-un butic din spatele Istiklal Caddesi, mare parte din mizerie probabil provine chiar din Istanbul, mizeria originară în compania lui Bilger, arheologul – ultimele ştiri despre el spun că e la fel de nebun şi alternează perioadele de spitalizare cu perioade de o exaltare terifiantă, în care descoperă morminte ale lui Tutankamon în grădinile publice din Bonn, înainte să cadă iar, învins de droguri şi depresie,

întrebarea fiind în care dintre cele două faze e mai neliniştitor. Trebuie să-l auzi urlând că e victima blestemului faraonic şi descriind conspiraţia ştiinţifică ce-l ţine departe de posturile importante ca să-ţi dai seama cât e de sărit. Ultima dată, invitat să ţin o conferinţă la Beethovenhaus, am încercat să-l evit, dar din nefericire nu era la clinică, stătea în public, în primul rând, vă rog, şi evident că a pus o întrebare interminabilă şi incomprehensibilă despre o conspiraţie împotriva lui Beethoven în Viena imperială, în care toate se amestecau, resentimentul, paranoia şi certitudinea că era un geniu neînţeles – asistenţa îl privea (în loc să îl asculte) cu un aer absolut consternat, iar organizatoarea îmi arunca priviri înspăimântate. Dumnezeu ştie dacă eram apropiaţi, altă dată – „avea un viitor mare" şi chiar condusese ca interimar, câteva luni, sucursala prestigiosului Deutsches Archäologisches Institut din Damasc. Câştiga foarte mulţi bani, străbătea Siria într-un 4 x4 alb, impresionant, trecea de la şantiere internaţionale la prospectarea de situri elenistice neatinse, lua masa cu directorul Antichităţilor naţionale siriene şi frecventa numeroşi diplomaţi de rang înalt. L-am însoţit, la un moment dat, pe Eufrat, într-o inspecţie în mijlocul deşertului, dincolo de atrocele oraş Raqqa, şi a fost o minune să-i vedem pe toţi acei europeni năduşind sânge în mijlocul nisipurilor pentru a dirija comandouri de muncitori sirieni, veritabili artişti ai lopeţii, şi a le indica unde să sape în nisip pentru a scoate la lumină vestigiile trecutului. Încă din zorii îngheţaţi, pentru a evita căldura de la miezul zilei, indigeni cu *keffiye-un* zgârmau pământul la ordinele savanţilor francezi, germani, spanioli sau italieni, majoritatea sub treizeci de ani şi veniţi, cei mai mulţi gratuit, să profite de experienţa de teren într-unul din deserturile Siriei. Fiecare naţiune îşi avea siturile ei, pe toată lungimea fluviului şi până în ţinuturile îngrozitoare ale Jezirei, la graniţa cu Irakul: germanii, Teii Halaf şi Teii Bi a, care recupera un oraş mesopotamian ce răspundea la frumosul nume de Tuttul; francezii, Doura Europos şi Mari; spaniolii, Halabiya şi Teii Haloula şi aşa mai departe, se băteau pentru concesiunile siriene aşa cum se bat companiile petroliere pentru câmpurile lor şi erau la fel de puţin înclinaţi să-şi împartă cunoştinţele cum sunt copiii când e vorba să-şi împartă bilele, cu excepţia momentelor când trebuiau să profite de banii de la Bruxelles şi atunci se aliau, căci toţi erau de acord când era vorba să sape nu în deşert, ci în vistieriile Comisiei Europene. În acel mediu, Bilger era ca un peşte în apă; ne părea Sargonul acestor mulţimi nevoiaşe; comenta şantierele, descoperirile, planurile; îi ştia pe muncitori pe numele mici, Abu Hassan, Abu Mahomed; săpătorii „locali" câştigau o mizerie, dar o mizerie net superioară faţă de ce le-ar fi adus

un şantier normal, fără să mai punem la socoteală distracţia de a lucra pentru aceşti Franci în sahariene şi fulare crem. Era marele avantaj al campaniilor de săpături „orientale”: dacă în Europa erau constrânşi de bugete să sape ei înşişi, arheologii din Siria, după imaginea glorioşilor lor înaintaşi, puteau delega munca de jos. Aşa cum spunea Bilger, citând *Cel bun*, *satrapul şi tâlharul*: „Lumea se împarte în două categorii: cei care au un revolver şi cei care sapă”. Arheologii europeni învăţaseră, deci, un vocabular arab particular şi foarte tehnic: sapă aici, descoperă acolo, cu lopata, cu hârleţul, cu săpăliga, cu mistria – pensula era apanajul occidentalilor. A săpa *încet*, a degaja *repede* şi nu arareori puteai asista la următorul dialog:

— Cobori aici un metru.

— Da, şefu’. Cu lopata de şantier?

— Daaa, lopata mare… Lopata mare nu. *Degrabă* hârleţul.

— Hârleţul mare?

— Hârleţ mare nu. Săpăliga mai bine.

— Deci sap un metru cu săpăliga?

— *Na-am* m-am Chouia chouia. *Să nu-mi strici tot zidul ca să termini mai repede*, *OK*?

— În regulă, şefu’.

În aceste circumstanţe, existau, evident, neînţelegeri care provocau pierderi ireparabile ştiinţei: multe ziduri şi stilobaţi au căzut victime alianţei perverse dintre lingvistică şi capitalism, dar per ansamblu arheologii erau mulţumiţi de personalul lor, pe care-l formau, ca să zicem aşa, sezon după sezon: unii erau săpători în arheologie din tată în fiu, de mai multe generaţii, îi cunoscuseră pe marii înaintaşi ai arheologiei orientale şi figurau în fotografiile cu săpături începând cu anii 1930. Era straniu să te întrebi, de fapt, care putea fi relaţia lor cu acest trecut la a cărui restituire contribuiau. Sarah pusese întrebarea:

— Sunt curioasă să aflu ce reprezintă săpăturile pentru aceşti muncitori. Oare au senzaţia că li se fură istoria, că Europeanul le fură, încă o dată, ceva?

Bilger avea o teorie, susţinea că aceşti muncitori cred că tot ce e anterior islamului nu le aparţine, ţine de o altă ordine, de o altă lume, una pe care ei o numesc *qadim jiddan*, „foarte veche”; Bilger afirma că, pentru un sirian, istoria lumii se împarte în trei perioade: *jadid*, recentă; *qadim*, veche; *qadim jiddan*, foarte veche, fără a fi foarte clar dacă nu cumva, pur şi simplu, propriul nivel de vorbire a arabei ducea la o atare simplificare: când chiar muncitorii săi îi povestiseră succesiunea dinastiilor mesopotamiene fuseseră nevoiţi să se refere, în lipsa unei limbi comune şi pentru ca el să înţeleagă, la *qadim jiddan*.

Europa a excavat Antichitatea sub sirieni, sub irakieni, sub egipteni; glorioasele noastre popoare şi-au însuşit universalul prin monopolul asupra ştiinţei şi arheologiei, deposedând prin acest jaf populaţiile colonizate de un trecut care, astfel, e cu uşurinţă perceput ca alogen: demolatorii descreieraţi islamişti îşi trimit cu atât mai uşor excavatoarele în oraşele antice, căci leagă prostia şi incultura lor de sentimentul mai mult sau mai puţin difuz că acest patrimoniu e o stranie emanaţie retroactivă a puterii străine.

Raqqa este astăzi unul dintre oraşele administrate direct de Statul Islamic din Irak şi Siria, dar nu e mai ospitalier, călăii bărboşi îşi fac de cap, taie o carotidă aici, o mână dincolo, ard biserici şi violează infidele după bunul plac, conform moravurilor *qadim jiddan*, dementa pare să fi cuprins regiunea, poate la fel de incurabilă ca a lui Bilger.

M-am întrebat adesea despre semnele prevestitoare ale nebuniei lui Bilger şi, în afară de nebunia însăşi a Siriei, dincolo de energia sa extraordinară, de relaţii şi de megalomanie, văd puţine lucruri, ceea ce deja e mult, poate. Părea cu totul echilibrat şi responsabil; în timpul întâlnirii noastre la Istanbul, înainte de plecarea la Damasc, era pasionat şi eficace – el mi-l prezentase pe Faugier: căuta un colocatar şi eu treceam în van prin toate instituţiile germanofone pentru a găsi o locuinţă pentru cele două luni care-mi rămâneau de petrecut pe Bosfor, epuizând deja ospitalitatea Kulturforum-ului la palatul Yenikdy, magnific sediu al ambasadei şi apoi al consulatului general al Austriei, imediat deasupra Roumeli Hisar şi la doi paşi de casa Büyükdere, unde era cazat eminentul meu compatriot, Von Hammer-Purgstall. Acest palat era un loc sublim, al cărui singur inconvenient era că se ajungea foarte greu acolo, în oraşul acela măcinat de ambuteiaje: valiza mea şi eu vom fi fost, deci, foarte bucuroşi să găsim o cameră de închiriat în apartamentul unui tânăr cercetător francez, sociolog, care studia prostituţia la sfârşitul Imperiului Otoman şi la începutul Republicii Turce, subiect pe care i l-am ascuns Mamei ca să nu cumva să-şi imagineze că locuiesc într-un bordel. Un apartament central, care mă apropia de cercetările mele muzicale, legate de fosta Societate Corală Italiană, al cărei sediu era la câteva sute de metri. Sigur că Faugier se interesa de prostituţie, dar la Istanbul era în „exil": terenul lui veritabil era, de fapt, Iranul, şi fusese găzduit de Institutul Francez de Studii Anatoliene, în aşteptarea unei vize pentru Teheran, loc în care aveam să-l regăsesc, de altfel, câţiva ani mai târziu: nu există hazard în lumea studiilor orientale, ar fi spus Sarah. Îşi pusese competenţele la dispoziţia instituţiei adoptive şi pregătea articolul *Reglementarea prostituţiei în Istanbul la începutul Republicii*, articol despre care îmi

vorbea zi şi noapte – era un erotoman straniu; un golan parizian, de familie bună, elegant, dar pătruns de darul unei francheţi oribile, care nu avea nimic din ironia subtilă a lui Bilger. Cum şi de ce spera să obţină viză pentru Iran era un mister pentru toată lumea; când era întrebat, se mulţumea să exclame „Ah ah ah, Teheranul e un oraş foarte interesant, pentru ghetouri, găseşti de toate acolo", fără să vrea să înţeleagă că uimirea noastră nu era legată de resursele oraşului sau de o asemenea cercetare, cât de simpatia pe care Republica Islamică i-o putea acorda acestei ramuri ole ole a ştiinţei. (Doamne, vorbesc ca mama, *ole ole*, nimeni nu mai foloseşte expresia asta din 1975, Sarah are dreptate, sunt puritan şi vechi, incorigibil, nu e nimic de făcut.) Contrar a ceea ce v-aţi putea imagina, era foarte respectat în domeniul lui şi scria din când în când cronici în marile jurnale franţuzeşti – e amuzant cum se insinuează în visurile mele, *specialist în coitul arab*, asta nu i-ar fi displăcut, chiar dacă, din câte ştiu eu, n-are nicio legătură cu lumea arabă, doar cu Turcia şi Iran, dar cine ştie.

Nebunul de Bilger râdea mult că mă „combinase" cu un asemenea individ. În acea perioadă profita de una dintre nenumăratele lui burse, lega prietenii cu toţi *Proeminen ten* posibili şi imaginabili – chiar mă folosise pentru a-l introduce la austrieci şi foarte repede devenise mai apropiat de diplomaţii noştri decât mine.

Corespondam regulat cu Sarah, cărţi poştale de la Sfânta Sofia, vederi cu Cornul de Aur: cum spunea Grillparzer în jurnalul său de călătorie, „poate că lumea întreagă nu oferă nimic comparabil". Descrie, subjugat, această succesiune de monumente şi de palate, puterea acestui loc care şi pe mine mă umplea de energie şi mă lovea în plin, atât e de deschis acest oraş, o plajă, o falie în care frumuseţea se înghesuie; o plimbare prin Istanbul era, oricare ar fi fost scopul ei, o durere copleşitoare a frumuseţii la graniţă – fie că vedem Constantinopolul ca oraşul cel mai estic al Europei sau cel mai vestic al Asiei, ca pe un sfârşit sau ca pe un început, ca pe o pasarelă sau ca pe o lizieră, acest amestec e fracturat de natură, iar locul apasă asupra istoriei la fel cum istoria apasă asupra oamenilor. Pentru mine, era limita muzicii europene, destinaţia cea mai orientală a neobositului Liszt, care-i fabricase marginile; pentru Sarah, era începutul teritoriului în care se rătăciseră călătorii ei, într-un sens sau altul.

K.îsloind volumul *Jurnal de Constantinopol – Vocea* I. I bibliotecă, să-mi dau seama în ce măsură oraşul atrăsese în toate timpurile (printre altele, graţie generozităţii unui sultan, care în a doua jumătate a secolului al XIX-lea era aproape ruinat) tot ce putea oferi Europa în materie de pictori, oameni de litere şi aventurieri, era extraordinar să

descopăr că, încă de la Michelangelo şi Da Vinci, toţi visaseră la Bosfor, era cu totul şi cu totul extraordinar. Ceea ce mă interesa la Istanbul, ca să reiau cuvintele lui Sarah, era o variaţie a „sinelui", vizitele şi călătoriile europenilor în capitala otomană, mai degrabă decât „alteritatea" turcească; în afară de personalul local al diferitelor instituţii şi câţiva prieteni de-ai lui Faugier, nu frecventam pe nimeni: încă o dată limba era un obstacol insurmontabil şi, din nefericire, eram departe de a-l imita pe Hammer-Purgstall, care putea, spune el, „să traducă din turcă sau arabă în franceză, în engleză sau italiană şi să vorbească turca la fel de bine ca pe germană"; poate că-mi lipseau frumoasele grecoaice sau armence cu care, asemenea lui, să mă plimb în fiecare zi pe ţărmul Strâmtorii pentru a exersa limba. În privinţa asta, Sarah avea o amintire oribilă din timpul primului ei curs de arabă de la Paris: o somitate, un orientalist de renume, Gilbert Delanoue, emisese de la înălţimea catedrei sale următorul adevăr: „Pentru a cunoaşte bine arabă, sunt necesari douăzeci de ani. Această durată poate fi redusă la jumătate cu ajutorul unui dicţionar bun, îmbrăcat în piele de fese". „Un dicţionar bun, îmbrăcat în piele de fese", iată ce părea să aibă Hammer, ba chiar mai multe parcă; nu ascundea că puţinele lui cunoştinţe de greacă modernă se datorează tinerelor din Constantinopol cu care încrucişa floreta pe malul apei. Aşa îmi imaginam şi „metoda Faugier": vorbea curent turca şi persana, o turcă de ghetou şi o adevărată persană de bazar, învăţate în bordelurile din Istanbul şi în parcurile din Teheran, pe viu. Memoria lui auditivă era excepţională: era capabil să-şi amintească şi să reutilizeze conversaţii întregi, dar, curios, nu avea ureche muzicală: toate limbile, pe buzele lui, semănau cu un obscur dialect parizian în aşa măsură, încât nu puteai să nu te întrebi dacă nu cumva o făcea intenţionat, convins de superioritatea accentului I ranţuzesc faţă de fonetica indigenă. Stambulezii sau teii cranezii, poate pentru că nu avuseseră niciodată şansa să-l audă pe Jean-Paul Belmondo bolborosind idiomul lor, erau vrăjiţi de straniul amestec de rafinament şi vulgaritate care se năştea din monstruoasa asociere dintre cele mai rele locuri de pierzanie din lumea lor şi savantul european de o eleganţă diplomatică. El era de o vulgaritate constantă în toate limbile, chiar şi în engleză. Adevărul e că eram teribil de gelos pe prestanţa, pe cunoştinţele şi pe directeţea lui, ca şi pe felul în care cunoştea oraşul – poate şi pe succesul lui la femei. Nu, *mai ales* pe succesul lui la femei: la acest al cincilea etaj pierdut în capătul unei străduţe din Cihangir, pe care-l împărţeam şi a cărui vedere semăna cu cea din *Panorama*, aveau loc foarte des serate organizate de el, la care erau invitate numeroase persoane tinere

foarte dezirabile; chiar am dansat (ce ruşine) într-o seară, pe o melodie de Sezen Aksu sau Ibrahim Tatlises, nu mai ştiu, cu o turcoaică drăguţă (păr potrivit de lung, pulover roşu, mulat, din bumbac moale, asortat cu buze rujate, machiaj albastru în jurul ochilor înspăimântător de frumoşi), care apoi s-a aşezat lângă mine pe canapea, am discutat în engleză; în jurul nostru, alţi dansatori cu beri în mână; în spatele ei se etalau luminile malului asiatic al Bosforului, până la gara Haydar Paşa; îi încadrau faţa cu pometi proeminenţi. Întrebările erau banale, cu ce te ocupi, ce faci la Istanbul şi ca de obicei mă simţeam jenat:

— *Pm interested in the history of music*.

— *Are you a musician*?

(*Fâstâceai*) – *No. I... I study musicology. I'm a*... A *musicologist*.

(*Uimire*, *interes*) – *How great*, *which instrument de you play*?

(*Jenă* puternică) – *I... I don't play any instrument. I just study. I listen and write*, *if you prefer*.

(*Decepţie*, *uimire dezamăgita*) – *You don't play*? *But you can read music*?

(*Uşurare*) – *Yes*, *of course*, *that's part of my job*.

(*Surpriză*, *suspiciune*) – *You read*, *but you don't play*?

(*Minciună sfruntată*) – *Actually I can play several instruments*, *but poorly*.[4]

Urma să mă lansez într-o lungă explicaţie a cercetărilor mele, după un ocol pedagogic prin artele plastice (nu toţi criticii şi istoricii de artă sunt pictori). A trebuit să recunosc că nu mă interesa prea mult muzica „modernă" (în fine, ştiinţific vorbind, trebuise să mint şi să îmi inventez o pasiune pentru muzica pop turcească, atât cât o ştiam) faţă de

---

4 Sunt interesat de istoria muzicii.

- Sunteți muzician?

- Nu. Eu... Eu studiez muzicologia. Sunt... muzicolog.

- Minunat, și la ce instrument cântați?

- Eu... nu cânt la niciun instrument. Doar studiez muzica. Ascult și scriu, dacă preferați să spun așa.

- Deci nu cântați? Dar știți să citiți notele muzicale?

- Da, sigur, face parte din munca mea.

- Citiți notele, dar nu cântați?

- De fapt, cânt la câteva instrumente, dar nu prea bine." (în lb. engl. în orig.) (n. red.).

muzica secolului al XIX-lea, orientală şi occidentală; numele Franz Liszt îi era cunoscut, cel al lui Haci Emin Efendi nu-i spunea nimic, fără îndoială pentru că eu îl pronunţam înspăimântător. Trebuise să mă laud vorbindu-i de cercetarea mea (pe care o consideram pasionantă, crucială aproape) legată de pianul lui Liszt, faimosul pian „cu coadă, model mare *la mi* ta, cu şapte octave pe trei corzi, mecanic, cu pedală dublă Erard, cu toate îmbunătăţirile, din acaju etc.”, la care cântase în faţa sultanului în 1847.

Între timp ceilalţi convivi se aşezaseră la rândul lor, îşi reluaseră berile şi Faugier, care până atunci îi acordase atenţie alteia, şi-a aruncat lasoul spre tânăra căreia eu îi povesteam penibil, în engleză (lucru întotdeauna laborios, cum se spune „acaju”, de exemplu, *Mahagoni*, ca în germană?), marile mele mici ocupaţii: într-o clipită şi în turcă a făcut-o să râdă în hohote, pe socoteala mea, bănuiesc; apoi, în aceeaşi limbă, au vorbit despre muzică, despre asta, cred, înţelegeam Guns N’Roses, Pixies, Nirvāṇa, apoi au plecat să danseze; am contemplat o secundă foarte lungă Bosforul strălucind în fereastră şi curul turcoaicei care se unduia aproape, sub ochii mei, se bâţâia în faţa frumosului şi îngâmfatului de Faugier – râsul e cel mai bun medicament, dar la momentul potrivit eram vexat.

Evident că ignoram realitatea fisurii, a alunecării lui Faugier, care avea să devină falie – a trebuit să aştept să ajung la Teheran peste câţiva ani ca să descopăr ce se ascundea în spatele faţadei de seducător, tristeţea şi sumbra nebunie solitară a acestui topograf al ghetourilor.

Sigur, datorită lui Faugier am fumat prima mea pipă cu opiu – pasiune şi tehnică pe care le adusese din prima sa călătorie în Iran. Fumatul opiului la Istanbul îmi părea a aparţine unei alte epoci, era un moft de orientalist şi exact din acest motiv eu, care nu m-am atins niciodată de niciun drog ilegal şi nu am avut niciun viciu, m-am lăsat tentat de opiaceu: foarte emoţionat, înspăimântat chiar, dar trăind o frică a juisării, aceea a copiilor în faţa interdicţiei, nu a adulţilor în faţa morţii. Opiul era, în imaginarul nostru, atât de puternic asociat Extremului Orient şi cromolitografiilor cu chinezi întinşi în paturile de fumători, încât aproape că uitam că era originar din Turcia şi India şi că îl fumaseră din Teba până la Teheran, trecând prin Damasc, ceea ce, în mintea mea, ajuta la îndepărtarea temerii: fumatul la Istanbul sau la Teheran echivala cu identificarea spiritului locului, cu participarea la o tradiţie pe care o cunoşteam destul de puţin şi cu reactualizarea unei realităţi locale, pe care clişeele coloniale o deplasaseră în alt loc. Opiul e încă produs tradiţional în Iran, unde *teriyaki* se numără cu miile;

vedem bunici epuizaţi, vindicativi, gesticulând nebuni până acolo încât fumează prima lor pipă sau dizolvă în ceai puţin din resturile arse în ajun şi redevin blânzi şi înţelepţi, înfăşuraţi în haina groasă, încălzindu-se cu un brasero, ale cărui resturi le vor folosi pentru a-şi aprinde un *bâfour* şi a-şi vindeca sufletul şi bătrânele oase. Faugier îmi povestea toate astea în săptămânile dinaintea iniţierii mele, iniţiere care avea să mă apropie de Théophile Gautier, de Baudelaire şi chiar de bietul Heinrich Heine, care va fi găsit în laudanum şi mai ales în morfină un remediu pentru suferinţele sale, o consolare în interminabila sa agonie. Faugier îşi folosise cunoştinţele printre patronii de bordeluri şi paznicii din baruri de noapte ca să obţină câteva rondele din această răşină neagră, care lăsa pe degete un miros special, un parfum necunoscut care amintea de tămâie, dar una caramelizată, zaharisită şi, bizar, amară în acelaşi timp – un gust care te bântuie îndelung, care revine uneori în sinusuri şi în gât, în funcţie de zi; dacă-l convoc acum, acest gust, e pentru că-l regăsesc inundându-mi saliva când închid ochii, aşa cum presupun că ar putea face un fumător cu oribila rămăşiţă de gudron ars a tutunului, foarte diferită, căci, spre deosebire de ce credeam înainte de experienţă, opiul nu arde, ci fumegă, se dizolvă şi degajă un abur gros în contact cu căldura. Nu e nicio îndoială că gradul de complexitate al preparării apără mulţimile Europei de posibilitatea a deveni *teryiaki* după modelul iranian; fumatul opiului e o îndeletnicire tradiţională, o *artă*, spun unii, mult mai lentă şi mai complicată decât injectarea – de altfel, în *Rohstoff*, romanul său autobiografic, Jorg Fauser, Burroughs al Germaniei, descrie hipioţii anilor 1970 la Istanbul ca ocupaţi toată sfânta zi să-şi injecteze, pe paturile murdare ale pensiunilor de pe Kiicukayasofia Caddesi, opiu brut, pe care-l dizolvă rapid în toate lichidele posibile, incapabili să-l fumeze eficace.

În cazul nostru, prepararea era *a Tiranienne*, după Faugier; am putut compara mai târziu, punând în paralel gesturile lui cu ale iranienilor, în ce măsură stăpânea ritualul, lucru destul de misterios: nu părea opioman sau, cel puţin, nu avea niciunul dintre simptomele pe care de obicei le asociem drogaţilor, lentoare, slăbiciune, irascibilitate, dificultăţi de concentrare, şi totuşi devenise maestru în prepararea pipelor în funcţie de calitatea substanţei pe care o avea, opiu brut sau fermentat, şi de calitatea materialului de care dispunea, în cazul nostru un *bâfour* iranian, al cărui cap gros, din teracotă arsă se încălzea încet într-un mic ibric; draperiile bine trase, aşa cum sunt acum draperiile mele grele, din postav de Alep, roşu cu auriu, cu motive orientale, şterse de anii de lumină vieneză slabă – la Istanbul trebuia să ascundem Strâmtoarea după draperii, ca să nu ne vadă vecinii, dar

riscurile erau limitate; la Teheran riscul era mult mai mare: regimul declarase război drogurilor, Gardienii Revoluţiei purtau adevărate bătălii la scară mare împotriva contrabandiştilor din estul ţării şi, pentru cei care s-ar fi îndoit de realitatea acestei lupte, în ajunul Now-Rouz, Noului An Iranian, în 2001, când eu tocmai trebuia să ajung acolo, judecătorii Republicii Islamice au organizat un spectacol de o cruzime extraordinară şi au difuzat imaginile pe tot globul: execuţia publică a cinci traficanţi, printre care o femeie de treizeci de ani, suspendaţi de camioane-macara, cu ochii în sus, ridicaţi încet în aer cu funiile la gât, cu picioarele zvâcnind până la instalarea morţii, cu bietele corpuri pendulând la capetele braţelor telescopice; fata se numea Fariba, era îmbrăcată într-un *chador* negru; veşmântul umflat de vânt o transforma într-o pasăre înspăimântătoare, un corb nefericit, care blestema publicul cu bătăile aripilor şi mi-a plăcut să-mi imaginez că mulţimea de brute (bărbaţi, femei, copii) care urlau sloganuri şi îi priveau pe aceşti bieţi diavoli ridicându-se către moarte, aveau să fie loviţi de blestem şi aveau să cunoască suferinţele cele mai atroce. Imaginile m-au bântuit mult timp: aveau cel puţin meritul de a ne reaminti că, în ciuda farmecelor Iranului, ne găseam într-o ţară blestemată, teritoriu al durerii şi al morţii, unde totul, până la macii de câmp, florile martirilor, era roşu de sânge. Ne grăbeam să încercăm să uităm toate acele lucruri în muzică şi poezie, pentru că trebuie trăit bine, ca iranienii, care trec drept maeştri în arta uitării – tinerii fumau opiu pe care-l amestecau cu tutun sau luau heroină; drogurile erau extraordinar de ieftine, chiar şi în moneda locală: în ciuda eforturilor mollahilor şi a execuţiilor publice spectaculoase, inerţia tinereţii era aşa de mare, încât nimic nu-i putea opri să caute consolarea în droguri, distracţie şi sex, cum spune Sarah în introducerea la propria teză.

Faugier examina toată această disperare ca specialist, ca entomolog al deznădejdii, dedându-se el însuşi exceselor celor mai formidabile, într-un soi de contagiune cu obiectul de studiu, ros de o tristeţe galopantă, de o tuberculoză a sufletului pe care o trata, aşa cum profesorul Laennec îşi trata plămânii, cu cantităţi formidabile de stupefiante.

Prima mea pipă de opiu mă apropia de Novalis, de Berlioz, de Nietzsche, de Trakl – intram în cercul închis al celor care gustaseră miraculosul nectar pe care Elena i l-a servit lui Telemah ca să-şi uite o clipă tristeţea:

Alt gând atunci îi dădu ei, fiicei lui Zeus, Elenei:
Puse pe dată trei picături în vinul din care băură.
De nemânie şi de ne-ndurerare, să uite de rele.

Astfel, când drege-vor bine ulciorul cel mare, olaltă.
Ziua întreagă, nicicum, nicio lacrimă nu le-ar mai curge.
Chiar de-ar muri fie tata, ori chiar şi slăvită lor mamă.
Ori şi, în faţă-le, un frate, sau fiul lor drag li s-ar stinge.
Fierul cel crunt doborându-i, iar el vedea-o cu ochii.
Astfel de leacuri cuminţi avea falnica fiica-a lui Zeus.
Pline de har, ce-i dădu Polydamna, soţia lui Fhon.
Cea din Egipt, unde glia mănoasă adaugă şi leacuri
Multe de tot, dar şi bune şi – amestec cu ele – şi rele.
Vindecătorii pe-acolo-s mai buni şi mai tari, fiecare.
Peste ceilalţi muritori, căci din neamul lui Paion coboară[5].

Şi e adevărat că opiul alunga orice amărăciune, orice suferinţă morală sau fizică şi vindeca temporar bolile cele mai secrete, până la însuşi sentimentul timpului: opiul induce o plutire, deschide o paranteză în conştiinţă, paranteză interioară în care avem impresia că atingem eternitatea, că vom fi învins finitudinea fiinţei şi a melancoliei. Telemah profită de două beţii „cea pe care i-o provoacă contemplarea chipului Elenei şi puterea ne*penthes*-Av*ă,* şi eu însumi, odată ajuns în Iran, fumând singur cu Sarah, care nu avea nicio pasiune pentru drogurile blânde sau dure, am avut ocazia să fiu mângâiat de frumuseţea ei, în timp ce fumul gri îmi golea spiritul de orice dorinţă de posesiune, de orice angoasă, de orice solitudine: o vedeam reală şi ea reflecta luna – opiul nu deregla simţurile, le obiectiva; făcea să dispară subiectul – şi nu e cea mai mică dintre contradicţiile acestui stupefiant care, exacerbând conştiinţa şi senzaţiile, ne extrage din noi înşine şi ne proiectează în marea linişte a universalului.

Faugier mă prevenise că unul dintre numeroşii alcaloizi care intră în compoziţia opiului are efect vomitiv şi că primele experienţe cu opiacee pot fi însoţite de greţuri violente, dar n-a fost şi cazul meu – singurul efect secundar, pe lângă unele stranii vise erotice, în haremuri legendare, a fost o constipaţie sănătoasă: un alt avantaj al opiului pentru călător, mereu supus dereglărilor intestinale mai mult sau mai puţin cronice care se numără, alături de viermi şi alţi paraziţi, printre tovarăşii de călătorie ai celor care parcurg eternul Orient, chiar dacă foarte rar sunt notate printre amintirile lor.

De ce în ziua de azi opiul a dispărut din farmacopeea europeană, iată un lucru care-mi scapă; l-am făcut să râdă în hohote pe medicul meu când i-am cerut să-mi prescrie – ştie, totuşi, că sunt un bolnav serios, un bun pacient, şi nu aş abuza, dacă se poate (şi acesta e

5 Odysseia, traducere în hexametri, cu o postfață, o bibliografie esențială și indici de Dan Slușanschi, București, Ed. Paideia, 1997, p. 54 (n. red.).

pericolul, evident) să nu abuzezi de acest panaceu, dar Faugier mă asigura, ca să-mi alunge ultimele temeri, că nu voi deveni dependent fumând una sau două pipe pe săptămână. Îi revăd gesturile în timp ce prepara *bâfour-ul* al cărui furnal de teracotă fusese încălzit în mijlocul cărbunilor; decupa coca neagră şi tare în mici cocoloaşe pe care le înmuia apropiindu-le de căldura focului, apoi apuca pipa caldă, lemnul cernit, îmbrăcat în cercuri de alamă amintea vag de un fagot sau un clarinet fără clape sau găuri, dar prevăzut cu un cioc aurit, pe care Faugier îl prindea între buze; apoi lua delicat, cu un cleşte, unul dintre cărbunii încinşi şi îl apropia de partea superioară a vetrei; aerul pe care îl aspira înroşea jarul, faţa i se umplea de reflexii de culoarea bronzului; închidea ochii, opiul intra în el cu un mic sfârâit şi tuşea, câteva secunde mai târziu, un mic nor, preaplinul pe care plămânii nu reuşiseră să-l conserve, un suflu al plăcerii; era un flautist antic, care cânta în penumbră, iar parfumul opiului ars (bogat, înţepător, dulceag) umplea seara.

Îmi aştept rândul cu inima bubuind; mă întreb ce efect va produce latexul negru; mi-e frică, nu am fumat niciodată, în afară de un joint în liceu; mă întreb dacă nu voi tuşi sau vomita, dacă n-o să leşin. Faugier proferează una dintre frazele lui oribile, „bordel jegos, nu-i puturos”, îmi întinde pipa fără să-i dea drumul, o susţin cu mâna stângă şi mă aplec, capătul de metal e călduţ, descopăr gustul opiului, mai întâi îndepărtat, apoi, când Faugier apropie de vatră un cărbune incandescent a cărui căldură o percep pe obraz, brusc puternic, mai puternic, atât de puternic, că nu-mi mai simt plămânii – sunt surprins de dulceaţa aproape apoasă a acestui fum, surprins de uşurinţa cu care se resoarbe, chiar dacă, spre marea mea ruşine, nu resimt decât dispariţia aparatului meu respirator, o paloare interioară, pieptul mi-a fost înnegrit cu creion chimic, ca o hârtie. Suflu tare. Faugier mă observă, are un surâs îngheţat, se îngrijorează.

— Deci? Fac o moacă inspirată, aştept, ascult. Mă ascult, caut în mine ritmuri şi accente noi, încerc să-mi urmăresc propria transformare, sunt foarte atent, sunt tentat să închid ochii, sunt tentat să zâmbesc, zâmbesc, aş putea chiar să râd, dar sunt bucuros să surâd pentru că simt Istanbulul în jurul meu, îl aud fără să-l văd, o fericire foarte simplă şi completă se arată, aici şi acum, fără să aştepte decât perfecţiunea unei clipe suspendate, dilatate şi, bănuiesc în acest moment, efectul s-a instalat.

Faugier răzuieşte cu un ac resturile de opiu.

Ibricul devine gri; încet-încet, cărbunii se răcesc şi se acoperă cu cenuşă; curând va trebui suflat deasupra lor pentru a înlătura această

piele moartă şi a regăsi, dacă nu e prea târziu, flacăra ce rămâne în ei. Ascult un instrument muzical imaginar, o amintire a zilei; e pianul lui Liszt; cântă în faţa sultanului. Dacă aş îndrăzni, l-aş întreba pe Faugier: după părerea ta, ce a putut să cânte Liszt în 1847, în palatul Ciragan, în faţa Curţii şi a tuturor străinilor importanţi care vizitau capitala otomană? Sultanul Abdtilmecid era la fel de meloman ca fratele său Abdülaziz, primul wagnerian al Orientului? *Melodii ungureşti*, foarte sigur, şi la fel de sigur *Marele galop cromatic* pe care l-a cântat atât de des în toată Europa şi chiar în Rusia. Poate, ca în altă parte, *Improvizaţii pe o temă locală amestecate cu melodii ungureşti*. Liszt a consumat opiu? Berlioz, în orice caz, da.

Faugier modelează un nou cocoloş de cocă neagră în furnalul pipei.

Ascult impasibil această melodie îndepărtată, îi privesc de sus pe toţi aceşti oameni şi privesc toate aceste suflete care încă hălăduiesc în jurul nostru: cine a fost Liszt, cine a fost Berlioz, cine a fost Wagner şi cine au fost toţi cei pe care i-au cunoscut, Musset, Lamartine, Nerval, o întreagă reţea de texte, note şi imagini, clară, precisă, o cale pe care doar eu o văd, care-l leagă pe bunul Hammer-Purgstall de o lume de călători, de muzicieni, de poeţi, care-l leagă pe Beethoven de Balzac, de James Morier, de Hofmannsthal, de Strauss, de Mahler şi de fumurile dulci ale Istanbulului şi ale Teheranului, este oare posibil ca opiul încă să mă însoţească, după toţi anii aceştia, să-i pot convoca efectele aşa cum îl convoc pe Dumnezeu în rugăciune – o visam oare pe Sarah în mac, îndelung, ca în seara asta, o dorinţă îndelungă şi profundă, o dorinţă perfectă, pentru că nu necesita nicio satisfacţie, nicio împlinire; o dorinţă eternă, o erecţie interminabilă şi fără scop, iată ce provoacă opiul.

Ne călăuzeşte în tenebre.

Franz Liszt, copilul teribil şi frumos, vine la Constantinopol de la Iaşi, oraş al unor pogromuri sângeroase, prin Galaţi şi apoi pe Marea Neagră, în luna mai a anului 1847. Vine dintr-un turneu lung, Lemberg, Cernăuţi, Odesa, toate sălile Europei de Est, mari sau mici, şi toţi notabilii, mari sau mici. E o stea, un monstru, un geniu; face bărbaţii să plângă şi femeile să leşine şi astăzi credem cu greu ce se povesteşte despre succesul lui: când părăseşte Berlinul, cinci sute de studenţi îl însoţesc călare până la prima staţie de poştă; o gloată nebună de tinere îi aştern drumul cu petale de flori la plecarea din Ucraina. Niciun alt artist nu cunoaşte atât de bine Europa, până la frontierele ei cele mai îndepărtate, la vest sau la est, de la Brest la Kiev. Peste tot declanşează zvonuri, tumult ce-l precedă în oraşul următor: a fost arestat, s-a căsătorit, s-a îmbolnăvit; e aşteptat peste tot şi, ceea ce e extraordinar,

peste tot soseşte anunţat de apariţia pianului său Erard, cel puţin la fel de neobosit ca el, pe care fabricantul parizian îl trimite grăbit cu vaporul sau caleaşca, odată ce ştie destinaţia celui mai bun comis-voiajor al său; *Jurnalul de Constantinopol* publică, deci, în 11 mai 1847, o scrisoare primită de la Paris, de la Sébastien Pierre Erard însuşi, care anunţă sosirea iminentă a unui pian model mare, din acaju, cu toate îmbunătăţirile posibile, plecat din Marsilia în 5 aprilie. Liszt va veni, deci! Vine Liszt! Am căutat mult, nu descopăr decât puţine detalii despre sejurul său la Istanbul, poate cu excepţia numelui celei care trebuia să-l însoţească:

Şi aceasta biată Mariette Duplessis, care e moartă... E prima femeie de care am fost îndrăgostit şi care se găseşte în cine ştie care cimitir, dată viermilor din mormânt! Mi-o spunea acum cincisprezece luni: „Nu voi trăi; sunt o fată singură şi nu voi putea rezista acestei vieţi pe care nu ştiu să o trăiesc şi pe care nu o voi mai putea suporta. Ia-mă, du-mă unde vrei! N-o să te încurc, dorm toată ziua, seara ai să-mi dai voie să vin la spectacol şi noaptea ai să faci ce vei vrea din mine". Îi zisesem că am să o duc la Constantinopol, căci era singura călătorie posibilă pe care îi puteam cere să o facă. Acum iat-o moartă...

Sarah găsea extraordinară această frază: „Ia-mă, du-mă unde vrei; n-o să te încurc, dorm toată ziua, seara ai să-mi dai voie să vin la spectacol şi noaptea ai să faci ce vei vrea din mine", o declaraţie de o frumuseţe şi de o disperare absolute, o nuditate totală – spre deosebire de Liszt, eu ştiu în ce cimitir e îngropată, cimitirul Montmartre, pe care datorită lui Sarah l-am descoperit. Destinul modelului nu e cu nimic mai prejos de al *Damei cu camelii*, Dumas-fiul, dacă judecăm după această frază, chiar şi-a întunecat puţin personajul: adaptarea lui Verdi după viaţa lui Marie Duplessis e în mod cert *muzicală*, dar un pic îndepărtată, ca dramă. *Traviata* a fost compusă la Veneţia, în 1853, lucrurile se mişcau repede în epocă; la şapte ani după moartea sa, micuţa curtezană Marie Duplessis, *alias* Marguerite Gautier, *alias* Violetta Valéry, este celebră, prin Dumas-fiul şi Verdi, în toată Europa. Liszt mărturiseşte trist:

Dacă din întâmplare m-aş fi aflat la Paris în timpul bolii lui Duplessis, aş fi încercat cu orice preţ să o salvez, căci era într-adevăr o fire răvăşitoare, iar obiceiul a ceea ce numim (şi poate aşa şi este) pervertitor nu-i atingea niciodată *inima. Veţi crede că m-am ataşat de ea cu un ataşament sumbru şi elegiac, care, pentru că-mi lipsea, m-ar fi readus pe calea poeziei şi a muzicii. E ultima şi singura lovitură pe care am încasat-o în ultimii ani. Trebuie să renunţăm să mai explicăm aceste contradicţii, căci inima omului e lucru straniu.*

Inima omului e cu siguranţă lucru straniu, iar inima slabă a lui Franz Liszt nu a încetat să se îndrăgostească, chiar şi de Dumnezeu – în aceste reminiscenţe ale opiului, în timp ce ascult duduind ca tobele supliciului virtuozităţile lui Liszt, care mă preocupau atât la Constantinopol, vedeam şi o *fată singură* acolo, în Sarawak, chiar dacă Sarah nu are nimic de-a face cu Duplessis şi nici cu Harriet Smithson („O vedeţi pe englezoaica solidă, aşezată în avanscenă”, povesteşte Heinrich Heine în darea de seamă), actriţa care avea să inspire *Simfonici fantastică*. Bietul Berlioz, pierdut în pasiunea sa pentru actriţa „bietei Ofelia”: „Biet geniu mare, în luptă cu cele trei pătrimi ale imposibilului!”, cum spune Liszt într-o scrisoare.

Ar fi fost nevoie de o Sarah pentru a se interesa de toate destinele acestea tragice de femei uitate – ce spectacol, totuşi, al acestui Berlioz nebun de iubire, cântând la alămuri în propria sa lucrare, *Marşul supliciului*, în sala mare a Conservatorului. Această a patra mişcare e o nebunie pură, un vis de opiu, de otravă, de tortură ironică şi stridentă, un marş spre Moarte scris într-o noapte, o noapte de mac, şi Berlioz, povesteşte Heinrich Heine, Berlioz în faţa alămurilor o privea pe Harriet Smithson, o fixa şi, când li se încrucişau privirile, lovea şi mai tare instrumentul, ca un posedat. (Heine notează în altă parte că alămurile şi instrumentele de percuţie în general i se potriveau lui Berlioz. Berlioz n-a călătorit niciodată în Orient, dar era, de la douăzeci şi cinci de ani, fascinat de *Orientalele* lui Hugo. Avea, deci, acces la un Orient *secund*, acela al lui Goethe sau Hugo, care nu cunoşteau nici limbile orientale şi nici ţările unde erau vorbite, dar se sprijineau pe lucrările orientaliştilor şi ale călătorilor ca Hammer-Purgstall, şi chiar un *Orient de rangul trei*, un *Tiers-Orient*, acela al lui Berlioz sau Wagner, care se inspira din acele opere indirecte. *Tiers-Orientul*, iată un concept de dezvoltat. Ca să vezi, sunt mai multe decât ne-am imagina în nişte alămuri.) Adevărat rămâne că acea Ofelie a lui Harriet Smithson, contrar trupelor britanice, va sucomba în faţa percuţiilor franţuzeşti şi se va căsători cu artistul. Acest mariaj *forţat de arta* avea să se sfârşească dezastruos, uneori muzica nu poate orice, iar Heine remarcă, vreo câţiva ani mai târziu, când se reinterpretează *Simfonia fantastică* la Conservator, că „Berlioz e iarăşi aşezat în spatele orchestrei, la percuţii, că englezoaica solidă e tot în avanscenă, că privirile li se întâlnesc din nou… Dar că el nu mai bate atât de tare din alămuri”.

Trebuie să fii Heine ca să desenezi aşa, în zece rânduri, romanul unui amor defunct; *bunul şi spiritualul Henri Heine*, cum îi spunea Théophile Gautier, Heine, cel care pune întrebarea, când haşişul e pe cale să plece la Constantinopol, aflat la Paris, la concertul lui Liszt, cu accentul

său german plin de umor şi maliţie: „Cum veţi mai putea vorbi despre Orient, odată ce aţi fost acolo?” întrebare care li s-ar fi putut pune tuturor călătorilor la Istanbul, în aşa măsură călătoria îşi îndepărtează obiectul, îl diseminează şi îl multiplică în reflexii şi detalii până la a-l face să-şi piardă realitatea.

De altfel, Franz Liszt povesteşte puţin despre această vizită în Turcia, pe care o placă comemorativă, pe străduţa care coboară spre Ambasada Franţei din Beyoglu, o reaminteşte furtiv trecătorilor. Ştim că atunci când a coborât de pe vapor a fost primit de profesorul de muzică Donizetti şi de Ambasadorul Austriei, trimişi de sultan să-l întâmpine; că a locuit câteva zile la palatul Chagatay, ca invitat al Marelui Domn, şi că acolo a dat un concert pe marele pian Erard; că apoi a petrecut o perioadă la Ambasada Austriei şi apoi la Ambasada Franţei, unde a fost oaspete al ambasadorului François-Adolphe de Bourqueney, şi avea să susţină un al doilea concert pe acelaşi instrument care, în mod clar, îl urma peste tot; că la finalul sejurului îl va fi întâlnit pe ambasador în persoană, căci soţia acestuia era nespus de bolnavă; că avea să susţină un al treilea concert la Pera şi să reîntâlnească două vechi cunoştinţe, un francez şi un polonez, cu care va pleca într-o excursie în Asia; că avea să-i mulţumească prin curier lui Lamartine, mare specialist în Imperiul Otoman, care trimisese o scrisoare de recomandare pentru Ministrul de Externe, Rechid Paşa: asta e tot ce se poate spune din surse sigure.

Îmi revăd plimbările, între două şedinţe la arhivă şi ziarele epocii; vizitele la specialişti susceptibili de a mă lumina, mereu istorici mai degrabă morocănoşi şi speriaţi, aşa cum adesea întâlneşti în Academie, de posibilitatea ca un tânăr să poată cunoaşte mai multe decât ei sau să-i pună în dificultate, mai ales dacă acel tânăr nu era turc, ci austriac şi mai mult, pe jumătate, şi ca subiectul său de cercetare să cadă într-un gol, într-o fundătură, între istoria muzicii turceşti şi cea a muzicii europene: uneori, ceea ce era un pic deprimant, aveam impresia că gândurile mele erau ca Bosforul – o strâmtoare între două maluri, sigur, dar care, în fond, nu era decât apă, ca să nu zic de-a dreptul vânt. Îmi plăcea să mă liniştesc, spunându-mi că Hercule sau Colosul din Rhodos avuseseră şi ele, la vremea lor, câte un picior pe fiecare mal, dar privirile batjocoritoare şi remarcile amare ale specialiştilor reuşeau adesea să mă descurajeze.

Din fericire, aveam Istanbulul, pe Bilger, pe Faugier şi opiul, care ne deschidea porţile percepţiei – teoria mea despre iluminarea lui Liszt la Constantinopol se baza pe *Armoniile poetice şi religioase* şi în special pe *Binecuvântarea lui Dumnezeu în singurătate*, pe care o compune, la

puţin timp după sejurul la Istanbul, la Woronince; „adaptarea” muzicală a poemului lui Lamartine răspundea la întrebarea din primele versuri, „De unde-mi vine, o, Doamne! Astă pace? / De unde vine această credinţă, de care inima-mi e preaplină?”, şi eram intim convins că are legătură cu întâlnirea cu lumina orientală şi nu, aşa cum adesea susţin comentatorii, cu o amintire amoroasă a Mariei d’Agoult, pusă în locul prinţesei Carolina de Sayn-Wittgenstein.

După vizita la Istanbul, Liszt renunţă la viaţa de muzician itinerant, renunţă la succesul anilor strălucitori şi începe de la Weimar o lungă traiectorie către contemplaţie, traiect nou, care se deschide – deşi anumite piese fuseseră efectiv schiţate înainte – cu *Armoniile poetice şi religioase*. *Binecuvântarea*... A fost magistral masacrată de toţi pianiştii novici, ea rămânând nu doar cea mai frumoasă melodie a lui Liszt, ci şi acompaniamentul cel mai simplu în complexitatea lui, acompaniament (şi pentru urechile mele de debutant asta apropia piesa de o *iluminare*} pe care trebuia să-l faci să sune precum credinţa subordonată, acolo unde melodia reprezenta pacea divină. Azi lectura îmi pare cumva „teologică” şi simplistă (muzica fiind rareori reductibilă la cauzele compoziţiei ei) şi-mi pare mai ales legată de propria mea experienţă la Istanbul – o dimineaţă de un albastru intens, cu aerul strălucitor de rece, când Insulele Prinţilor se detaşează în lumina ascuţită după vârful Seraiului şi minaretele vechiului Stambul zgârie cerul cu lăncile lor, cu creioanele lor, cu care ele scriu al o sutălea nume al lui Dumnezeu acolo unde norii îşi încrucişează puritatea, sunt încă puţini turişti sau trecători pe străduţa stranie (ziduri înalte din pietre oarbe, vechi caravanseraiuri şi biblioteci închise), care duce în spatele moscheii lui Suleiman, moscheea construită de divinul Sinan pentru Suleiman Magnificul. Trec de peristilul de marmură colorată; câţiva pescăruşi zboară printre coloanele de porfir; dalele lucesc de parcă ar fi plouat. Am intrat deja în mai multe moschei, Sfânta Sofia, Moscheea Albastră, şi voi vedea altele la Damasc, la Alep, chiar la Isfahan, dar niciuna nu va avea asupra mea acest efect imediat, odată ce mi-am lăsat pantofii într-un raft din lemn şi am intrat în sala de rugăciune, o strangulare, o pierdere a reperelor, încerc în van să merg şi cad acolo unde mă aflu, pe covorul roşu, cu flori albastre, încercând să-mi vin în fire. Descopăr că sunt singur în monument, singur şi înconjurat de lumină, singur în acest spaţiu cu proporţii derutante; cercul imensei cupole e ospitalier şi sutele de ferestre mă îmbrăţişează – mă aşez în stil indian. Sunt emoţionat până la lacrimi, dar nu plâng – simt cum sunt ridicat de la pământ şi parcurg cu ochii inscripţiile din faianţă de Izmit, decorul pictat, totul străluceşte, apoi vine un mare calm şi mă înfăşoară, un

calm care mă sfâşie, un vârf întrevăzut, dar foarte repede frumuseţea îmi scapă şi mă respinge – încet-încet, îmi vin în simţiri; ceea ce percep ochii mei acum îmi pare cu siguranţă magnific, dar nu are nimic de-a face cu senzaţia pe care o voi avea. Brusc, sunt podidit de o mare tristeţe, o pierdere, o sinistră viziune a realităţii lumii şi a tuturor imperfecţiunilor ei, a durerii, tristeţe accentuată de perfecţiunea clădirii şi îmi vine în minte o frază, doar proporţiile sunt divine, restul aparţine oamenilor. Când un grup de turişti intră în moschee, încerc să mă ridic şi picioarele mele anchilozate de cele două ore petrecute aşezat mă fac să mă clatin şi să părăsesc Suleymaniye ca un om beat, un om care ezită între fericire şi lacrimi şi fuge, mai degrabă am fugit decât am ieşit din moschee; vântul aprig al Istanbulului a reuşit să mă trezească şi, mai ales, a reuşit asta frigul marmurei din curte, îmi uitasem pantofii, complet dezorientat cum eram, dându-mi seama că stătusem două ore imobil sau aproape două ore pierdute, inexistente, pe care nu mi le aminteşte decât felul în care arăt: descopăr dintr-odată că sunt în şosete în mijlocul curţii şi că încălţările au dispărut din dulapul în care le lăsasem, uite ce te împinge instantaneu spre supliciile lumii – am furat, la rândul meu, o pereche de sandale mari, din plastic albastru după câteva încercări zadarnice de a discuta cu un portar mustăcios, care se lovea cu braţele peste corp în semn de neputinţă, „*no shoes*, *no shoes*”, dar m-a lăsat să-mi însuşesc labele de înotător de performanţă uitate pe acolo, labe cu care am traversat Istanbulul ca un derviş cu sufletul în suferinţă.

Iar memoria e un lucru foarte trist, căci îmi amintesc mai clar ruşinea de a merge prin oraş în şosete, în sandalele obosite, din latex, de un albastru regal decât emoţia ce mă cuprinsese şi orele dispărute în Suleymaniye, prima emoţie spirituală pe care am trăit-o în afara muzicii – câţiva ani mai târziu, povestindu-i această istorie lui Sarah, istorie pe care ea o *numea înstelareapantofului*, mi-am amintit următorul catren al lui Khayyam:

Am fost la moschee, *am furat un covor*.
Mult mai târziu, *m-am pocăit*.
M-am întors la moschee: *covorul era uzat*, *trebuiau să-l schimbe*.

Spre deosebire de bătrânul Omar Khayyam, eu nu am îndrăznit niciodată să mă întorc la Suleymaniye, ultima dată când am trecut prin Istanbul am rămas în grădină să văd mormântul arhitectului Sinan, care fost, ca puţini oameni, un intermediar între noi şi Dumnezeu; i-am adresat o scurtă rugăciune şi m-am gândit din nou la infamele încălţări de la care moştenisem acea zi şi pe care le pierdusem sau le aruncasem fără să verific, om cu puţină credinţă ce eram, dacă nu

cumva erau făcătoare de minuni.

Sindrom Stendhal sau experienţă mistică reală, nu ştiu nimic despre asta, dar îmi imaginam că şi Liszt Ţiganul Celest găsise acolo un factor declanşator, găsise o forţă în acele peisaje şi în acele clădiri; că poate puţin din lumina Orientului pe care o purta în el înviase în timpul sejurului la Constantinopol. Era, fără îndoială, o intuiţie interesantă în plan personal, dar pentru ştiinţă, date fiind puţinele comentarii care ne-au rămas de la Liszt însuşi în privinţa trecerii lui peste Bosfor, o ambiţie total nemăsurată.

În schimb, am reuşit să reconstitui o descriere aproape plauzibilă a primului ansamblu otoman, orchestra privată a lui Abdülaziz, ai cărei membri cântau aşezaţi pe covoarele seraiului; se ştie că pe sultan îl enervau ticurile „orientale" ale violoniştilor săi atunci când interpretau opere italiene sau germane şi că organizase un cor pentru concertele private cu opere, mai ales *Nunta lui Figaro*. Marele bărbat se înfuria când cântăreţii săi se chinuiau să cânte altfel decât la unison, iar dublele, terţele, cvartele şi octavele pline de virtuozitate din *Nunta*... Deveneau un terci sonor, care-i smulgea lacrimi de neputinţă monarhului otoman, în ciuda eforturilor tuturor eunucilor cu glas de înger şi în ciuda sfaturilor de la maestrul italian. Totuşi, Istanbulul deja dăduse naştere, în 1830, unui mare compozitor uitat, August von Adelburg Abramovic, a cărui existenţă o reconstituisem cu răbdare: după o copilărie pe Bosfor, Adelburg devine celebru la Budapesta cu o operă naţională, *Zrínyi*, în care încearcă să demonstreze că, totuşi, contrar celor afirmate de Liszt, muzica ungurească nu e de origine ţigănească – e profund fascinant ca tocmai un levantin să se facă vocea naţionalismului maghiar, prin intermediul eroului său, Miklós Zrínyi, mare luptător împotriva turcilor; fără îndoială, această contradicţie intimă şi profundă îl va împinge la nebunie, nebunie atât de gravă, încât va conduce la internarea şi moartea lui, survenită la vârsta de patruzeci şi trei de ani. Adelburg, primul muzician european important născut în Imperiul Otoman, îşi încheie viaţa în demenţă, în falia alterităţii; ca şi cum, în ciuda tuturor podurilor, a tuturor legăturilor forjate în timp, amestecul se dovedea imposibil în faţa patologiei naţionaliste, care cucerea treptat secolul al XIX-lea şi distrugea încet pasărelele fragile, construite înainte pentru a nu lăsa loc decât raporturilor de dominaţie.

Ochelarii mei erau pe teancul de cărţi şi reviste, evident, sunt un distrat. În acelaşi timp, ca să contemplez ruinele dormitorului meu (ruine ale Istanbulului, ruine ale Damascului, ruine ale Teheranului, ruine ale eului meu) nu am nevoie să le văd, ştiu toate aceste obiecte

pe de rost. Fotocromiile şi gravurile orientale îngălbenite. Operele poetice ale lui Pessoa pe un pupitru sculptat, pe care trebuia să stea Coranul. Fesul meu din Istanbul, mantoul de interior, din lână de *souk* din Damasc, lăuta din Alep, cumpărată cu Nadim. Acele volume albe, un profil negru, cu şuviţa rebelă pe cotor, sunt jurnalele lui Grillparzer – bineînţeles că asta distrase pe toată lumea la Istanbul, un austriac care se plimba cu Grillparzerul lui. Detergent nu încă, dar Grillparzer! Germanii sunt geloşi, asta e tot. Ştiu de unde vine cearta: germanii nu pot suporta ideea (nu eu o inventez, Hugo von Hofmannsthal o afirmă într-un articol faimos, *Noi*, *austriecii*, *şi Germania*) că Beethoven a plecat la Viena şi nu a vrut niciodată să se întoarcă la Bonn. Hofmannsthal, cel mai mare libretist al tuturor timpurilor, a scris, de altfel, un straniu dialog teatral între Von Hammer-Purgstall, eternul orientalist, şi Balzac neobositul, articol pe care Sarah îl citează copios în articolul ei despre Balzac şi Orient; recunosc că nu-mi amintesc prea bine despre ce e vorba, am regăsit articolul ieri, e aici, uite o mică bucată de hârtie conservată în interior, un cuvânt, o scrisoare veche, aşternută pe o pagină ruptă, cu marginile trasate cu roşu şi linii albastre, o jumătate de foaie de caiet de şcolar:

Dragă Franz.

Iată, *în fine*, *articolul care mi-a ocupat ultimele luni*.

Sunt un pic departe de dragii mei monştri şi celelalte orori ale mele, *cum spui tu*, *dar e doar o fază temporară*. *Colocviul de la Hainfeld s-a dovedit a fi chiar fructuos*, *poţi judeca şi singur*... *Şi nu doar în termeni universitari*!

Nu-ţi voi putea mulţumi niciodată îndeajuns pentru imaginea castelului şi pentru traducerile tale.

Bănuiesc că eşti pe cale să părăseşti Istanbulul, *sper ca sejurul să-ţi fi fost util*. *Un imens mulţumesc pentru „comision" şi fotografii*. *Sunt minunate*! *Mama e încântată*. *Chiar ai noroc*, *ce vis*, *să descoperi Constantinopolul*... *Te întorci la Viena sau la Tubingen*? *Mai ales*, *nu uita să dai un semn data viitoare când treci prin Paris*.

Pe curând, *sper*, *te îmbrăţişez*.

Sarah

P.S.: *Sunt curioasă să ştiu ce crezi despre acest articol „Vienez"*. *De bine*, *sper*.

E agreabil să găsesc întâmplător această scriitură dragă, în cerneală, un pic grăbită, un pic greu de citit, dar tandră şi elegantă – azi, când calculatoarele deţin controlul, vedem rar caligrafia contemporanilor noştri, poate scrisul de mână în manuscris va deveni o formă de nuditate, o manifestare intimă şi ascunsă, ascunsă tuturor, cu excepţia

amanţilor, a notarilor şi a bancherilor.

Ia uite, nu mai am somn. Somnul nu are niciodată chef de mine cu adevărat, mă abandonează foarte repede, în jur de miezul nopţii, după ce mă chinuieşte toată seara. Somnul e un monstru de egoism, care face doar ce îl taie capul. Dr Kraus e un medic jalnic, ar trebui să îl schimb. Să-l concediez. Aş putea să-mi permit luxul de a schimba medicul, de a renunţa la el, un medic care îţi vorbeşte despre odihnă la fiecare vizită şi e incapabil să te facă să adormi nu merită numele de medic. Trebuie să recunosc însă, în apărarea lui, că n-am înghiţit niciodată porcăriile pe care mi le prescrie. Dar un medic care nu-şi dă seama că nu vei lua porcăriile pe care ţi le prescrie nu e un doctor bun şi de aceea trebuie să-l schimb. Kraus are, totuşi, aerul unui om inteligent, ştiu că-i place muzica, nu, exagerez, ştiu că merge la concerte, dar asta nu dovedeşte nimic. Nu mai devreme decât ieri mi-a zis „Am fost să ascult Liszt la Musikverein”, i-am răspuns că avusese noroc, că Liszt nu mai fusese interpretat de mult la Viena. A râs, bineînţeles, spunând, „Ah, doctor Ritter, mă faceţi să mor de râs”, totuşi, o frază stranie, din partea unui doctor. Încă nu-l iert că a râs şi când i-am cerut să-mi prescrie opiu. „Ah ah ah, pot să vă scriu reţeta, dar apoi va trebui să găsiţi o farmacie din secolul al XIX-lea”. Ştiu că minte, am verificat în *Jurnalul oficial*, un medic austriac are dreptul să prescrie până la 2 grame de opiu pe zi şi 20 de grame de laudanum, deci trebuie să se găsească. Absurd e că un veterinar de aceeaşi naţionalitate poate, în schimb, să prescrie până la 15 grame de opiu şi 150 de grame de tinctură, aşa ai chef să devii un câine bolnav. Aş putea să rog potaia lui Gruber să-mi vândă un pic din medicamentele ei, în ciuda stăpânului, uite aşa ar deveni în sfârşit util cabotinul ăsta.

Mă întreb de ce mă obsedează azi chestiunea asta, nu am fost niciodată atras de beţie şi am fumat, cu totul, vreo cinci sau şase pipe în viaţa mea – acum mulţi ani. Fără îndoială din cauza textului lui Balzac, pe care îl citează Sarah în acest articol îngălbenit, cu agrafe ruginite şi plin de praf, care se lipeşte de degete:

Îi cereau opiului să le arate cupolele aurite ale

Constantinopolului şi să-i întindă pe divanurile seraiului, în mijlocul femeilor lui Mahomed: iar acolo se temeau, îmbătaţi de plăcere, fie de răceala pumnalului, fie de şuieratul laţului de mătase; şi, căzuţi cu totul pradă deliciilor amorului, presimţeau... Opiul le oferea Universul întreg! ...

Şi, pentru trei franci şi douăzeci şi cinci de centime, erau transportaţi la Cddiz sau la Sevilla, se căţărau pe pereţi, rămâneau culcaţi, prinşi în mrejele geloziei, ocupaţi să privească doi ochi ca două flăcări... O

andaluză ascunsă după o draperie de mătase roşie, ale cărei reflexe îi împrumutau femeii căldura, desăvârşirea, poezia figurilor, obiecte fantastice ale viselor noastre tinere... Apoi, dintr-odată, întorcându-se, se găseau faţă în faţă cu ochii teribili ai unui spaniol înarmat cu o muschetă armată!

Uneori, încercau planşa rulantă a ghilotinei şi se trezeau pe fundul gropilor, la Clamart, pentru a se deda tuturor dulceţilor vieţii domestice: un cămin, o noapte de iarnă, o tânără femeie, copii plini de graţie care, îngenuncheaţi, se rugau la Dumnezeu, sub îndrumarea unei bătrâne bone... Toate astea, pentru opiu de trei franci. Da, pentru opiu de trei franci reconstruiau chiar şi conceptele gigantice ale Antichităţii greceşti, asiatice şi romane! *îşi procurau anoploterionii regretaţi şi regăsiţi ici şi colo de M. Cuvier. Reconstruiau pildele lui Solomon, templul din Ierusalim, minunile din Babilon şi tot Evul Mediu cu turnirurile, castelele, cavaleriile şi mănăstirile lui*!

Opiu de trei franci! Balzac e ironic, fără îndoială, şi totuşi ce poate să însemne trei franci în şilingi? Nu, pardon, în coroane, aşa era în epocă. Niciodată nu m-am priceput la converşii. Trebuie să recunosc că Sarah că are un talent de a cădea peste istoriile cele mai incredibile şi cele mai uitate. Balzac, care în teorie nu era pasionat decât de francezi şi moravurile lor, să scrie un text despre opiu, unul dintre primele sale texte publicate, mai ales! Balzac, primul romancier francez care a inclus un text în arabă într-un roman! Balzac din Touraine, care se împrieteneşte cu Von Hammer-Purgstall, marele orientalist austriac, până acolo încât îi dedică unul dintre primele lui romane, *Salonul cu vechituri*. Iată un articol care ar fi putut face senzaţie – dar nimic nu face senzaţie în Universitate, cel puţin nu în ştiinţele umane; articolele sunt roade izolate şi pierdute, din care nu muşcă nimeni sau aproape nimeni, ştiu şi eu câte ceva despre asta. Totuşi, cititorul care ar fi deschis ediţia nouă a volumului *Pielea de şagri*, din 1837, ar fi găsit, după Sarah, următoarele:

Il apporta la lampe près du talisman que le jeune homme tenait à l'envers, et lui fit apercevoir des caractères incrustés dans le tissu cellulaire de cette peau merveilleuse, comme s'ils eussent été produits par l'animal auquel elle avait jadis appartenu.

— J'avoue, s'écria l'inconnu, que je ne devine guère le procédé dont on se sera servi pour graver si profondément ces lettres sur la peau d'un [illegible]

Et, se retournant avec vivacité vers les [illegible] chargées de curiosités, ses yeux parurent y chercher quelque chose.

— Que voulez-vous? demanda le vieillard.

— Un instrument pour trancher le chagrin, afin de voir si les lettres y sont empreintes ou incrustées.

Le vieillard présenta son stylet à l'inconnu, qui le prit et tenta d'en user la peau à l'endroit où les paroles se trouvaient écrites; mais quand il eut enlevé une légère couche de cuir, les lettres y reparurent si nettes et tellement conformes à celles qui étaient imprimées sur la surface, que, pendant un moment, il crut n'en avoir rien ôté.

— L'industrie du Levant a des secrets qui lui sont réellement particuliers, dit-il en regardant la sentence orientale avec une sorte d'inquiétude.

— Oui, répondit le vieillard, il vaut mieux s'en prendre aux hommes qu'à Dieu!

Les paroles mystérieuses étaient disposées de la manière suivante.

لو ملكتني ملكت الكل
و لكن خسرت ملكي
و اراد الله هكذا
اطلب و سئنال مطالبك
و لكن نفس مطالبك على خسرت
وهي هاذا
فذكر مولاك سئنال ايامك
أتريد ني
الله مجيبك
آمين

qui voulait dire en français :

SI TU ME POSSÉDES, TU POSSÉDERAS TOUT. HAIS TA VIE N'APPARTIENDRA, DIEU L'A VOULU AINSI, DÉSIRE, ET TES DÉSIRS SERONT ACCOMPLIS. SANS RÈGLE TES SOUHAITS SUR TA VIE, ELLE EST LA, A CHAQUE VOULOIR JE DÉCROÎTRAI COMME TES JOURS. ME VEUX-TU ? PRENDS, DIEU T'EXAUCERA. SOIT !

En timp ce în ediţia originală, din 1831, se găsea doar textul următor:

— Que voulez-vous?... demanda le vieillard.

— Un instrument pour trancher le chagrin afin de voir si les lettres y sont empreintes ou incrustées...

Le vieillard lui présenta le stylet. Il le prit et tenta d'entamer la peau à l'endroit où les paroles se trouvaient écrites; mais quand il eut enlevé une légère couche du cuir, les lettres y reparurent si nettes et si conformes à celles imprimées sur la surface, qu'il crut, pendant un moment, n'en avoir rien ôté.

—L'industrie du Levant a des secrets qui lui sont réellement particuliers! dit-il en regardant la sentence talismanique avec une sorte d'inquiétude.

— Oui!... répondit le vieillard, il vaut mieux s'en prendre aux hommes qu'à Dieu!

Les paroles mystérieuses étaient disposées de la manière suivante :

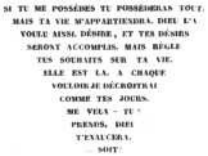
SI TU ME POSSÉDES TU POSSÉDERAS TOUT.
MAIS TA VIE M'APPARTIENDRA. DIEU L'A
VOULU AINSI. DÉSIRE, ET TES DÉSIRS
SERONT ACCOMPLIS. MAIS RÉGLE
TES SOUHAITS SUR TA VIE.
ELLE EST LA. A CHAQUE
VOLONTÉ JE DÉCROÎTRAI
COMME TES JOURS.
ME VEUX-TU ?
PRENDS, DIEU
T'EXAUCERA.
SOIT!

—Ah! vous lisez couramment le sanscrit?... dit le vieillard. Vous avez été peut-être au Bengale, en Perse?...

»— Non, Monsieur, répondit le jeune homme en tâtant avec une curiosité digitale cette peau symbolique, assez semblable à une feuille de métal par son peu de flexibilité.

Le vieux marchand remit la lampe sur la

Abstract

Dintre numeroasele relaţii ale autorilor şi artiştilor europeni din prima jumătate a secolului al XIX-lea cu Orientul, multe au fost deja cercetate. Cunoaştem destul de precis, de exemplu, modalităţile acestei întâlniri la Goethe şi Hugo. În schimb, una dintre cele mai surprinzătoare relaţii între orientalismul ştiinţific şi literatură este cea întreţinută de Honoré de Balzac cu orientalistul austriac Joseph von Hammer-Purgstall (1774 – 1852), relaţie care nu doar duce la includerea unui text scris direct în limba arabă într-o operă destinată marelui public francez, ci şi explică foarte clar sensul, până atunci obscur, al dialogului în care Hugo von Hofmannsthal pune în scenă cei doi bărbaţi din Viena în 1842 (sic), Despre *personajele romanului şi ale dramei* (1902). Asistăm aici la formarea unei reţele artistice care irigă, începând cu Hammer-Purgstall orientalistul, toată Europa de Vest, de la Goethe la Hofmannsthal, trecând prin Hugo, Rückert şi Balzac însuşi.

Rezumatul e impecabil, uitasem complet de acest articol, e foarte *vienez*, cum spune ea – îmi ceruse să găsesc gravura castelului Hainfeld, pe care Hammer i-o trimite lui Balzac într-o scrisoare expediată la puţin timp după călătoria sa. Sarah adaugă teoriei o piatră franţuzească (de altfel, apărată de Hofmannsthal), conform căreia Austria e tărâmul întâlnirilor, o ţară de frontieră mult mai bogată în contacte şi amestecuri decât Germania propriu-zisă, care, din contră, caută să-l extirpe pe *celălalt* din cultura ei, să plonjeze în *şinele* cel mai adânc, în termeni sarahieni, chiar dacă această căutare trebuie să se sfârşească în cea mai cruntă dintre violenţe. Ideea merita aprofundată – deci trebuie să fi primit articolul la Istanbul, dacă e să cred micul cuvânt care mă întreabă „dacă mă voi întoarce la Viena sau la Tübingen”; îmi mulţumeşte pentru fotografiile pe care mi le ceruse, dar eu ar fi trebuit să-i mulţumesc: îmi oferise ocazia de a vizita un magnific cartier al Istanbulului, în care nu aş fi ajuns niciodată, de altfel, departe de turişti şi de imaginea obişnuită a capitalei otomane, Hasköy cel inaccesibil, în

capătul Cornului de Aur – dacă aş căuta bine, aş putea regăsi scrisoarea în care-mi cerea să merg să fotografiez pentru ea (azi, fără îndoială, internetul face inutile asemenea călătorii) liceul Alianţei Israelite Universale, unde bunicul ei din partea mamei făcuse şcoala în anii 1880, şi fusese foarte emoţionant să merg, fără ea, să descopăr acele locuri din care proveneau, ca să zic aşa, dar pe care nu le văzuseră nici ea şi nici mama ei. Cum ajunsese un evreu din Turcia în Algeria franceză înaintea Primului Război Mondial nu am nicio idee, iar Sarah nu e sigură nici ea că ştie – unul dintre numeroasele mistere ale secolului XX, care adesea ascund violenţă şi durere.

Ploua în Hasköy, una dintre acele ploi din Istanbul care se răsucesc în vânt şi, deşi nu e decât o burniţă fină, pot să te ude până la piele la colţul unei străduţe; îmi adăposteam cu grijă aparatul de fotografiat în impermeabil, aveam două filme de treizeci şi şase de poziţii, 400 AŞA color, cuvintele astea, azi, sunt arheologie curată – oare negativele se mai găsesc în cutia mea cu poze, da, e foarte probabil. Aveam şi o hartă oraşului, despre care ştiam din experienţă că era foarte incompletă în materie de nume de străzi, şi o umbrelă cu mâner de lemn, cu totul şi cu totul vieneză. A ajunge în Haskdy era o aventură în sine: trebuia să ocolesc prin nord *via* Shishli sau să străbat Cornul de Aur pe lung, prin Kasimpasha, trei sferturi de oră de mers din Cihangir pe pantele din Beyoglu. Am blestemat-o pe Sarah când o maşină a trecut în trombă pe lângă mine şi mi-a umplut de noroi partea de jos a pantalonilor, aşa că a trebuit să amân expediţia, care se anunţa sub cel mai rău augur, era deja distrusă, cu impermeabilul pătat, cu picioarele înmuiate, la zece minute după ce ieşisem din casa în care Faugier, care privea Bosforul întunecat sub nori, cu rachiul de dimineaţă şi un ceai în mână, mă prevenise, totuşi, drăguţ: e o zi în care să nu dai niciun orientalist afară din casă. Am hotărât să iau un taxi, ceea ce evitam, evident, nu din zgârcenie, ci, pur şi simplu, pentru că nu ştiam să explic unde voiam să merg: m-am mulţumit cu *Haskdy eskelesi*, *lutfen* şi după o jumătate de oră de ambuteiaje m-am regăsit pe malul apei, în Cornul de Aur, în faţa unui mic port încântător; în spatele meu, una dintre acele coline colorate, cu panta abruptă, al cărei secret îl ştie doar Istanbulul, o stradă în pantă, acoperită cu bitum şi un strat fin de apă, un pârâu transparent, care profita de înclinaţie pentru a se reuni cu marea – această stranie ascensiune acvatică îmi amintea de distracţiile de la malul pâraielor de munte din Austria; săream dintr-o parte în alta a aleii, la mila capriciilor acestui râu urban, fără să ştiu exact unde să merg;

Inconvenientul pantofilor uzi era în mare parte compensat de

plăcerea jocului. Îmi imaginez că trecătorii trebuiau să creadă că un turist ţicnit, atins de aquafilie, se simţea păstrăv la ei în cartier. După câteva sute de metri şi o încercare nereuşită de a desface harta sub umbrelă, un bărbat în vârstă, cu o barbă albă, scurtă, s-a apropiat de mine şi m-a privit din cap până în picioare, apoi mi-a pus această întrebare:

— *Are you a Jew*?[6]

Pe care evident că nu am înţeles-o, am răspuns *What*? *Cum*? înainte ca el să-şi nuanţeze, zâmbind, întrebarea:

— *1 can make a good Jewish tour for you*.[7] Fusesem abordat de un profet care avea să mă salveze de ape – Ilia Virano era unul dintre stâlpii comunităţii evreieşti din Haskdy, mă văzuse rătăcit şi ghicise (cum recunoştea el însuşi, turiştii nu se îngrămădeau în zonă) că eu căutam probabil ceva ce avea legătură cu istoria evreiască a cartierului prin care ne-a plimbat, pe mine şi pe aparatul meu foto, tot restul zilei. Domnul Virano vorbea fluent franceza, învăţată într-un liceu bilingv din Istanbul; limba lui maternă era ladino, de a cărei existenţă aflam atunci: evreii izgoniţi din Spania şi instalaţi în Imperiu îşi aduseseră limba cu ei, iar această spaniolă de Renaştere evoluase odată cu ei în exil. Evreii din Istanbul erau fie bizantini, fie sefarzi, fie aşkenazi, fie karaiţi, în ordinea sosirii în capitală (misterioşii karaiţi erau mai mult sau mai puţin ultimii veniţi, majoritatea instalându-se după Războiul din Crimeea) şi era absolut miraculos să-l ascult pe Ilia Virano povestind marile ceasuri ale acestei diversităţi, în detrimentul clădirilor din cartier: sinagoga karaită era cea mai impresionantă, aproape fortificată, înconjurată de ziduri fără creneluri, după care se ascundeau mici căsuţe din lemn şi piatră, câteva locuite şi altele ameninţate cu ruina – naivitatea mea l-a făcut să zâmbească atunci când l-am întrebat dacă locatarii lor erau tot karaiţi: nu mai trăiesc de mult timp aici.

Majoritatea familiilor evreieşti din Istanbul s-au aşezat în alte părţi, în cartiere mai moderne, în Shishli sau de cealaltă parte a Bosforului, dacă nu au emigrat în Israel sau în Statele Unite. Ilia Virano explica tot fără nostalgie, foarte simplu, în acelaşi fel în care mă iniţia în diferitele teologii şi ritualuri ale numeroaselor ramuri ale iudaismului, în ritmul vizitei, mergând la pas alert pe străzile atât de înclinate, aproape respectându-mi ignoranţa; m-a întrebat despre numele de familie al străMoşului pe urmele căruia umblam: e păcat că nu ştiţi, mi-a zis,

6 „Sunteți evreu?“ - în lb. engl. în orig. (n. red.).

7 „Pot să vă fac un bun tur evreiesc al locului.” - în lb. engl. în orig. (n. red.).

poate încă are rude pe aici.

Domnul Virano trebuie să fi avut în jur de şaizeci şi cinci de ani, era solid, mai degrabă elegant, atletic; costumul, barba scurtă şi părul lins, pieptănat pe spate îi dădeau oarecum aerul unui tânăr care se duce la părinţii unei fete ca s-o invite pe aceasta la balul liceului, un tânăr puţin albit, desigur. Vorbea mult, bucuros, spunea el, că înţelegeam franceza: majoritatea turiştilor din Tururile Evreieşti sunt americani sau israelieni şi avea puţine ocazii, zicea, să exerseze această frumoasă limbă.

Vechiul Templu al evreilor expulzaţi din Majorca, Sinagoga Mare, era ocupat de un mic atelier de mecanică; se conservaseră cupola din lemn, coloanele şi inscripţiile în ebraică; dependinţele serveau drept depozite.

Terminasem deja primul film din aparat şi nu ajunsesem la vechiul liceu al Alianţei Israeliene Universale, ploaia se oprise şi, spre deosebire de gazda mea, mă simţeam cuprins de o uşoară angoasă, de o vagă tristeţe inexplicabilă – toate aceste locuri erau închise, păreau abandonate; unica sinagogă încă în funcţiune, cu pilaştrii ei de marmură bizantină pe faţadă, nu era folosită decât în mod excepţional; marele cimitir pierduse un sfert din suprafaţă din cauza construirii unei autostrăzi şi era invadat de graminee. Singurul mausoleu important, al unei mari familii, îmi explica Virano, o familie atât de importantă, încât avea un palat în Cornul de Aur, un palat în care azi îşi are sediul nu ştiu ce instituţie militară, semăna cu un vechi templu roman, cu un loc de rugăciune uitat, ale cărui singure culori erau însemnele roşii şi albastre cu care era împodobit; un templu al morţilor care domina colina de pe care se vedea proeminent capătul Cornului de Aur, locul în care încetează să fie un estuar şi devine un simplu râu în mijlocul maşinilor, al coşurilor de uzine şi al marilor ansambluri imobiliare. Pietrele de mormânt păreau aruncate ici şi colo pe pantă (culcate, aşa cum spune cutuma, îmi explica ghidul), uneori sparte, adesea ilizibile – îmi descifra, totuşi, numele de familii: ebraica rezistă mai bine în timp decât caracterele latine, spunea el, iar eu înţelegeam greu acea teorie, dar ideea e că reuşea să pronunţe numele celor dispăruţi şi uneori să le găsească urmaşi sau legături de rudenie, aparent fără nicio emoţie; urca des până aici, spunea el; de când există autostrada nu mai sunt capre, deci nici căcăreze de capră, doar iarbă din belşug, zicea. Cu mâinile în buzunar, plimbându-mă la întâmplare printre morminte, căutam ceva de spus; erau graffiti ici şi colo, am zis *antisemitism*?, mi-a răspuns nu, nu, nu, *iubire*, cum aşa, iubire, da, un tânăr care a scris numele iubitei, *Hulya pentru totdeauna*, sau ceva în genul ăsta, şi am înţeles că aici nu era nimic de profanat, care deja să nu fi fost deja

profanat de timp şi de oraş şi că, fără îndoială, mormintele, trupurile şi dalele vor fi mutate în curând şi stivuite în altă parte pentru a face loc excavatoarelor; m-am gândit la Sarah, nu am făcut fotografii cu cimitirul, nu am îndrăznit să scot aparatul, chiar dacă ea nu avea nimic de-a face cu toate acele lucruri, chiar dacă nimeni nu era vinovat pentru dezastrul acela care era al nostru, al tuturor, şi i-am cerut lui Ilia Virano să binevoiască să-mi arate unde se afla şcoala Alianţei Israelite atunci, când un soare frumos începea să se oglindească în apele dulci ale Europei şi să ilumineze Istanbulul până la Bosfor.

Faţada neoclasică a liceului era de un cenuşiu întunecat, ritmat de coloane andosate albe, pe frontonul triunghiular nu era nicio inscripţie. Nu mai e şcoală de mult, mi-a explicat Ilia Virano; azi e o casă de odihnă – am fotografiat conştiincios intrarea în curte; câţiva pensionari foarte bătrâni luau aer pe o bancă, pe terasă; m-am gândit, când domnul Virano s-a dus să-i salute, că fără îndoială îşi începuseră viaţa între aceste ziduri, că studiaseră aici ebraica, turca, franceza, că se jucaseră în această curte, că iubiseră aici, copiaseră poezii şi se bătuseră pentru insurmontabile greşeli neînsemnate şi că acum, bucla fiind închisă, în aceeaşi clădire un pic îmbătrânită cu gresia imaculată, îşi încheiau în tihnă zilele privind pe ferestre, de la înălţimea colinei lor, Istanbulul care înainta cu paşi mari către modernitate.

ORA 23:58

Cu excepţia acestui cuvânt regăsit în articolul despre Balzac, nu-mi amintesc că Sarah să-mi mai fi vorbit vreodată despre aceste clişee din Istanbul smulse uitării şi ploii – m-am întors deprimat în Cihangir, aveam chef să-i zic lui Bilger (lua ceaiul la noi când am sosit) că arheologia îmi părea cea mai tristă dintre activităţi, că nu vedeam nicio poezie în ruine şi nicio plăcere în cernerea prin sită a dispariţiei.

Ştiu şi acum la fel de puţin despre familia lui Sarah, de altfel, doar că mama ei a copilărit în Alger, că a plecat de acolo în momentul independenţei şi s-a instalat la Paris; nu ştiu dacă stră-străbunicul din Stambul a făcut acea călătorie. Sarah s-a născut câţiva ani mai târziu la Saint-Cloud şi a crescut la Passy, în acel al 16-lea arondisment despre care vorbea ca despre un cartier foarte agreabil, cu parcurile şi colţişoarele lui, cu vechile patiserii şi bulevardele nobile – ce coincidenţă stranie, ca fiecare dintre noi să-şi fi petrecut copilăria lângă o casă a lui Balzac: ea, pe strada Raynouard, unde marele om locuise mult timp, iar eu, la câţiva kilometri de Sache, mic castel din Touraine, unde călătorea adesea. Era o excursie aproape obligatorie în fiecare vară, în timpul vacanţelor noastre la bunica trebuia să-i facem o vizită domnului Balzac; acest castel avea avantajul de a fi mult mai puţin

frecventat decât cele din jur (Azay-le-Rideau sau Langeais) şi avea un *fond cultural*, pentru a reda expresia Mamei – îmi imaginez că Bunica era mulţumită să ştie că acest Balzac, pe care îl considera puţin verişor cu ea (la urma urmei, învăţaseră amândoi la şcoala din Tours) venise, ca şi ea, la Viena; o dată sau de două ori ne-a vizitat, dar, ca şi lui Balzac, nu-i plăceau călătoriile şi se plângea că nu-şi putea abandona grădina mult timp, nu mai mult decât îşi putea abandona Honoré personajele.

Balzac vizitează Viena, unde o întâlneşte pe marea lui iubire, doamna Hańska, în mai 1835. „În 24 martie 1835", notează Hammer-Purgstall, „întorcându-mă de la o serată petrecută într-o companie foarte plăcută la contesa Rzewuska [*numele de fată al Ewelinei Hańska*], *găsesc o scrisoare de la căpitanul Hall* [*să notăm aici că acest căpitan Hall nu e altul decât Basil Hall (1788 – 1844), ofiţer de marină, prieten cu Walter Scott, autor a numeroase cărţi de călătorie şi în special al cărţii* Castelul Hainfeld: O iarnă în Styria de Jos, *care-i va inspira lui Sheridan Le Fanu romanul* Carmillav, *care mă informează* despre *gravitatea stării de sănătate a prietenului meu, baronul Purgstall, aflat pe moarte"*.

Aflăm, deci, că marele orientalist cunoaşte opera lui Balzac prin intermediul doamnei Hańska şi că îi frecventa deja de ceva timp pe contesă şi pe prietenii ei. Abia la întoarcerea în Styria, în aprilie, după decesul baronului Purgstall, Joseph von Hammer află că Balzac va petrece câteva săptămâni la Viena. Hammer ne permite chiar să judecăm celebritatea europeană a romancierului: într-o zi, povesteşte el, când se duce la domiciliul vienez al lui Balzac, i se răspunde că acesta e absent, că a plecat la prinţul Metternich; Hammer hotărăşte să meargă şi el la palat, oricum trebuia să ajungă acolo. Găseşte aglomeraţie în anticameră şi şambelanul îi spune că toţi acei domni aşteaptă audienţele, dar că prinţul s-a închis cu Balzac, uite, de două ore, şi a interzis să fie deranjat.

Incredibil când mă gândesc că prinţul Metternich însuşi avea o pasiune pentru acest om împovărat de datorii, care trăia la Paris sub nume de împrumut şi alerga prin Europa în urmărirea celei pe care o iubea între două romane! Despre ce vor fi vorbit, timp de două ore? Despre politica europeană? Opiniile lui Balzac despre guvernarea lui Louis-Philippe? Despre *Pielea de şagri*? Articolul lui Sarah pune în evidenţă mai ales rolul Doamnei Hańska de mediatoare între Balzac şi Orient; dacă Hammer îi oferă în cele din urmă traducerea în arabă a textului care ornează *Pielea de şagri*, o face prin intermediul contesei Rzewuska. De asemenea, convorbirea cu Metternich i se datorează, cu

siguranţă. Mi-l imaginez pe Balzac la Sache, închis cu foile sale, cu pana şi cafetiera, ieşind puţin, doar pentru a face turul parcului şi a-şi dezmorţi picioarele; *făcea pe prostul*, cum spunea el; cobora până la râu, culegea câteva castane căzute şi le arunca în joacă în râu, apoi urca şi relua *Moş Goriot* de unde rămăsese; la fel ca îndrăgostitul pierdut din Viena, mereu amânat de mironosiţa Ewelina Hańska, dus cu vorba timp de cincisprezece ani, iată un lucru care spune multe despre forţa caracterului şi răbdarea lui Balzac. A sfârşit căsătorindu-se cu ea în 1848, asta e liniştitor; chiar înainte de moartea sa din 1850, ceea ce e mai puţin liniştitor. Poate că pe undeva dorinţa îl ajuta să nu cadă pe acest om care se clătina, ai impresia că Balzac se scufundă în muncă şi scriitură, pentru că se clatină, pentru că viaţa lui (în afara frazelor sale, unde e Dumnezeu) îi scapă, că oscilează de la un creditor la altul şi de la o dragoste imposibilă la o dorinţă neîmplinită şi că doar cărţile sunt o lume pe măsura lui, care a fost tipograf înainte de a fi scriitor. Trei mii de pagini de scrisori, iată monumentul pe care l-a construit pentru iubirea lui şi adesea îi vorbeşte Ewelinei despre Viena, despre viitoarea lui călătorie la Viena, unde doreşte să ajungă pentru a merge la Wagram şi la Essling să viziteze câmpurile de luptă, căci are un proiect de text de luptă, care se va derula în întregime în toiul bătăliei, fără să iasă de acolo, într-o singură zi furioasă; ca Sarah la Saint-Gothard, parcă-l văd pe Balzac topografiind Aspern şi luând notiţe, imaginându-şi mişcările trupelor pe coline, locul în care mareşalul Larmes a fost rănit mortal, reperând perspectivele, arborii din depărtare, forma colinelor, toate lucrurile pe care nu le va scrie, căci va fi întârziat la Viena şi tot acest proiect nu va fi fost, probabil, decât un pretext: va fi foarte ocupat în continuare să se zbată în *Comedia umană*, pentru a găsi timpul să dea viaţă acestei idei – la fel ca Sarah, care, din câte ştiu eu, n-a scris în detaliu viziunea sa despre bătălia de la Morgersdorf, amestecând toate textele, turceşti şi creştine, în acompaniamentul muzicii lui Pal Esterházy, dacă s-a ocupat vreodată de acest proiect.

Iată, Sarah reproduce în acest articol gravura castelului Hainfeld, pe care Hammer i-o trimite lui Balzac după revenirea acestuia la Paris, trebuise să sape prin toate anticariatele din Viena ca să-i facă acest serviciu – I lammer le trimite apropiaţilor o imagine cu castelul său, aşa cum azi se trimite o fotografie, acest bun I lammer, despre care Balzac spune că e „răbdător ca o capră care se strangulează” şi căruia îi va dedica, pentru a-i mulţumi pentru cunoştinţele sale de orientalistică, *Salonul de vechituri*. Bănuiesc că alergam printre negustorii de antichităţi din Viena, aşa cum Balzac alerga după Ewelina Hańska, pierdut, ca să pună mâna pe ilustraţie, pe care ea o reproduce în

mijlocul citatelor de corespondenţă care au legătură cu sejurul vienez:

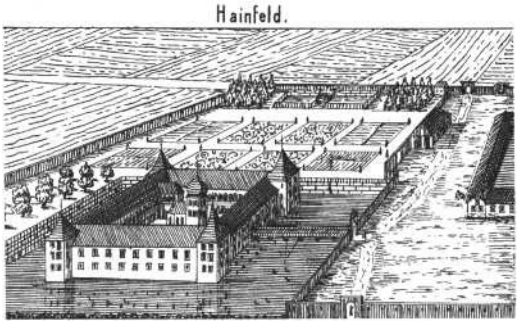

28 aprilie 1834: *Dac-aş fi bogat*, *mi-ar plăcea să vă trimit un tablou*, *un* Interiorul Algerului, *pictat de Delacroix*, *care-mi pare excelent*.

9 martie 1834: *De acum şi până la Viena nu mai am decât munca şi solitudinea*.

11 august 1834: *O*, *să petrec iarna la Viena*! *Aş vrea*, *da*!

25 august 1834: *Am mare nevoie să văd Viena*. *Trebuie să cercetez câmpurile de la Wagram şi Essling până în iunie anul viitor*. *Am*, *mai ales*, *mare nevoie de gravuri care să reprezinte uniformele armatei germane şi voi merge să caut*. *Aveţi bunătatea să-mi spuneţi măcar dacă aceste lucruri există*?

18 octombrie 1834: *Da*, *am mirosit puţin toamna în Touraine*; *am făcut pe planta*, *pe prostul şi*, *când cerul era atât de frumos*, *mă gândeam că e un semn şi că dinspre Viena venea un porumbel cu o ramură verde în cioc*.

Bietul Balzac, ce a obţinut la Viena, câteva săruturi şi jurăminte, dacă e să credem aceste scrisori pe care Sarah le citează atât de copios – şi eu, care mă bucuram întotdeauna de venirea ei în capitală, până la a-mi reînnoi garderoba şi a merge la frizer, ce am obţinut eu, o nouă deşirare pe care nu îndrăznesc să o descifrez – viaţa face noduri, viaţa face noduri şi prea rar sunt cele ale sutanei Sfântului Francisc; ne încrucişăm, fugim unii după alţii cu anii, în întuneric, şi, când în sfârşit credem că ţinem o mână între mâinile noastre, moartea ne ia tot.

Jane Dighy nu apare în articolul lui Sarah despre Balzac şi Orient, e poate una dintre legăturile indirecte între omul din Touraine şi Styria; frumoasă, sublima Jane Dighy, cu corp, faţă şi ochi care făceau ravagii în Europa şi în Orientul secolului al XIX-lea – una dintre vieţile cele mai surprinzătoare din epocă, cele mai *aventuroase*, în toate sensurile termenului. Englezoaică divorţată scandalos la douăzeci de ani, exilată pentru „promiscuitatea" sa de Anglia victoriană, apoi succesiv metresa unui nobil austriac, soţia unui baron bavarez, amanta regelui Ludovic I

al Bavariei, căsătorită cu un nobil corfiot, care răspundea la magnificul nume de conte Spyridon Theotoky, în fine răpită (nu împotriva voinţei ei) de un pirat albanez, Lady Jane Ellenborough, născută Dighy, sfârşeşte prin a-şi găsi stabilitatea amoroasă în deşert, între Damasc şi Palmira, în braţele şeicului Medjuel al-Mezrab, prinţ al tribului Anazahi, bărbat mai tânăr ca ea cu douăzeci de ani, cu care se va căsători când va fi trecut ea însăşi de cincizeci. Îşi trăieşte ultimii douăzeci de ani din viaţă în Siria, în fericirea cea mai perfectă, sau aproape – cunoaşte ororile războiului şi masacrele din 1860, din care a fost salvată de intervenţia emirului Abd al-Kader, aflat în exil la Damasc, care avea să protejeze mulţi creştini sirieni şi europeni. Dar episodul fără îndoială cel mai atroce din existenţa sa va fi avut loc mult mai devreme, în Italia, la Bagni di Lucea, la poalele Apeninilor. În acea seară, Leonida, fiul său de şase ani, singurul dintre copiii ei, căruia-i purta o iubire imensă, a vrut să se alăture mamei lui, pe care o vedea jos, în logia hotelului, de la balconul camerei – s-a aplecat, a căzut şi s-a zdrobit de podeaua terasei, la picioarele mamei sale, murind pe loc.

Poate acest oribil accident o va fi împiedicat pe Jane să cunoască fericirea altfel decât la capătul lumii, în deşertul uitării şi al iubirii – viaţa ei, ca şi a lui Sarah, e un lung drum către est, o succesiune de staţii care o duc, inexorabil, tot mai departe către Orient, în căutarea unui lucru de care nu e conştientă. Balzac se întâlneşte cu această femeie la începutul imensului său parcurs, la Paris mai întâi, în jurul anului 1835, când „Lady Eli” îl înşală pe baronul ei bavarez, Venningen, cu Theotoky; Balzac îi povesteşte doamnei Hańska… Că doamna Eli vrea să fugă cu un grec, că a venit soţul, că s-a bătut în duel cu grecul, l-a lăsat ca şi mort şi şi-a luat nevasta înapoi, înainte ca amantul măcar să viseze – „ce femeie deosebită”, notează Balzac. Apoi, câţiva ani mai târziu, când revine la Viena, se opreşte la castelul Weinheim de lângă Heidelberg ca să-i facă o vizită lui Jane; povesteşte zilele acestea într-o scrisoare către doamna Hańska şi suntem îndreptăţiţi să presupunem că minte, pentru a nu declanşa crizele de gelozie ale Ewelinei, despre care ştim că erau frecvente, atunci când spune, „încă una dintre acuzaţiile care mă fac să râd”. Mă întreb dacă Balzac a fost sedus de scandaloasa aventurieră cu ochi albaştri, e posibil; se ştie că îi va fi inspirat în parte personajul lui Lady Arabelle Dudley din *Crinul din vale*, Lady Dudley, cuceritoarea, amoroasa şi senzuală. Acest roman l-am citit la câţiva kilometri de Sache, în peisajele din Touraine, unde călăreau Lady Dudley şi idiotul ăla de Felix de Vandenesse; am plâns pentru biata Henriette, moartă de tristeţe – am fost şi un pic gelos pe plăcerile erotice pe care focoasa Arabelle i le oferea lui Félix; deja

Balzac opune un Occident cast şi tern deliciilor Orientului; avem impresia că întrevede, prin tablourile unui Delacroix, pe care îl apreciază atât de mult, în imaginarul orientalist care deja se fabrică, destinul viitor al lui Jane Dighy – ca un profet sau un clarvăzător: „Dorinţa ei e ca o furtună în deşert, un deşert a cărui imensitate încinsă se pictează în ochii ei, deşertul plin de azur, cu cerul lui nepătat, cu nopţile reci şi înstelate", scrie el despre Lady Dudley, înainte de o lungă comparaţie între Occident şi Orient, Lady Dudley fiind Orientul „care-şi dezveleşte sufletul, învăluindu-şi credincioşii într-o atmosferă luminoasă", iar eu la Bunica, în fotoliul vechi, cu husă brodată, aproape de fereastra ale cărei perdele de dantelă albă cerneau lumina deja filtrată de stejarii bătrâni din marginea pădurii, mă imaginam pe cal împreună cu această zeiţă a vânătorii britanică, dorindu-mi în acelaşi timp (eram la liziera copilăriei) ca Félix să sfârşească însurându-se cu Henriette cea suferindă, ezitând eu însumi între înălţarea sufletului şi plăcerile trupului.

Balzac şi Hańska, Majnun şi Layla, Jane Dighy şi şeicul Medjuel, iată un frumos catalog de creat, de ce nu o carte?, aş putea scrie o carte, îmi imaginez deja coperta:

DIFFERITE FFORME DE NNEBUNIE ÎN ORIENT VOLUMUL ÎNTÂI:

ORIENTALIŞTII ÎNDRĂGOSTIŢI

Aici ar fi un material bun, cu nebunii de iubire de toate felurile, fericiţi sau nefericiţi, mistici sau pornografi, femei şi bărbaţi, dar asta, doar dacă aş fi bun de altceva în afară de a readuce în prezent istorii vechi, aşezat în patul meu, dacă aş avea energia lui Balzac sau pe a lui Liszt şi, mai ales, sănătatea – nu ştiu ce se va întâmpla cu mine zilele viitoare, va trebui să mă dau din nou pe mâna medicinei, adică pe cea mai rea mână cu putinţă, nu mă imaginez deloc în spital, ce voi face în nopţile mele de insomnie? Orientalul Victor Hugo povesteşte agonia lui Balzac în *Lucruri văzute*, Domnul de Balzac era în patul lui, spune el, cu capul sprijinit pe un morman de perne pe care fuseseră potrivite alte perne de damasc roşu, împrumutate de pe canapeaua din cameră. Faţa lui era violet, aproape neagră, înclinată la dreapta, barba era nerasă, avea părul cărunt, tuns scurt, ochii deschişi şi ficşi. Din pat venea un miros insuportabil. Hugo dă la o parte cuvertura şi îi ia mâna lui Balzac. E plină de sudoare. O apasă. Balzac nu reacţionează. O bătrână, infirmiera, şi servitorul casei stau în picioare de ambele părţi ale patului. Un sfeşnic arde dincolo de căpătâiul patului, pe masă, un altul, pe o comodă, lângă uşă. Un vas de argint e aşezat pe masa de noapte. Acest bărbat şi această femeie tac într-un soi de teroare şi ascultă vaietele zgomotoase al bolnavului, doamna Hańska s-a întors acasă la

ea, fără îndoială pentru că nu putea suporta vaietele soţului şi agonia: Hugo povesteşte tot felul de orori despre abcesul lui Balzac de la picior, care se spărsese cu câteva zile înainte.

Ce blestem şi corpul ăsta, de ce nu i-au dat lui Balzac opiu sau morfină, cum i-au dat lui Heinrich Heine, bietul corp al lui Heine, şi el, Heine, convins să moară lent de sifilis, în timp ce medicii de azi înclină mai degrabă spre o scleroză în plăci, o lungă boală degenerativă, care îl va ţine la pat *ani de zile*, Doamne, un articol ştiinţific detaliază dozele de morfină pe care le lua Heine, ajutat de un farmacist binevoitor, care-i pusese la dispoziţie această inovaţie recentă, morfina, licoarea licorii divinului mac – cel puţin în secolul al XXI-lea nu i se refuză acest tratament unui muribund, se încearcă doar îndepărtarea celor vii. Nu mai ştiu care scriitor francez ne reproşa că suntem în viaţă şi Beethoven e mort, lucru care m-a enervat extraordinar, titlul era când *mă gândesc că Beethoven e mort şi atâţia imbecili sunt vii* sau ceva în genul ăsta, ceea ce împărţea umanitatea în două categorii, idioţii şi Beethovenii, şi era destul de sigur că acest autor se alătura cu plăcere grupului celor numiţi Beethoven, a cărui glorie nemuritoare răscumpăra toate tarele prezentului şi ne dorea moartea tuturor pentru a o răzbuna pe a maestrului din Bonn: în această librărie pariziană, Sarah, care uneori nu are discernământ, avea să găsească acest titlu mai degrabă amuzant – şi să-mi reproşeze încă o dată seriozitatea şi intransigenţa, ca şi cum ea ar fi fost altfel, ea, intransigenta. Librăria se găsea în Piaţa Clichy şi ajunsesem acolo la finalul expediţiei noastre în căutarea lui Sadegh Hedayat pe strada Championnet şi în Cimitirul Montmartre, unde am văzut mormintele lui Heine şi Berlioz, apoi am luat cina într-o braserie agreabilă, cu nume german, cred. Fără îndoială, furia mea împotriva acelei cărţi (al cărei autor avea, şi el, mi se pare, un patronim german, ce coincidenţă iarăşi) era o dorinţă de a atrage atenţia asupra mea, de a mă face remarcat în dauna acestui scriitor şi de a şi răluci prin cunoştinţele despre Beethoven – Sarah era în plină redactare a tezei, nu avea ochi decât pentru Sadegh Hedayat sau Annemarie Schwarzenbach. Slăbise mult, muncea paisprezece, uneori şaisprezece ore pe zi, ieşea puţin, se lupta cu acel corpus de texte ca un înotălor de performanţă, aproape fără să se hrănească; în ciuda tuturor acestor lucruri, părea fericită. După incidentul din Alep, din camera hotelului Baron, sufocat de ruşine, nu o văzusem câteva luni. Era destul de egoist din partea mea să o enervez în plină redactare a tezei cu gelozia mea, ce idiot pretenţios: făceam pe cocoşul, în loc să mă ocup de ea, să am grijă de micile ei nevoi şi să evit să urc pe caii mari beethovenieni în legătură cu care am remarcat, în timp, că nu mă fac foarte popular

printre femei. Poate că, în fond, ceea ce mă enerva la acest titlu, *Când mă gândesc că Beethoven e mort şi atâţia imbecili sunt vii*, era că proprietarul găsise cum să fie simpatic şi amuzant când vorbea despre Beethoven, lucru pe care generaţii de muzicologi, inclusiv a mea, l-au căutat în van.

Joseph von Hammer-Purgstall, orientalistul, iarăşi el, povesteşte că-l frecventa pe Beethoven la Viena prin intermediul Doctorului Glossé. Ce lume, totuşi, aceste capitale la începutul secolului al XIX-lea, în care orientaliştii frecventau prinţi, persoane ca Balzac şi muzicieni de geniu! Memoriile lui conţin chiar şi o anecdotă terifiantă din anul 1815: Hammer asistă la un concert al lui Beethoven într-unul dintre extraordinarele saloane vieneze; ne imaginăm uşor cabrioletele, lacheii, sutele de sfeşnice, candelabrele cu perle de sticlă; e frig, e iarnă, iarna Congresului de la Viena, şi e cât de cald se poate la contesa Thérèse Apponyi, care primeşte oaspeţi – are abia treizeci de ani, nu ştie că peste câţiva ani va fermeca Parisul; Antoine şi Thérèse Apponyi vor fi gazdele, în ambasada lor din foburgul Saint-Germain, tuturor scriitorilor, artiştilor şi muzicienilor importanţi din Paris. Nobilul cuplu austriac se va împrieteni cu Liszt, Chopin, cu scandaloasa George Sand; îi va primi pe Balzac, Hugo, Lamartine şi pe toţi scandalagiii anilor 1830. Dar în această seară de iarnă ea îl primeşte pe Beethoven; care nu a ieşit în lume de câteva luni – ca pe marile fiare, fără îndoială, foamea-l scoate din tristul său bârlog, are nevoie de bani, de iubire şi de bani. Dă, aşadar, un concert pentru această contesă Apponyi şi cercul ei imens de prieteni, printre care şi Hammer. Orientalistul diplomat stă bine la curte în timpul Congresului de la Viena, s-a apropiat de Metternich; l-a frecventat pe Talleyrand, despre care nu se ştie dacă e un dihor pervers sau un şoim plin de distincţie – un animal de pradă, în orice caz. Europa sărbătoreşte pacea, echilibrul regăsit între marile puteri şi, mai ales, sfârşitul lui Napoleon, care lâncezeşte furios pe Insula Elba; cele O Sută de Zile vor trece ca un fior de teamă prin fundul unui englez. Napoleon Bonaparte e inventatorul Orientalismului, el e cel care aduce ştiinţa în Egipt odată cu armata sa şi duce Europa prima dată în Orientul de dincolo de Balcani. Ştiinţa dă buzna, după soldaţi şi negustori, în Egipt, în India, în China; textele traduse din arabă şi persană încep să invadeze Europa, bătrânul stejar Goethe a lansat cursa; cu mult înainte de *Orientalele* lui Hugo, chiar în momentul când Chateaubriand inventează literatura de călătorie cu *Călătorie de la Paris la Ierusalim*, în timp ce Beethoven cântă în această seară pentru contesa italiană, măritată cu un ungur, în faţa celor mai luminate feţe din Viena, imensul Goethe scrie ultimele rânduri din

Divanul occidental-oriental, direct inspirat din traducerea după Hafez, pe care a publicat-o I lammer-Purgstall (Hammer e aici, bineînţeles, i se ia mantoul, se apleacă să simuleze că sărută încheietura lui Thérèse Apponyi, zâmbeşte, căci o cunoaşte foarte bine, soţul ei e şi el un diplomat din cercul lui Metternich) în 1812, în timp ce balaurul de Napoleon, acest mediteraneean oribil, se gândea că-i putea înfrunta pe ruşi şi terifianta lor iarnă, la mai bine de trei mii de kilometri de Franţa. În această seară, în timp ce Napoleon bate din picior, aşteptând vasele de luptă spre Flba, există Beethoven şi există bătrânul Hafez, şi Goethe, şi, iată, Schubert, care va pune pe muzică poemele din *Divanul occidental-oriental*, şi Mendelssohn, şi Schumann, şi Strauss şi Schônberg, şi ei vor relua aceste poeme ale uriaşului Goethe, iar alături de contesa Apponyi se află impetuosul Chopin, care-i va dedica două Nocturne; lângă Hammer se aşază Riickert şi Mowlana Jalal od Din Roumi, iar Ludwig van Beethoven, maestrul tuturor, se aşază la pian.

Ni-l imaginăm pe Talleyrand, brusc încălzit de sobele de faianţă, adormind înainte chiar ca degetele compozitorului să atingă clapele pianului; Talleyrand, diavolul şchiop, a jucat toată noaptea, dar nu a ascultat muzică, ci a jucat cărţi: o mică partidă de faraon, cu vin, mult vin, şi i se închid ochii. E cel mai elegant dintre episcopii răspopiţi şi cel mai original: l-a slujit pe Dumnezeu, l-a slujit pe Ludovic al XVI-lea, a slujiit Convenţia, a slujit Directoratul, l-a slujit pe Napoleon, l-a slujit pe Ludovic al XVIII-lea, îl va sluji pe Ludovic-Filip şi va deveni omul de stat după care francezii îşi vor croi modelul, ei, care cred sincer că funcţionarii de stat trebuie să fie ca Talleyrand, clădiri, biserici inamovibile, care rezistă tuturor furtunilor şi încarnează faimoasa *continuitate a statului*, adică lipsa de verticalitate a celor care-şi subordonează convingerile puterii, oricare ar fi ea – Talleyrand va aduce un omagiu expediţiei în Egipt a lui Bonaparte şi tuturor lucrurilor pe care Denon şi savanţii săi le-au raportat la nivel de cunoştinţe despre Egiptul antic, ordonând ca trupul lui să fie îmbălsămat *ca al unui egiptean*, mumifiat, sacrificându-se modei faraonice care invadase Parisul, punând un strop de Orient în propriul sicriu, el, prinţul care visase dintotdeauna să-şi transforme budoarul în harem.

Joseph Hammer nu adoarme, el e meloman; apreciază lumea bună, compania bună, adunările pretenţioase de oameni – are puţin peste patruzeci de ani, mulţi ani de experienţă în Levant, vorbeşte la perfecţie şase limbi, i-a frecventat pe turci, pe francezi şi pe englezi şi apreciază, deşi altfel, aceste trei naţiuni ale căror calităţi le-a putut admira. E austriac, fiul unui funcţionar din provincie, şi nu-i lipsesc decât un castel şi un titlu pentru a împlini un Destin pe care-l simte al

lui – va trebui să aştepte încă douăzeci de ani şi o lovitură a sorţii pentru a moşteni Hainfeld şi titlul asociat de baron şi a deveni Von Hammer-Purgstall.

Beethoven a salutat asistenţa. Acei ani sunt destul de penibili pentru el, fratele său, Cari, moare şi se lansează într-un lung proces, pentru a i se încredinţa tutela nepotului său; surzenia care avansează îl izolează din ce în ce mai mult. E obligat să utilizeze enormele cornete acustice din alamă, cu forme stranii, pe care le vedem la Bonn, în vitrinele de la Beethovenhaus, şi care îi dau un aer de centaur. E îndrăgostit, dar e o dragoste din care presimte, fie din cauza bolii sale, fie din cauza rangului înalt al tinerei femei, că nu se va naşte decât muzică; ca Harriet pentru Berlioz, iubirea e aici, în sală; Beethoven începe să cânte *Sonata XXVII*, compusă cu câteva luni mai devreme, vivace, cu sentiment şi expresie.

Publicul tremură un pic; se aude un murmur că Beethoven nu aude: Hammer povesteşte că pianul, poate din cauza încălzirii, s-a dezacordat şi sună oribil – degetele lui Beethoven cântă perfect, iar el îşi aude, în interior, muzica exact aşa cum ar trebui să sune; pentru public, e o catastrofă sonoră şi, dacă se uită din când în când spre adorata lui, Beethoven trebuie să-şi dea seama, treptat, că pe feţele lor se vede jena, chiar ruşinea de a asista la umilirea marelui om. Din fericire, contesa Apponyi e o femeie plină de tact, aplaudă ca să întrerupă tot, face un semn scurt pentru a scurta reprezentaţia şi ne imaginăm tristeţea lui Beethoven atunci când va înţelege farsa oribilă căreia-i căzuse victimă – va fi ultimul său concert, ne informează Hammer. Îmi place să-mi imaginez că peste câteva săptămâni, atunci când va compune ciclul de lieduri *Iubitei de departe*, închinat iubitei îndepărtate, tocmai de la această distanţă a surzeniei va gândi distanţa care-l îndepărtează de lume mai sigur decât un exil şi, chiar dacă încă nu ştim, în ciuda cercetărilor specialiştilor, cine era tânăra femeie, ghicim, în versul final – *Primeşte*, *deci*, *aceste cântece* – toată tristeţea artistului care nu mai poate cânta el însuşi melodiile pe care le scrie pentru cea pe care o iubeşte.

De-a lungul anilor, am colecţionat toate interpretările posibile ale sonatelor pentru pian ale lui Beethoven, bune şi slabe, aşteptate şi surprinzătoare, zeci de viniluri, de CD-uri, de benzi magnetice şi, de fiecare dată când ascult a doua mişcare din a douăzeci şi şaptea, deşi *tres chantant*, nu mă pot împiedica să mă gândesc la ruşine şi jenă, ruşinea şi jena tuturor declaraţiilor de dragoste care cad în gol şi voi roşi de ruşine aici, în patul meu, cu lumina aprinsă, dacă mă gândesc la asta, ne cântăm singuri sonata, fără să ne dăm seama că pianul e

dezacordat, prinşi în sentimentele noastre: ceilalţi aud cât de fals sunăm şi, în cel mai bun caz, ne dedică o milă sinceră, iar în cel mai rău, o jenă teribilă de a fi astfel confruntaţi cu umilinţa noastră care-i afectează, deşi de cele mai multe ori nu au cerut nimic – Sarah nu ceruse nimic în acea seară la hotelul Baron, în fine, dacă, poate, nu mai ştiu nimic, recunosc că nu mai ştiu nimic astăzi, după atâta timp, după Teheran şi toţi anii, în această seară, când mă scufund în boală ca Beethoven şi, în ciuda misteriosului articol de azi-dimineaţă, Sarah e mai departe ca niciodată, *ferne Geliebte*[8], ce bucurie că nu scriu poezii şi nici muzică nu mai compun de ceva timp.

Ultima mea vizită la Beethovenhaus din Bonn, pentru conferinţa *Ruinele Atenei şi Orientul*, s-a petrecut acum câţiva ani şi e la fel de marcată de ruşine şi umilinţă din cauza nebuniei bietului Bilger – îl revăd în picioare, în primul rând, cu spume la gură, începând prin a perora pe tema lui Kotzebue (autorul libretului *Ruinele Atenei* şi care, nici el, nu ceruse nimic nimănui, singura lui glorie fiind aceea de a fi primit o lovitură fatală de pumnal), apoi amestecând totul, arheologia şi rasismul antimusulman, căci „Inima dervişilor" despre care urma să vorbesc se numeşte Profetul şi Kaaba şi din acest motiv nu e niciodată interpretat în zilele noastre, ţipa Bilger, respectăm prea mult Al-Qaida, lumea noastră e în pericol, nimeni nu se mai interesează de arheologia greacă şi romană, doar de Al-Qaida şi Beethoven, înţelesese bine că trebuie apropiate cele două părţi prin muzică, Orientul şi Occidentul, pentru a amâna sfârşitul lumii care se apropie şi tu, Franz (aici doamna de la Beethovenhaus s-a întors consternată spre mine, lucru la care am răspuns cu o moacă laşă şi dubitativă, care însemna „nu ştiu absolut deloc cine e acest ciudat"), tu o ştii, dar nu o spui, ştii că arta e ameninţată, că toţi aceşti oameni care se întorc către islam, hinduism şi budism sunt un simptom al sfârşitului lumii, nu trebuie decât să-l citim pe Hermann Hesse ca să ne dăm seama, arheologia e o ştiinţă a pământului şi toată lumea o uită, aşa cum se uită că Beethoven e singurul profet german – Un simţit brusc nevoia să urinez, brusc nu mai înţelegeam ce bolborosea Bilger în picioare, în mijlocul asistenţei, nu-mi ascultam decât corpul şi propria vezică, mi se părea că avea să explodeze, îmi spuneam „am băut ceai, am băut prea mult ceai", nu voi reuşi să ţin, am o nevoie uluitoare să mă piş, îmi voi uda pantalonii şi şosetele, e înfiorător, în faţa tuturor, nu voi mai putea'ş. L ţin mult timp, cred că deveneam mai palid de la o secundă la alta şi, în timp ce Bilger încă îşi profera imprecaţiile, pentru mine inaudibile, m-am ridicat şi am

8 „Iubita de departe" - cuvintele din titlul ciclului de lieduri al lui Beethoven, An die feme Geliebte (n. red.).

alergat, clătinându-mă, cu mâna între picioare, să mă refugiez la toaletă, în timp ce în spatele meu un val de aplauze îmi saluta ieşirea, interpretată ca o dezaprobare a oratorului ţicnit. Când m-am întors, Bilger nu mai era acolo; plecase, îmi povestea curajoasa doamnă de la Beethovenhaus, la puţin după dispariţia mea, nu fără să mă facă trădător şi laş, lucruri în privinţa cărora, trebuie să recunosc, nu se înşela.

Incidentul mă întristase profund; făcându-mi bucuria de a vedea în detaliu obiectele din colecţia Bodmer, am petrecut abia zece minute în sala muzeului; curatoarea care mă însoţea mi-a observat umorul amar şi încerca să mă liniştească, ştiţi, nebuni sunt peste tot şi, chiar dacă intenţia era lăudabilă, ideea că e posibil să existe *peste tot* alienaţi ca Bilger reuşea să mă deprime. Oare prea numeroasele sale călătorii în Orient agravaseră o afecţiune preexistentă a sufletului, oare contractase acolo o boală spirituală sau Turcia şi Siria nu aveau nimic de-a face cu toate astea şi ar fi devenit la fel de nebun, dacă n-ar fi părăsit niciodată Bonnul, nu se ştie – un client pentru vecinul tău, ar fi spus Sarah, făcând referire la Freud, şi recunosc că nu-mi dau seama absolut deloc dacă genul de delir paranoid ca al lui Bilger nu e cumva *dincolo de* psihanaliză, ţinând mai degrabă de resortul trepanaţiei, în ciuda simpatiei pe care mi-o inspiră bătrânul doctor Siegfried şi acoliţii săi. „Rezişti”, ar fi spus Sarah; îmi explicase extraordinarul concept de *rezistenţă* în psihanaliză în nu ştiu care context şi fusesem şocat de simplitatea argumentului, tot ce ţine de teoria psihanalitică e de domeniul *rezistenței*, adică soarta bolnavilor care refuză să se vindece, refuză să vadă lumina în cuvintele bunului doctor. Este, în mod cert, şi cazul meu, dacă stau să mă gândesc, rezist, rezist de ani întregi, chiar nu am intrat niciodată în apartamentul cocainomanului specialist în viaţa sexuală a sugarilor, nici măcar nu am însoţit-o pe Sarah când s-a dus, tot ce vrei, am zis, sunt dispus să merg să văd femei eviscerate într-un muzeu de anatomie, dar nu să vizitez apartamentul şarlatanului, de altfel nimic nu s-a schimbat, vezi şi tu, escrocheria continuă: te pun să plăteşti o avere ca să vezi o locuinţă complet goală, căci obiectele lui, divanul, covorul, bula de cristal şi tablourile cu nuduri de femei, se află la Londra. Era, evident, rea-credinţă, încă un fel de a face pe deşteptul, nu am nimic împotriva lui Freud, bineînţeles, şi, ca de obicei, îşi dăduse seama. Poate că Freud ar fi reuşit să mă adoarmă cu pendulul lui de hipnotizator, iată o oră la care sunt aşezat în pat, cu lumina aprinsă şi ochelarii pe nas şi un articol în mână, fixând prosteşte secţiunile bibliotecii – „Timpurile sunt atât de groaznice, încât am hotărât să vorbesc absolut singur”, spune eseistul spaniol Gomez de la

Seama şi îl înţeleg perfect.

Şi mie îmi vine să vorbesc absolut singur.

Chiar să cânt, uneori.

La Gruber, totul e calm. Cred că doarme, se va trezi spre orele patru să-şi facă nevoile, vezica nu-l lasă în pace, cam ca a mea la Bonn, ce ruşine când mă gândesc, toată lumea a crezut că părăseam sala scandalizat de ideile lui Bilger, ar fi trebuit să strig, „Aminteşte-ţi de Damasc! Aminteşte-ţi de deşertul Palmira!” Şi poate că s-ar fi trezit brusc, ca un pacient al lui Freud, care descoperă dintr-odată, în plină şedinţă, că a confundat Pzpz-ul tatălui său cu acela al unui cal şi, brusc, e enorm de uşurat – istoria asta a *Micului Hans* este, totuşi, incredibilă, i-am uitat numele adevărat, dar ştiu că după aceea bărbatul a devenit scenograf de operă şi a militat toată viaţa pentru ca opera să fie un spectacol popular, că s-a vindecat de fobia de cai, oare bunul doctor Freud l-o fi vindecat, nu ştiu, să sperăm că nu mai foloseşte în niciun caz cuvântul *Pipi*. De ce opera? Fără îndoială, pentru că se încrucişează mult mai puţin cu *a face pipi* decât, să spunem, cinematograful – şi sunt foarte puţini cai. Refuzasem să o însoţesc pe Sarah la Freud acasă, mă bosumflasem (sau rezistasem, conform terminologiei). Se întorsese încântată, debordând de energie, cu obrajii înroşiţi de la frig (în ziua aia vântul care sufla în Viena era de-a dreptul glacial), o aşteptam în cafeneaua Maximilien din colţul pieţei Votivkirche, citind ziarul bine ascuns într-un colţ din spatele *Standardului*, care abia dacă ajunge să mă ascund de studenţii şi colegii care frecventează stabilimentul, dar în acea epocă editase o serie de 100 de DVD-uri cu *filme austriece* şi merita să fie recompensat pentru această iniţiativă interesantă, celebrarea *cinematografului austriac* –, bineînţeles, unul dintre primele filme din serie era *Pianistul*, film înspăimântător, adaptat după romanul nu mai puţin înspăimântătoarei Elfriede Jelínek, şi mă gândeam la lucrurile acestea puţin triste, adăpostit după *Standardul* meu, când Sarah se întoarce fericită şi plină de viaţă din vizita de la domnul Freud: imediat i-am amestecat în cap pe Micul Hans, agorafobia lui Jelínek şi dorinţa ei de a tăia toate *puţele*, de oameni şi de cai.

Sarah făcuse o descoperire, era complet emoţionată; a pus ziarul pe masă şi m-a apucat de mână, avea degetele îngheţate:

SARAH (*agitată*, *ca o copilă*): Ştii ce? E incredibil, ştii cum o cheamă pe vecina de deasupra a doctorului Freud?

FRANZ (*confuz*): Cum? Care vecină a lui Freud?

SARAH (*uşor iritată*): Pe cutia poştală. Apartamentul lui Freud e primul. Mai locuiesc şi alţi oameni în imobil.

FRANZ (*umor vienez*): Trebuie să suporte ţipetele istericilor, trebuie

să fie mai penibile decât câinele vecinului meu.

SARAH (*surâs răbdător*): Nu, nu, fără glumă, ştii cum o cheamă pe doamna care locuieşte în apartamentul de deasupra lui Freud?

FRANZ (*detaşat*, *un pic snob*): N-am idee.

SARAH (*aer victorios*): Ei bine, o cheamă Hannah Kafka.

FRANZ (*blazat*): Kafka?

SARAH (*surâs extatic*): Îţi jur. E o coincidenţă foarte frumoasă. Karmică. Totul se leagă.

FRANZ (*exagerare ostentativă*): Uite o reacţie de franţuzoaică. Sunt mulţi Kafka în Viena, e un nume foarte comun. Pe instalatorul meu îl cheamă Kafka.

SARAH (*ultragiată de reaua-credinţă*, *vexată*): Dar, oricum, recunoaşte că e o chestie extraordinară!

FRANZ (*laş*): Te tachinez. Bineînţeles că e extraordinar. Poate că e verişoara lui Franz, cine ştie…

SARAH (*frumuseţe solară*, *radioasă*): Da, nu-i aşa? E o descoperire… F*antastică*!

Kafka o pasiona, era unul dintre „personajele" ei preferate şi faptul că putuse să se întâlnească aşa cu el, deasupra locuinţei lui Freud, o bucura. Adoră să citească lumea ca pe o serie de coincidenţe, de întâmplări neprevăzute, care dau un sens întregului, care desenează *samsara*, ghemul de lână al contingenţei şi al fenomenelor; evident că mă făcuse să remarc că mă numesc Franz, ca şi Kafka: trebuise să-i explic că era prenumele bunicului meu din partea tatălui, pe care-l chema Franz Josef, pentru că se născuse în ziua morţii împăratului cu acelaşi nume, 21 noiembrie 1916; părinţii mei fuseseră buni şi nu mă căpătuiseră şi cu Josef, aici am făcut-o să râdă – Îţi dai seama, ar fi trebuit să te numeşti François-Joseph! (De atunci mi-a zis de mai multe ori François-Joseph în scrisori şi în mesaje. Din fericire, Maman nu şi-a dat seama niciodată că se râdea aşa de alegerile ei patronimice, asta ar fi întristat-o mult.) Din întâmplare, pe fratele meu nu îl cheamă Maximilian, ci Peter, din motive pe care, de altfel, nu le cunosc. Maman a avut întotdeauna impresia, încă de la sosirea ei la Viena, în 1963, că e o prinţesă franţuzoiacă pe care un tânăr nobil habsburg venise să o răpească din zona ei rurală ca să profite şi ea de strălucirea capitalei sale – a conservat un accent franţuzesc foarte puternic, *de film de epocă*, mi-era îngrozitor de ruşine de intonaţia ei când eram copil, de felul ei de a accentua toate frazele şi toate cuvintele din toate frazele pe ultima silabă, decorând totul cu câteva vocale nazale; bineînţeles că austriecilor accentul li se pare *charmant*, *sehr charmant*. În ceea ce-i priveşte, sirienii din afara marilor oraşe erau atât de surprinşi că un

străin putea să pronunţe câteva cuvinte în arabă, că făceau ochii mari şi mii de eforturi ca să pătrundă tainele exoticelor articulări franţuzeşti; Sarah vorbeşte mult mai bine arabă sau persana decât germana, trebuie să spun, şi întotdeauna mi-a fost greu să o ascult vorbindu-ne idiomul, poate pentru că, ce gând oribil, pronunţia ei îmi aminteşte de a mamei. Să nu ne aventurăm pe acest teren alunecos, să-i lăsăm domeniul bunului doctor, vecinului de dedesubt al doamnei Kafka. Sarah îmi povestea că, la Praga, Kafka e un erou de talia lui Mozart, Beethoven sau Schubert la Viena; are muzeu, statui, piaţă; biroul de turism organizează Tururi Kafka şi poţi cumpăra magneţi cu portretul scriitorului, pe care să-i pui pe uriaşul tău frigider când te întorci acasă, în Oklahoma City – nu se ştie de ce tinerii americani s-au ataşat de Praga şi de Kafka; se duc acolo în găşti, în număr mare, petrec mai multe luni în capitala cehă, dacă nu ani, mai ales scriitorii tineri, ieşiţi din universităţile de *creative writing*; vin la Praga aşa cum se duceau altă dată la Paris, pentru inspiraţie; ţin bloguri şi umplu carnete sau înnegresc pagini virtuale în cafenele, beau litri peste litri de bere cehă şi sunt sigur că pe unii îi regăsim în acelaşi loc zece ani mai târziu, încă stilizând primul lor roman sau o culegere de nuvele menită să-i propulseze spre glorie – la Viena, din fericire, avem mai ales *bătrâni* americani, cupluri de o vârstă respectabilă, care profită de numeroasele palate, stau la coadă pentru a vizita Hofburg, mănâncă *Sacbertorte*, merg la un concert unde se interpretează Mozart cu peruci şi costume şi seara se întorc la hotel, braţ la braţ, cu senzaţia că traversează în întregime secolele al XVTII-lea şi al XIX-lea, uşor timoraţi de frica de a nu vedea un tâlhar ţâşnind de pe străduţele baroce, pustii şi tăcute, ca să-i jefuiască, rămân două, trei, patru zile şi apoi pleacă la Paris, Veneţia, Roma sau Londra şi pe urmă se întorc la vila lor din Dallas şi arată anturajului uimit fotografii şi suveniruri. De la Chateaubriand încoace, se călătoreşte pentru a povesti; se captează imagini, suport al memoriei şi al despărţirii; se spune că în Europa „camerele sunt minuscule”, că la Paris „toată camera de hotel era mai mică decât baia noastră”, ceea ce îi provoacă frisoane asistenţei – şi o lumină de invidie în ochi, „Veneţia e magnific de decadentă, francezii sunt extraordinar de prost-crescuţi, în Europa găseşti vin în toate băcăniile şi supermarketurile, peste tot”, şi oamenii sunt mulţumiţi şi mor, dar au văzut lumea. Bietul Stendhal, nu avea nicio idee ce făcea publicându-şi *Memoriile unui turist*, inventa mai mult decât un cuvânt, „mulţumită Cerului”, spunea el, „prezentul voiaj nu are nicio pretenţie legată de statistici sau ştiinţă”, fără să-şi dea seama că împingea generaţii de călători la inutilitate, ba mai mult, cu ajutorul cerului. E amuzant ca

Stendhal să fie asociat nu numai cuvântului „turism”, ci şi sindromului călătorului care-i poartă numele; se pare că spitalul din Florenţa are un serviciu psihiatric separat, pentru străinii care leşină în faţa Galeriei Uffizi sau pe Ponte Vecchio, o sută pe an, şi nu mai ştiu cine mi-a povestit că la Ierusalim exista un azil special pentru delirurile mistice, că doar *vederea* Ierusalimului putea provoca febre, ameţeli, viziuni cu Fecioara, cu Christos şi cu toţii profeţii posibili în toiul intifadelor şi al evreilor ortodocşi care se iau de minijupe şi de decolteuri, aşa cum colegii lor arabi se iau de militari, cu lovituri de piatră, pe stil vechi şi după moda *qadim jiddan*, toate astea în mijlocul tuturor savanţilor de pe planeta asta, aplecaţi asupra textelor venerabile, tore, evanghelii şi chiar corane, în toate limbile vechi şi în cele europene, conform şcolilor, protestanţi germani, olandezi, britanici şi americani, catolici francezi, spanioli, italieni şi până la austrieci, croaţi şi cehi, fără a mai vorbi de sumedenia de biserici autocefale, grecii, armenii, ruşii, etiopienii, egiptenii, sirienii, fiecare cu versiunea lui, adăugate la infinitatea de variante posibile de iudaism, reformat sau nu, rabinic sau nu, şi la schismele musulmane, musulmani pentru care Ierusalimul e, cu siguranţă, mai puţin important decât Meca, dar rămâne un loc sfânt, chiar dacă doar pentru că nu se doreşte să fie lăsat pe mâna altor confesiuni: toţi aceşti savanţi, toate aceste somităţi se grupau în tot atâtea şcoli, reviste ştiinţifice, exegeze; Ierusalimul se împărţea între traducători, pelerini, hermeneuţi şi vizionari, în tot rahatul paradei comerciale, al negustorilor de şaluri, icoane, uleiuri sfinte şi culinare, cruci din lemn de măslin, bijuterii mai mult sau mai puţin sacre, al imaginilor pioase sau profane, iar cântecul ce se înălţa spre cerul mereu pur era un talmeş-balmeș ce amesteca polifonia cu cantilenele, vocile pioase cu lirele păgâne ale soldaţilor. Trebuia să vezi, la Ierusalim, picioarele acestei mulţimi şi diversitatea încălţărilor: sandale hristice, cu sau fără şosete, *caligae*, cizme din piele, pantofi de step, tonguri, mocasini cu călcâiele roase; pelerini, militari sau vânzători ambulanţi puteau să se recunoască fără a ridica ochii din pământul murdar al vechiului oraş al Ierusalimului, loc pe care se puteau vedea şi picioare goale, picioare înnegrite, care merseseră cel puţin de la aeroportul Ben Gurion, dar uneori veneau de mult mai departe, umflate, bandajate, însângerate, păroase sau netede, extremităţi masculine sau feminine – puteai pet rece zile întregi la Ierusalim doar observând picioarele mulţimii cu capul plecat şi cu ochii în pământ, în semn de umilinţă fascinată.

Stendhal ar părea un biet debutant cu emoţiile lui llorentine, dacă l-am pune faţă în faţă cu beţiile mistice ale turiştilor din Ierusalim. Mă

întreb ce ar crede doctorul Freud despre aceste tulburări; ar trebui să o întreb pe Sarah, specialista în sentimentul oceanic şi în pierderea de sine sub toate formele ei – cum să-mi interpretez propriile emoţii spirituale, această forţă, de exemplu, care mă face să plâng când merg la un concert, anumite momente, atât de scurte şi atât de puternice, în care simt că sufletul meu atinge inefabilul artei şi regret apoi acest avangust al paradisului pe care îl simţea ea? Ce să gândesc despre absenţele mele în anumite locuri încărcate de spiritualitate, cum ar fi Suleymaniye sau mica mănăstire de dervişi din Damasc? Atâtea taine pentru o viaţă viitoare, cum ar spune Sarah – am chef să mă duc să caut terifiant vil ei articol despre Sarawak ca să-l recitesc şi să verific dacă nu cumva conţine aluzii subtile la istoria noastră, la Dumnezeu, la transcendenţă, dincolo de ororile din el. La dragoste. La această relaţie între lubit şi lubită. Poate textul cel mai mistic al lui Sarah e acel articol simplu şi edificator, *Orientalismul e un umanism*, consacrat lui Ignâc Goldziher şi Gershom Scholem, apărut chiar într-o revistă a Universităţii din Ierusalim; trebuie să-l am pe aici, pe undeva, să mă ridic, dacă mă ridic înseamnă că renunţ la somn până în zori, mă cunosc bine.

Aş putea face o încercare de a adormi la loc, îmi pun ochelarii şi copia după Balzac, uite, degetele mele au lăsat urme pe coperta îngălbenită, uităm că sudoarea e acidă şi lasă urme pe hârtie; poate febra îmi face degetele să transpire, am mâinile efectiv ude, deşi căldura e oprită şi nu am senzaţia de căldură, am câteva broboane de sudoare şi pe frunte, parcă ar fi sânge – vânătorii numesc sângele de vânat *sudoare*, la vânătoare în Austria nu există sânge, ci *sudoare*, singura dată când l-am însoţit pe unchiul meu la vânătoare am văzut o căprioară rănită-n piept, câinii lătrau în faţa ei fără să se apropie, animalul tremura şi zgâria pământul cu copitele, unul dintre vânători i-a înfipt un cuţit în piept ca într-o poveste de Fraţii Grimm, dar nu era o poveste de Grimm, era un tip morocănos, cu caschetă, i-am şoptit unchiului „Poate ar fi putut fi vindecată, sărăcuţa”, un straniu reflex naiv care mi-a adus o scatoalcă după ceafă. Câinii lingeau frunzele moarte. „Recuperează sângele”, comentam eu, dezgustat; unchiul m-a privit cu un ochi furios şi a mârâit, „Nu e sânge. Nu există sânge. E *sudoare*”. Câinii erau prea bine dresaţi ca să se apropie de căprioara muribundă; se mulţumeau pe furiş cu picăturile căzute, cu aceste urme pe care le vânaseră atât de bine, cu *sudoarea* pe care animalul o pierduse alergând spre moarte. Am crezut că o să vomit, dar nu; capul căprioarei moarte se bălăngănea de la stânga la dreapta în drum spre maşină, eu priveam doar pământul tot timpul, cu ochii în rămurele, căutam alune şi ghinde ca să nu merg prin această *sudoare* pe care mă

imaginam degustând-o din inima sfâşiată a animalului şi alaltăieri, la laboratorul de analize, când infirmiera mi-a aplicat garoul elastic în jurul bicepsului, mi-am întors privirea şi am zis tare „Nu e sânge. Nu există sânge. E *sudoare*", tânăra trebuie să mă fi luat drept nebun, sigur, iar mobilul a început să sune chiar în secunda aia, în momentul când ea se pregătea să-şi înfigă acul în vena mea, telefonul era în vesta de pe birou, *Avec la garde montante comme des petits soldats* a răsunat în cabinetul medical pe o oribilă tonalitate informatică; acest aparat care nu sună absolut niciodată a ales exact momentul ăla ca să urle *Carmen* cât de tare putea, în timp ce doamna se pregătea să mă *asude*. Telefonul se afla la cinci metri distanţă, eu eram legat cu un garou, gata să fiu străpuns cu un ac, nu am trăit niciodată un moment atât de jenant – asistenta ezita cu seringa în aer; garda nu mai termina de urcat, Bizet devenea complicele umilinţei, presupusa „mineră" m-a întrebat dacă vreau să răspund, am negat printr-un semn din cap, m-a executat înainte să pot privi în altă parte; am văzut metalul dispărând în vena pulsândă şi albastră, am văzut garoul cedând, mi s-a părut că sângele fierbea în recipient, *Avec la garde montante*, de câte ori poate suna un telefon, *sudoarea* mea era neagră ca cerneala acelor stilouri roşii şi transparente pe care le folosesc ca să corectez lucrările studenţilor, „ca soldăţeii", toate acele lucruri nu aveau, deci, să se termine niciodată, uneori viaţa e lungă, spune T.S. Eliot, viaţa e foarte lungă, *Avec la garde montante*, asistenta şi-a retras eprubeta de plastic, telefonul a tăcut în sfârşit şi ea a pus fără milă un al doilea tub în locul primului, lăsând canula abandonată să-mi penduleze pe braţ câteva secunde.

Nu e sânge, nu există sânge, e *sudoare*.

Din fericire, nu sângerez, dar aceste sudori nocturne şi febra sunt nespus de neliniştitoare.

Kafka scuipa sânge, da, el aşa făcea, trebuie să fi fost Ioane neplăcut, urmele alea roşii în batistă, ce oroare; în 1900 un vienez din patru murea de tuberculoză, se pare, poate boala îl face pe Kafka atât de popular şi poate ea stă la baza „dispreţului" personalităţii sale. Întruna dintre ultimele scrisori, cu adevărat înspăimântătoare, Kafka îi scrie lui Max Brod din sanatoriul

Kierling, aflat în localitatea Klosterneuburg de pe Dunăre: „În noaptea asta am plâns de mai multe ori fără motiv, vecinul meu a murit în noaptea asta", iar peste două zile murea şi Kafka.

Chopin, Kafka, boală murdară căreia îi datorăm, totuşi, *Muntele vrăjit*, să nu uităm – nu există hazard, marele Thomas Mann era vecin cu Bruno Walter la München, copiii lor se jucau împreună, povesteşte

fiul Klaus Mann în *Memorii*, ce familie formează şi marii oameni. Evident, Sarah relevase toate micile legături care-i uneau „personajele”: Kafka apărea în teză cu două nuvele, *Colonia penitenciară* şi *Şacali şi arabi* –, pentru Sarah, *deplasarea* kafkiană e intim legată de identitatea lui de frontieră, de critica Imperiului Austriac aflat în declin şi, dincolo de toate astea, de necesitatea acceptării alterităţii ca parte integrantă a sinelui, contradicţie fecundă. Pe de altă parte, nedreptatea colonială (şi aici stă toată originalitatea tezei) întreţine cu ştiinţele „orientaliste” acelaşi tip de relaţii pe care arabii le au cu şacalii în nuvela lui Kafka; poate că sunt inseparabili, dar violenţa unora nu poate fi în niciun caz pusă pe seama celorlalţi. Pentru Sarah, a-l considera pe Kafka un romantic suferind şi cenuşiu, pierdut într-o administraţie stalinistă e o aberaţie absolută – înseamnă să uităm *râsul*, batjocura, jubilarea care se nasc la intersecţia cu luciditatea lui. Transformat în produs pentru turişti, bietul Franz nu e decât o mască pentru triumful capitalismului, iar acest adevăr o întrista atât de mult, încât refuzase, atunci când Kafka era pe cale să-şi facă apariţia în cafeneaua Maximilien din colţul Votivkirche, graţie vecinei doctorului Freud, să mergem la Klosterneuburg să vedem ce mai rămăsese din sanatoriul în care praghezul murea în 1924. Ideea de a merge pe S-Bahn nu mă încânta prea mult, deci nu am insistat, chiar dacă, pentru a-i face o plăcere, aş fi fost gata să îngheţ bocnă în vântul acelei nobile suburbii pe care o presupuneam cu totul şi cu totul îngheţată.

Poate că ar fi trebuit să insist, pentru că alternativa s-a dovedit cel puţin la fel de penibilă; cunoşteam pasiunea lui Sarah pentru monstruozităţi, chiar dacă pe atunci pasiunea pentru morţi şi corpuri de morţi nu se manifesta la fel de viu ca astăzi. Deja suportasem sinistra expoziţie de modele anatomice, şi iată că mă ducea de cealaltă parte a canalului, la Leopoldstadt, într-un muzeu pe care „Magris îl cita în *Dunărea*” şi care o intrigase întotdeauna – muzeul Crimei, nici mai mult, nici mai puţin, pe care îl ştiam după nume, dar în care nu pusesem niciodată piciorul: muzeul oficial al Poliţiei din Viena, din nou oroarea şi din nou monştrii, cranii de drogaţi şi fotografii cu cadavre mutilate câte vrei, iată, mă întreb de altfel de ce o interesează detaliile vieţii mele, de vreme ce aş avea atâtea frumuseţi să-i arăt, apartamentul lui Mozart, Palatul Belvedere şi tablourile lui Leopold Carl Müller, supranumit Egipteanul, sau *Orient-Müller*, ale lui Rudolf Ernst şi ale lui Johann Viktor Krämer, unul dintre cei mai buni pictori orientalişti austrieci, şi atâtea lucruri legate de mine, cartierul copilăriei, liceul, atelierul de ceasornicar al bunicului etc. Ce putuse vizita Balzac la Viena, în afară de câmpurile de luptă şi librăriile în care găsea gravuri cu soldaţi

germani, se ştie că împrumuta valetul lui Hammer pentru a-l însoţi la plimbări, dar nimic sau aproape nimic despre impresiile lui; într-o zi va trebui să citesc în întregime *Scrisori către un străin*, în sfârşit o poveste de dragoste care se termină bine, mai bine de cincizeci de ani de răbdare, cincizeci de ani de răbdare.

Întins pe spate în întuneric, îmi va trebui exact asta, răbdare, să respir, deci, calm, întins pe spate în liniştea profundă a nopţii. Să nu ne gândim la pragul acestei camere din hotelul Baron din Alep, să nu ne gândim la

Siria, la intimitatea călătorilor, la corpul lui Sarah, întins dincolo de perete, în camera ei din hotelul Baron din Alep, cameră imensă de la primul etaj, cu un balcon care dădea în strada Baron, fostă General Gouraud, arteră aglomerată, la doi paşi de Bab al-Faraj şi de oraşul vechi, cu străzile murdare de ulei de vidanjă şi sânge de miel, populat de mecanici, de restauratori, de negustori ambulanţi şi de vânzători de suc de fructe; zgomotul Alepului pătrundea prin obloane încă din zori; era însoţit de exuvii de turbă, motorină şi animale. Pentru cei sosiţi din Damasc, Alepul era exotic; mai cosmopolit poate, mai aproape de Istanbul, oraş arab, turc, armean, kurd, la câţiva paşi de Antiohia, patria sfinţilor şi a cruciaţilor, între râurile Orontes şi Eufrat. Alep era un oraş din piatră, cu interminabile labirinturi de bazaruri acoperite, care se sfârşeau în fortificaţiile unei cetăţi impenetrabile, şi o citadelă modernă, cu parcuri şi grădini, construită în jurul gării aşezate pe ramura sudică a Bagdad-Bahn, care lega Alepul de Viena doar într-o săptămână, începând din 1913, prin Istanbul şi Konya; toţi pasagerii care soseau cu trenul se cazau la Hotelul Baron, echivalentul din Alep al Palatului Pera din Stambul – armeanul care ţinea hotelul când am ajuns noi acolo prima dată, în 1996, era nepotul fondatorului, nu cunoscuse oaspeţii iluştri care făceau celebru stabilimentul: Lawrence al Arabiei, Agatha Christie sau regele Faysal dormiseră în această clădire cu ferestrele în ogive otomane, cu scară monumentală, cu covoare vechi şi uzate şi cu camere învechite, în care încă tronau telefoane inutile, din bachelită şi căzi din metal, în formă de labe de leu, ale căror ţevi sunau ca mitralierele, imediat ce deschideai robinetul, între pereţii cu tapet şters şi baldachinele ruginite. Şarmul decadenţei, spunea Sarah; era bucuroasă să regăsească umbra lui Annemarie Schwarzenbach, elveţianca ei rătăcitoare, care-şi plimbase *spleen-ul* pe aici în iarna 1933 – 1934 – ultimele fărâme ale Republicii de la Weimar se prăbuşiseră, *Un Popor*, *un Imperiu*, *o Călăuză* răsuna peste toată Germania şi tânăra Annemarie rătăcea fără ţintă pentru. I scăpa de tristeţea europeană care invadase până şi oraşul Zürich. În 6 decembrie

1933, Annemarie sosea în Alep; Sarah era în al nouălea cer, descoperind pe o pagină îngălbenită şi prăfuită scrisul fin şi înalt al călătoarei care completase fişa de hotel în franceză; răsfoia registrul sub ochii amuzaţi ai patronului şi ai personalului, obişnuiţi ca arhivele să emane nume celebre, aşa cum o locomotivă scoate fum; directorul nu avea aerul unuia care-o cunoaşte pe această elveţiancă moartă, ce primea o asemenea demonstraţie de afecţiune, dar (nimeni n-a fost vreodată insensibil la farmecele lui Sarah) părea sincer fericit de descoperirea căreia îi datora aceste efluvii, în aşa măsură încât ni s-a alăturat să sărbătorim descoperirea la barul hotelului: în stânga recepţiei se deschidea o mică încăpere mobilată cu vechi fotolii-club şi cu piese din lemn închis la culoare, un bar cu o bară de alamă şi taburete de piele, la fel de urât ca saloanele orientale din Al Doilea Imperiu; în spatele tejghelei, o mare nişă ogivală, cu etajere negre aduna la un loc obiecte promoţionale ale mărcilor de băuturi din anii 1950 – 1960, sticle de Johnnie Walker din ceramică, pisici din acelaşi material, sticle vechi de Jägermeister şi de o parte şi de alta a acestui muzeu prăfuit pendulau, fără a se înţelege de ce, două cartuşiere goale, ca şi cum urma să servească la vânătoarea fazanilor imaginari şi a piticilor din porţelan pe care îi încadrau atât de inadecvat. Seara, când ziua se încheia, acest bal se umplea nu numai eu clienţii hotelului, ci şi cu turişti cazaţi în alte părţi şi veniţi să profite de o baie de nostalgie bând o bere sau un *arak* a cărui aromă de anason, amestecată cu alunele şi hunul de ţigară, era singura tuşă orientală a decorului.

Mesele rotunde erau doldora de ghiduri turistice şi aparate de fotografiat şi din conversaţiile clienţilor prindeai din zbor numele lui T.E. Lawrence, Agatha Christie şi Charles de Gaulle – o revăd pe Sarah la bar, cu picioarele învăluite în negru, încrucişate pe un taburet şi cu privirea pierdută şi ştiu că se gândeşte la Annemarie, jurnalista-arheolog din Elveţia: şi-o imaginează în acelaşi loc, cu şaizeci de ani înainte, sorbind un *arak* după o baie bună, care spălase praful drumului; vine de pe un şantier de săpături dintre Antiohia şi Alexandrette. Târziu în noapte, îi scrie o scrisoare lui Klaus Mann – o scrisoare pe care o ajutasem s-o traducă; o scrisoare cu antetul acelui hotel Baron în care încă bătea briza decadenţei şi a nostalgiei, aşa cum azi sălăşluiesc obuzele şi moartea – îmi imaginez obloanele trase cernând lumina; strada parcursă în trombă de soldaţi, civilii care se ascund pe cât posibil, lunetişti şi torţionari; Bab al-Faraj în ruină, piaţa plină de resturi; bazarurile incendiate, frumoasele hanuri înnegrite şi prăbuşite pe alocuri; moscheea omiazilor, fără minaretul ale cărui pietre zac

aruncate prin curtea cu marmură spartă şi mirosul, mirosul prostiei şi al tristeţii, peste tot. Imposibil atunci, la barul hotelului Baron, de prevăzut că războiul civil avea să înghită Siria, chiar dacă violenţa dictaturii şi semnele erau omniprezente, atât de prezente, că preferam să le uităm, căci exista un anumit confort pentru străini în regimurile poliţieneşti, o pace vătuită şi tăcută de la Deraa până la Qamishli, de la Kassab la Quneitra, o pace mocnită sub ura tăcută şi destine îmbrăţişate de o robie cu care toţi savanţii străini se acomodau cu plăcere, arheologii, lingviştii, istoricii, geografii, politologii, toţi profitau de calmul de plumb care se întindea de la Damasc până la Alep şi noi la fel, eu şi Sarah, citind scrisorile îngerului neconsolat Annemarie Schwarzenbach în barul hotelului Baron, mâncând seminţe de dovleac, cu coaja albă şi fistic lung şi subţire, cu coaja de un maro şters, profitând de pacea Siriei lui Hafez al-Assad, părintele poporului – de când eram la Damasc? Eu trebuie să fi sosit la începutul toamnei; Sarah ajunsese deja de câteva săptămâni, m-a primit cu căldură şi chiar m-a ţinut două nopţi în micul ei apartament din Chaalane când am sosit. Aeroportul din Damasc era un loc neospitalier, populat de patibulari mustăcioşi, cu pantaloni prinşi în cleşti, ridicaţi până la buric, despre care aflai foarte repede că erau zbirii regimului, faimoşii *mukhabarat*, nenumăraţi informatori şi membri ai serviciilor secrete: cămăşile astea largi conduceau maşini Peugeot 504 break sau Range Rover, decorate cu portrete ale preşedintelui Assad şi ale familiei sale, în aşa măsură încât în epocă circula o glumă, că cel mai bun spion sirian din Tel Aviv sfârşise după ani buni în mâinile israelienilor: lipise pe lunetă o poză cu Netanyahu şi copiii lui – această poveste ne făcea să murim de râs pe noi, orientaliştii din Damasc, reprezentanţii tuturor disciplinelor, istorie, lingvistică, etnologie, ştiinţe politice, istoria artei, arheologie şi chiar muzicologie. Găseai de toate felurile în Siria, de la specialişti suedezi în literatura feminină arabă la exegeţi catalani ai lui Avicenna şi majoritatea erau legaţi într-un fel sau altul de unul dintre centrele de cercetare occidentale, instalate la Damasc. Sarah obţinuse o bursă pentru câteva luni de cercetare la Institutul Francez de Studii Arabe, instituţie uriaşă, ce aduna la un loc câteva zeci de europeni, francezi desigur, dar şi spanioli, italieni, britanici, germani, şi această mică lume, când nu era angajată în cercetări doctorale sau postdoctorale, se consacra studiului limbii. Toţi erau formaţi împreună, în cea mai pură tradiţie orientalistă: viitori savanţi, diplomaţi şi spioni erau aşezaţi unul lângă altul şi se dedau bucuriilor gramaticii şi retoricii arabe. Exista chiar şi un tânăr preot romano-catolic care-şi părăsise parohia pentru a se consacra studiului, versiune modernă a misionarilor de odinioară – în total, cincizeci de

studenţi şi douăzeci de cercetători profitau de beneficiile acestui institut şi mai ales de uriaşa lui bibliotecă fondată în epoca provizoratului francez din Siria, asupra căreia planau încă umbrele coloniale ale lui Robert Montagne şi Henri Laoust. Sarah era foarte fericită să se afle în mijlocul tuturor acestor orientalişti şi să-i observe; aveai uneori impresia că descria o grădină zoologică, o lume în cuşcă, în care mulţi cedau paranoiei şi-şi pierdeau bunul-simţ, dezvoltând o ură nespusă şi reciprocă, nebunii, patologii de toate felurile, eczeme, deliruri mistice, obsesii, blocaje ştiinţifice care-i împingeau să muncească, să muncească, să tocească birourile cu coatele ore întregi, fără să producă nimic, nimic, cu excepţia vaporilor din meninge, care ieşeau pe ferestrele venerabilului institut şi se disipau în aerul din Damasc. Unii bântuiau noaptea prin bibliotecă; umblau cu orele printre rafturi, sperând că materia imprimată avea să sfârşească prin a curge, prin a-i impregna cu ştiinţă, şi sfârşeau în zori, disperaţi de lumea-ntreagă, până când bibliotecarii, la deschidere, îi zgâlţâiau şi îi trezeau. Alţii erau mai subversivi; Sarah îmi povestea că un tânăr cercetător român îşi petrecea timpul ascunzând după un rând de opere în mod special inaccesibile sau uitate o marfă perisabilă (adesea o lămâie, dar uneori şi un pepene întreg), ca să vadă dacă, din cauza mirosului, personalul vine să localizeze obiectul putrezit, lucru care provocase în cele din urmă reacţia energică a autorităţilor: interziseseră, prin afişaj, „introducerea oricărei materii organice în sediu, sub sancţiunea excluderii definitive”.

Bibliotecarul, agreabil şi prietenos, cu o faţă marcată de aventurier, era specialist în poeme mnemotehnice, pe care marinarii arabi le foloseau altă dată pentru navigaţie, şi visa adesea la expediţii cu vele între Yemen şi Zanzibar, la bordul unui vas încărcat cu *khat* şi tămâie, sub stelele Oceanului Indian, vise pe care îi plăcea să le împărtăşească tuturor cititorilor care frecventau instituţia, că aveau sau nu cunoştinţe rudimentare de navigaţie: povestea furtunile pe care le înfruntase şi nau-l ragiile din care scăpase, lucru care la Damasc (unde în mod tradiţional îngrijorarea era legată de caravanele de cămile şi de pirateria cât se poate de terestră a beduinilor din deşert) era exotic şi minunat.

Directorii erau profesori universitari, în general prea puţin pregătiţi pentru a conduce o structură atât de impozantă; adesea se mulţumea să-şi baricadeze uşa biroului şi să aştepte cufundaţi în operele complete ale lui Jahiz sau Ibn Taymiyya trecerea timpului, lăsând pe seama locotenenţilor truda de a organiza producţia în uzina de cunoaştere.

Sirienii se uitau amuzaţi la aceşti cercetători în devenire care o lălăie

prin capitala lor şi, spre deosebire de Iran, unde Republica Islamică era o fanatică a activităţilor de cercetare, regimul lui Hafez al-Assad îi lăsa pe aceşti oameni de ştiinţă, inclusiv pe arheologi, într-o pace regală. Germanii aveau la Damasc propriul institut de arheologie, unde oficia Bilger, gazda mea (apartamentul lui Sarah, spre întristarea mea, era prea mic ca să rămână acolo), iar la Beirut aveau faimosul Orient Institut al venerabilei Deutsche Morgentăndische Gesellschaft, condusă de coranica şi nu mai puţin venerabila Angelika Neuwirth. Bilger îl regăsise la Damasc pe un coleg din Bonn, specialist în artă şi urbanism otomane, Ştefan Weber, un om pe care nu l-am revăzut de mult timp; mă întreb dacă mai conduce departamentul de arte ale islamului de la Muzeul Pergamon din Berlin – Weber locuia într-o frumoasă casă arabă din inima oraşului vechi, pe o străduţă din cartierul creştin, Bab Touma;

O casă tradiţională din Damasc, cu o curte mare, cu fântână din piatră albă şi neagră, un un coridor la etaj, această casă isca multe gelozii în comunitatea de orientalişti. Sarah, ca toată lumea, de altfel, îl adora pe acest Ştefan Weber, care vorbea perfect arabă şi ale cărui cunoştinţe în materie de arhitectură otomană erau uimitoare, două calităţi care-i aduceau invidia şi adversitatea declarate de la un Bilger, care nu suporta, în materie de competenţă şi uimire, decât calităţile proprii. Apartamentul său era creat după chipul său: epatant şi nemăsurat. Se găsea la Jisr al-Abyad, „podul alb”: acest cartier luxos de la poalele muntelui Qassioun, foarte aproape de palatul prezidenţial şi de locuinţele personajelor importante ale regimului, îi datora numele unui pod de pe un braţ al râului Barada, care servea mai des la aruncarea gunoiului menajer decât la canotaj, dar pe ale cărui maluri strâmte erau plantaţi arbori, ceea ce l-ar fi transformat într-o promenadă agreabilă, dacă ar fi fost dotată cu trotuare demne de acest nume. „Reşedinţa Bilger” era în întregime decorată în stil saudit sau kuweitian: totul, de la mânerele uşilor şi până la robineţi, era aurit; plafoanele gemeau sub mulaje neorococo; canapelele erau acoperite cu material negru şi auriu. Camerele erau dotate cu pioase deşteptătoare: aceste machete ale Moscheii Profetului din Medina chirăiau pe o voce nazală chemarea la rugăciune din zori, dacă uitai să le opreşti. Existau două saloane, o sufragerie cu o masă (la fel, negru cu auriu, picioarele în palmete strălucitoare) pentru douăzeci de convivi şi cinci dormitoare. Noaptea, dacă te împiedicai de întrerupător din greşeală, zeci de aplice cu tuburi de neon scufundau apartamentul într-o lumină verde-pal şi umpleau pereţii cu cele nouăzeci şi nouă de nume ale lui Allah, pentru mine miracol absolut înspăimântător, dar care-l încânta pe Bilger: „Nu e nimic mai frumos decât să vezi tehnologia în slujba kitschului”. Cele

două terase ofereau o panoramă magnifică a oraşului şi a oazei Damasc, iar micul dejun sau cina la răcoare erau un deliciu. Pe lângă apartament şi maşină, echipajul lui Bilger număra un bucătar şi un om bun la toate; bucătarul venea de cel puţin trei ori pe săptămână să pregătească ospeţele de gală şi recepţiile pe care regele Bilger le oferea oaspeţilor săi; omul bun la toate (douăzeci de ani, mai degrabă amuzant, vioi şi agreabil, kurd originar din Qamishli, unde Bilger îl angajase pentru nişte săpături) se numea Hassan, dormea într-o cameră mică din spatele bucătăriei şi se ocupa de treburile menajere, comisioane, curăţenie, spălat, ceea ce, dat fiind că stăpânul lui (nu-mi vine să-i zic „angajator”) lipsea adesea, îi lăsa foarte mult timp liber; studia germana la Goethe-Institut şi arheologia la Universitatea din Damasc şi îmi explicase că Bilger, pe care îl venera ca pe un semizeu, îi oferea această situaţie pentru a-l ajuta să-şi continue studiile în capitală. Vara, în sezonul marilor şantiere arheologice, acest simpatic student factotum îşi relua activităţile de săpător şi-şi însoţea mentorul pe şantierele din Jezira, unde era pus să dea la lopată, bineînţeles, dar şi la trierea şi desenul ceramicii, misiune care îl încânta şi în care trecea drept maestru: recunoştea de la prima ochire sigiliile, olăria grosieră sau porţelanurile islamice, plecând de la cioburi minuscule. Pentru lucrările de prospectare pe şantiere încă neatinse, Bilger îl lua întotdeauna cu el şi această proximitate dădea întotdeauna naştere la bârfe, bineînţeles – îmi amintesc ochi clipind cu subînţeles când era evocat cuplul, expresii ca „Bilger şi studentul *lui*” sau, şi mai rău, „Fritz şi băiatul lui”, fără îndoială pentru că Hassan era în mod obiectiv tânăr şi foarte frumos şi pentru că orientalismul întreţine o anumită relaţie nu numai cu homosexualitatea, ci şi cu dominaţia sexuală mai generală a celor puternici asupra celor slabi, a bogaţilor asupra săracilor. Azi mi se pare că Bilger, spre deosebire de alţii, nu de juisarea corpului lui Hassan era interesat, ci de imaginea nababului, a binefăcătorului atotputernic pe care i-o aducea propria generozitate – în cele trei luni petrecute la el acasă, în Damasc, nu am fost niciodată martorul vreunei familiarităţi fizice între ei, ba dimpotrivă; oricând aveam ocazia, dezminţeam zvonurile care circulau pe seama lor. Bilger voia să semene cu arheologii de odinioară, cu Schliemann, cu Oppenheim, cu Dieulafoy; nimeni nu vedea, nu putea să vadă, în ce măsură aceste vise deveneau o formă de nebunie, încă blândă, în comparaţie cu nebunia lui de azi, sigur, Bilger, prinţul arheologilor, era un ţicnit simpatic, azi e un nebun furios; e bine să ne gândim că totul se scrisese deja la Damasc, în grandomania şi lipsa lui de măsură: ştiu că, în ciuda salariului mirobolant, s-a întors la Bonn plin de datorii şi era mândru de

asta, mândru că distrusese tot, spunea el, risipise tot pe recepţii luxoase, pe cadouri pentru favoriţi, papuci persani mirifici, covoare din Orient şi chiar antichităţi de contrabandă, mai ales monede elenistice şi bizantine, pe care le cumpăra în special de la anticarii din Alep. Culmea luxului, pentru un arheolog; ca şi Schliemann, le arăta invitaţilor comorile sale, dar nu le fura din siturile unde săpa – se mulţumea, spunea el, să *recupereze* obiectele care erau pe piaţă *ca să nu dispară*. Făcea turul de onoare al *numismata* pentru vizitatorii săi, explica vieţile împăraţilor care bătuseră monedele, Phoca, Comnen, preciza originea probabilă a pieselor, cel mai adesea din oraşele moarte din Nord; tânărul Hassan era însărcinat cu întreţinerea strălucitoarelor minunăţii; le lustruia, le aşeza armonios pe rafturile din fetru negru, fără să-şi dea seama de pericolul extraordinar pe care-l reprezentau: Bilger, fără îndoială, nu risca decât scandalul şi confiscarea oneroaselor jucării, dar Hassan putea să-şi ia adio, dacă era prins, de la studii, ba chiar de la un ochi, de la câteva degete şi de la inocenţa lui.

Marile discursuri ale lui Bilger aveau ceva obscen: părea un militant ecologist, îmbrăcat într-o haină aurită din blană de vulpe sau hermină, care explica de ce şi cum trebuie protejată viaţa animalelor, cu gesturi largi de predicator fanatic. Era o seară deosebit de bahică şi de jenantă, în care toţi cei prezenţi (tineri cercetători, diplomaţi de rang mic) vor fi simţit o ruşine îngrozitoare printre canapelele negre şi neoanele verzi, când Bilger, cu elocinţa lui îngreunată de alcool, în picioare în mijlocul semicercului format de convivi, s-a apucat să-şi declame cele zece porunci ale arheologiei, motivele absolut obiective pentru care era cel mai competent dintre savanţii străini prezenţi în Siria şi cum, graţie lui, ştiinţa avea *să facă un salt în viitor* – tânărul Hassan, aşezat pe un scaun lângă el, îi arunca priviri admirative; din paharul de whisky sec din mâna lui Bilger, scuturat de mişcările oratorice ale mâinii, săreau din când în când stropi în părul întunecat al sirianului, oribil botez păgân pe care tânărul, pierdut în contemplarea feţei stăpânului său, concentrat să-i înţeleagă engleza rafinată până la limita pedanteriei, nu părea să-l perceapă. I-am povestit scena biblică lui Sarah, care nu asistase, şi nu m-a crezut; ca întotdeauna, credea că exagerez şi mi-a fost nespus de greu s-o conving că episodul chiar se petrecuse.

Îi datorăm, totuşi, lui Bilger minunate expediţii în deşert şi, mai ales, o noapte într-un cort de beduini, între Palmira şi Rusafa, o noapte în care cerul e atât de senin şi stelele sunt atât de numeroase, încât coboară până la pământ, mai jos decât privirea, o noapte cum numai marinarii, îmi imaginez, pot să vadă vara, când marea e la fel de calmă şi întunecată ca un *badiye* sirian. Sarah era încântată să poată retrăi, în

câteva detalii, aventurile lui Annemarie Schwarzenbach sau ale călătoarei Marga d'Andurain, petrecute cu şaizeci de ani înainte în Levantul mandatului francez; simţea din nou, îmi povestea în barul de la hotel Baron, ceea ce Annemarie îi scria în 6 decembrie 1933 lui Klaus Mann din acelaşi loc:

Mi separe adesea, *în cursul acestei ciudate călătorii*, *din cauza oboselii sau pentru că am băut prea mult*, *că* totul *devine neclar*; *nimic de ieri*; *nicio faţă nu e aici*. *E o mare spaimă şi*, *de asemenea*, *o mare tristeţe*.

Annemarie evocă apoi *figura inflexibilă* a lui Erika Mann, care se ţine bine în această dezolare şi îşi imaginează că fratele ei ştie rolul pe care îl joacă în această durere – nu are de ales, trebuie să-şi continue călătoria, unde ar putea să se ducă în Europa? Şi familia Mann îşi va începe exilul, care îi va duce în Statele Unite în 1941 şi, fără îndoială, dacă ar fi putut să se hotărască să fugă definitiv din iluzia elveţiană şi de sub controlul mamei ei, Annemarie Schwarzenbach nu ar fi avut niciodată acel stupid accident de bicicletă care-i lua viaţa în 1942 şi o imortaliza tânără, la treizeci şi patru de ani – are douăzeci şi cinci în momentul primei călătorii în Orient, aproape cât Sarah. În această primă seară în Alep, după ce ne instalaserăm la Baron şi sărbătoriserăm descoperirea în registrul hotelului a fişei de sosire a lui Annemarie, am mers să cinăm în Jdayde, cartier creştin din oraşul vechi, unde locuinţele tradiţionale erau treptat restaurate şi transformate în restaurante şi hoteluri luxoase – cel mai vechi şi cel mai celebru dintre ele, la capătul unei străduţe înguste, ce dădea într-o mică piaţă, se numea Sissi House, lucru care a făcut-o să râdă pe Sarah, îmi zicea „săracul de tine, eşti urmărit de Viena şi Franz Josef, nu ai nicio şansă" şi insistase să luăm cina acolo: trebuie să recunosc că, deşi nu sunt ceea ce am putea numi un sibarit şi niciun gurmand, decorul, mâncarea şi excelentul vin libanez (şi mai ales compania lui Sarah, a cărei frumuseţe era pusă în valoare de *cortila* otomană, pietre, stofe, grilajele din lemn) au ancorat acea seară în memoria mea; eram prinţi, prinţi ai Occidentului pe care Orientul îi primea şi îi trata ca atare, cu rafinament, slugărnicie, suavă langoare şi acest ansamblu, conform imaginii pe care tinereţea noastră o construise în privinţa mitului oriental, ne dădea impresia că locuiam în sfârşit în tărâmurile celor o *mie şi una de nopţi*, reapărute doar pentru noi: niciun străin în acest început de primăvară, parcă pentru a ne garanta exclusivitatea; vecinii noştri din restaurant erau o familie bogată din Alep, care sărbătorea aniversarea unui patriarh, iar femeile, împodobite cu bijuterii şi îmbrăcate în cămăşi din dantelă albă şi haine stricte, din lână neagră, îi

zâmbeau fără încetare lui Sarah.

Mâneam humus, *moutabbal* şi friptură pe grătar şi ni se păreau mai bune decât la Damasc, transcendente, sublime; *soujouk-ul* era mai sălbatic, *bastourma* era mai parfumată, iar nectarul Bekaa era şi mai ameţitor decât de obicei.

Ne-am întors la hotel pe drumul mai lung, prin penumbra străduţelor şi a bazarurilor închise – azi toate aceste locuri au căzut pradă războiului, ard sau au ars, obloanele de fier ale magazinelor sunt deformate de căldura incendiilor, mica piaţă a Eparhiei maronite e invadată de clădiri prăbuşite, uimitoarea biserică latină, cu clopotniţa dublă, cu ţiglă roşie e devastată de explozii: oare îşi va regăsi Alepul vreodată splendoarea, nu se ştie, dar azi sejurul nostru e un dublu vis, în acelaşi timp pierdut în timp şi acoperit de distrugere. Un vis cu Annemarie Schwarzenbach, T.E. Lawrence şi toţi clienţii hotelului Baron, morţii celebri şi uitaţi, cărora ne alăturăm la bar pe taburetele rotunde cu şezutul din piele, în faţa scrumierelor publicitare şi a celor două bizare cartuşiere de vânătoare; un vis cu muzică alepină, vocea, lăuta, ţitera – mai bine să mă gândesc la altceva, să mă întorc, să adorm pentru a şterge, a şterge Baron, Alep, obuzele, războiul şi pe Sarah, să încercăm, mai ales, printr-o mişcare a pernei, să o regăsim în misteriosul Sarawak, prinsă între jungla din Borneo şi piraţii din Marea Chinei.

Dumnezeu ştie prin ce asociere am acum această melodie în cap: chiar şi cu ochii închişi şi încercând să respir profund trebuie ca acest creier să lucreze, flaşneta mea intimă trebuie să înceapă să cânte în momentul cel mai nepotrivit, oare e un semn de nebunie, îl ignor, nu aud voci, aud orchestre, lăute, coruri; îmi umplu urechile şi memoria, se declanşează singure ca şi cum, atunci când un moment de agitaţie încetează, un altul, comprimat sub primul, ar izbucni din conştiinţă – ştiu că e vorba de o frază din *Deşertul* lui Félicien David sau cred că ştiu, mi se pare că-l recunosc pe acel Félicien de altă dată, primul mare muzician oriental, uitat, ca toţi cei care s-au consacrat trup şi suflet legăturilor dintre Est şi Vest, fără să se blocheze la bătăliile Miniştrilor de Război sau ale Coloniilor, rar pus în scenă azi, puţin înregistrat, şi totuşi adulat de compozitorii timpului său ca şi cum *ar fi rupt ceva*, ar fi dat naştere *unui nou sunet*, *unei noi sonorităţi*, Félicien David, născut în sudul Franţei, în Vaucluse sau Roussillon, şi mort (asta ştiu sigur, e o informaţie destul de idioată cât să o ţin minte) la Saint-Germain-en-Laye, înfricoşătoare comună din vecinătatea Parisului, care se organizează în jurul unui castel plin până la streaşină cu cremene tăiat şi pietre franţuzeşti, Félicien David, mort şi el de tuberculoză în 1876,

om sfânt pentru că toţi saint-simonienii erau sfinţi, nebuni, nebuni şi sfinţi, ca

Ismaÿl Urbain, primul francez de origine algeriană sau primul algerian din Franţa, de care ar fi timpul ca francezii să-şi aducă aminte, primul bărbat, primul orientalist care a avut de-a face cu o *Algérie pentru algerieni* începând cu anii 1860, împotriva maltezilor, sicilienilor, spaniolilor sau marsiliezilor care formau embrionul coloniştilor pe drumurile trasate de cizmele militarilor: Ismaÿl Urbain avea urechea lui Napoleon al III-lea şi puţin a lipsit ca soarta lumii arabe să se schimbe, dar politicienii francezi şi englezi sunt retori laşi, interesaţi, mai ales, de *a face pipi* pe gheaţă, iar Ismaÿl Urbain, prietenul lui Abd al-Kader, a murit şi nu a mai fost nimic de făcut, politicile Franţei şi Marii Britanii erau afectate de tâmpenie, prizoniere ale injustiţiei, violenţei şi continuităţii statului.

Între timp existaseră Félicien David, Delacroix, Nerval, toţi cei ce vor fi vizitat faţada Orientului, de la Algeciras la Istanbul sau curtea lui din spate, din India şi până în Cochinchina; între timp, acest Orient revoluţionase arta, literele şi muzica, mai ales muzica: după Félicien David, nimic nu avea să mai fie ca înainte. (rând irea asta e poate puţin pioasă, exagerezi, ar spune Sarah, dar Dumnezeule, am demonstrat toate astea, am scris totul, am demonstrat că revoluţia din muzica secolelor XIX şi XX îi datora tot Orientului, că e vorba de o mişcare largă, care-i include, printre alţii, pe Mozart, Beethoven, Schubert, Liszt, Berlioz, Bizet, Rimski-Korsakov, Debussy, Bartók, Hindemith, Schônberg, Szymanowski, sute de compozitori din toată Europa, în toată Europa suflă vântul alterităţii, toţi aceşti oameni utilizează ce primesc de la Celălalt pentru a modifica Sinele, pentru a-l modifica genetic, căci geniul îşi doreşte modificarea, folosirea de procedee exterioare pentru a înlătura dictatura cântului bisericesc şi a armoniei, de ce mă enervez singur pe pernă acum, fără îndoială pentru că sunt un biet universitar fără succes, cu teza sa revoluţionară din care nimeni nu trage nicio concluzie. Azi nimeni nu se mai interesează de acel Félicien David devenit celebru în 8 decembrie 1844, după premiera cu *Deşertul* la Conservatorul din Paris, odă-simfonie în trei părţi pentru recitativ, tenor solo, cor de bărbaţi şi orchestră, compusă pornind de la amintirile de călătorie ale compozitorului între Beirut şi Cairo; în sală se află Berlioz, Théophile Gautier şi toţi saint-simonienii, printre care şi Enfantin, marele maestru al noii religii, care pleacă în Egipt să-şi găsească o soţie cu care să aibă copii, o mesia femeie, şi să reconcilieze astfel Orientul şi Occidentul, să le unească în trup, Barthélemy Enfantin va proiecta Canalul Suez şi calea ferată Lyon, va

încerca să intereseze Austria şi pe un Metternich de proiectele sale orientale, fără succes, Omul de Stat nu îl primeşte, în urma unei conspiraţii catolice şi în ciuda sfaturilor unui Hammer-Purgstall care văzuse aici o idee genială pentru a deschide poarta Imperiului în Orient.

Barthélemy Enfantin, marele mistic păcătos cu trupul, primul guru modern şi antreprenor genial, e aşezat în sală alături de un Berlioz care nu-şi ascunde simpatiile pentru aspectul social al doctrinei saint-simoniene.

Deşertul cucereşte Parisul – „părerea era unanimă, era cea mai puternică furtună prin care a trecut muzica, niciun maestru nu a mers mai departe", scrie Théophile Gautier în *La Presse*, descriind furtuna care atacase caravana din deşert; este şi primul „Dans al cadânelor", motiv erotic al cărui succes ulterior e cunoscut şi, surpriza surprizelor, primul „Cântec al muezinului", prima chemare la rugăciunea musulmană care răsună în Paris: „La ora aceea matinală, glasul muezinului e cel pe care îl auzim", scrie Berlioz în *Journal des débats* în 15 decembrie, „aici David s-a limitat nu la rolul imitatorului, ci la cel al aranjorului; s-a şters complet pentru a ne face cunoscut, în strania lui nuditate şi chiar în limba arabă, bizarul cântec al muezinului. Ultimul vers din această specie de strigăt melodic se încheie într-o gamă compusă din intervale mai scurte decât semitonurile, pe care Domnul Béfort a executat-o foarte abil, dar care i-a provocat o mare surpriză auditoriului. Un contralto, un adevărat contralto feminin (Domnul Béfort, tatăl a trei copii), a cărui voce a dezorientat sau mai degrabă a trezit publicul, inducând ideea de harem etc. După rugăciunea muezinului, caravana îşi reia drumul şi dispare. Deşertul rămâne singur". Deşertul întotdeauna rămâne singur şi oda simfonică are un asemenea succes, încât l) avid o pune în scenă în toată Europa şi în special în Germania şi Austria, unde saint-simonienii încearcă, mereu în zadar, să-şi extindă influenţa; Félicien David îl va întâlni pe Mendelssohn în anul următor, va dirija l. I Frankfurt, la Potsdam, în faţa curţii Prusiei, la München şi la Viena în decembrie, patru concerte vieneze, un imens succes, la care va asista, bineînţeles, şi I lummer-Purgstall, care va fi uşor nostalgic, povesteşte el însuşi, după Orientul atât de îndepărtat în clipa aceea.

Bineînţeles, îi putem reproşa lui David dificultăţile să-şi transcrie ritmurile arabe în partitură, dar asta înseamnă să uităm că până şi compozitorii otomani au dilicultăţi în a-şi transcrie propriile ritmuri în notaţie „occidentală"; tind să le simplifice, la fel ca David, şi ar trebui să-l ascultăm pe Bela Bartök cu călătoria sa în Turcia pentru ca notaţia să devină mai precisă, chiar dacă, între timp, marele Francisco

Salvador-Daniel, elevul lui Félicien David, profesor de vioară în Alger şi primul mare etnomuzicolog *avant la lettre*, ne-a lăsat un magnific *Album cu cântece arabe*, *maure şi kabyle*: Kimski-Korsakov va relua aceste melodii oferite de Korodine în mai multe opere simfonice. Francisco

Salvador-Daniel, prieten cu Gustav Courbet şi Jules Vallès, socialist şi comunard, director al Conservatorului în timpul Comunei, el va sfârşi executat de versaillezi, prins cu arma în mână pe o baricadă, căci înlocuise vioara cu o armă – nu există mormânt pe acest pământ pentru Francisco Salvador-Daniel, mort la patruzeci de ani şi de atunci complet uitat în Franţa, în Spania sau în Algeria, nu există mormânt cu excepţia urmelor melodiilor sale în operele unor Massenet, Delibes, Rimski, fără îndoială mai reuşite, dar care nu ar fi existat fără materia furnizată de Francisco Salvador. Mă întreb când vor fi scoşi din uitare aceşti oameni, când li se va face dreptate tuturor celor care au lucrat, din dragoste pentru muzică, pentru cunoaşterea instrumentelor, ritmurilor şi modurilor repertoriilor arabe, turceşti sau persane. Teza mea şi articolele mele sunt un mormânt pentru Félicien David, un mormânt pentru Francisco Salvador-Daniel, un mormânt întunecat, în care nimeni nu e deranjat în somnul etern.

ORA 0:55

Prefer să fiu în patul meu, fixând cu privirea întunericul, întins pe spate, cu ceafa sprijinită de o pernă moale, decât în deşert, chiar şi în compania lui Felicien David, chiar şi în compania lui Sarah, deşertul e un loc extraordinar de neplăcut, nici măcar nu mă refer la deşertul de nisip, unde respiri siliciu toată ziua, toată noaptea, siliciul îţi intră în toate orificiile, în urechi, în nări şi chiar în buric, ci la deşertul de piatră sirian, cu pietre, roci, munţi stâncoşi, cu dolmene, movile, coline şi icicolo oaze în care, nu se ştie cum, se iveşte un pământ şi rălucitor, iar *badiye* se umple atunci de câmpuri, de grâu de iarnă sau de curmali. Trebuie să spun că în Siria lui mele „deşert” era unul cu totul depăşit, exista civilizat le până în regiunile cele mai îndepărtate, nomazi sau soldaţi, şi era suficient ca o femeie să se oprească să urineze după o movilă de la marginea drumului pentru ca imediat un beduin să-şi scoată nasul şi să privească blazat dosul occidentalei uşurate, Sarah, de exemplu, pe care toţi am văzut-o alergând spre toaletă, disperată, ţinându-se de pantaloni cu o mână, de parcă ar fi văzut un strigoi: eu şi Bilger crezuserăm mai întâi că un şacal sau un scorpion sau un şarpe o muşcase de fese, dar, revenindu-şi din spaimă, ea ne-a explicat râzând în hohote că din spatele unei pietre apăruse un turban alb cu roşu şi sub turban era un nomad tuciuriu, în picioare, cu braţele încrucişate şi

privirea inexpresivă, observând în tăcere ceea ce pentru el trebuia să fie o apariţie stranie, o necunoscută care-şi făcea nevoile în deşertul lui. Un adevărat personaj de desene animate, zicea Sarah amuzată, aşezându-se din nou pe bancheta din spate, ce m-am speriat, şi Bilger adăuga cu superbie: „Această regiune a fost locuită cu trei milenii înainte de Iisus Christos, iată dovada”.

În jurul nostru, totuşi, doar kilometri după kilometri de praf mat sub cerul lăptos – eram între Palmira şi Deir ez-Zor, pe interminabilul drum care leagă oraşul antic, cel mai faimos de Siria, cu Eufratul ei cu stuf impenetrabil, în plină expediţie pe urmele lui Annemarie Schwarzenbach şi ale lui Marga d’Andurain, tulburătoarea regină a Palmirei, care condusese în timpul mandatului francez din Siria hotelul Zenobia, situat la marginea ruinelor oraşului caravanier, la limita câmpurilor de coloane sfărâmate şi temple ale căror pietre lustruite se pătau în ocru, odată cu soarele serii. Palmira, aşezată sub un munte stâncos, pe vârful căreia stătea o fortăreaţă arabă din secolul al XVI-lea, Qalat Fakhr ad-Din Ibn Maan: vederea asupra sitului, palmierii şi turnurile funerare erau atât de uluitoare, încât aveam să decidem, împreună cu o gaşcă de orientalişti începători din Damasc, să rămânem acolo peste noapte. Ca soldaţii, coloniştii sau arheologii de odinioară, fără să ne preocupăm nici de reguli, nici de confort, aveam să decidem (împinşi de Sarah şi Bilger: amândoi, din motive foarte diferite, erau absolut entuziasmaţi de ideea acestei expediţii) să petrecem noaptea în vechea citadelă sau pe treptele ei, orice ar fi putut crede paznicii. Acest castel prăbuşit în el însuşi, compact, bloc din piese de Lego închise la culoare, fără deschideri, în afară de crenelurile invizibile de la distanţă, pare a sta într-un echilibru instabil în vârful pantei pietroase; privită de jos, de pe câmpul arheologic, pare că se apleacă şi ameninţă, în cazul unei furtuni mai puternice decât de obicei, să alunece pe grohotiş până în oraş ca un copil pe sanie – dar, cu cât ne apropiam mai mult, cu cât drumul îşi etala curbele pe versantul muntelui, cu atât mai mult edificiul căpăta, în ochii călătorilor, mărimea reală şi dimensiunile gigantice: de donjon abrupt, bine protejat la est de o crevasă adâncă, de clădire solidă, cu creneluri ucigaşe, care nu te încuraja deloc să fii un soldat cu misiunea de a-i veni de hac. Prinţul druz al Libanului, Fakhr ad-Din, o ridicase cu minime cunoştinţe de arhitectură militară – oricum, părea de necucerit altfel decât prin foame şi sete: ini-i imaginam pe paznicii asediaţi rugându-se cu disperare la Dumnezeu pe grămada lor de pietre, contemplând prospeţimea oazei, ai cărei palmieri desenau un lac de un verde adânc dincolo de ruinele oraşului antic.

Priveliştea era magică – la răsăritul şi la apusul soarelui lumina razantă învăluia pe rând Templul lui Baal, Câmpia lui Diocleţian, agora, tetrapilele şi zidurile amliieatrului, şi ne puteam imagina fără efort uimirea englezilor din secolul al XVIII-lea, care descopereau oaza şi trimiteau acasă primele desene cu Palmira, Logodnica I) eşertului: aceste desene aveau să facă turul Europei, imediat gravate la Londra şi distribuite pe tot continentul. Bilger povestea chiar că aceste reproduceri stăteaul, i originea multor faţade şi colonade neoclasice din arhitectura europeană: capitalele noastre datorau mult capitelurilor Palmirei, o fărâmă din deşertul Siriei trăia clandestin în Londra, Paris sau Viena. Îmi imaginez că azi jefuitorii îşi fac de cap şi demontează basoreliefurile de pe morminte, inscripţiile şi statuile pentru a le vinde amatorilor fără scrupule şi lui Bilger însuşi, care, de n-ar fi fost nebunia lui, ar fi fost fără îndoială un achizitor al acestor firimituri smulse deşertului – în dezastrul sirian, obuzele şi excavatoarele au luat locul periilor arheologilor; se povesteşte că mozaicurile sunt demontate cu picamerul, că Oraşele moarte sau siturile de pe Eufrat sunt cercetate cu buldozerul şi piesele interesante sunt vândute în Liban şi Turcia, vestigiile sunt o resursă de subsol, o resursă naturală ca şi petrolul, care au fost toate exploatate din cele mai vechi timpuri. În Iran, în munţii din apropierea Shirazului, un tânăr puţin nebun ne-a propus să cumpărăm o mumie, o mumie din Luristan, cu tot cu bijuteriile ei din bronz, cu armura, cu armele – ne-a luat ceva timp să înţelegem ce ne oferea, atât de nepotrivit părea cuvântul „mumie” în acel sat de munte, ce să facem cu o mumie, i-am răspuns, „păi, e drăguţă, e utilă şi o poţi revinde, dacă ai nevoie de bani”: puştiul (nu putea avea mai mult de douăzeci de ani) propunea să ne livreze mumia în chestiune în Turcia şi, cum conversaţia se prelungea la infinit, Sarah a găsit un mod foarte inteligent de a ne debarasa de inoportun: credem că antichităţile iraniene trebuie să rămână în Iran, Iranul este o mare ţară care are nevoie de toate antichităţile ei, nu vrem să-i facem niciun rău şi acest duş de naţionalism a părut să potolească ardoarea arheologului amator, obligat să fie de acord cu noi, deşi, în sinea lui, era prea puţin convins de brusca fervoare naţionalistă a celor doi străini. În timp ce-l priveam părăsind parcul în care ne abordase, mi-am imaginat o secundă mumia, cadavru venerabil, traversând Zagrosul şi munţii din Kurdistan pe un măgar ca să ajungă în Turcia şi apoi în Europa sau Statele Unite, pasager clandestin, în vârstă de două mii de ani, călătorind pe aceeaşi rută periculoasă ca armatele lui Alexandru sau iranienii care fugeau de regim.

Jefuitorii de morminte din Siria, din câte ştiu eu, nu oferă mumii, ci

animale din bronz, sigilii cilindrice, lămpi cu ulei bizantine, cruci, monede, statui, basoreliefuri şi chiar intabulaturi sau capiteluri sculptate – la Palmira pietrele vechi erau atât de numeroase, încât mobilierul de grădină al hotelului Zenobia era alcătuit numai din ele: capiteluri pe post de mese, trunchiuri de coloane pe post de bănci, resturi ca decoraţiuni pentru rondurile de flori, terasa era alcătuită în mare parte din ruinele lângă care se afla. Hotelul cu un singur nivel fusese construit de un arhitect uitat, Fernando de Aranda, liul lui Fernando de Aranda, muzician la curtea lui Abdulhamid, succesorul lui Donizetti ca dirijor al orchestrei şi al fanfarelor militare imperiale: la Palmira eram, deci, oarecum în elementul meu, deşertul conţinea accente îndepărtate ale muzicii din capitala otomană. Fernando de Aranda-fiul îşi petrecuse toată cariera în Siria, unde murise în anii 1960, şi construise câteva clădiri importante în Damasc, într-un stil care ar fi putut fi calificat drept Art *Nouveau orientalizat*, printre care gara din Hedjaz, universitatea, numeroase reşedinţe mari şi hotelul Zenobia din Palmira, care încă nu se numea Zenobia, ci Kattane, după numele societăţii siriene care i-l comandase starului în devenire al arhitecturii moderne siriene, în vederea deschiderii regiunii pentru vizitatori – clădirea a fost abandonată chiar înainte de a fi terminată, fiind lăsată pe mâna garnizoanei franceze din Palmira (meharişti, aviatori, mici ofiţeri

1.1 ră viitor) care vegheau asupra sorţii beduinilor şi asupra imensului teritoriu care se întindea până în Irak şi Iordania, unde controlul aparţinea britanicilor. Opera lui Fernando de Aranda, deja de dimensiuni modeste, să pomenit cu o aripă amputată – lucru care dădea faţadei un aer strâmb – frontonul de deasupra porţii de mt rare, cu doi pilaştri şi palmete, nu mai sugera o nobilă simetrie, ci începutul unui cotlon de unde se deschidea terasa hotelului şi acest dezechilibru dădea ansamblului un aer şchiop, susceptibil de a provoca, în funcţie de ce sentimente vă provoacă infirmii, tandreţea sau dispreţul. Tandreţe sau dispreţ încurajate, de altfel, de interiorul clădirii, cu stranii scaune vechi, de paie în hol, camere minuscule şi sufocante, azi renovate, dar care în epocă arborau imagini îngălbenite cu Ministerul Turismului din Siria şi aşezări prăfuite de beduini. Eu şi Sarah înclinam mai degrabă către tandreţe, ea, din cauza lui Annemarie Schwarzenbach şi a Margăi d'Andurain, eu, bucuros să văd roadele nebănuite pe care maestrul de muzică otoman le oferise deşertului Siriei prin intermediul fiului său.

Amplasamentul hotelului Zenobia era extraordinar: aşezat pe o latură a oraşului antic, oferea privirii, la câteva zeci de metri distanţă,

templul lui Baal şi, dacă erai destul de norocos cât să primeşti una dintre camerele care dădeau în faţă, dormeai, ca să zic aşa, în mijlocul ruinelor, cu capul în stele şi în visele antice, legănat de conversaţiile lui Baal, zeul soarelui şi al rouăi de dimineaţă, cu Iştar, zeiţa în formă de leu. Aici domnea Tammuz, Adonis al grecilor, cel pe care irakianul Badr Shakir al-Sayyab îl cânta în poemele sale; privirii i se oferea oaza acoperită cu anemone roşii, născute din sângele acelui muritor al cărui singur păcat fusese de a fi prea iubit de zeiţe.

În ziua aceea nu se punea problema hotelului, de vreme ce avusesem strania idee de a dormi în cetatea lui Fakhr ad-Din ea să profite, la apusul soarelui şi la răsărit, de frumuseţea oraşului. Bineînţeles, nu avem niciun fel de echipament de camping; împreună cu Bilger, înghesuisem în SUV-ul lui cinci sau şase pături care ne ţineau loc de saltele şi saci de dormit, perne, feţe de masă, cuverturi, sticle de vin libanez şi de *arak*, ba chiar micul grătar de metal de pe terasa lui de acasă. Cine participa la această expediţie, în afară de Sarah, o revăd pe o specialistă în istorie din Franţa, surâzătoare, brunetă cu păr lung, şi pe partenerul ei, la fel de brunet şi surâzător – cred că azi el e jurnalist şi scrie din Orientul Mijlociu pentru mai multe ziare franţuzeşti: atunci visa la un post prestigios într-o universitate americană, cred că Sarah a rămas în legătură cu acest cuplu fermecător în care se unea armonios frumuseţea cu inteligenţa. E bizar, totuşi, că nu mi-am păstrat prieteni din Damasc, cu excepţia lui Sarah şi a nebunului de Bilger, nici sirieni, nici orientalişti, îmi dau seama cât de insuportabil puteam să fiu cu exigenţele şi pretenţiile mele, din fericire am făcut multe progrese de-atunci, deşi asta n-a dus, în termeni de noi prietenii, la o viaţă socială dezlănţuită – trebuie să recunosc asta. Dacă Bilger n-ar fi devenit dement, dacă Sarah nu ar fi aşa de inaccesibilă, ei sunt fără îndoială legătura cu acest trecut care-mi bate noaptea la uşă, cum se numeau, deci, cei doi francezi, Jeanne poate, nu, Julie, şi el, François-Marie, îi revăd figura slabă, barba întunecată şi, mister al armoniei unei feţe, umorul şi privirea maliţioasă, care compensau duritatea ansamblului, memoria e singurul lucru care nu mă înşală, care nu ezită ca tot restul corpului meu – în fine, dimineaţa am cumpărat carne de la un măcelar din oraşul modern Palmira: sângele unui miel abia tăiat se scurgea pe trotuarul din faţa vitrinei în care erau atârnate de cârlige de fier plămânii, traheea şi inima animalului; în Siria nimeni nu putea uita că delicioasa carne de chebap provenea dintr-un mamifer cu beregata tăiată, un mamifer lânos şi drăguţ, ale cărui viscere ornau toate vitrinele.

Dumnezeu este marele duşman al oilor; mă întreb din ce motiv oribil

alege să-l înlocuiască, în momentul jertfei, pe fiul lui Avraam cu un berbec, şi nu cu o furnică sau un trandafir, condamnând astfel bietele ovine la o hecatombă eternă. Bineînţeles că Sarah (amuzantă coincidenţă biblică) a fost responsabilă cu cumpărăturile, nu doar pentru că vederea sângelui şi a măruntaielor aburinde nu o supăra, ci, mai ales, deoarece cunoaşterea dialectului şi marea ei frumuseţe asigurau întotdeauna mărfuri de calitate şi un preţ mai mult decât rezonabil, dacă era lăsată să plătească: nu arareori vânzătorii hipnotizaţi de strălucirea acestui înger cu păr castaniu, cu surâs carmin căutau să o reţină cât mai mult în magazinul lor, refuzând să primească banii pe mărfuri. Oraşul modern Palmira, situat în nordul oazei, era un cadrilater foarte ordonat, de case joase, din beton simplu, limitat la nord şi la nord-est de un aeroport şi o închisoare sinistră, cea mai cunoscută din Siria, o închisoare vopsită în negru şi sângeriu, culorile premonitorii ale drapelului sirian, pe care dinastia Assad le etala cu înverşunare pe întregul teritoriu: în celulele sale, torturile cele mai atroce erau la ordinea zilei, supliciile medievale erau aplicate sistematic, o rutină fără alt scop decât frica generală, răspândirea fricii în toată ţara asemenea unui puroi.

Ceea ce o interesa pe Sarah mai cu seamă la Palmira, pe lângă uimitoarea frumuseţe a ruinelor şi monstruozităţile regimului Assad, erau urmele şederii lui Annemarie Schwarzenbach şi a straniei sale gazde, Marga d'Andurain, patroana hotelului Zenobia, la începutul anilor 1930 – în jurul focului, în faţa cetăţii Fakhr ad-Din, am petrecut o mare parte a nopţii spunând poveşti pe rând, o adevărată *Şedinţă*, o *Maqâma*, gen nobil al literaturii arabe, în care personajele îşi dau cuvântul pentru a explora, fiecare la rândul său, un subiect dat: noi am scris, în acea noapte, *Maqâma tadmoriyya*, Şedinţa din Palmira.

Paznicul fortului era un bătrân slab, cu turban, înarmat cu o puşcă de vânătoare; misiunea lui consta în a închide, cu un lanţ şi un lacăt impresionante, grilajul prin care se făcea accesul în castel – era complet surprins de grupul nostru. Le lăsaserăm pe vorbitoarele de arabă să negocieze cu el şi observam, Bilger, François-Marie şi eu, retraşi, derularea negocierilor: paznicul era inflexibil, grilajul trebuia închis seara la culcare şi deschis în zori, era misiunea lui şi înţelegea să o îndeplinească, chiar dacă turiştilor nu le convenea; proiectul nostru se îneca şi ne întrebam cum ne putusem imagina chiar şi o secundă că ar fi putut fi altfel, fără îndoială era o pretenţie de colonialişti. Sarah nu renunţa: continua să parlamenteze cu palmireanul care se juca mecanic cu cureaua armei, în acelaşi timp aruncându-ne priviri neliniştite: probabil se întreba de ce îl lăsam cu tânăra femeie în timp ce noi, trei

bărbaţi, ne aflam la doi metri de el şi observam discuţiile la modul placid; gardianul era obligat să-şi facă datoria, să deschidă şi să închidă. În schimb, puteam rămâne în interiorul cetăţii, închişi, deci, până în zori, lucrul acesta nu i-ar fi deranjat cu nimic misiunea. Sarah îi acceptase condiţiile ca punct de pornire – încerca, în plus, să obţină cheia de la lacăt, ceea ce ne-ar fi permis să părăsim nobilul donjon în caz de urgenţă, fără să aşteptăm zorii, ca într-un basm. Trebuie să recunosc că perspectiva de a fi închis în interiorul unei fortăreţe inexpugnabile, la câţiva kilometri de cea mai sinistră închisoare din Siria, îmi dădea fiori – clădirea nu era decât o grămadă de roci fără niciun fel de confort, camere goale în jurul unei mici *cortile*, şi aceea plină de grohotiş, scări fără balustradă, care urcau până la terasele mai mult sau mai puţin crenelate, unde dădeau târcoale liliecii. Din fericire, paznicul era la capătul răbdării; după ce ne propusese o ultimă dată să intrăm, şi cum noi în continuare ezitam să ne închidem de bunăvoie (chiar aveam tot ce ne era necesar? Chibrituri, hârtie de ziar, apă?), a închis grilajul fără să mai aştepte, grăbit să ajungă acasă. Sarah avea să-i pună o singură întrebare, la care părea să răspundă afirmativ, înainte de a ne întoarce spatele şi de a coborî spre valea mormintelor, drept pe pantă.

— Ne-a permis oficial să ne instalăm aici.

Aici însemna scurta suprafaţă pietroasă situată între vechiul pod rulant şi arcada intrării. Soarele dispăruse în spatele colinei noastre; ultimele raze scăldau coloanele în aur şi irizau palmierii; briza uşoară aducea un parfum de pietre calde, amestecat, uneori, cu cauciuc şi resturi menajere arse; jos, la poalele dealului, un bărbat minuscul plimba o cămilă pe pista ovală a marelui stadion de praf, unde se organizau cursele de dromaderi, care atrăgeau nomazii din toată regiunea, acei beduini pe care Marga d'Andurain îi iubea atât.

Tabăra noastră era mult mai săracă decât a exploratorilor de odinioară: se povesteşte că Lady Hester Stanhope, prima regină din Tadmor, mândră aventurieră englezoaică, având moravuri de oţel, căreia Orientul avea să-i mănânce averea şi sănătatea până la moartea sa, în 1839, într-un sat din munţii libanezi, avea nevoie de şapte cămile pentru a-şi transporta echipajul, iar cortul în care-i primea pe emirii din ţinut era de departe cel mai luxos din toată Siria; legenda spune că, în afară de oala de noapte, singurul accesoriu indispensabil în deşert, zicea ea, nepoata lui William Pitt transporta un serviciu de cină de gală în Palmira, un serviciu regal, ale cărui vase şi tacâmuri au fost scoase din cufere, spre marea surpriză a comesenilor; toţi emirii şi şeicii din ţinut au fost uimiţi de Lady Hester Stanhope, se povesteşte. Cât despre

masa noastră, ea se compunea exclusiv din miel prăjit, sos englezesc şi ortolani, câteva frigărui doar, primele arse, celelalte crude, în funcţie de focul capricios din *mangalul* lui Bilger. Carne pe care o rulam în această azimă delicioasă, un fel de clătită din făină de grâu, coaptă pe o tavă de metal, care în Orient serveşte în acelaşi timp de hrană, farfurie şi furculiţă. Probabil flăcările noastre trebuie că se vedeau de la kilometri depărtare, ca un far, şi ne aşteptam ca poliţia siriană să vină să ne ia de acolo, dar Eshmoun veghea asupra orientaliştilor şi nimeni nu avea să ne deranjeze până în zori, cu excepţia aerului îngheţat: era un frig ceva de speriat.

Strânşi în jurul grătarului a cărui căldură era la fel de iluzorie ca a milioanelor de stele din jurul nostru, înfofoliţi în păturile *bleu-ciel* ale lui Bilger, cu paharele în mână, o ascultam pe Sarah povestind istorii; mica peşteră de piatră avea ecou şi dădea rezonanţă vocii ei şi adâncime timbrului – chiar şi Bilger, care înţelegea destul de rău franceza, renunţase la peroraţiile lui, pentru a o asculta explicând aventurile doamnei Stanhope, care fusese în acel loc înaintea noastră, femeie cu destin excepţional, spunea ea, şi îi pot înţelege pasiunea pentru această doamnă, ale cărei motivaţii erau la fel de misterioase ca deşertul însuşi: ce o împingea pe Lady Hester Stanhope, femeie bogată şi puternică, nepoata unuia dintre cei mai strălucitori oameni politici din epocă, să părăsească tot şi să se instaleze în Levantul otoman, unde guverna, unde era regina micului regat pe care şi-l croise în Chouf, între druzi şi creştini, ca o fermă din Surrey? Sarah ne povestea o anecdotă despre modul în care îşi administra sătenii: „Oamenii o respectau mult", spunea ea, „chiar dacă justiţia ei orientală se mai înşela uneori. Ştia importanţa pe care o dădeau arabii respectului faţă de femei şi pedepsea fără milă orice abatere de la severa abstinenţă pe care o impunea servitorilor săi. Interpretul şi secretarul său, fiul unui englez şi al unei sirience pe care-l plăcea mult, îi zice într-o zi că unul dintre oamenii ei, pe nume Michel Toutounji, sedusese o tânără siriancă din sat şi că-i văzuse pe cei doi aşezaţi pe un cedru din Liban. Toutounji susţinea că nu era adevărat. Lady Hester convoacă tot satul pe peluza din faţa castelului, se aşază pe perne, cu guvernatorul în dreapta ei şi cu Toutounji în stânga, înfăşurări în mantale, aşa cum noi stăm înfăşuraţi în pături, cu o atitudine respectuoasă. Ţăranii formau un cerc; «Toutounji», spune ea, îndepărtând de buze lungul furtun de ambră al acelei pipe cu care se fumează întotdeauna în gravuri, «sunteţi acuzat de o legătură nelegiuită cu Fattoum Aisha, fată siriană care e aici, în faţa mea. O negaţi. Voi, ceilalţi», continuă ea adresându-se ţăranilor, «dacă ştiţi ceva, spuneţi. Vreau să fac dreptate. Vorbiţi.» Toţi sătenii au

răspuns că nu ştiau nimic. Atunci se întoarce spre secretarul ei, care, cu mâinile pe piept, aştepta sentinţa. «Îi imputaţi acestui tânăr care intră în lume şi care nu are decât reputaţia sa pentru a se apăra lucruri abominabile. Chemaţi-vă martorii. Unde sunt? «Nu am», răspunde el umil, «dar l-am văzut».» Cuvântul vostru n-are nicio valoare în faţa mărturiei întregului sat şi a bunului renume al tânărului.»; apoi, luând tonul sever al unui judecător, se întoarce către acuzatul Michel Toutounji: «Dacă ochii şi buzele voastre au comis crima, dacă aţi privit-o pe femeie, dacă aţi sedus-o şi îmbrăţişat-o, atunci ochiul şi buzele vor purta pedeapsa. Prindeţi-l şi ţineţi-l! Şi tu, bărbierule, rade-i sprânceana stângă şi mustaţa dreaptă.» Zis şi făcut. «*Sam an wa taatan*, ascult şi mă supun», ca în poveşti. Patru ani mai târziu, Lady Stanhope, care se felicita pentru o dreptate atât de blândă făcută condamnatului, primeşte o scrisoare în care Toutounji se amuza povestindu-i că istoria seducţiei era foarte adevărată şi că mustaţa şi sprânceana lui erau bine mersi”.

Această parodie orientalistă de judecată à la Harun al-Rashid o fascina pe Sarah; că-şi dăduse seama sau nu (şi, date fiind moravurile doamnei, probabil da), era important să arate în ce măsură englezoaica înţelesese presupusele moravuri ale druizilor şi creştinilor libanezi ale muntelui pe care locuiau şi felul în care legenda povestea atitudinile; ne descria cu pasiune gravura în care o vedem, deja îmbătrânită, într-o postură nobilă, hieratică, aceea a unui profet sau a unui judecător, cu pipa lungă în mână, departe, foarte departe de imaginile ciudate cu femeile din haremuri; Sarah ne explica refuzul ei de a purta vălul şi alegerea ei de a se îmbrăca „turceşte”, dar ca bărbat. Povestea pasiunea pe care Lady Hester i-o inspirase lui Lamartine, poetul orator, prietenul lui Liszt şi Hammer-Purgstall, în colaborare cu care scrie o istorie a Imperiului Otoman: pentru francezi, un poet fără egal, dar şi un prozator de geniu – ca Nerval, dar într-o măsură mai mică, Lamartine se revela în călătoria sa în Orient, ieşea din apucăturile lui pariziene, îşi deschidea fraza; politicianul se elibera, în faţa frumuseţilor necunoscutului, de efectele vizuale şi de lirismul chinuit. Poate, şi asta e foarte trist, a fost nevoie de pierderea fiicei sale Julia, ucisă de tuberculoză la Beirut, pentru ca Levantul să cristalizeze în el durerea şi moartea; a fost nevoie, aşa cum pentru alţii a funcţionat Revelaţia, de rana cea mai adâncă, de suferinţa ultimă pentru ca ochii săi, fără leacul Elenei din Troia, plini de lacrimi, să deseneze portretul extraordinar, de o frumuseţe sumbră a unui Levant original: o sursă magică, dar care, abia descoperită, se ia la trântă cu moartea. Lamartine venea în Orient să vadă corul unei biserici care s-a dovedit zidit, să viziteze naosul unui

templu pe care l-a condamnat; se ţinea drept în faţa altarului, fără să-şi dea seama că razele apusului inundau transeptul din spatele lui. 1. Ady Stanhope îl fascinează pentru că e dincolo de lui rebările lui; e în ceruri, spunea Sarah; citeşte destinul oamenilor în astre – abia sosit, îi propune lui Lamartine să-i ghicească viitorul; cea pe care el o numeşte „Circe a deşertului" îi explică apoi, între două pipe parfumate, sincretismul ei mesianic. Lady Stanhope îi dezvăluie că Orientul e adevărata lui patrie, patria strămoşilor săi, şi se va întoarce, o ghiceşte în picioarele lui: „lată", spune ea, „scobitura gleznei e foarte înaltă, între călcâi şi degete, când piciorul e pe pământ, e destul loc pentru ca apa să treacă fără a vă uda – e picior de Arab; e piciorul Orientului; sunteţi un fiu al acestei clime şi se apropie ziua când fiecare se va întoarce pe tărâmul strămoşilor lui. Ne vom revedea".

Această anecdotă pedologică ne-a făcut să râdem în hohote; François-Marie nu s-a putut abţine să nu-şi scoată pantofii ca să verifice dacă era sortit să se întoarcă în Orient sau nu – spre disperarea lui, avea, spune, „picior de Bordeaux" şi avea să se întoarcă, la sfârşitul timpului, nu în deşert, ci într-un bastion dintre cele Două Mări, alături de Montaigne, lucru care, dacă ne gândim bine, e de invidiat.

Acum, dacă mă gândesc, picioarele lui Sarah au o curbură perfectă, în formă de pod pe sub care ar curge cu uşurinţă un mic pârâu; vorbea în noapte şi era magiciana deşertului nostru, poveştile ei vrăjeau metalul strălucitor al pietrelor şi stelelor – aventurierii din Orient nu cunoscuseră cu toţii evoluţia mistică a doamnei Stanhope, pustnicia englezească de pe muntele libanez, traiectoria ei către despărţirea de bunurile lumeşti, renunţarea treptată la zorzoanele occidentale, construcţia propriei mănăstiri, mănăstire a orgoliului şi a umilinţei; nu toţi călătorii primiseră revelaţia tragică a doamnei Hester sau a Isabellei Eberhardt în deşert, departe de aşa ceva – şi cuvântul e preluat de François-Marie, în ciuda unei întreruperi a lui Bilger, nu numai pentru a reîmprospăta băuturile, ci mai ales pentru a încerca să spună şi el o poveste, aventurile lui Alois Muşii, zis Lawrence al Moraviei sau Alois al Arabiei, orientalist şi spion al habsburgilor, pe care francezii nu-l cunoşteau – sau, mai ales, o tentativă de a intra din nou în centrul atenţiei: dezastruoasă tentativă, care i-ar fi grăbit pe convivi spre somn, atât era franceza lui de incomprehensibilă; din suficienţă sau dintr-o prejudecată generală, refuza să vorbească engleza. Din fericire şi exact când începea să-mi fie ruşine pentru el şi pentru Alois Muşii, a fost întrerupt diplomatic de François-Marie. Acest specialist în istoria mandatului francez în Levant s-a sprijinit pe Lady Hester şi pe Lawrence al Moraviei pentru a readuce discuţia pe terenul Palmirei. Destinul lui

Marguerite d'Andurain, zisă Marga, reprezenta pentru el antiteza celui al doamnei Stanhope, al lui Eberhardt sau Schwarzenbach, dublul întunecat al acestora, umbră. Ne încălzeam graţie accentului lui François-Marie şi, mai ales, datorită vinului libanez pe care îl adusese Bilger; buclele lungi şi roşcate ale vecinei mele se înroşeau din ce în ce mai tare odată cu ultimii tăciuni de jar, care împrumutau feţei sale tonuri grave. Viaţa lui Marga d'Andurain era, pentru François-Marie, povestea unui eşec tragic – frumoasa aventurieră se născuse la sfârşitul secolului al XIX-lea, în sânul unei familii bune din Bayonne (detaliu scos în relief, evident, de istoricul gascon; îşi pusese pantofii la loc, ca să se apere de frig), apoi se măritase de tânără cu un văr, mic nobil basc, căruia i se prezicea un viitor mare, dar care avea să se dovedească mai degrabă slab şi veleitar, pasionat aproape exclusiv de cai. Marga, în schimb, era de o forţă, de o vitalitate şi de o isteţime extraordinare. După o scurtă tentativă de a deveni crescători de cai în Argentina, înainte de război, cuplul debarcă la Alexandria în noiembrie 1925 şi se instalează la Cairo, în faţa salonului de ceai Groppi, piaţa Soliman Paşa, în centrul „oraşului european". Marga voia să deschidă acolo un salon de înfrumuseţare şi un magazin de perle artificiale. Foarte repede, ajunge să frecventeze înalta societate din Cairo şi, mai ales, pe aristocraţii britanici de la Gezira Sporting Club, pe insula Zamalek. Din această epocă datează adăugarea titlului de „contesă" la numele ei de familie: se înnobilează, ca să spunem aşa, prin contagiune. Doi ani mai târziu hotărăşte să o însoţească pe o prietenă englezoaică într-o călătorie în Palestina şi Siria, voiaj al cărui ghid avea să fie maiorul Sinclair, responsabil cu serviciul de spionaj la Haifa. În compania sa ajunge Marga prima dată la Palmira, după un drum epuizant din Damascul, unde, obosită şi geloasă, prietena din Anglia a preferat să-i aştepte. Relaţiile încordate dintre Franţa şi Marea Britanie în Levant, recenta rebeliune siriană şi reprimarea ei sângeroasă îi fac pe militarii francezi suspicioşi cu privire la activităţile străinilor în teritoriul mandatului lor – garnizoana din Palmira se va interesa, deci, îndeaproape de cuplul care se instalează la hotelul construit de Fernando de Aranda. E foarte probabil ca Sinclair şi Marga să fi devenit amanţi exact acolo; legătura lor avea să alimenteze rapoartele ofiţerilor francezi dezamăgiţi, rapoarte ce aveau să ajungă până la colonelul Catroux, şeful spionajului din Beirut.

Aventura palmireană a elegantei contese d'Andurain începea cu o acuzaţie de spionaj, care otrăvea deja relaţiile sale cu autorităţile franceze din Levant – această reputaţie de spioană avea să o urmărească toată viaţa, de fiecare dată când presa sau administraţia se

interesau de ea.

Câteva luni mai târziu moare Sinclair, se sinucide din dragoste, spun zvonurile. Între timp, Marga d'Andurain se instalase la Palmira cu soţul. Se îndrăgostise – de data asta nu de un maior englez, ci de sit, de beduini şi de deşert; cumpărase câteva terenuri şi se gândea să se consacre (ca în Argentina) creşterii cailor. În *Memorii* îşi povesteşte vânătorile de gazele în compania nomazilor, nopţile în cort, tandreţea reciprocă pentru şeicul care conduce tribul. Foarte repede, soţii d'Andurain renunţă la agricultură şi primesc din partea autorităţilor mandatare gestiunea hotelului (atunci singurul din oraş) din Palmira, hotel părăsit, pe care li se va permite (aparent, adăuga François-Marie, există adesea, ca în cazul oricărei mărturii, o vagă diferenţă între ce povesteşte Marga şi restul surselor) să-l cumpere mai târziu: hotărăsc să-l numească Hotel Zenobia, omagiu adus reginei din secolul al III-lea d.Hr., învinse de Aurelian. Toţi turiştii din epocă trec, deci, pe la familia d'Andurain; Marga se ocupă de hotel, în timp ce soţul ei se distrează cum poate, călărind sau frecventându-i pe ofiţerii garnizoanei din Palmira, care păzesc aerodromul şi comandă o mică trupă de meharişti, soldaţi rămaşi din A Doua Armată a Orientului, decimată de conflictul mondial şi revolta siriană.

Peste cinci ani, Marga d'Andurain e plictisită. Copiii au crescut; regina din Palmira îşi dă seama că regatul ei nu e decât o grămadă de pietre şi praf, una romantică, sigur, dar lipsită de aventură sau glorie. Şi atunci concepe un proiect nebun, inspirat de personajele feminine care-i populează imaginarul, Lady Stanhope, Jane Dighy, îndrăgostita, Lady Anne Blunt, nepoata lui Byron, sau Gertrude Bell, moartă cu câţiva ani înainte, a cărei incredibilă poveste a auzit-o de la maiorul Sinclair şi de la prietenii britanici. Visează să meargă mai departe decât toate aceste modele şi să fie prima femeie europeană care merge în pelerinaj la Meca, apoi să traverseze Hedjaz şi Nejd, pentru a ajunge în Golful Persic şi a pescui (sau a cumpăra, mai simplu) perle. La începutul lui 1933, găseşte o cale de a-şi face călătoria: contractează o căsătorie formală cu Suleiman Dikmari, un meharist din Palmira, originar din Oneiza, o localitate în Nejd, care aparţine tribului mutayrilor, şi vrea să se întoarcă acasă, dar nu are mijloacele financiare. E un om simplu, analfabet;

Nu a ieşit niciodată din deşert. Acceptă, sub rezerva unei sume mari, care-i va fi plătită la întoarcere, să o însoţească pe aşa-zisa contesă în Arabia, la Meca şi Medina, apoi pe coasta Bahreinului, după care o va aduce înapoi în Siria. Înainte de a pleca, ea îl pune, bineînţeles, să jure în faţa martorilor că nu va încerca o consumare a căsătoriei şi i se va

supune întru totul. În epocă (şi am acum impresia că François-Marie, cuprins de vervă, nu ne dă aceste detalii decât pentru plăcerea de a-şi etala cunoştinţele de istoric) Nejdul şi Hedjazul aveau să fie unificate de prinţul Ibn Saud, care i-a învins şi i-a izgonit pe haşemiţi de pe teritoriul său – urmaşilor şerifilor din Meca nu le rămân decât Irakul şi Iordania, unde sunt susţinuţi de britanici. Arabia Saudită ia fiinţă exact în momentul în care Marga d'Andurain se decide să plece în pelerinaj. Ţara se distinge prin identitatea ei beduină majoritar wabhabită, puritană şi intransigentă. Regatul e închis non-musulmanilor; evident, Ibn Saud se fereşte de posibile intervenţii britanice sau franceze în ţara sa abia unificată. Toate legaţiile sunt izolate la Djedda, portul Meccăi la Marea Roşie, o groapă între două stânci, fără apă dulce, loc infestat de rechini şi de gândaci, unde ai de ales între a muri de sete, de insolaţie sau de plictiseală – cu excepţia momentului pelerinajului: punct de sosire în peninsula musulmanilor din Oceanul Indian şi din Africa, micul oraş se vede tranzitat de zeci de vase care transportă mii de pelerini, cu toate riscurile (poliţieneşti, sanitare, morale) pe care le presupune. În acest decor acostează Marga d'Andurain şi „soţul-paşaport", cum îi spune ea, la începutul pelerinajului, după o convertire oficială la islam şi o căsătorie (complicată) în Palestina. În prezent se numeşte Zeinab (tot ca un omagiu adus reginei Palmirei, Zenobia). Din nefericire pentru ea, lucrurile iau o întorsătură tragică foarte repede:

Medicul responsabil cu imigraţia îi spune că legea din

Hedjaz cere un răgaz de doi ani între convertire şi admiterea în pelerinaj. Suleiman Beduinul e trimis, deci, la Meca pentru a solicita un permis special regelui Abdelaziz. Marga-Zeinab nu îl poate însoţi, dar nici nu poate, din motive de decenţă, să se cazeze singură la hotel – e, deci, încredinţată pazei haremului guvernatorului din Djedda, unde va rămâne închisă câteva zile, trecând prin toate umilinţele, dar reuşind să se facă acceptată de soţiile şi fiicele guvernatorului. Ne oferă, de fapt, spunea François-Marie, o interesantă mărturie a vieţii într-un harem de provincie, una dintre puţinele pe care le avem pentru regiunea şi perioada respective. În sfârşit, Suleiman se întoarce de la Meca fără să fi obţinut permisul excepţional pentru soţia sa; trebuie, deci, să o ducă la familia sa, aproape de Oneiza. Între timp, Zeinab a redevenit Marga: îl frecventează pe Jacques Roger Maigret, consulul Franţei (acesta reprezintă Franţa la Djedda şaptesprezece ani, şaptesprezece ani lungi, fără să se plângă peste măsură, până în 1945; sper, spunea François-Marie, că l-au făcut cel puţin cavaler sau comandor al unui ordin republican pentru acest mandat interminabil) şi, mai ales, pe fiul lui, căruia-i oferă primele emoţii erotice: pentru bărbatul foarte tânăr,

sosirea frumoasei Marga în regatul puritanismului wahhabit e o rază de soare – în ciuda diferenţei de vârstă, o duce să înoate în secret în afara oraşului; o plimbă pe Zeinab, împodobită cu un lung văl negru, pe străduţele din I) jedda. Marga împinge provocarea până la a-şi aduce clandestin tânărul amant în camera de hotel, pe care puterea consulului (deşi, legal, nu mai e franţuzoaică) a reuşit să i-o obţină pentru a o scoate din harem. Suleiman insistă să continue o călătorie pe care contesa nu are nicio dorinţă să o facă: se teme să nu devină prizonieră departe, în deşert, unde influenţa lui Maigret nu o mai putea scoate din necazuri.

Într-o noapte, cineva bate la uşă: poliţia regală. Îşi ascunde amantul sub pat ca într-o comedie de bulevard, crezând că e vorba de o afacere de moravuri – dar e mult mai grav: soţul-paşaport a expirat. Suleiman a murit otrăvit şi a acuzat-o pe Zeinab, soţia lui, că i-ar fi administrat o substanţă mortală ca să scape de el. Marga d'Andurain ajunge la închisoare, o temniţă atroce, care adună la un loc toate ororile din Djedda: căldură, umiditate, gândaci zburători, purici, mizerie, excremente.

Va sta aici două luni.

Riscă pedeapsa cu moartea pentru crimă şi adulter.

Soarta sa e în mâinile cadiului din Meca.

Consulul Maigret crede că va muri oricum.

Pe 30 mai, *L'Orient*, cotidian din Beirut, îi anunţă moartea: spânzurare.

François-Marie face o pauză – nu mă pot împiedica să arunc o privire la hotelul Zenobia, a cărui siluetă neagră se vede vag în valea de dedesubt, apoi feţei lui Sarah, care zâmbeşte încântată de efectul de întârziere al povestitorului. Marga d'Andurain n-a murit spânzurată în Hedjaz, ci douăzeci de ani mai târziu, asasinată în cel mai sordid mod cu putinţă, pe iahtul ei din Tanger, în timp ce se pregătea să se apuce de contrabandă cu aur în zona internaţională. Suleiman Dikmari nu e decât al doilea cadavru pe drumul ei marcat de morţi violente. Ultimul va fi al său, dăruit mării împreună cu o bucată de beton în golful Malabata.

François-Marie îşi continuă povestirea; spune că Marga d'Andurain a fost văzută dându-i soţului ei, în dimineaţa decesului, o pastilă albă. Ea spune că e o pastilă de kalmine, remediu inofensiv pe care îl foloseşte constant: în bagajele sale au fost găsite zece sticluţe cu acest medicament, care conţine în principal chinină şi codeină. E trimis un eşantion la Cairo pentru analize. Între timp, fără ca ea să ştie, presa orientală îi relatează aventurile. E descrisă ca spioana franco-britanică,

Mata Hari a deşertului, prizonieră în temniţele lui Abdelaziz; e executată o dată, e resuscitată a doua zi; e imaginată o conspiraţie, după care serviciile lui Ibn Saud l-ar fi lichidat pe bietul Beduin pentru a o împiedica pe Marga d'Andurain să se întoarcă acasă.

Într-un sfârşit, pentru că nu s-a făcut nicio autopsie, conform legii religioase foarte stricte a regatului, iar analiza kalminului făcută la Cairo a demonstrat că pudra din pastile nu prezenta niciun pericol, e achitată din lipsă de probe după două luni de detenţie.

François-Marie privea asistenţa cu un uşor zâmbet ironic; se simţea că mai avea ceva de adăugat. Mă gândeam la kalmine, al cărui nume mă frapase; mi-am amintit sticluţele albastre, din metal, care decorau sala de baie a bunicii mele din Saint-Benoît-la-Forêt şi pe care scria „nelinişte, oboseală, febră, insomnie, dureri"; mi-am amintit că laboratoarele Métadier fabricau acest panaceu şi Paul Métadier, primul balzacian din Touraine, transformase castelul Saché în muzeu Balzac. Totul se leagă. Balzac, după afacerea Jane Dighy-Lady Elr, avea încă o legătură cu Palmira. Marga d'Andurain sigur nu ştia, când a primit cadou prin poştă, după publicarea propriei versiuni a întâmplărilor în *untransigeant*, o sută de pastile de kalmine, trimise direct de laborator drept mulţumire pentru publicitatea gratuită, că soarta Kalminului la care participase permitea omagierea, în castelul pe care acesta îl aprecia, a marelui om de litere. Sigur, Paul Métadier nu ar fi trimis aceste medicamente promoţionale, dacă ar fi bănuit că în realitate chiar o pastilă ştampilată „Laboratoires Métadier-Tours" îl otrăvise pe Suleiman Dikmari, războinicul din tribul mutayrilor; François-Marie ştia din amintirile inedite ale lui Jacques d'Andurain, fiul cel mai mic al contesei. Jacques d'Andurain povestea că la Beirut, în momentul plecării mamei sale spre Meca, aceasta îi mărturisise îndoielile ei faţă de Suleiman, după părerea ei, singura „verigă slabă" a călătoriei; Suleiman, dorinţa lui Suleiman, virilitatea lui Suleiman erau obstacolele cele mai incontrolabile ale întreprinderii. Era la mila lui la Meca, în Nejd; „soţul-paşaport" ar fi avut drept (sau aşa îşi imagina) de viaţă şi moarte asupra ei: era logic să aibă şi ea posibilitatea să-l ucidă. Îi cerea, deci, fiului să cumpere în contul ei, la Beirut, otravă, sub pretextul uciderii unui câine, un câine foarte mare, foarte repede şi fără dureri. Avea să conserve substanţa într-o pastilă de kalmine golită de conţinutul original.

Nu se ştie nimic altceva.

François-Marie ne privea, mulţumit de micul lui efect. Sarah reia cuvântul; se ridicase să-şi încălzească o clipă mâinile lângă tăciunii aproape stinşi.

— Există o coincidenţă amuzantă, Annemarie Schwarzenbach trece prin Palmira în timpul celei de-a doua călătorii a ei prin Levant, de la Beirut la Teheran, în compania soţului ei, Claude Clarac, secretarul ambasadei din Iran. Povesteşte sejurul la Zenobia şi întâlnirea ei cu Marga d'Andurain într-o nuvelă numită *Beni Za inab*. Crede că e foarte posibil ca ea pur şi simplu să-şi fi otrăvit soţul… Sau, cel puţin, că îi stă în caracter. Nu e o ucigaşă, ci o femeie atât de hotărâtă, încât e gata să mănânce toate obstacolele care stau între ea şi scopul pe care şi l-a fixat.

Julie şi François-Marie aveau aerul de a fi de acord.

— E o existenţă marcată de violenţă în întregul ei, o metaforă a violenţei coloniale, o parabolă. La puţin timp după întoarcerea la Palmira, odată corvezile administrative mai mult sau mai puţin încheiate, soţul ei Pierre d'Andurain e asasinat cu lovituri de cuţit. Se conchide că e o răzbunare a familiei lui Suleiman, chiar dacă Marga şi fiul ei bănuiesc (şi denunţă) un complot al ofiţerilor francezi care vor fi tras sforile. Se întoarce în Franţa înainte de război; în timpul Ocupaţiei circulă între Paris şi Nisa, trăind din trafic cu diverse, bijuterii, opiu; în 1945, fiul ei cel mai mare se sinucide. În decembrie 1946, e arestată şi acuzată de otrăvirea finului ei, Raymond Clerisse, printre altele ofiţer de informaţii al Rezistenţei: acesta e momentul în care presa se dezlănţuie. I se atribuie nu mai puţin de patru crime, afaceri de spionaj, o colaborare cu banda lui Bonny şi Lafont, gangsterii gestapovişti parizieni şi Dumnezeu ştie câte alte nelegiuiri. Toate articolele acestea spun multe despre fantasmele franţuzeşti legate de Eliberare – între imaginar colonial, spionită de război, amintiri cu Mata I lari şi crimele doctorului Petiot, medicul cu şaizeci şi trei de cadavre, care va fi ghilotinat. E eliberată din lipsă de probe câteva zile mai târziu. Şi în acest caz îi mărturiseşte fapta voalat fiului său, cu câteva zile înainte de moarte – e mai mult sau mai puţin tot ce se ştie despre sumbrul destin al reginei din Palmira.

Sarah remarca în ce măsură asocierea sexualitate-Orient-violenţă are succes la opinia publică, până în ziua de azi chiar: un roman senzaţionalist, în lipsa senzaţionalului, relua aventurile contesei d'Andurain, *Marga*, *contesa din Palmira*. După ea, această carte, fără să ţină seama de verosimilitate şi fără să respecte realitatea, insista mult asupra aspectelor „orientale" ale afacerii: luxul, drogurile, spionajul şi cruzimea. Pentru Sarah, personajul Marga era atât de interesant datorită pasiunii ei pentru libertate – libertate atât de extremă, încât se întindea chiar şi dincolo de viaţa celuilalt. Marga d'Andurain iubise beduinii, deşertul şi Levantul pentru această libertate, poate doar un mit, sigur exagerată, în care credea că putea prospera; nu se ridicase la

înălţimea propriilor vise sau mai degrabă da, şi-o luase în cap, în aşa măsură încât această frumoasă libertate se transformase într-un orgoliu criminal, care a sfârşit prin a-i fi fatal. Miracolul vieţii ei fiind, de altfel, faptul că nu a întâlnit mai repede securea călăului sau pumnalul răzbunării, trecând prin viaţă şi făcând bezele Destinului şi legii ani şi ani de zile.

Bilger se ridicase şi el să se încălzească puţin – aerul era din ce în ce mai rece şi mai limpede; la poalele colinei noastre luminile oraşului se stingeau treptat, probabil era în jur de douăsprezece noaptea. Hotelul Zenobia era tot luminat, mă întrebam dacă personalul actual al hotelului îşi amintea de această falsă contesă veritabilă, asasină şi de soţul ei mort în mijlocul acestui deşert gri, oţelit, care nu era deloc, în noaptea rece, un loc agreabil şi care nici măcar (aş fi vrut să le transmit acest gând companionilor mei) nu avea irezistibila frumuseţe pe care i-o descriu unii şi alţii.

Indulgenţa lui Sarah faţă de femeile care ucid, trădează şi otrăvesc e încă un mister; această înclinaţie pentru adâncimile sufletului nu e fără legătură cu cea a lui Faugier pentru oraşe – din câte ştiu, Sarah nu a fost niciodată spioană şi nu a ucis pe nimeni, mulţumesc lui Dumnezeu, dar a fost interesată întotdeauna de oroare, monştri, crime şi atrocităţi; când voi fi abandonat aici, la Viena, ziarul *Standard*, a cărui culoare fund-de-maimuţă se potriveşte atât de bine cu tenul cititorilor, în această cafenea Maximilien, aproape de Votivkirche, după ce voi fi refuzat expediţia în locul morţii lui Kafka, m-a constrâns (deşi bombănind din toată inima, ce idiot, amuzant fel de a fi amabil, uneori fac – facem – exact inversul lucrurilor pe care ni le-am dori) să vizităm Muzeul Crimei: la subsolul şi la parterul unei frumoase case de secol al XVIII-lea din Leopoldstadt, am vizitat Muzeul Poliţiei din Viena, un muzeu oficial, ca să zic aşa, *cu ştampilă* vieneză, muzeul asasinilor şi al asasinaţilor, cu cranii sparte sau străpunse de gloanţe, arme ale crimelor, dovezi ale acuzării, fotografii, atroce fotografii cu corpuri mutilate, cu cadavre tranşate pentru a fi ascunse în coşuri de gunoi şi abandonate la ghenă. Sarah privea aceste orori cu un interes calm, acelaşi, îmi imaginam, cu al lui Sherlock Holmes sau al lui Hercule Poirot, eroul Agathei Christie, pe care-l întâlneai peste tot în Orient, de la Istanbul până la Palmira trecând prin Alep – soţul ei era arheolog şi arheologii au fost primii paraziţi care au sărit în şaua Orientului, încă de la Vivant Denon şi expediţia sa în Egipt: conjuncţia dintre interesul romantic pentru ruine şi renaşterea ştiinţei istoriei avea să împingă zeci de arheologi către est, originea civilizaţiei, a religiei şi, în plus, producător de obiecte valorificabile în termeni de prestigiu sau în bani

zornăitori şi cât se poate de reali; moda egipteană, apoi cea nabateană, asiriană, babiloniană, persană umpleau muzeele cu tot felul de resturi, la fel ca antichităţile romane în Renaştere – strămoşii lui Bilger parcurgeau Imperiul Otoman din Bithinia până la Elam, adesea luându-şi cu ei soţiile, care deveneau, ca Jeanne Dieulafoy sau Agatha Christie, scriitoare, când nu se dedau ele însele, ca în cazul lui Gertrude Bell sau Annemarie Schwarzenbach, bucuriilor arheologiei. Arheologia şi mistica erau unele dintre formele de explorare cele mai fecunde ale Orientului Apropiat şi Mijlociu, iar Bilger recunoştea asta în acea noapte la Palmira, când, încălzit de vinul libanez, se cobora să participe, în engleză de data asta, la Şedinţa noastră, la *Maqâma tadmoriyya*, cu toată elocvenţa britanică pe care o păstrase din sejurul său la Oxford, loc din care proveneau atâţia distinşi orientalişti – rămăsese în picioare; figura sa rotundă era complet umbrită şi nu se distingea decât limita blondă a părului său scurt, o aureolă. Cu sticla în mână, aşa cum făcea de obicei, îşi aducea contribuţia la deşert, cum spunea, vorbindu-ne despre arheologii şi botaniştii care contribuiseră la explorarea misterioasei Arabii: Bilger, atât de urban în felul lui, visase şi el la deşert şi nu doar urmărind la televizor aventurile lui Kara Ben Nemsi; înainte de a deveni specialist în perioada elenistică, încercase fără succes să-şi „facă mâna” în arheologia Arabiei preislamice – povestea exploratorilor peninsulei nu avea secrete pentru el. Începea cu interesul pentru Marga d’Andurain, pe care avea să o descopere. În ceea ce priveşte nebunia, violenţa şi excentricitatea, călătorii din Nejd, din Hedjaz sau din Djebel Chammar ofereau poveşti mult mai spectaculoase – şi chiar, adăuga el grandilocvent, adevărate capodopere literare. Se lansa apoi într-o istorie complicată a explorării Arabiei, din care nu am reţinut mare lucru, cu excepţia numelor elveţianului Burckhardt, ale englezilor Doughty şi Palgrave, al francezului Huber şi al germanului Euting – fără să-i uităm pe inevitabilii deşertului, Richard Burton, omul cu o mie de vieţi, şi soţii Blunt, incorigibili hipofili care băteau nisipurile în căutarea celor mai frumoşi cai, a căror stirpe aveau să o continue cu nobilul *stud* arab în herghelia lor din Sussex – Anne Blunt îmi era, de altfel, cea mai simpatică din toată mulţimea aceea de exploratori, căci era violonistă şi instrumentul ei nu era nici mai mult, nici mai puţin decât un Stradivarius. Un Stradivarius în deşert.

Ar fi cazul, poate, să adaug o apostilă documentului meu, o coda, *in extremis* un codicil.

DIFFERITE FFORME DE NNEBUNIE ÎN ORIENT ADENDA:

CARAVANA TRAVESTIŢILOR, care ar da seamă de pasiunea

confraţilor mei de altă dată pentru deghizări şi costume locale – mulţi dintre aceşti exploratori politici şi ştiinţifici se credeau obligaţi să se travestească, atât pentru confort, cât şi pentru a trece neobservaţi: Burton, pelerin în caravana de la Meca; simpaticul orientalist ungur Armin Vâmbéry, prietenul contelui Gobineau, în vagabond mistic (craniu ras, haină de Buhara) pentru a explora Transoxiana de la Teheran; Arthur Conolly, primul jucător al Marelui Joc, care va sfârşi demascat şi decapitat la Buhara, în negustor persan; Julius Euting, în beduin, T.E. Lawrence (care-l citise bine pe Kipling), în războinic al Howeitatsilor – toţi povestesc plăcerea uşor infantilă pe care o poţi avea (când iubeşti pericolul) în a trece drept ceea ce nu eşti, laurii revenind exploratorilor din Sudul Saharei şi din Sahel, René Caillié, cuceritorul oraşului Timbuktu, travestindu-se în egiptean şi, mai ales, Michel Vieuchange, tânăr îndrăgostit de un deşert, despre care nu ştia nimic sau aproape nimic, care se deghizează mai întâi în femeie şi apoi în negustor de sare, ca să întrezărească o jumătate de oră oraşul Smara, cu siguranţă mitic, dar ruinat şi abandonat de mult timp de locuitorii săi, înainte de a-şi regăsi marele sac de iută, bolnav, legănat în ritmul paşilor cămilelor zile întregi, fără lumină, într-o căldură de cuptor: sfârşește murind de dizenterie şi epuizare la Agadir, la doar douăzeci şi şase de ani. Sarah preferă simplitatea câtorva suflete mai sincere sau mai puţin nebune, unele cu un destin din nefericire la fel de tragic, ca Isabelle Eberhardt, îndrăgostită de Algeria şi de mistica musulmană – într-adevăr, Isabelle se îmbrăca în cavaler arab şi îşi spunea şi Mahmud, dar pasiunea ei pentru islam şi credinţa erau cât se poate de profunde; sfârşește înecată tragic într-o inundaţie subită la Aân Sefra, în sudul oranez, pe care-l iubea atât. Sarah amintea adesea, când vorbea despre ea, că-l cucerise chiar şi pe generalul Lyautey, de altfel un om obişnuit şi puţin pasionat de excentricităţi, până într-atât încât acesta petrecea zile, disperat, mai întâi în căutarea propriului corp, apoi în căutarea jurnalului – sfârşește prin a le găsi, carnetele, printre ruinele cocioabei Isabellei, iar manuscrisul complet al cărţii *Sud oranais* a fost smuls din noroi de militari cu răbdarea unor filatelişti care dezlipesc timbre.

Adevărata întrebare a lui Bilger în Palmira, care nu avea nici în clin, nici în mânecă cu mistica şi deghizările, lăsând la o parte anecdotele distractive despre mincinoşii de toate soiurile care populau regiunea (cele mai amuzante priveau, evident, aventurile francezului Charles Huber şi pe ale germanului Julius Euting, veritabili Stan şi Bran ai Arabiei), era legată de raportul dintre arheologie şi spionaj, dintre ştiinţa militară şi ştiinţa pură. Cum să-i liniştim azi pe sirieni în legătură

cu activităţile noastre, se văita Bilger, dacă înaintaşii noştri cei mai faimoşi au jucat un rol politic, secret sau public, în Orientul Mijlociu? Era disperat să constate: arheologii celebri se amestecaseră toţi, la un moment dat, în afacerile Statului. A trebuit să-l liniştim: din fericire sau din nefericire, arheologii nu fuseseră singurii care-i serviseră pe militari, ba dimpotrivă; aproape toate ramurile ştiinţei (lingvişti, specialişti în ştiinţe religioase, istorici, geografi, scriitori, etnologi) avuseseră raporturi cu guvernele ţărilor lor de origine în vremuri de război. Bineînţeles, nu toţi purtaseră arme ca T.E. Lawrence sau compatriotul meu, Alois Muşii Lawrence al Moraviei, dar mulţi (inclusiv femeile, ca Gertrude Bell, adăuga Sarah) îşi puseseră, într-un moment sau altul, cunoştinţele în slujba naţiunii europene din care făceau parte. Unii din convingere naţionalistă, alţii pentru avantajul, financiar sau academic, pe care-l puteau avea de aici; alţii, în fine, în ciuda propriilor voinţe – lucrările, cărţile, textele lor despre explorări erau utilizate de soldaţi. Se ştia bine că hărţile nu serveau decât pentru războaie, spunea François-Marie, ei bine, şi cărţile de călătorie.

De când Bonaparte, în Egipt, în 1798, îi pusese la lucru pe savanţi pentru a redacta proclamaţia sa către egipteni şi a încerca să treacă drept eliberator, oamenii de ştiinţă, artiştii şi lucrările lor participaseră, de voie sau de nevoie, la mizele economice şi politice ale epocii. Nu era, totuşi, posibil, susţinea Sarah, să condamni *in corpore* acea mică lume; cu atât mai puţin să reproşezi praful de pulbere chimiei şi balistica, fizicii: lucrurile trebuiau raportate la individ şi trebuia să ne abţinem să fabricăm un discurs general care, la rândul lui, devenea o construcţie ideologică, un obiect fără alt scop decât propria sa justificare.

Discuţia s-a aprins; Sarah dezlegase Marele Nume, lupul intrase între oi, în deşertul de gheaţă: Edward Said. Ca şi cum l-am fi invocat pe Diavol într-o mănăstire de carmélite; Bilger, îngrozit de ideea de a-l putea asocia cu orice *orientalism*, începea imediat o autocritică jenantă, în care nega şi laptele pe care-l supsese; François-Marie şi Julie erau mai nuanţaţi în chestiune, recunoscând, totuşi, că Said pusese o întrebare grea, dar pertinentă, despre raporturile între putere şi cunoaştere în Orient – eu nu aveam nicio părere şi tot nu am sau aşa cred; Edward Said era un excelent pianist, a scris despre muzică şi a creat împreună cu Daniel Barenboim orchestra West-ostlicher Divan, girată de o fundaţie cu sediul în Andaluzia, loc în care sunt preţuite frumuseţea diferenţei şi diversitatea.

Vocile începeau să fie învinse de vin, frig şi oboseală; ne instalaserăm paturile de campanie chiar pe piatra din faţa intrării. Julie

şi François-Marie de o parte, eu şi Sarah de cealaltă – Bilger şi sticla lui preferaseră (fără îndoială, mai inteligenţi decât noi) să se refugieze în maşina parcată câţiva metri mai la vale; i-am regăsit la primele ore ale dimineţii, un Bilger aşezat la volan, cu faţa deformată, lipită de geamul acoperit de rouă, şi o sticlă goală în bord, arătând cu un gât acuzator către figura arheologului adormit.

Două pături dedesubt, două deasupra, iată patul nostru din Palmira; Sarah se lipise chircită de mine, cu spatele aproape de burta mea. Mă întrebase, foarte drăguţă, dacă asta mă deranja: încercasem să nu-mi arăt entuziasmul, nu, bineînţeles, deloc, şi binecuvântam viaţa nomadă – părul ei mirosea a ambră şi a foc de lemne; nu îndrăzneam să mă mişc de frică să nu-i deranjez respiraţia, al cărei ritm mă invada; încercam să inspir ca ea, mai întâi *adagio*, apoi *largo* –, aveam aproape de pântece lunga curbură a spatelui ei şi linia sutienului, a cărui agrafă o simţeam lipită de braţul meu îndoit; îi era frig la picioare şi le cuibărise puţin între ale mele – nailonul era tare şi electric în acelaşi timp, lipit de gambele mele. Genunchii mei erau în curbura genunchilor ei, nu trebuia să mă gândesc foarte mult la apropierea aceea, lucru cu totul imposibil: o dorinţă imensă, pe care reuşeam să o înăbuş, mă mistuia în tăcere. Intimitatea acestei poziţii era în acelaşi timp castă şi erotică, parcă după chipul Orientului însuşi şi, înainte de a-mi închide ochii câteva ore în părul ei, am aruncat o ultimă privire dincolo de lâna albastră, către cerul Palmirei, căruia-i mulţumeam pentru atâta ospitalitate.

Trezirea a fost amuzantă; vocile primilor turişti aveau să ne zdruncine înaintea zorilor – erau suabi şi dialectul lor cântat nu avea nimic de-a face cu Palmira. Înainte de a îndepărta pătura sub care tremuram înlănţuiri ca disperaţii, visam că mă trezeam într-un hotel aproape de Stuttgart: total dezorientat, în faţa ochilor mi-a apărut un grup de şosete de drumeţie, şosete groase, picioare, unele păroase, unele nu, deasupra lor erau pantaloni scurţi, de culoarea nisipului. Bănuiesc că săracii oameni trebuiau să fie la fel de jenaţi ca noi; voiau să profite de răsăritul soarelui peste ruine şi picau în mijlocul unei tabere de orientalişti. M-a apucat o ruşine teribilă; am tras imediat pătura peste capetele noastre, dintr-un reflex idiot şi cu atât mai ridicol. Sarah se trezise şi ea şi pufnea în râs; opreşte-te, şuşotea, îşi vor imagina că suntem goi sub chestia asta – germanii sigur ne ghiceau corpurile sub pături şi auzeau mica noastră liturghie; nu se pune problema să ies de aici, am şoptit. „A ieşi” era o expresie extrem de relativă, de vreme ce eram afară, dar, aşa cum copiii se ascund într-o peşteră imaginară printre cearşafuri, era exclus ca eu să reîntâlnesc

lumea exterioară înainte de plecarea acestor invadatori. Sarah se deda cu plăcere jocului, râzând; reuşise să creeze cumva un curent de aer care ne permitea să nu ne sufocăm complet; spiona printr-un pliu poziţia duşmanilor războinici din jurul nostru, oameni care nu păreau să vrea să părăsească locul. Îi respiram halena, mirosul corpului la trezire. Era complet lipită de mine, lungită pe burtă – am îndrăznit să-mi trec mâna în jurul umerilor ei cu un gest care, gândeam eu, putea părea fratern. A întors faţa şi mi-a zâmbit; m-am rugat ca Afrodita sau Iştar să transforme adăpostul nostru în stâncă, să ne facă invizibili şi să ne lase pentru eternitate acolo, în acel colţ fericit, pe care-l fabricasem fără să vreau, graţie acestor cavaleri cruciaţi suabi, trimişi de un zeu inspirat: ea mă privea, nemişcată şi surâzătoare, cu buzele la câţiva centimetri de ale mele. Aveam gura uscată, mi-am întors privirea, am mormăit nu ştiu ce absurditate şi aproape în acelaşi moment am auzit vocea lui François-Marie spunând: *Good morning ladies and gentleman*, *welcome to Fakhr* ad-*Diris Castle*[9] –, am riscat o privire afară din cortul nostru improvizat şi am izbucnit în râs, împreună, văzând că francezul ieşise din sacul de dormit, cu părul vâlvoi, doar într-o pereche de chiloţi la fel de negri ca părul care-i acoperea torsul, pentru a-i saluta pe vizitatorii din zori – djinnul a reuşit aproape imediat să-i pună pe fugă, dar eu nu am făcut nici măcar un gest pentru a ridica vălul care ne acoperea şi nici Sarah: rămânea acolo, atât de aproape de mine. Lumina care abia se năştea zugrăvea interiorul peşterii noastre cu pete strălucitoare. M-am întors, fără să am de ce; m-am făcut covrig, mi-era frig, ea m-a tras lângă corpul ei, îi simţeam răsuflarea caldă pe gât, sânii pe spate, inima ei bătea odată cu inima mea şi m-am prefăcut că adorm la loc, cu mâna în mâna ei, în timp ce soarele lui Baal începea să încălzească uşor ceea ce nu avea nevoie de căldura lui.

Prima noastră noapte în acelaşi pat (ea spunea mai târziu că, la modul rezonabil, nu se putea vorbi despre un acelaşi *pat*) avea să-mi lase o amintire de neşters, cu oase care mă dureau şi o bronşită prea puţin glorioasă; am încheiat expediţia cu picături în nasul roşu din cauza secreţiilor anodine, ca şi cum nasul meu arăta lumii exterioare, într-un fel simbolic, ceea ce inconştientul meu urzise în secret toată noaptea.

Turiştii sfârşiseră prin a ne evacua sau cel puţin a ne constrânge să ne ridicăm şi să rupem rândurile, bătălia fiind pierdută dinainte – cu răbdare, la un foc din crengi, am reuşit să fierbem apa pentru o cafea turcească; mă revăd aşezat pe piatră, contemplând palmierii din

9 „Bună dimineața, doamnelor și domnilor, bine ați venit la Castelul Fakhr ad-Din” - în lb. engl. în orig. (n. red.).

depărtare, de dincolo de temple, cu o ceaşcă în mână. Înţelegeam versul până atunci enigmatic al lui Badr Shakir al-Sayyab: „Ochii tăi sunt o pădure de palmieri la răsărit/ sau un balcon cu luna-n depărtare”, care deschid *Cântecul ploii* –, Sarah era bucuroasă că-l evocam pe bietul poet din Bassora, pierdut în melancolie şi boală. În această noapte, în această dimineaţă, cuvertura crease între noi o intimitate, corpurile noastre se cuceriseră reciproc şi nu mai voiau să se părăsească – continuau să se îmbrăţişeze, să se ghemuiască unul într-altul cu o familiaritate pe care frigul nu o justifica.

Oare acela să fi fost momentul în care mi-a venit ideea de a pune poemul pe muzică, da, fără îndoială; poate dulceaţa îngheţată a unei nopţi în deşert, ochii lui Sarah, dimineaţa în Palmira, miturile care pluteau în deşert au dat naştere acestui proiect sau cel puţin aşa vreau eu să îmi imaginez – poate era şi un joc al destinului, e rândul meu acum să fiu singur, bolnav şi melancolic în Viena adormită, ca irakianul Sayyab – al-Sayyab, cel a cărui soartă mă mişca atât de mult la Damasc. Nu trebuie să mă gândesc la viitorul terifiant pe care cărţile de medicină mi-l prezic, ca nişte Pitii, cui aş putea să-i încredinţez aceste temeri, cui aş putea să-i dezvălui că mi-e frică să nu degenerez, să nu putrezesc ca Sayyab, mi-e frică de momentul când muşchii şi creierul meu se vor lichefia încetul cu încetul, mi-e frică să nu pierd tot, să nu mă despart de tot, de corpul şi spiritul meu, în fâşii, în bucăţi, în fragmente minuscule, până la a deveni incapabil să-mi amintesc, să vorbesc sau să mă mişc, oare drumul deja a început, asta e cel mai crunt, oare deja în acest moment sunt mai puţin decât eram ieri, incapabil să-mi percep propria destrămare – bineînţeles că-mi dau seama din muşchi, din mâinile crispate, din crampe, din dureri, din crizele de oboseală extremă ce mă pot pune la pat sau, dimpotrivă, după insomnie, hiperactivitate, după imposibilitatea de a mă opri din a gândi sau a vorbi singur. Nu vreau să plonjez în aceste nume de boli, medicilor şi astronomilor le place să-şi numească descoperirile cu propriile nume, botaniştilor, cu numele soţiilor lor – la limită putem înţelege pasiunea unora de a adopta asteroizi, dar de ce marii doctori şi-au lăsat moştenire patroni mele unor afecţiuni terifiante şi, mai ales, incurabile, mi mele lor e azi sinonim cu eşecul, cu eşecul şi neputinţa.

Charcot, Creutzfeldt, Pick, Huntington, tot atâţia vraci care (printr-o stranie mişcare metonimică, vindecătorul pentru ceea ce e de nevindecat) au devenit boala însăşi şi, dacă numele bolii mele va fi confirmat curând (medicul e obsedat de diagnostic; simptome îndepărtate trebuie regrupate şi trebuie să capete *sens* într-un ansamblu: bunul doctor Kraus se va simţi uşurat să mă ştie pe moarte,

în sfârşit un simptom cunoscut, numit după el însuşi, ca Adam), vor urma luni de analize, de alergătură de la o specialitate la alta şi din spital în spital – acum doi ani, Kraus m-a trimis să consult un Esculap specialist în boli infecţioase şi tropicale, convins că luasem un parazit din călătoriile mele, şi am încercat să-i explic că Iranul nu găzduieşte bacterii agresive şi nici insecte exotice (şi, mai ales, că nu părăsisem Europa ani buni), dar, ca un bun vienez pentru care lumea cea mare începe de cealaltă parte a Dunării, Kraus îşi ia aerul mulţumit şi viclean, propriu oricărui savant care vrea să-şi ascundă ignoranţa, pentru a mă gratifica cu un „nu se ştie niciodată", frază prin care orgoliul său de Diafoirus voia să spună, „eu, ştii, am ultimul cuvânt". M-am regăsit, deci, faţă în faţă cu un profesionist al infecţiilor alogene, cu bietele mele simptome (migrene oftalmice, insomnii, crampe, dureri foarte deranjante în braţul stâng), cu atât mai nemulţumit să aştept pe un culoar de spital, cu cât (foarte evident) Sarah era la Viena în acel moment şi aveam pe foc urgente şi oribile vizite turistice. Trebuise să-i explic că aveam o întâlnire la centrul de tratament, dar fără să recunosc de ce: mă temeam prea mult să nu creadă că eram contagios, să nu-şi facă griji pentru propria sănătate şi să nu mă pună în carantină – ar fi, poate, timpul să-i povestesc greutăţile mele, n-am îndrăznit încă, dar, dacă mâine boala mă transformă în animal priapic şi bărbos sau în crisalidă uscată, într-un scaun de epocă, atunci nu-i voi mai putea spune nimic, va fi prea târziu. (Oricum ar fi, pierdută cum e în Sarawak, cum să-i explic, ce scrisoare să-i scriu şi, mai ales, de ce să-i scriu ei, ce reprezintă ea pentru mine şi, mai misterios, ce reprezint eu pentru ea?) Nu am nici curajul de a vorbi cu Maman, cum să anunţi o mamă că va ajunge, la mai bine de şaizeci de ani, să-şi şteargă copilul la fund, să-l hrănească cu linguriţa până se stinge, atât de pipernicit cât să se poată întoarce în matricea sa, e o atrocitate pe care nu pot să o comit, ferească Dumnezeu, prefer să mor singur cu Kraus. Nu e om rău Kraus, îl detest, deşi e singurul meu aliat, contrar medicilor de la spital, care sunt nişte maimuţe, isteţi şi imprevizibili. Specialistul ăsta în boli tropicale purta o bluză albă şi o pereche de pantaloni din pânză albastră; era puţin gras, cu o faţă mare şi rotundă şi accent de berlinez. Ce comic e, mă gândeam, evident că trebuie ca un specialist în boli tropicale să fie german, celălalt imperiu al nostru a fost mereu european, n-am avut Insulele Samoa sau Togo pentru a studia febrele pestilenţiale. Sarah m-a întrebat, deci întâlnirea a mers bine? i-am răspuns că totul e bine, medicul seamănă cu Gottfried Benn, lucru care a făcut-o să izbucnească imediat în râs, cum aşa, cu Gottfried Benn, dar Benn semăna cu Domnul Toată Lumea – exact, Gottfried Benn nu

seamănă cu nimic în particular, deci acest doctor e portretul său leit. Pe tot parcursul consultaţiei m-am imaginat într-un lazaret de pe frontul belgian, în 1914, sau într-o oribilă clinică de boli venerice a Republicii de la Weimar, Gottfried Benn îmi studia pielea în căutarea semnelor de parazitoză sau de „Dumnezeu ştie ce altceva", convins că umanitatea era întotdeauna *infectată* de Rău. De altfel, n-am dat niciodată curs absurdelor cereri de analize ale doctorului Benn, a defeca într-o sticlă de plastic fiind pur şi simplu peste puterile mele, lucru pe care în mod evident nu i l am mărturisit lui Sarah – trebuie să spun, în apărarea mea, că a fi auscultat de autorul *Morgii* sau al *Cărnii* nu e un lucru care te umple de încredere. Pentru a îndulci otrava cu Sarah, m-am lansat apoi într-o comparaţie jenantă între Benn şi George Trakl, doi autori pe care trebuie în acelaşi timp să îi apropii şi să îi opui; Trakl, subtilul şi ascunsul om a cărui poezie înceţoşa realul pentru a-l vrăji, Trakl, sensibilul Salzburghez, al cărui lirism disimulează, ascunde *eul* într-o pădure simbolică, Trakl, damnatul, drogatul, îndrăgostit nebuneşte de sora lui şi de sucul de mac, a cărui operă e traversată de lună şi de sânge, sângele sacrificiului, sânge menstrual, sânge al deflorării, râu subteran ce curge până la groapa comună a bătăliei de la Grodek din 1914 şi până la cei ce au murit în primele lupte din Galiţia – Trakl, poate, salvat de moartea atât de prematură de teribilele alegeri politice ale lui Benn, Sarah mi-a opus această oribilă sentinţă, a muri de tânăr te apără uneori de terifiantele erori ale vârstei mature; imaginează-ţi că Gottfried Benn ar fi murit în 1931, spunea ea, l-ai judeca la fel, dacă n-ar fi scris *Noul stat şi intelectualii* şi nu ar fi avut poziţii atât de oribile împotriva scriitorilor antifascişti?

După mine, argumentul ăsta era înşelător: mulţi nu erau morţi în 1931, şi totuşi nu au glorificat „victoria noilor State autoritare" ca Benn; la Benn, corpul nu e cupola sufletului, e doar un instrument mizerabil ce trebuie ameliorat prin genetică, pentru a obţine o rasă mai bună, mai performantă. Faptul că medicii au fost apoi oripilaţi de consecinţele propriilor teorii nu-i absolvă. Faptul că în cele din urmă Benn se îndepărtează de nazişti, la puţin după venirea lor la putere, nu-l absolvă. Cei ca Benn au participat la iluzia nazistă. Spaima ulterioară de propriul Golem nu-i scuză cu nimic.

Iată că revin tahicardia şi senzaţia de sufocare. Imaginile morţii, osemintele zdrobite în melancolia lui Trakl, luna, umbra frasinilor în toamnă, sub care suspină spiritele celor masacraţi; somn şi moarte, aripi sinistre – „Soră melancolică a furtunii, priveşte, o barcă se scufundă sub stele, către faţa mută a nopţii" – plânsul sălbatic al gurilor sfărmate. Aş vrea să mă întorc în deşert sau în poemele lui Sayyab,

irakianul cu faţa atât de sărăcăcioasă, urechile foarte mari şi îndepărtate de cap, mort în mizerie, singurătate şi durere în Kuweit, unde urla către Golful Persic „O, Golfule, tu, care ne oferi perla, cochilia şi moartea!”, şi iată agonia, liniştea ce vine ca un talaz dezlănţuit şi în care nu rezonează decât propriile mele cuvinte, mă înec în propria respiraţie, în panică, sunt un peşte pe uscat. Să scot repede capul din pernă, această mlaştină adâncă mă angoasează, să aprind lampa, să respir în lumină.

Încă respir în lumină.

Cărţile mele stau toate în faţa mea şi mă privesc, orizont calm, perete de închisoare. Lăuta din Alep e un animal cu burta lipită de spate şi cu picior scurt şi fin, o gazelă şchioapă ca acelea pe care le vânau prinţii omiazi sau Marga d’Andurain în deşertul sirian. Gravura lui Ferdinand Max Bredt îi seamănă: *Cele două gazele*, fata cu ochi negri, îmbrăcată în pantalon bufant, care hrăneşte frumosul animal din mână.

Mi-e sete. Cât timp îmi mai rămâne de trăit? Cu ce am greşit, de mă regăsesc singur şi treaz în noapte, cu inima bătându-mi, cu muşchii tremurându-mi, cu ochii arzându-mi, aş putea să mă ridic, să-mi pun căştile pe urechi şi să ascult muzică, să caut consolarea în muzică, în oudul lui Nadim, de exemplu, sau într-un cvartet de Beethoven, unul dintre ultimele – ce oră e la Sarawak, dac-aş fi îndrăznit să o îmbrăţişez pe Sarah în acea dimineaţă la Palmira, în loc să mă întorc cu spatele ca un laş, poate că totul ar fi fost altfel; câteodată un sărut schimbă o viaţă întreagă, destinul e influenţat, se ondulează, face un ocol. Deja la întoarcerea la Tübingen, după colocviul de la Hainfeld, când m-am reîntâlnit cu iubita din acel moment (oare Sigrid a devenit o strălucitoare traducătoare, cum visa?, nu ştiu nimic), mi-am dat seama cât de fadă părea legătura noastră, oricât de profundă şi cotidiană, faţă de ceea ce întrezărisem alături de Sarah: aveam să petrec lunile următoare gândindu-mă la ea, mai mult sau mai puţin cu regularitate, dar mereu pe ascuns, ca şi cum aş fi avut certitudinea că în acele scrisori în fond inocente lucra o forţă atât de puternică, încât îmi punea în pericol relaţia cu Sigrid. Dacă viaţa mea sentimentală (să privim lucrurile drept în faţă) e un asemenea eşec, fără îndoială pentru că întotdeauna, conştient sau nu, am păstrat un loc pentru Sarah şi aşteptarea m-a împiedicat până acum să mă implic total într-o poveste de dragoste. Totul e din vina ei, vântul iscat de o fustă măturând un bărbat mult mai sigur decât un taifun, se ştie; dacă ea nu ar fi întreţinut cu grijă ambiguitatea, dacă ar fi spus clar ce gândeşte, nu am fi ajuns aici, cu mine aşezat în mijlocul nopţii şi fixând biblioteca cu mâna încă pe măslina din bachelită (obiect agreabil pentru o locuinţă) a

întrerupătorului de la veioza de pe noptieră. Va veni o zi în care nu voi mai putea face nici măcar acest gest simplu, nu voi mai putea manevra întrerupătorul, degetele-mi vor înţepeni, vor fi atât de rigide, încât îmi va fi greu să aprind lumina în noapte.

Ar trebui să mă ridic să beau apă, dar, dacă plec din pat, nu voi adormi până în zori, ar trebui să am întotdeauna o sticlă la îndemână, ca în deşert, o ploscă ce dă lichidului aroma caracteristică de capră şi gudron: petrolul şi animalul, iată gustul Arabiei – Leopold Weiss ar fi fost de acord, el, care petrecea luni întregi pe cocoaşa cămilei între Medina şi Riad sau între Ta el şi Ha îl în anii 1930, Leopold Weiss, pe numele său musulman Mahomed Asad, cel mai strălucitor corespondent din Orientul Mijlociu al epocii sale, pentru *Frankfurter Zeitung* şi majoritatea marilor ziare ale

Republicii de la Weimar, Leopold Weiss, evreu originar din Galiţia şi educat la Viena, nu foarte departe de aici: iată omul său, mai degrabă, cartea responsabilă pentru plecarea mea la Damasc după sejurul la Istanbul. Mă revăd, în ultimele mele săptămâni la Tübingen, în timp ce Sigrid o apuca pe un drum care se îndepărta, la sfârşitul zilelor, inexorabil de al meu, îndepărtare pe care călătoria mea în Turcia o accentuase şi mai mult, mă revăd, între două scrisori către acea stea îndepărtată care era Sarah, descoperind uimit amintirile spirituale ale lui Mahomed Asad, această extraordinară *Cale a Meccăi* pe care o citeam ca pe Coran, aşezat pe o bancă din faţa râului Neckar, sub o salcie, şi gândindu-mă „Dacă Dumnezeu are nevoie de intermediari, atunci Leopold Weiss e un sfânt”, în aşa măsură mărturia lui reuşea să pună în cuvinte neliniştea care mă cuprinsese după experienţa din Stambul – îmi amintesc cu precizie fraze care-mi sfâşiaseră pieptul şi-mi aduseseră lacrimile în ochi: „Acest ansamblu sonor şi solemn e diferit de toate celelalte forme de cântec uman. În timp ce inima-mi tresaltă într-o iubire arzătoare pentru acest oraş și vocile sale, încep să simt că toate rătăcirile mele nu au avut decât o semnificaţie: să încerc să înţeleg sensul acestei chemări…” Sensul chemării la rugăciune, al acestui *Allah akhar* modulat în vârful tuturor minaretelor din lume încă pe de vremea Profetului, sensul acestei melodii unice care mă bulversase şi pe mine când o auzisem prima dată la Istanbul, oraş în care totuşi acest *adhan* e printre cele mai discrete, înecat în vacarmul modernităţii. Aşezat pe banca mea la Tübingen, într-un decor, totuşi, îndepărtat de Arabia, nu-mi puteam lua ochii de pe aceste cuvinte, *să încerc să înţeleg sensul acestei chemări*, de parcă aveam în faţa mea Revelaţia, în timp ce în urechi îmi suna vocea muezinului, mai clară ca niciodată, această voce, acest cântec care-i fascinase pe

Félicien David sau pe acest Leopold Weiss, compatriotul meu, până la a le schimba vieţile – şi eu voiam să caut sensul acelui ţipăt, să-l urmez, încă pătruns de amintirea Moscheii lui Suleiman; trebuia să plec, trebuia să descopăr ce se afla dincolo de acel văl, *originea* cântecului. Se poate spune că viaţa mea spirituală a fost la fel de dezastruoasă ca aceea sentimentală. Mă regăsesc azi la fel de dezorientat ca altă dată, fără consolarea credinţei – nu e nicio îndoială, nu fac parte dintre cei aleşi; poate că îmi lipseşte voinţa ascetului sau imaginea creatoare a misticului; poate că muzica, în cele din urmă, era singura mea pasiune. Deşertul s-a dovedit a fi (e cazul să o spun) o grămadă de pietre; moscheile au rămas pentru mine la fel de goale ca bisericile; vieţile sfinţilor, ale poeţilor, textele lor, cărora, totuşi, le percepeam frumuseţea, străluceau ca nişte prisme fără ca lumina, lumina avicenniană, esenţa, să ajungă vreodată la mine – sunt condamnat la materialismul utopic al lui Ernst Bloch, care în cazul meu e o resemnare, „paradoxul Tübingen”. La Tübingen, întrezăream trei căi posibile: religia, ca pentru Leopold Weiss *alias* Mahomed Asad; utopia, ca în *Spiritul utopiei* şi *Principiul speranţei* de Bloch; nebunia şi izolarea lui Hölderlin, cel al cărui turn proiecta o lumină neliniştitoare, printre sălciile plângătoare şi bărcile de lemn ale Neckarului, asupra întregului oraş. De ce Dumnezeu oi fi ales să profit de relativa generozitate a Comunităţii Europene faţă de studenţi, mergând la Tübingen, şi nu la Paris, la Roma sau la Barcelona, ca toţi colegii mei, nu-mi amintesc exact; fără îndoială, perspectiva de a mă apropia de poezia lui Hölderlin, orientalismul lui Enno Littmann şi filosofia muzicii a lui Ernst Bloch îmi păreau a forma un program frumos. Devorasem miile de pagini ale traducerii lui Littmann după o *mie şi una de nopţi* şi am început să învăţ arabă de la succesorii săi. Era straniu să mă gândesc că, în urmă cu o sută de ani, Tübingen şi chiar Strasbourg (unde oficiau, printre alţii, Theodor Noldeke şi Euting) fuseseră, înainte ca Primul Război Mondial să-i împrăştie pe savanţi, oraşele cele mai orientale ale Imperiului German. În această mare reţea orientalistă, Enno Littmann era unul dintre nodurile germane cele mai importante; el avea să editeze, de exemplu, jurnalele de călătorie ale acelui faimos Euting, ale cărui voiaje în Arabia, povestite de Bilger, ne făcuseră să râdem atât la Palmira; epigraf, specialist în limbi semitice, Littmann parcurge sudul Siriei începând cu 1900, în căutarea inscripţiilor nabateene; descrie într-o scrisoare către Eduard Meyer, specialist în Orientul antic, o campanie de săpături în Hauran iarna – prizonier al frigului, vântului şi furtunilor de zăpadă, el povesteşte întâlnirea cu un beduin care-şi spune Kelb Allah, „câinele lui Dumnezeu”: această poreclă atât de

umilă constituie pentru el o revelaţie. Ca şi în cazul lui Leopold Weiss, umilinţa vieţii nomade e una dintre imaginile cele mai puternice ale islamului, marea renunţare, lepădarea de zorzoanele mondene în goliciunea deşertului – această puritate, această solitudine mă atrăgea şi pe mine. Voiam să-l întâlnesc pe acest Dumnezeu, dacă exista, la fel de natural ca şi creaturile sale umile, care, complet goale, se numesc *câinii lui Dumnezeu*. Două viziuni se luptau vag în spiritul meu: de o parte, lumea din o *mie şi una de nopţi*, urbană, minunată, abundentă, erotică, de altă parte, aceea a *Drumului spre Meca*, a vidului şi a transcendenţei; Istanbulul fusese pentru mine descoperirea unei versiuni contemporane a primei forme – speram ca Siria să-mi permită nu numai să regăsesc, pe străduţele cu nume vrăjite din Damasc şi Alep, visarea şi dulceaţa senzuală din o *mie şi una de nopţi*, ci şi să întrevăd, în deşert de astă dată, lumina avicenniană a Totului. Căci, combinată cu Mahomed Asad, lectura lui Ernst Bloch, din *Urme* şi din micul său text despre

Avicenna, îmi indusese în spirit (spre disperarea lui Sigrid, cărei, săraca, îi citeam cu voce tare extrase interminabile din aceste opere) o dezordine fertilă şi în acelaşi timp confuză, în care materialismul utopic se lua de mână cu mistica musulmană, îl concilia pe Hegel cu Ibn Arabi, totul prin muzică; ore întregi, aşezat greceşte în fotoliul vechi şi surpat care-mi ţinea loc de celulă, în faţa patului nostru, cu căştile în urechi, fără să mă las distras de venirile şi plecările lui Sigrid (picioare albe, abdomen îmbrăcat în muşchi, sâni tari şi drepţi), îi frecventam pe gânditori: René Guénon, devenit la Cairo şeicul Abd al-Wahid Yahya, care avea să petreacă treizeci de ani căutând busola infailibilă a Tradiţiei din China şi până în islam, trecând prin hinduism, budism şi creştinism, fără să părăsească Egiptul, ale cărui scrieri despre iniţiere şi propovăduirea Adevărului mă fascinau. Nu eram singurul; mulţi dintre camarazii mei, mai ales francezii, citiseră cărţile lui Guénon şi aceste lecturi declanşaseră pentru mulţi căutarea scânteii mistice, unii căutând-o la musulmanii sunniţi sau şiiţi, alţii, la creştinii ortodocşi şi în Bisericile Orientului, alţii, ca Sarah, la budişti. Cât despre mine, trebuie să recunosc cinstit că lucrările lui Guénon nu au făcut decât să-mi sporească confuzia.

Din fericire, realul pune ideile la locul lor; toate confesiunile din Siria îmi păreau guvernate de un formalism steril şi elanul meu spiritual avea să se spulbere foarte repede în faţa aerelor codiscipolilor mei, care se tăvăleau pe jos cu spume la gură în şedinţele de *zikr*, care se ţineau de două ori pe săptămână, ca la liceu, un liceu în care transele îmi păreau a se petrece prea repede pentru a fi cinstite: repetarea la infinit a frazei

„*la ilâna ilia Allah*, nu există alt Dumnezeu decât Allah” în timp ce datini din cap într-o mănăstire de dervişi e cu siguranţă de natură să te introducă în stări bizare, dar lucrul acesta îmi vorbea mai mult despre iluzia psihologică decât despre miracolul credinţei, cel puţin în sensul în care o descria, cu frumoasa sa seriozitate, compatriotul meu Leopold Weiss. Iar a-mi împărtăşi întrebările lui Sigrid nu era un lucru uşor: gândurile mele erau atât de confuze, încât nu înţelegea nimic, lucru deloc uimitor de altfel; lumea ei, cu limbile slave, era foarte departe de a mea. Ne reîntâlneam în jurul muzicii ruseşti sau poloneze, în jurul lui Rimski, Borodin, Szymanowski, sigur, dar pentru mine contau *Şeherezada* şi *Cântecul muezinului îndrăgostit*, cu Orientul în ele, şi nu malurile Volgăi sau Vistulei – descoperirea *Muezinului* al lui Karol Szymanowski, cu ale sale *Allah akbar* în mijlocul versurilor în poloneză, a acestei iubiri nebune („De nu te-aş iubi, aş fi nebunul care cântă? Iar rugăciunile mele aprinse care-şi iau zborul către Allah, nu-ţi spun ele că te iubesc?”), presărate cu melisme şi coloratură îmi părea o frumoasă variaţiune europeană pe o temă orientală: Szymanowski fusese foarte impresionat de călătoria sa în Algeria şi Tunisia din 1914, de petrecerile din nopţile de Ramadan, fusese *pasionat* şi această pasiune înflorea în *Cântecul muezinului îndrăgostit*, muzică de altfel prea puţin arabă: Szymanowski se mulţumea să preia secundele augmentate şi minorele tipice ale *imitaţiilor* muzicii arabe, fără să se sinchisească de sferturile de tonuri introduse de Felicien David – dar nu acesta era scopul său; Szymanowski nu avea nevoie, în această evocare, să se despartă de armonie, să sfarme tonalitatea. Cât despre sferturile de ton, le auzise; avea să le utilizeze în *Mituri* şi sunt convins că la originea acestor piese, care aveau să transforme radical repertoriul pentru vioară al secolului XX, se află muzica arabă. O muzică arabă digerată, de astă dată, nu doar un element exogen, pus în operă pentru a obţine un efect exotic, ci, pur şi simplu, o posibilitate de înnoire: o forţă de evoluţie, nu o revoluţie, cum atât de just afirma el însuşi. Nu-mi mai amintesc dacă la Tübingen cunoşteam deja poemele lui Hafez şi *Cântecul nopţii*, pe versuri de Rumi, capodopera lui Szymanowski – nu cred.

Mi-era dificil să-i împărtăşesc noile mele pasiuni lui Sigrid: Karol Szymanowski reprezenta pentru ea o parte a spiritului polonez, nimic oriental; prefera *Mazurcile* în locul *Muezinului*, dansurile lui Tatras în locul celor ale lui Atlas. Viziunea ei era, ca şi a mea, complet justificată.

Poate eliberaţi de corespondenţa dintre suflete, corpurile noastre se bucurau pe deplin: nu mă ridicam din fotoliul meu dogmatic decât pentru a sări în pat şi a mă alătura torsului, picioarelor şi buzelor care erau acolo. Imaginile nudităţii lui Sigrid mă excită şi azi, nu şi-au

pierdut nimic din putere, corpul ei subţire şi alb, lungit pe burtă cu picioarele uşor desfăcute, doar o trăsătură roz, înconjurată de carmin şi blond, se vedea dintre cearşafurile curate, revăd perfect fesierii ei duri, două platouri scurte care se uneau cu coapsele şi cremaliera vertebrelor, care culmina deasupra pliului unde se reunesc paginile cărţii întredeschise a feselor, a căror piele, niciodată expusă razelor soarelui, e un şerbet perfect care alunecă sub limbă atunci când mâna mea întârzie să coboare panta pufoasă a piciorului, înainte de a se juca cu trasele paralele din interiorul genunchiului, asta-mi dă chef să sting din nou lumina, să clarific aceste viziuni sub pătură, să regăsesc în imaginaţie norii din Tübingen, atât de propice explorării feminităţii acum douăzeci de ani: azi perspectiva de a trebui să mă obişnuiesc cu prezenţa unui corp, ca acela să se obişnuiască cu al meu, mă epuizează dinainte – o imensă lene, una apropiată de disperare; ar trebui să seduc, să uit ruşinea de fizicul meu dizgraţios, slab, marcat de angoasă şi boală, să uit umilinţa nudităţii, să uit ruşinea şi vârsta care mă fac lent şi rigid şi asta îmi pare imposibil, această uitare, exceptând-o pe Sarah, bineînţeles, al cărei nume intră întotdeauna în străfundul gândurilor mele celor mai secrete, numele ei, faţa ei, gura ei, pieptul ei, mâinile ei, şi cu această şarjă de erotism, poftim, mai adormi acum în vârtejurile astea feminine de deasupra mea, îngeri, îngeri ai desfrânării şi ai frumuseţii – cât să fi trecut, două săptămâni de la cina cu Katharina Fuchs, evident că nu am mai sunat-o, nici nu am mai întâlnit-o la Universitate, va crede că o evit şi e adevărat, o evit, în ciuda şarmului indiscutabil al conversaţiei ei, a şarmului ei indiscutabil, nu o voi suna, să fim sinceri, cu cât cina se apropia de sfârşit, cu atât eram mai speriat de turnura pe care o puteau lua evenimentele. Totuşi, Dumnezeu ştie că m-am forţat să fiu frumos, că am pus peste cămaşă acel fular de mătase drojdie-de-vin, care-mi dă un aer de artist chic, m-am pieptănat, m-am stropit cu apă de colonie, speram, deci, ceva de la acea cină în doi, sigur, speram să mă culc cu Katharina Fuchs, dar nu mă puteam opri să mă gândesc cum îmi dădeam foc la valiză aşa cum se anunţă o catastrofă, Katharina Fuchs e o colegă excelentă, o colegă preţioasă, sigur că era mai bine să cinez cu ea decât să mă urc pe studente, cum fac unii. Katharina Fuchs e o femeie de vârsta şi condiţia mea, o vieneză amuzantă şi cultivată, care mănâncă manierat şi nu face scandal în public. E specialistă în relaţia dintre muzică şi cinema, poate vorbi ore întregi despre *Simfonia briganzilor* şi despre filmele lui Robert Wiene; Katharina Fuchs are o faţă agreabilă, pometi roşii, ochi limpezi, ochelari foarte discreţi, păr şaten şi mâini lungi, cu unghiile date cu ojă; Katharina Fuchs poartă două inele cu diamante – ce m-a

apucat să pun la cale cina aia cu ea şi chiar să visez să dorm cu ea, singurătatea şi melancolia, fără îndoială, ce tristeţe. În elegantul restaurant italian, Katharina Fuchs mi-a pus întrebări despre Siria, despre Iran, s-a interesat de lucrările mele, lumânarea se consuma, aruncând o umbră portocalie pe faţa de masă albă, mici şiroaie de ceară se revărsau din candelabrul gri: nu am văzut niciodată *Simfonia briganzilor* – ar trebui, spunea ea, sunt sigură că filmul te-ar pasiona, îmi imaginez cum ar fi să mă dezbrac în faţa Katharinei Fucbs, o sunt sigur că e o capodoperă, şi că ea se arată nudă în faţa mea în acea lenjerie de dantelă roşie, din care vedeam breteaua unui sutien, pot să ţi-l împrumut dacă vrei, îl am pe DVD, avea sâni interesanţi şi de o mărime respectabilă, aici tiramisù e excelent, şi eu însumi, ce chiloţi purtam? Pe cei roz, în carouri, care cad din cauza nenorocitului de elastic? Săracii de noi, săracii de noi, ce mizerie e corpul, nu se pune problema să mă dezbrac azi în faţa nimănui, nu în zdrenţele astea lamentabile, a, da, un tiramisù e un pic – cum să spun – moale, adesea tiramisù e prea moale pentru mine, nu, merçi.

A luat un desert în cele din urmă? îmi venea să fug de incapacitatea mea de a găsi curajul intimităţii, să fug şi să uit cât de tare am umilit-o pe Katharina Fuchs, sigur mă urăşte şi azi, în plus, a trebuit să o împiedic, fără să vreau, să-şi deguste prăjitura tiramisù atât de moale – trebuie să fii italian ca să-ţi vină ideea de a *înmuia* în cafea biscuiţi pe care apoi să-i mănânci cu linguriţa, toată lumea ştie că e imposibil să-i înmoi în ceva, au un aer dur, dar, imediat ce îi înmoi încep să atârne lamentabil, să atârne şi să cadă în farfurie. Ce idee, să fabrici prăjituri moi. Katharina Fuchs mă urăşte sigur, nu avea niciun chef să se culce cu mine, mă urăşte pentru că am lăsat-o acolo, la ieşirea din restaurant, ca şi cum m-aş fi grăbit s-o părăsesc, ca şi cum compania ei m-ar fi plictisit teribil, bună seara, bună seara, un taxi care trece, îl iau, bună seara, ce afront, îmi imaginez că Sarah s-ar amuza nespus dacă i-aş povesti, n-aş îndrăzni niciodată să-i povestesc, tipul care o şterge englezeşte pentru că se teme ca nu cumva, de dimineaţă, să-şi fi pus chiloţii alb-roşii, cu elasticul lăsat.

Sarah m-a considerat întotdeauna amuzant. La început era puţin neplăcut să râdă când eu îi încredinţam intimităţi. Dac-aş fi îndrăznit să o sărut în cortul improvizat din Palmira, în loc să mă întorc cuprins de frică, totul ar fi fost altfel sau nu, în orice caz nu am fi evitat catastrofa de la hotelul Baron şi nici pe cea din Teheran, Orientul pasiunilor mă face să comit penibilităţi, penibilităţi, azi suntem ca un cuplu cu vechime, eu şi Sarah. Visul de mai devreme încă pluteşte în aer, Sarah lungită în cripta misterioasă. Sarawak, Sarawak. De ea ar trebui să mă

interesez, bătrân egoist ce sunt, bătrân laş, şi ea suferă. Articolul primit de dimineaţă seamănă cu o sticlă aruncată în mare, un terifiant semn al angoasei. Îmi dau seama că în Sarawak e cuprins şi numele lui Sarah. Încă o coincidenţă. Un semn al destinului, al karmei, ar spune ea. Fără îndoială, e doar delirul meu. Obsesiile ei pentru moarte şi perversiune, crimă, supliciu, suicid, antropofagie, tabuuri, toate astea nu înseamnă decât interes ştiinţific. Ca interesul lui Faugier pentru prostituţie şi străfunduri. Ca interesul meu pentru muzica iraniană şi operele cu tentă orientalistă. Ce boală a disperării am luat? Sarah, în ciuda anilor ei de budism, meditaţie, înţelepciune şi călătorii. În sfârşit, fără îndoială Kraus a avut dreptate să mă trimită la un specialist în boli exotice, Dumnezeu ştie ce boală a sufletului am luat de pe acele tărâmuri îndepărtate. Aşa cum cruciaţii, primii orientalişti, se întorceau în satele lor întunecate din Vest încărcaţi cu aur, bacili şi amărăciune, conştienţi că în numele lui Christos distruseseră cele mai mari minuni pe care le văzuseră vreodată. Jefuiseră bisericile din Constantinopol, arseseră Antiohia şi Ierusalimul. Ce adevăr ne-a ars pe noi, ce frumuseţe am întrevăzut înainte să ne scape, ce durere, asemenea lui Lamartine în Liban, ne-a sfâşiat în secret, durerea viziunii Originii sau a Sfârşitului, nu ştiu, răspunsul nu era în deşert, nu pentru mine în orice caz, pentru mine *Calea spre Meca* era de altă natură – contrar lui Mahomed Asad, *alias* Leopold Weiss, pentru mine *badyie* siriană era mai degrabă erotică, decât spirituală: după noaptea noastră din Palmira, ieşiţi de sub pătură, ne despărţeam de Julie şi François-Marie, pentru a ne continua expediţia împreună cu Bilger Nebunul către nord-estul Eufratului, *via* un vechi castel omiad, pierdut în timp şi în pietre, şi un oraş bizantin fantomă, cu ziduri înalte, Rasafe, unde-şi are poate azi scaunul noul comandant al credincioşilor, Umbra lui Dumnezeu pe pământ, califul măcelarilor şi al hoţilor Statului Islamic din Irak şi Siria, Dumnezeu să-l apere, pentru că nu e uşor să fii calif în zilele noastre, mai ales califul unei bande de mercenari ai lui Carol, care jefuiesc Roma. E posibil ca, într-o zi, să bage-n sac Meca şi Medina, cine ştie, cu stindardele lor negre, demne de drapelul revoluţiei abbaside din secolul al VIII-lea, uite care va fi schimbarea în echilibrul geopolitic al regiunii, ca regatul lui Ibn Saud, prietenul lui Leopold Weiss, să se prăbuşească sub loviturile de sabie ale bărboşilor, marii tăietori de necredincioşi. Dacă aş avea puterea, mi-ar plăcea să scriu un lung articol despre Julien Jalaleddin Weiss, omonimul lui Leopold, şi el convertit, care va muri de cancer, un cancer care coincide atât de suspect cu distrugerea Alepului şi a Siriei, încât ne putem întreba dacă nu cumva cele două evenimente nu sunt legate – Weiss trăia între două lumi; devenise cel mai mare cântăreţ la

qanoun din Occident şi din Orient, era şi un mare savant. Ansamblul Al-Kindi, fondat de el, i-a acompaniat pe cei mai mari cântăreţi ai lumii arabe, Sabri Mudallal, Hamza Shakkour sau Lotfi Bouchnak. Sarah mi-l prezentase la Alep, îl cunoscuse prin intermediul lui Nadim, care cânta uneori cu el – trăia într-un palat-mameluc, pierdut în labirintul oraşului vechi, la doi paşi de grămezile de săpunuri şi de capete de oaie din bazaruri, cu o faţadă austeră din piatră, în spatele căreia se deschidea o curte vrăjită; camerele de iarnă debordau de instrumente muzicale, lăute, ţitere, flauturi din stuf, percuţii. Acest frumos bărbat blond mi-a devenit imediat antipatic – nu-mi plăceau nici distincţia lui, nici ştiinţa lui, nici aerele de sultan oriental şi nici, mai ales, admiraţia infantilă pe care i-o purtau Nadim şi Sarah, şi această rea-credinţă geloasă m-a făcut să ignor mult timp frumuseţea acestei opere puse sub semnul întâlnirii, al schimbului şi al interogării *tradiţiei*, al transmiterii muzicii savante, în principal religioase. Poate era nevoie de sejurul în Iran şi de lucrările mele cu During pentru ca întrebarea să capete un sens deplin în interiorul meu. Trebuia să scriu despre omagiul pe care Weiss şi Al-Kindi i-l aduc lui Osama Ibn-Munqidh, prinţ al Shaizarului, oraş-fortăreaţă pe malul Orontesului sirian, luptător, vânător şi om de litere martor şi actor, pe parcursul foarte lungii sale vieţi, care coincide aproape în întregime cu secolul al XII-lea european, al cruciadelor şi al stabilirii regatelor france în Levant. Mi-l imaginez pe acest prinţ îndrăgostit de suliţe şi ulii, de arcuri şi cai, de poeme şi de cântăreţi în faţa armatelor france, în faţa violentei sobrietăţi a acestor inamici veniţi de atât de departe, încât a fost nevoie de mult timp şi de multe bătălii pentru a-i domestici, pentru a le scoate o parte din stratul de barbarie de pe armuri – francii aveau să sfârşească învăţând arabă, gustând caisa şi iasomia şi nutrind un anumit respect pentru aceşti adversari pe care-i tratau drept necredincioşi; prinţul din Shaizar, după o viaţă de bătălii şi vânători de lei, a cunoscut exilul – şi în exil, în fortăreaţa Hosn Kayfa, pe malul Tigrului, departe de lupte, în vârstă de aproape optzeci de ani, avea să compună tratate pe cât de diverse, pe atât de magnifice, cum ar fi *Elogiul femeilor*, *Epistola despre toiage*, consacrată toiagelor miraculoase, de la toiagul lui Moise până la bastonul pe care prinţul Osama însuşi îl folosea la bătrâneţe şi care căpăta, spunea el, îndoindu-se sub greutatea sa, frumuseţea puternicului arc din sălbatica sa tinereţe; un *Tratat despre somn şi vise* şi această autobiografie extraordinară, *Cartea educaţiei prin exemplu*, care e, în acelaşi timp, un manual de istorie, un tratat de cinegetică şi un breviar de literatură. Osama Ibn-Munqidh avea să-şi găsească timp şi pentru a-şi strânge la un loc opera poetică, din care ansamblul Al-Kindi pune fragmente pe

muzică.

Astăzi caravanseraiul lui Jalaleddin Weiss din Alep a ars şi el însuşi e mort, mort poate din cauză că a văzut lucrurile pe care le-a construit (o lume a extazului împărtăşit, a posibilităţii traversărilor, a participării la alteritate) aruncate în flăcările războiului; s-a alăturat lui Osama, pe malul unui alt fluviu, s-a alăturat marelui luptător care spunea despre război:

Valoarea e, sigur, o sabie mai tare decât toate armurile Dar nu-l apără pe leu de săgeată.

Cum nu-l consolează pe învins, în ruşine şi ruină.

Mă întreb ce ar crede Osama Ibn-Munqidh despre imaginile acestea ilare ale luptătorilor jihadului de azi, fotografiaţi în timp ce se pregătesc să dea foc la instrumente muzicale, pentru că *nu sunt islamice*: instrumente care provin, fără îndoială, de la vechile fanfare militare libaneze, tobe, tobe şi trompete stropite cu benzină şi incendiate în faţa unei trupe respectuoase de bărboşi mulţumiţi de parcă l-ar arde pe Satana însuşi. Aceleaşi tobe şi trompete, aproape, pe care francii le-au copiat din muzica militară otomană cu câteva secole înainte, aceleaşi tobe şi trompete pe care europenii le descriau terorizaţi, căci semnificau apropierea invincibililor ieniceri turci acompaniaţi de *mehter*, şi nicio imagine nu reprezintă mai bine cumplita bătălie pe care o duc jihadiştii, în realitate împotriva istoriei islamului, decât amărâţii ăştia în haine de camuflaj, în marginea lor de deşert, pe cale să zdrobească triste instrumente marţiale, a căror provenienţă nu o cunosc.

Nu exista nici un singur războinic medieval şi niciun nenorocit de tăietor de capete pe frumosul drum asfaltat dintre Palmira şi Rasafe, doar o gheretă plantată pe marginea drumului în care dormitau, la umbra unui biet acoperiş de tablă, soldaţi în termen, sirieni, în uniformele lor maronii de iarnă, în ciuda căldurii, puşi acolo ca să deschidă un lanţ care oprea trecerea şi pe care Bilger nu l-a văzut decât în ultimul moment, obligat fiind să frâneze până la podea şi să facă să urle pneurile SUV-ului pe bitumul supraîncălzit; cine se aşteaptă la un baraj nesemnalizat în mijlocul deşertului? Cei doi militari, transpiraţi, cu capetele aproape rase şi cu vestele lor rău croite, de culoarea excrementelor de cămilă acoperite de praf, au făcut ochii mari, au pus mâna pe arme, s-au apropiat de Range Roverul alb, i-au privit pe cei trei străini din interior, au ezitat, au schiţat o întrebare pe care, în cele din urmă, nu au mai îndrăznit să o formuleze; unul dintre ei a coborât lanţul, celălalt a făcut un semn larg cu braţul şi Bilger a apăsat din nou pedala de acceleraţie.

Sarah a oftat, Bilger îşi înghiţise limba. Cel puţin câteva secunde.

ŞOFERUL (*fanfaron*): Totuşi, n-am luat nenorocita de lanţ la o sută douăzeci la oră.

PASAGERUL (*în faţă*, *speriat la modul respectuos*): Ai putea să încerci să conduci mai încet şi să fii mai atent.

PASAGERA (*în spate*, *în franceză şi un pic angoasată*): Credeţi că puştile erau încărcate?

ŞOFERUL (*neîncrezător*): O mizerie de baraj în mijlocul deşertului. Asta nu e normal.

PASAGERA (*tot în franceză*, *nelinişte amestecată cu o curiozitate ştiinţifică*): Franz, a fost un panou, dar n-am avut timp să-l citesc.

PASAGERUL (*în aceeaşi limbă*): N-am fost atent, îmi pare rău.

ŞOFERUL (*sigur pe el şi în germană*): Trebuie să fie o bază militară nu departe de aici.

PASAGERUL (*nonşalant*): Da, de altfel văd un tanc la dreapta.

PASAGERA (*în engleză spre şofer*, *neliniştită*): Sunt doi tipi cu o mitralieră în şanţ, încetineşte, încetineşte!

ŞOFERUL (*vulgar şi brusc enervat*): Ce fac f… Ăştia pe drumul meu?

PASAGERUL (*flegmatic*): Cred că e un batalion de infanterie ieşit la manevre.

PASAGERA fd/tt *ce în ce mai neliniştită şi din nou în franceză*): Dar uite, ce naiba, uite, sunt tunuri pe colină! Şi alte mitraliere la stânga! Virează, virează!

ŞOFERUL (*sigur pe el într-un mod foarte german*, *către pasager*): Dacă ne-au lăsat să trecem e pentru că avem dreptul. Voi încetini puţin.

PASAGERUL frazri *puţin sigur pe el*, *în franceză*): Mda. Trebuie doar să fim atenţi.

PASAGERA (*vexată*): E ciudat, totuşi, uitaţi-vă la toţi soldaţii ăia care fug spre dreapta. Şi norii ăia de praf. O fi vântul?

PASAGERUL (*brusc neliniştit*): Cred că sunt mai degrabă vehicule care vin prin deşert. Tancuri, cel mai probabil.

ACELAŞI (*către şofer*): Eşti sigur că suntem pe drumul bun? Busola ta spune că mergem mai degrabă spre nord-est decât spre nord. Direcţia Homs.

ŞOFERUL (*vexat*): Am mers pe drumul ăsta de sute de ori. Dacă nu au asfaltat recent a doua rută, e cel bun.

PASAGERUL (*cu aerul că nu s-a prins*): E adevărat că pare complet nou drumul ăsta.

PASAGERA (*răsucind cuţitul*): Bitumul e prea neted ca să fie adevărat.

ŞOFERUL (*chiar nervos*): Bine, bandă de laşi, o să întorc. Ce feţe

palide!

Bilger sfârşise întorcându-se de două ori furios, în primul rând pentru că greşise drumul şi apoi pentru că fusese oprit de o întreagă armată care făcea manevre – la întoarcerea la *checkpoint*, cele două santinele prăfuite ne-au coborât din drum lanţul greu cu acelaşi aer flegmatic ca şi mai înainte; am avut timp să descifrăm, eu şi Sarah, inscripţia aproape ilizibilă pe lemn, care anunţa „Teren militar – Pericol – Intrarea interzisă”. E straniu când mă gândesc că tancurile şi mitralierele pe care le-am văzut făcând manevre servesc azi luptei împotriva rebelilor, şterg de pe hartă oraşe întregi şi masacrează locuitorii. Ne batem joc atât de des de soldaţii sirieni jerpeliţi, aşezaţi la umbra jeepurilor ex-sovietice în pană la marginea drumului, cu capota deschisă, aşteptând o improbabilă maşină de intervenţie. Ca şi cum această armată nu ar avea pentru noi nicio putere de distrugere, nu ar reprezenta o forţă în luptă; regimul Assad şi tancurile lui ne par jucării de carton, marionete, efigii goale de sens pe pereţii oraşelor şi ai satelor; nu vedem, dincolo de aparenta decădere a armatei şi a conducătorilor săi, realitatea Iricii, a morţii şi a torturii din spatele afişelor, posibilitatea distrugerii şi a violenţei extreme din spatele omniprezenţei soldaţilor, oricât de prost îmbrăcaţi ar fi ei.

Bilger strălucise în ziua aceea: enervat ca un păduche de propria eroare, stătuse bosumflat mare parte din zi şi, odată ajunşi înapoi, aproape de punctul de plecare, la câţiva kilometri de Palmira, unde erau o bifurcaţie pe care o ratasem şi un alt drum, ei bine, în stare mai proastă (ceea ce explica faptul că îl ratasem), care mergea direct spre nord, printre colinele pietroase, insistase să-şi răscumpere greşeala şi să ne arate un loc magic, faimosul Qase al-Heyr, vechi palat omiad, ce data de la sfârşitul secolului al VII-lea, un palat al plăcerilor, un post de vânătoare în care califii din Damasc veneau să vâneze gazele, să asculte muzică şi să bea, să bea cu companionii lor vinul atât de gros, de aromat şi tare, încât trebuiau să-l îndoaie cu apă – poeţii epocii descriau amestecul, povestea Sarah; întâlnirea dintre nectar şi apă era explozivă, ieşeau scântei; în cupă, amestecul era roşu ca ochiul furtunii. Existaseră la Qase al-Heyr, povestea Bilger, minunate fresce cu scene de vânătoare şi de petrecere – de vânătoare şi de petrecere, dar şi de muzică: într-una dintre cele celebre se vede un muzician cu lăută acompaniind o cântăreaţă şi, chiar dacă, evident, frescele fuseseră luate de acolo, ideea de a vedea castelul ne entuziasma nespus. Bineînţeles, nu ştiam că Alois Muşii îl descoperise şi descrisese acest castel prima dată în cursul celei de-a doua expediţii. Pentru a ajunge acolo, trebuia să urmăm micul drum asfaltat care mergea drept spre

nord preţ de douăzeci de kilometri, apoi să virăm la est, pe labirintul de drumuri care se pierdeau în deşert; harta noastră era foarte succintă, dar Bilger se lăuda că avea să găsească castelul în chestiune, unde deja fusese şi care, spunea el, se vedea de departe, ca o fortăreaţă.

Soarele după-amiezii se reflecta alb pe pietriş; ici-colo, în mijlocul monotoniei, apărea de nu ştiu unde o tufă de spini lăţi; din când în când vedeam câte un grup de corturi negre. Partea asta din *badiye* nu era plată, nici pe departe, dar pentru că formele de relief nu erau acoperite de niciun fel de vegetaţie şi nicio umbră, era foarte greu să ne orientăm; un cort văzut o secundă mai devreme dispărea brusc în spatele unei înălţimi invizibile, ca prin magie, ceea ce făcea orientarea şi mai complicată; uneori coboram în depresiuni largi, văi în care s-ar fi putut ascunde cu uşurinţă un întreg regiment de meharişti; vehiculul 4 x4 se hurduca pe pietriș și începea să facă salturi spectaculoase imediat ce Bilger depăşea treizeci la oră; trebuia să ajungă la şaizeci pentru ca, aproape zburând pe pietre, maşina să vibreze mult mai puţin şi pasagerii să nu fie zdruncinaţi ca într-un fotoliu de masaj infernal – dar această viteză cerea o mare concentrare: un dâmb apărut din senin, o groapă sau o piatră mare făceau să zboare caleaşca; atunci craniile ocupanţilor se loveau violent de tavan şi părţile mecanice scârţâiau înfiorător. Bilger se agăţase, deci, cu ambele mâini de volan, cu dinţii strânşi, cu ochii fixaţi pe drum; muşchii antebraţelor crăpau de încordare, tendoanele îi ieşiseră prin piele – îmi aducea aminte de un film de război din copilărie, în care un soldat din Afrika Korps conducea un jeep decapotat undeva în Libia, nu pe nisip, ca de obicei, ci pe pietre ascuţite şi tăioase şi soldatul transpira, cu degetele albite de apăsarea pe volan, ca şi Bilger. Sarah nu părea să-şi dea seama de dificultatea exerciţiului; ne citea în franceză cu voce tare nuvela lui Annemarie Schwarzenbach, *Beni Zainab*, întâlnirea din Palmira cu Marga D'Andurain, despre care se vorbise atât în seara precedentă: noi o întrebam frecvent dacă lectura în asemenea circumstanţe nu-i făcea rău, dar nu, din nefericire, cu excepţia săriturilor cărţii în faţa ochilor din cauza hopurilor, nimic nu părea să o deranjeze. Bilger nu se abţinea de la remarci ironice, bineînţeles în germană: „Bine ai făcut că ai adus un audiobook, e plăcut la drum lung. Aşa îmi îmbunătăţesc franceza". Mi-ar fi plăcut atât de mult să stau lângă ea, pe bancheta din spate; speram, fără să cred prea mult, că în noaptea care urma aveam să împărţim din nou aceeaşi pătură şi că aveam să găsesc curajul de a sări în apă sau, mai degrabă, de a sări la buze – Bilger spunea că aveam să fim fără îndoială obligaţi să campăm la Qase al-Heyr: imposibil să conduci noaptea în deşert, lucru care pica la ţanc.

Dorinţele aveau să mi se îndeplinească, nu exact în sensul dorit de mine, dar aveau să se îndeplinească: aveam să dormim în deşert. Trei ore mai târziu, rulam mai mult sau mai puţin către est, cu o viteză care oscila între cinci şi şaizeci la oră. Cum niciunul dintre noi nu se gândise să noteze numărul de kilometri la bifurcaţie, nu ştiam ce distanţă parcurseserăm; harta nu ne era de niciun ajutor; pe ea nu exista decât un drum est-vest în sector, în timp ce pe teren zecile de drumuri se încrucişau şi se reîncrucişau fără încetare; doar mica busolă din bord a lui Bilger şi soarele ne indicau, mai mult sau mai puţin, nordul.

Bilger începea să se enerveze. Înjura tot ce mişcă, lovea cu pumnii în volan; spunea că era imposibil, deja trebuia să fi găsit autostrada Palmira – Deir ez-Zor, uită-te pe hartă, zbiera el, e imposibil, e absolut imposibil, e ABSOLUT IMPOSIBIL, dar trebuia să cedeze în faţa evidenţei: ne pierduserăm. În fine, nu pierduţi, dar rătăciţi. Cred că-mi amintesc că Sarah a introdus această nuanţă pentru a menaja orgoliul lui Bilger, nuanţă pentru care am trecut prin toate chinurile lumii ca s-o transpună în germană: lucru care-l consolase prea puţin pe Bilger, care continua să protesteze cu jumătate de gură, ca un copil căruia îi rezistă jucăria. Am făcut o pauză lungă ca să urce pe picioare o movilă pietroasă, a cărei vedere panoramică ne-ar fi oferit poate un gust amar – marele drum Deir ez-Zor sau însuşi faimosul castel omiad. Dar ceea ce ne părea a fi un promontoriu avea să se arate a fi mai mult sau mai puţin la acelaşi nivel cu împrejurimile, nu era nimic de văzut, doar maşina noastră se afla puţin mai jos faţă de nivelul general al deşertului. Această pată verde-negru către nord (chiar era nordul?) era un câmp cu grâu de primăvară sau un pătrat de iarbă, iar punctele negre erau corturi. Nu riscăm mare lucru, în afară de faptul că nu vedem Qase al-Heyr azi. După-amiaza era pe sfârşite – soarele începea să coboare în spatele nostru, spre marea disperare a lui Bilger; mă gândeam la Alois Muşii, mare descoperitor de castele omiade, şi misiunile sale de explorare: în 1898, după ce studiase toate documentele occidentale cu privire la regiunea Maan şi relatările călătorilor la universitatea iezuită „Sfântul Iosif din Bayreuth”, plecase călare pe cămilă, plecase în compania câtorva jandarmi „împrumutaţi” de *kaimmakam-ul* din Akaba în deşert, pentru a localiza faimosul castel de agrement Qase Tuba, de care nimeni, cu excepţia beduinilor, nu mai auzise de secole. Ce curaj, ce credinţă sau ce nebunie îl animau pe micul preot catolic din Boemia ca să se arunce astfel în gol, cu arma pe umăr, în mijlocul triburilor nomade, toate mai mult sau mai puţin ostile puterii otomane şi care recurgeau regulat la jaf sau la război? Simţise, şi el, spaima de deşert, această angoasă solitară care-ţi strânge inima

în mijlocul imensităţii, uriaşa violenţă a imensităţii despre care ne imaginăm că ascunde atâtea pericole şi dureri – suferinţe şi pericole ale sufletului şi corpului, amestecate, foamea, setea, sigur, dar şi singurătatea, abandonul, disperarea; era amuzant să mă gândesc, în vârful acelei grămezi de pietre fără importanţă, că verii Muşii, Alois şi Robert trecuseră, fiecare în alt fel, prin experienţa neglijării şi a părăsirii: Robert, în ruinele Vienei imperiale, Alois, la mii de kilometri distanţă, printre nomazi; amândoi exploraseră ruine. Îmi aminteam începutul romanului *Omul fără însuşiri* (chiar e începutul?), momentul în care Ulrich se întâlneşte cu pungaşi înarmaţi cu bâte plumbuite, care-l lasă ca şi mort pe trotuar; e salvat de o tânără foarte frumoasă, care-l ia în trăsura ei şi el perorează ironic, pe drum, despre similitudinile dintre experienţa violenţei şi aceea a misticii: pentru vărul Alois, deşertul era, foarte sigur, mă gândeam eu privind-o pe Sarah chinuindu-se pe grohotişul micii coline, aşa cum Ulrich avea să-şi întâlnească Bona Dea sa sub loviturile de bâtă, deşertul era, foarte sigur, locul iluminării, ca şi al părăsirii, în care Dumnezeu se arăta şi prin absenţa sa, prin contururi, contradicţie pe care Ulrich, în romanul lui Robert Muşii, o arăta cu degetul: „Cele două aripi ale unei mari păsări multicolore şi mute. Pusese accentul pe aripi şi pe pasărea multicoloră şi mută, gând fără sens, dar încărcat cu o enormă senzualitate, graţie căreia viaţa împacă brusc, în corpul ei fără limite, toate contradicţiile rivale; îşi dădu seama că vecina lui nu înţelesese nimic; cu toate acestea, dulcea ninsoare cu care ea umplea caleaşca nu făcuse decât să-l liniştească şi mai mult”. Sarah e această ninsoare în deşert, mă gândeam, în timp ce ea aproape că ajunsese lângă mine, pe înălţimea de unde nu era nimic de văzut.

Cred că aţipesc, adorm lent, cu faţa mângâiată de o briză din deşert, în al 9-lea arondisment al acestei noi Viene pe care niciunul dintre cei doi Muşii nu a cunoscut-o, sub pătura mea, pe perna mea, care sunt un cort de nomad interior, la fel de adânc şi spaţios precum cel care ne-a adăpostit în noaptea aceea, în noaptea petrecută în deşert: asemenea ghizilor lui Alois Muşii, un camion cu benă, săltăreţ s-a oprit brusc lângă noi, crezându-ne în pericol; ocupanţii lui (figuri negricioase şi ridate, înfăşurate în turbane roşii, mustăţi ţepene, ce le tăiau feţele în două) ne explicaseră că, de fapt, castelul pe care-l căutam se găsea şi mai departe spre nord-vest, la trei ore bune de mers şi că nu aveam să ajungem în niciun fel până la el înainte de căderea nopţii: ne invitaseră să dormim sub cortul lor negru, în cea mai pură tradiţie beduină. Nu eram singurii invitaţi: în „salon” era deja instalat un straniu vânzător, negustor ambulant din deşert, care vindea, din imenşi saci de nailon,

gri, ca nişte utere nemăsurate, sute de obiecte din plastic turnat, vase de gătit, site, găleţi, pantofi de step, jucării pentru copii, sau din tinichea, seturi de ceai, cafetiere, farfurii, capace: giganticele lui bagaje din faţa cortului semănau cu două mari larve unduitoare sau cu boabele degenerate ale unei plante infernale. Vânzătorul era originar din nordul Siriei şi nu avea un vehicul personal: parcurgea deşertul cu ajutorul tractoarelor şi al camioanelor nomazilor, din cort în cort, până ce va fi vândut tot, apoi se întorcea la Alep, ca să-şi refacă stocurile în labirintul bazarurilor. Îşi relua turneul, odată bagajul refăcut, cobora Eufratul cu autobuzul, apoi parcurgea tot teritoriul cuprins între fluviu, Palmira şi frontiera irakiană, profita (abuzând, ar fi gândit un occidental) de ospitalitatea nomazilor, care erau atât clienţii, cât şi gazdele lui. Acest T.E. Lawrence al caserolei sigur era şi puţin spion şi informa autorităţile despre faptele şi gesturile acestor triburi care întreţineau legături strânse cu Irakul, Iordania, Arabia Saudită şi chiar Kuweitul: am aflat cu mare surprindere că eram în casa (aşa i se spune în arabă cortului) clanului mutayrilor, faimosul t rib războinic, care se alia cu Ibn Saud la începutul anilor 1920 şi-l ajuta să acceadă la putere, înainte de a se răscula împotriva lui. Tribul soţului-paşaport al Margăi. Mahomed Asad, Evreul din Arabia, povesteşte cum a participat el însuşi la o operaţiune de spionaj în Kuweit, angajat de Ibn Saud, împotriva mutayrilor lui Faysal al-Dawish. Aceşti mari războinici păreau (cel puţin în versiunea lor siriană) mai pacifişti: erau crescători de oi şi capre, aveau un camion şi câteva găini. Din pudoare, Sarah îşi strânsese părul aşa cum putuse în maşină, în timp ce urmam camionul beduinilor până la cortul lor: soarele arzător, când a coborât din maşină, i-a scăldat părul într-o minge de foc, până când a intrat sub umbra deasă a pânzei negre; nici gând de a doua noapte sub stele, singur cu Sarah, ce ghinion, mă gândeam, ce nenorocit de ghinion să nu reuşim să ajungem pe platoul ăla izolat. Interiorul casei din piele era întunecat şi primitor; un perete din stuf întreţesut cu stofe roşii şi verzi împărţea cortul în două, o parte pentru bărbaţi, una pentru femei. Capul acestei locuinţe, patriarhul, era un bărbat foarte bătrân, ale cărui proteze străluceau aurii când zâmbea, vorbăreţ ca o gaiţă: ştia trei cuvinte în franceză, cuvinte pe care le învăţase în armata Levantului, în care servise în timpul mandatului francez în Siria: „Drepţi! Culcat! Marş!”, ordine pe care le striga două câte două cu o bucurie intensă, „drepţiculcat! culcatmarş!”, bucuros nu doar pentru simpla plăcere a reminiscenţei, ci şi de prezenţa unui auditoriu francez, obligat să guste aceste ordine marţiale – araba noastră era prea limitată (mai ales a lui Bilger, restrânsă la „săpaţi, lopată, târnăcop”, o altă versiune pentru „drepţiculcatmarş”)

pentru a înţelege multele poveşti ale acestui şef de clan octogenar, dar Sarah reuşea, prin empatie, dar şi datorită cunoştinţelor ei lingvistice, să urmărească istoriile bătrânului şi, mai mult sau mai puţin, să ne traducă sensul general atunci când ne scăpa. Bineînţeles, prima întrebare pe care i-a pus-o Sarah acestui Matusalem local a fost despre Marga d'Andurain, contesa din Palmira – a cunoscut-o? Şeicul a clătinat din cap, scărpinându-se în barbă, nu, auzise vorbindu-se despre ea, despre această *comta* palmireeană, dar nimic mai mult – niciun contact cu legenda, Sarah trebuie să fi fost dezamăgită. Beam un decoct de scoarţă de scorţişoară, dulce şi parfumat, aşezaţi pe vine pe covoarele de lână întinse direct pe pământ; un câine lătrase aproape de noi, paznicul turmei, cel care proteja animalele de şacali şi hiene: poveştile cu hiene pe care ni le spuneau bunicul, fiii săi şi vânzătorul ambulant ne făceau să ni se zburlească părul în cap. Sarah era în extaz, imediat revenindu-şi din dezamăgirea de a nu-l fi întâlnit pe unul dintre ultimii martori ai domniei Margăi d'Andurain, otrăvitoarea din deşert; se întorcea des spre mine cu un surâs complice şi ştiam că în aceste povestiri magice regăsea poveştile cu vampiri şi alte animale fantastice pe care le studiase: hiena, animal pe cale de dispariţie în acele locuri, strângea în jurul ei legende extraordinare. Bătrânul şeic era un povestitor minunat, un mare actor; cu un gest larg al mâinii, îi făcea să tacă pe fiii săi ori pe vânzător pentru a avea plăcerea de a povesti el însuşi o istorie pe care o ştia – hiena, spunea el, îi hipnotizează pe bărbaţii care au ghinionul să-i întâlnească privirea; atunci ei sunt obligaţi să o urmeze prin deşert până la grota ei, unde-i torturează şi sfârşeşte prin a-i devora. Îi urmăreşte în vise pe cei ce reuşesc să-i scape; contactul cu ea dă naştere unor băşici oribile – nu e de mirare că bietele animale au fost masacrate, mă gândeam. Cât despre şacal, era josnic şi inofensiv; ţipătul lui lung sfâşia noaptea – mie scâncetele astea mi se păreau deosebit de sinistre, dar nu aveau nimic de-a face, susţineau beduinii, cu atrocele strigăt al hienei, care avea puterea de a te face stană de piatră, de a te îngheţa de frică: toţi cei care auziseră acest lătrat răguşit şi-l aminteau toată viaţa.

După asemenea consideraţii asupra zoologiei supranaturale, aveam să încercăm, Sarah şi cu mine (ca Alois Muşii, îmi imaginam, cu nomazii lui), să obţinem informaţii despre siturile arheologice din împrejurimi, temple, castele, oraşe uitate, pe care numai beduinii le puteau cunoaşte – demersul îl enerva pe regele Bilger, convins că generaţii întregi de orientalişti „epuizaseră deşertul"; oameni ca Grabar, Ettinghausen sau Hillenbrand se ocupaseră ani întregi cu descrierea ruinelor islamice, în timp ce confraţii lor specialişti în Antichitate

descopereau forturile şi satele romane sau bizantine: nu a rămas nimic de descoperit, credea el – efectiv, gazdele noastre aveau să ne vorbească despre Qase al-Heyr şi Rasafe, nu fără a adăuga poveşti despre comori ascunse care-l amuzau puţin pe Bilger, încă uşor jenat de eroarea lui de orientare. Îmi explica în germană că autohtonii observau săpăturile arheologilor şi săpau şi ei după ce aceştia se săturau: aceşti corbi ai arheologiei erau dăunători bine-cunoscuţi ai şantierelor ale căror fronturi sfârşeau, exagera Bilger, pline de gropi şi movile, ca şi cum ar fi fost bântuite de cârtiţe uriaşe.

Femeile, în rochiile lor negre şi sobre, pline de broderii, au adus cina; pâine rotundă, nedospită, miere, cimbru sălbatic, uscat, amestecat cu iederă şi susan, brânză, lapte, iaurt – de n-ar fi fost teribilul gust de ars, brânza ar fi putut fi confundată cu un săpun uscat şi sărat. Toate lactatele aveau, de altfel, acest gust de ars, care pentru mine a rămas gustul deşertului, tărâmul laptelui, al mierii şi al incendiului. Bătrânul mânca puţin şi insista mult să mai luăm din una-alta; Sarah se lansase într-o conversaţie cu una dintre femei, una dintre cele mai tinere, mi se părea – dintr-o pudoare poate exagerată, încercam să le privesc cât mai puţin. Vorbeam tot despre mistere şi descoperiri. Colportorul s-a ridicat şi a ieşit, fără îndoială pentru a-şi satisface o nevoie naturală (realizam că, spre deosebire de campingurile din Salzkammergut, acest cort nu avea instalaţii sanitare în apropiere: Maman nu ar fi apreciat asta deloc; de asemenea, m-ar fi pus în gardă cu privire la hrană, chiar dacă puternica aromă încinsă părea să arate că laptele fusese fiert), iar şeicul avea să profite de absenţa lui (ceea ce confirma că vânzătorul era suspectat de a fi informator) pentru a ne destăinui în şoaptă că existau, de fapt, ruine uitate şi misterioase departe, spre sud-est, la frontiera dintre deşert şi muntele de bazalt care separă *badiye* de câmpia Hauran, un oraş întreg, spunea bătrânul, acoperit cu oseminte; înţelesesem cu foarte mare dificultate acest cuvânt, *os*, *oseminte*, şi trebuise s-o întreb pe Sarah ce înseamnă *adhmi* După şeic, era vorba despre ruinele unuia dintre oraşele distruse de mânia lui Dumnezeu, aşa cum stătea scris în Coran – vorbea despre asta cu frică, spunea că locul era blestemat şi că niciodată, dar niciodată în veci beduinii nu poposeau în apropierea lui; se mulţumeau să privească munţii de oseminte şi de rămăşiţe, să-şi adune gândurile şi să treacă mai departe. Bilger dădea ochii peste cap, ridicându-i spre ceruri cu un aer exasperat şi complet lipsit de respect pentru gazda noastră: e uşor de găsit oraşul ăsta, râdea el, Biblia zice că e suficient să faci dreapta la răspântia cu femeia pietrificată. Eu încercam să aflu mai multe, era vorba de oase de animale? Un cimitir de cămile, poate? O erupţie

vulcanică? întrebările mele-l făceau să râdă pe bătrân, nu, dromaderii nu se ascund să moară într-un loc secret, crapă acolo unde sunt, se întind şi mor ca toată lumea. Bilger mă asigura că vulcanii erau stinşi în Siria de zeci de mii de ani, ceea ce făcea ca teza erupţiei să fie foarte puţin probabilă; toată acele lucruri îi păreau parcă prostii izvorâte din minţile superstiţioase ale autohtonilor. Eu îmi imaginam, pe pantele unui crater de bazalt din lună, rămăşiţele unei fortăreţe antice şi ale unui oraş dispărut, acoperite de osemintele locuitorilor lor, morţi în Dumnezeu ştie ce catastrofă – viziune de coşmar, neagră, selenară. Vânzătorul s-a întors în cort, am ieşit eu; era noapte; frigul părea să urce din pietre direct către cer, îngheţând stelele. M-am îndepărtat de cort ca să urinez, câinele m-a însoţit o clipă, apoi m-a abandonat şi a plecat să adulmece mai departe în întuneric. Deasupra mea, lucru pe care nu-l văzusem cu o zi înainte sus, pe cer, înspre vest, către Palestina şi Mediterană, strălucea, subită revelaţie, o cometă cu o coadă lungă de praf lucios.

ORA 2:20

Stau întins, cu Sarah goală lângă mine; cozile ei lungi formează un pârâu, încetinit de bolovanii vertebrelor. Sunt chinuit de remuşcări; o privesc şi sunt copleşit de remuşcări. Vaporul ne duce la Beirut: ultima călătorie a navei Lloyd din Austria, Trieste-Alexandria-Jaffa-Beirut. Simt cumva că Sarah nu se va trezi până mâine, când ajungem la Beirut, unde Nadim ne aşteaptă pentru nuntă. Cu atât mai bine. Îi cercetez în detaliu corpul zvelt, musculos, aproape slab; nu clinteşte când mă joc un moment cu sexul ei, doarme profund. Ştiu că nu ar trebui să fiu acolo. Culpabilitatea mă sufocă. Prin hublou, văd marea etalându-şi infinitul verzui, hibernal, striat cu spumă pe coama valurilor; părăsesc cabina, culoarele lungi sunt îmbrăcate în stofă roşie, luminate cu aplice din bronz, bântui prin căldura umedă a vaporului, e enervant să mă pierd aşa pe coridoare claustrofobice, când oricum sunt în întârziere; pe uşile cabinelor sunt plăci ovale, care indică numele ocupanţilor, datele naşterii şi morţii – ezit să bat la a lui Kathleen Ferrier, apoi la a lui Lou Andreas-Salome, dar nu îndrăznesc să le deranjez, mi-e prea ruşine pentru că m-am pierdut, ruşine pentru că sunt obligat să urinez pe culoar într-un magnific suport pentru umbrele, înainte ca hostessa (rochie de seară transparentă, îi privesc îndelung lenjeria) să mă ia de braţ, „Franz, vă aşteaptă sus, veniţi, vom trece prin culise. Stefan Zweig e furios, vrea să vă dezonoreze, să vă provoace la duel; ştie că nu veţi avea curajul să-l înfruntaţi şi că veţi fi exclus din *Burschenschaft*”.

Încerc să o sărut pe gură, nu se opune, limba ei e dulce şi umedă, îi

bag o mână sub rochie, mână pe care ea o dă la o parte cu afecţiune, murmurând: *nein*, *nein*, *nein*, *Liebchen*, sunt vexat, dar înţeleg. Sunt o mulţime de oameni în foaier în jurul nostru, dr Kraus e un triumf, aplaudăm din toate puterile finalul la *Geistervariationen* de Schumann. Încerc să profit de ocazie pentru a ridica din nou rochia hostesei, ea mă respinge cu aceeaşi tandreţe. Mă tem că abia acum încep lucrurile serioase. Colonelul face conversaţie cu dr Kraus; îmi explică faptul că acesta nu suportă că soţia lui cântă mai bine decât el la pian şi sunt de acord. Lili Kraus e o pianistă extraordinară, n-am nimic cu dumneavoastră, dragă doctore. Vărs paharul cu lapte pe uniforma de gală a colonelului, stindardele-s ridicate, din fericire laptele nu atinge uniformele, spre deosebire de rochiile de seară, de exemplu hostessa e nevoită să şi-o scoată pe a ei: o cocoloşește înainte de a o ascunde într-un dulap.

— Ce se va alege de noi? Ţara asta e aşa de mică şi de veche, colonele, că nu ajută la nimic s-o apărăm. Mai bine o schimbăm.

— Exact asta e soluţia la problema siriană, spune el.

Afară, războiul vuieşte; nu se poate ieşi, va trebui să rămânem închişi sub această scară.

— Nu aici ţi-ai ascuns rochia de mireasă? Cea pe care am pătat-o fără să vreau?

Să rămânem calmi, să rămânem calmi. Suntem strâns îmbrăţişaţi în întuneric, dar ştiu că hostessa nu e interesată de mine, ştiu că nu are ochi decât pentru Sarah. Trebuie să fac ceva, dar ce? Marea Irlandei e dezlănţuită, sigur nu veţi ajunge înainte de două sau trei zile. Două sau trei zile! Domnule Ritter, spune Klaus blând, cred că putem schimba boala, acum. E timpul, aveţi dreptate. E timpul. Franz, priviţi cum se mângâie această tânără! Băgaţi-vă faţa între picioarele ei, asta vă va schimba!

Kraus continuă să-şi debiteze absurdităţile, mi-e frig, trebuie cu orice preţ să-mi regăsesc cabina şi pe Sarah adormită, o abandonez pe hostessă şi masturbarea ei cu inima sfâşiată. Curând va fi rândul dumneavoastră, domnule Ritter. Curând va fi rândul dumneavoastră. Marea e pur şi simplu nebună azi. Cântaţi-ne, deci, ceva, să treacă timpul! Lăuta nu e a mea, dar aş putea improviza o melodie. Ce mod preferaţi? *Nahawand*? *Hedjazi*? *Hedjazi*! *Vite* ceva cu totul potrivit ocaziei. Hai, dragă Franz, cântaţi-ne valsul dumneavoastră, vi-l amintiţi? O, da, *Valsul mortului*, sigur că-mi amintesc, *fa*, *fa-la*, *fa-la-şi*, *şi*, *şi*. Mâinile mele aleargă pe gâtul oudului cu sunet de vioară. Barul acelui vapor, foaierul operei e deschis deasupra mării şi picăturile-i stropesc pe muzicieni şi instrumentele lor. Imposibil de cântat în aceste

condiţii, dragă publicule. Ce dezamăgire! Şi noi, care ne doream atât de mult să ascultăm *Valsul mortului*! *Den TodeswalzerDAE* îndreptăm direct către naufragiu, bucuraţi-vă! Mă bucur, dragă publicule, dragi prieteni. Dragi prieteni, dr Zweig va ţine o alocuţiune (iar bătrânul Zweig şi faţa lui lungă, ce plictis!). Părăsesc scena cu tot cu lăuta mea şi-i las locul, pe scaun e o mare baltă de apă. Zweig mă ceartă, mă ciufuleşte şi-mi zice să mă duc să mă aşez. Doamnelor, domnilor, ţipă el, e război! Montjoie! Saint-Dénis! E război! Să ne bucurăm!

Toţi aplaudă, militarii, marinarii, femeile, cei doi Kraus şi chiar Sarah, sunt foarte surprins că e aici, mă grăbesc spre ea, te-ai trezit? Te-ai trezit? Ascund lăuta la spate, să nu vadă că am furat-o de la Nadim – am furat-o? Ştiu că sunt căutat de poliţie pentru înfricoşătoarea crimă pe care am comis-o ieri. Ajungem imediat? E război, spun eu. Toţi se bucură, vor muri în luptă. Viena va deveni noua capitală a Siriei. Pe Graben se va vorbi arabă.

Mai ales să nu afle Sarah, din cauza crimei şi a cadavrului. Doctore Kraus! Doctore Kraus! Irisurile dumneavoastră au crescut şi mai mult, pe cadavrele noastre! Ce primăvară oribilă, cu ploaia asta interminabilă, n-ai zice că suntem în Orient. Totul putrezeşte. Totul se dezmembrează. Oasele se descompun încontinuu. Vom avea o recoltă bună anul ăsta, vinul morţilor va curge din abundenţă. Şşşt, şoptește Sarah, nu vorbi de vinul morţilor, e un secret. Un filtru? Poate. De dragoste sau de moarte? Vei vedea.

Un marinar cântă în depărtare, „către est merge vaporul, rece suflă vântul peste ţara noastră, copilul meu din Irlanda, către ce se-ndreaptă viaţa ta?”

Ceea ce o face să râdă pe Sarah. Seamănă cu Molly Bloom, mă gândesc eu, cea care-şi împinge căruţul pe străzile strâmte pentru a vinde cochilii. Doamne ce mare e marea!

Câţi copii vom avea, dr Kraus?

Câţi?

Ar fi de neconceput să mă dedau unor asemenea previziuni, sunt un medic serios, domnule Ritter. Nu împărţiţi seringa, vă veţi îmbolnăvi unul pe altul.

Franz, ai vene frumoase, ştiai?

Domnule Ritter, vă voi fi prevenit.

Franz, ai vene foarte frumoase, repetă Sarah.

Sudoare, sudoare, sudoare.

Oroare. Ce oroare, Doamne! Lumina e încă aprinsă, nu am mişcat mâna de pe întrerupător. Imaginea asta cu Sarah cu seringa în mână, bine că m-am trezit înaintea ireparabilului, Sarah injectându-mi un

lichid greţos, *vinul morţii* ei sub privirea vicioasă a doctorului Kraus, ce atrocitate, să spui că unora le place să viseze. Să respirăm, să respirăm. Foarte penibilă senzaţia asta de sufocare, ca şi cum m-aş îneca în somn. Din fericire nu-mi aduc aminte decât ultimele secunde din visele mele, se şterg imediat din memorie, din fericire. Scap de culpabilitatea inconştientului, de sălbăticia dorinţei. Câteodată, în vis mă încearcă un sentiment ciudat. Cred că am comis o crimă atroce care va fi descoperită. Vinul morţilor. Articolul lui Sarah mă obsedează, ce idee să-mi trimită textul tocmai de la Sarawak, mie, care sunt atât de fragil şi bolnav în acest moment. Îmi dau seama cât îmi lipseşte. Cât de tare am ratat-o. Cât e şi ea de fragilă şi bolnavă, poate, în jungla ei verde, cu foştii tăietori de capete, hoţi de cadavre. Ce călătorie! Iată o muncă pentru şarlatanul din Berggasse, vecinul doamnei Kafka. În cele din urmă, ajungem întotdeauna la acelaşi lucru. Cred că-mi amintesc că Jung, primul orientalist inconştient, descoperise că una dintre pacientele sale visa *Cartea tibetană a morţilor*, despre care nu auzise vorbindu-se niciodată, lucru care-l pune pe gânduri pe discipol şi-l lansează pe pista inconştientului colectiv şi a arhetipurilor. Eu visez nu *Cartea tibetană* sau *egipteană a morţilor*, ci ascunzişurile din creierul lui Sarah. Tristan şi Isolda. Filtrele iubirii şi ale morţii. Dik al-Jinn Nebunul. Bătrânul poet din Homs, nebun de gelozie, pe punctul de a o ucide pe cea pe care-o iubeşte. Dar asta nu înseamnă nimic, spunea Sarah, Dik al-Jinn era atât de pasionat, distrus de durerea de a-şi fi distrus obiectul pasiunii, încât din cenuşa cadavrului iubitei, amestecată cu argilă, avea să modeleze o cupă, o cupă mortală, magică şi mortală, din care bea vin, primul Vin al morţii, care-i inspira sublime poeme de dragoste. Bea din corpul iubitei, îi bea corpul şi această nebunie dionisiacă devenea apolinică prin jocul versurilor sale, al metricii clasate şi reglate, în care se regăsea energia pasiunii sale necrofage pentru cea pe care o ucisese din gelozie, cedând zvonurilor şi urii: „Te-am oferit nudităţii celei mai complete”, cânta el, „ţi-am amestecat faţa cu pământul şi, dac-aş fi suportat să te văd murind, chiar ţi-aş fi lăsat chipul mort pradă soarelui”.

Înţelegem că se îneacă în alcool acest poet din Homs care avea să trăiască aproape şaizeci de ani, oare se îmbăta cu cupa lui mortală şi în amurgul vieţii sale, e posibil, e probabil. De ce se interesează Sarah de aceste atrocităţi, de necrofagie, magie neagră, pasiuni devoratoare? O revăd în Muzeul Crimei din Viena, umblând fără ţintă şi cu surâsul pe buze prin peştera din Leopoldstadt, în mijlocul craniilor găurite de gloanţe şi al bâtelor asasinilor de tot felul, politici, jefuitori, îndrăgostiţi, până la sordidul punct culminant al expoziţiei, un vechi coş din răchită

prăfuită, în care se afla, la începutul secolului XX, un corp de femeie cu braţele şi picioarele tăiate, o femeie-trunchi cu care nu avem fotografii din epocă, goală şi mutilată, cu pubisul la fel de negru ca umerii şi coapsele de care atârnaseră membrele absente. Puţin mai încolo era şi o femeie eviscerată, violată înainte sau după eviscerare. „Sunteţi amuzanţi voi, austriecii", spune Sarah, „puteţi expune imagini cu femei torturate până la moarte, dar cenzuraţi singura reprezentare a plăcerii din acest muzeu". Era vorba despre o pictură, în partea de muzeu consacrată bordelurilor vieneze, pictură care prezenta, într-un decor oriental, o odaliscă ce se mângâia cu picioarele desfăcute; un cenzor contemporan pusese un mare pătrat negru pe mâna şi părţile ei intime. Legenda spunea sobru: „Tablou decorativ, provenit dintr-o casă închisă". Evident, mi-era ruşine să comentez cu Sarah o asemenea imagine; am întors privirea roşind, lucru pe care l-a luat drept o mărturisire: recunoaşterea perversităţii vieneze – femeile torturate în peşteri, erotismul cenzurat şi castitatea cea mai prefăcută afară.

Mă întreb de ce mă gândesc la asta acum, un traseu oniric poate, o coadă de cometă, o reminiscenţă senzuală ce contaminează memoria cu puterea dorinţei, ar trebui să accept că noaptea e moartă, ar trebui să mă ridic şi să mă apuc de altceva, să corectez articolul despre Glück sau să-mi recitesc articolul despre *Maruf cizmarul din Cairo*, opera derivată din o *mie şi una de nopţi*, în traducerea lui Charles Mardrus; mi-ar plăcea mult să i-l trimit lui Sarah, ar fi răspunsul meu la opusul ei despre Vinul morţilor în misteriosul Sarawak. Aş putea să-i trimit un mail, dar ştiu că, dacă-i scriu, voi petrece următoarele câteva zile agăţat de calculator ca un idiot şi aşteptând răspunsul. În cele din urmă era bine la Muzeul Crimei, ea cel puţin era acolo, m-aş fi dus chiar şi la Muzeul Pompelor Funebre sau la Narrenturm ca să văd încă o dată, în Turnul Nebunilor, oribile anomalii genetice şi patologii terifiante, dacă ea şi-ar fi dorit să meargă.

Nu mai e mare lucru de scris din acest articol despre *Maruf cizmarul din Cairo*, doar un nu ştiu ce, uite, aş putea să-i cer direct un *sfat* lui Sarah, nu doar să i-l expediez, ar fi o manevră foarte inteligentă pentru a intra în contact cu ea, în loc să-i spun pur şi simplu mi-e dor de tine sau să-i amintesc subtil femeia nudă din Muzeul Crimei (ţi-aminteşti, dragă Sarah, emoţia ce mă cuprinse când contemplam împreună o imagine pornografică într-o-nsângerată peşteră?), şi ea a studiat opera doctorului Mardrus şi, mai ales, pe cea a soţiei sale, Lucie, personaj de prim rang din colecţia ei de femei orientaliste, împreună cu Lou Andreas-Salomé şi Jane Dieulafoy. Mardrus, caucazianul literelor, al cărui bunic luptase împotriva ruşilor în armata imamului Shamil, iată un

bărbat pe care mi-ar fi plăcut să-l cunosc, Mardrus, în acest Paris atât de monden al anilor 1890; l-a frecventat pe Mallarmé, apoi pe Apollinaire; imediat ce debarcă de pe pachebotul Mesageriei Marine, unde servea pe post de medic, devine, graţie şarmului şi erudiţiei, favoritul saloanelor pariziene – de asta aş avea nevoie pentru a-mi redacta marea operă, de un sejur de câţiva ani într-o cabină de vapor, între Marsilia şi Saigon. Mardrus traduce pe mare miile de foi ale celor o *mie şi una de nopţi*; a crescut la Cairo, studiază medicina la Beirut, arabă e, ca să zic aşa, limba lui maternă, iată marele avantaj pe care-l are asupra noastră, orientaliştii non-orientali, câştigul timpului necesar învăţării limbii. Redescoperirea *Nopţilor* în traducerea lui Mardrus provoacă un val de adaptări, imitaţii şi prelungiri ale capodoperei, aşa cum aveau să facă peste cincizeci de ani *Orientalele* lui Hugo, poemele lui Riickert sau *Divanul* lui Goethe. De astă dată se pare că Orientul însuşi îşi insuflă în mod direct forţa, erotismul, puterea exotică în arta trecerii dintre secole; sunt iubite senzualitatea, violenţa, plăcerea, aventurile, monştrii şi geniile, sunt copiate, comentate, multiplicate; se crede că se poate vedea, în fine, fără intermediar, adevărata faţă a Orientului etern şi misterios: dar e Orientul lui Mardrus, tot o reflecţie, tot un Tiers-Orient; în cele din urmă, e Orientul lui Mallarmé şi al *Revue Blanche*, erotismul lui Pierre Louÿs, o reprezentare, o interpretare. Ca în o *mie şi una de nopţi* de Joseph Roth sau în *Şeherezada* lui Hofmannstahl, motivele *nopţilor* sunt utilizate pentru a sugera, pentru a crea o tensiune într-un context european; dorinţa şahului, în romanul lui Roth, de a se culca cu contesa W. Declanşează o intrigă de altfel venească, aşa cum baletele din *Şeherezada* lui Rimski sau dansurile lui Mata Hari servesc la emoţionarea burghezului parizian: în cele din urmă, e prea puţin important raportul lor cu un aşa-zis Orient *real*. Noi înşine, în deşert, sub cortul beduinilor, deşi faţă în faţă cu realitatea cea mai tangibilă a vieţii nomade, ne lăsam pradă propriilor reprezentări care parazitau, prin aşteptările lor, posibilitatea experienţei acelei vieţi care nu era a noastră; sărăcia acelor femei şi a acelor bărbaţi ne părea plină de poezia străbunilor, sărăcia lor ne-o amintea pe cea a ermiţilor şi a iluminaţilor, superstiţiile lor ne făceau să călătorim în timp, exotismul condiţiei lor ne împiedica să înţelegem, desigur, viziunea lor asupra existenţei, la fel cum ei ne vedeau, cu femeia noastră cu părul descoperit, cu vehiculul 4 x4 şi cu araba noastră rudimentară, ca pe nişte idioţi originali, ai căror bani poate îi invidiau, poate şi maşina, dar cu siguranţă nu le invidiau cunoştinţele sau inteligenţa, nici măcar tehnica: bătrânul şeic ne povestise că ultimii occidentali pe care-i avusese oaspeţi, europeni fără îndoială, veniseră cu rulota şi uruitul

generatorului lor (folosit pentru frigider, probabil) nu-l lăsaseră să doarmă toată noaptea. Doar vânzătorul, mă gândeam eu, urinând sub cometa Halley şi scrutând împrejurimile pentru a mă convinge că acel câine nu se apuca să mă muşte de bijuterii, împarte la propriu viaţa cu cei din trib, căci el participă la ea; opt luni pe an renunţă la tot, pentru a-şi plasa fleacurile. Noi, ceilalţi, rămânem călători, închişi în sine, suspecţi, cine ştie, de vreo transformare în contact cu realitatea, dar sigur nu de a înţelege experienţa profundă. Suntem spioni, avem tipul de contact rapid şi invizibil al spionilor. Chateaubriand, când inventează literatura de călătorie cu scrierea lui *Călătorie de la Paris la Ierusalim*, în 1811, cu mult timp înainte de Stendhal şi de *Memoriile unui turist*, mai mult sau mai puţin în momentul apariţiei lucrării

Călătorie în Italia de Goethe, Chateaubriand spionează în interesul artei; cu siguranţă nu mai e exploratorul care spionează pentru ştiinţă sau pentru armată; spionează în principal pentru literatură. Arta îşi are spionii ei, la fel cum istoria sau ştiinţele naturii şi-i au pe ai lor. Arheologia e o formă de spionaj, botanica, poezia chiar; etnomuzicologii sunt spionii muzicii. Spionii sunt călători, călătorii sunt spioni. „Nu te încrede în poveştile călătorilor", spune Saadi în *Golestân*. Ei nu văd nimic. Cred că văd, dar privesc doar reflexii. Suntem prizonierii imaginilor şi ai reprezentărilor, ar spune Sarah, şi doar aceia care, ca ea sau ca vânzătorul, aleg să se despartă de viaţa lor (dacă un asemenea lucru e cu adevărat posibil) pot ajunge la Celălalt. Îmi amintesc zgomotul urinei mele căzând pe pietre în liniştea ameţitoare a deşertului; îmi amintesc micile mele gânduri, lipsite de importanţă în raport cu infinitul oamenilor; nu eram conştient de furnicile şi păianjenii pe care-i înecam în urină. Suntem condamnaţi, cum spune Montaigne în ultimul său *Eseu*, să gândim aşa cum urinăm, în drum, repede şi pe furiş, ca spionii. Doar dragostea, mă gândeam eu întorcându-mă în cort, tremurând de frig şi de dorinţa amintirii nopţii trecute, ne deschide către celălalt; dragostea ca renunţare, ca fuziune – nimic uimitor în faptul că aceste două concepte absolute, deşertul şi dragostea, s-au reunit pentru a da unul dintre cele mai importante monumente ale literaturii universale, nebunia lui Majnun, care-şi striga pasiunea pentru Layla în faţa pietrelor şi a viperelor cu corn, Layla, pe care o iubea, în jurul anului 750, într-un cort asemănător cu acesta. Peretele din piele de capră era închis; lumina lămpii cu gaz se strecura printr-o uşă mică, trebuia să te apleci ca să intri. Bilger era pe jumătate întins pe o saltea de lână, cu un pahar cu infuzie de scorţişoară în mână; Sarah dispăruse. Fusese invitată să treacă pe partea femeilor, în a doua cameră a cortului, în timp ce eu şi Bilger ne odihneam alături de

bărbaţi. Aveam în minte un culcuş acoperit cu o plapumă care mirosea bine, a foc de lemne şi resturi animale. Bătrânul se întinsese, vânzătorul se înfăşurase într-o mare pelerină neagră, o poziţie de profet. Sunt în deşert, ca şi Qays Nebunul după Layla, atât de îndrăgostit, încât a renunţat la viaţa lui pentru a trăi cu gazelele în mijlocul stepei. Şi mie mi-a fost luată Sarah, am fost privat de a doua mea noapte lipit de ea, castă noapte de iubire pură, şi aş fi putut urla la lună sau la cometă versuri disperate ce cântau frumuseţea iubitei mele, pe care convenţiile sociale mi-o smulgeau din braţe. Mă gândeam la lungile drumuri ale lui Qays Majnun prin deşert, cel care plângea de disperare pe urmele campamentului familiei Laylei, şi mă scărpinam cu furie, convins că lâna sau bumbacul saltelei mele sunt pline de purici sau alte gângănii furioase, gata să-mi devoreze picioarele.

Ascultam sforăitul în surdină al lui Bilger: afară un cablu sau un stâlp zdrăngănea mişcat de vânt – în cele din urmă, am adormit. M-a trezit o lună rotundă şi foarte apropiată de sol, puţin înaintea răsăritului, am deschis uşa cortului spre imensitatea albăstrie: umbra unei femei ridica pânza şi parfumul deşertului (pământ uscat, cenuşă, animale) se rotea în jurul meu în zgomotele încă discrete ale păsărilor care ciuguleau, oribili monştri invizibili în întuneric, firimiturile de pâine ale cinei noastre sau insectele nocturne, atrase de căldura noastră – apoi aurora şi-a trecut degetele roz peste brumă, răsturnând luna, şi totul a părut să se anime dintr-odată: cocoşul a cântat, bătrânul şeic a alungat galinaceele prea aventuroase cu un colţ de pătură, vânzătorul s-a trezit, şi-a tras peste umeri mantoul cu care se învelise seara şi a ieşit – doar Bilger mai dormea; am aruncat un ochi la ceas, era cinci dimineaţa. M-am ridicat şi eu; femeile îşi făceau de lucru în faţa cortului, mi-au făcut mici semne cu mâinile. Vânzătorul se spăla parcimonios, se ajuta cu un ulcior din plastic albastru: unul dintre obiectele pe care le vindea, mi-am imaginat. Cu excepţia uşoarelor pete de roşeaţă pe cer, către est, noaptea era încă adâncă şi îngheţată; câinele încă dormea ghemuit lângă zidul exterior. Mă întrebam dacă aveam să o văd şi pe Sarah ieşind, poate dormea, ca şi câinele, ca Bilger. Am rămas acolo să privesc deschiderea cerului, în minte aveam oratoriul lui Felicien David, primul care a pus pe muzică simplitatea terifiantă a deşertului.

Dacă ar fi deja ora 5: 00, aş putea să mă ridic, epuizat ca în fiecare dimineaţă, învins de noapte; imposibil să scap de aceste amintiri cu Sarah, mă întreb dacă e mai bine să le alung sau să mă abandonez cu totul dorinţei şi amintirii. Sunt paralizat în patul meu, de când oare privesc fix biblioteca, nemişcat, cu mintea în altă parte, cu mâna încă

pe întrerupător, un copil ce-şi strânge jucăria-n braţe? Cât e ceasul? Trezirea e bastonul insomniacului, ar trebui să-mi cumpăr un deşteptător-moschee ca acelea ale lui Bilger din Damasc, moscheea din Medina sau din Ierusalim, din plastic aurit şi cu o mică busolă încorporată pentru direcţia rugăciunii – iată superioritatea musulmanului asupra creştinului: în Germania îţi sunt impuse Evangheliile în colţul noptierei noaptea, în hotelurile musulmane se lipeşte o mică busolă de tăblia patului sau se desenează pe birou o roză a vânturilor ce marchează direcţia Meca, busolă şi roză a vânturilor ce-i pot ajuta pe unii să localizeze Peninsula Arabică, dar şi, dacă inima o cere, Roma, Viena sau Moscova: nu te pierzi niciodată prin locurile astea. Am văzut chiar şi covoare de rugăciune cu o mică busolă ţesută în material, covoare pe care voiai imediat să le furi, fiindcă erau deja pregătite pentru călătoria prin aer: o grădină în nori dotată, ca pe covorul lui Solomon din legenda evreiască, cu un adăpost pentru porumbei care să apere de soare – ar fi multe de scris despre covorul zburător, despre aceste ilustraţii menite să suscite reveria, despre prinţii şi prinţesele aşezaţi pe jos în costume somptuoase, în mijlocul unui cer de legendă, care se înroşeşte către Occident, covoare care fără îndoială datorează mai mult povestirilor lui Wilhelm Hauff decât celor o *mie şi una de nopţi* propriu-zise, mai mult costumelor şi decorurilor *Şeherezadei* din baletele ruseşti decât scrierile autorilor persani şi arabi – încă o dată o construcţie compusă, un travaliu complex al timpului, în care imaginarul se suprapune imaginarului şi creaţia se suprapune creaţiei între Europa şi Dar al-Islam. Turcii şi persanii cunosc *Nopţile* în versiunile lui Antoine Galland şi Richard Burton şi nu le traduc decât foarte rar din arabă; îşi imaginează, la rândul lor, pornind de la ce au tradus alţii înaintea lor: Şeherezada, care se întoarce în Iran în secolul XX, a călătorit mult, s-a contaminat cu Franţa lui Ludovic al XIV-lea, cu Anglia victoriană, cu Rusia ţaristă; însăşi faţa ei provine dintr-un amestec între miniaturile safavide, costumele lui Paul Poiret, elegantele lui Georges Lepape şi femeile iraniene de astăzi. *Despre destinul cosmopolit al obiectelor magice*, iată un titlu pentru Sarah: ar fi vorba, amestecat, despre lămpi cu duhuri, covoare fermecate şi papuci mirifici; ne-ar demonstra cum aceste obiecte sunt rezultatele eforturilor succesive comune şi cum ceea ce considerăm pur „oriental” e, de fapt, destul de adesea, reluarea unui element „occidental”, care modifică el însuşi un element „oriental” anterior şi tot aşa; ar conchide că *Orientul* şi *Occidentul* nu apar niciodată separat, că sunt întotdeauna amestecate, prezente unul într-altul, şi aceste cuvinte – *Orient*, *Occident* – nu au o valoare euristică mai mare decât direcţiile de

neatins pe care le desemnează. Îmi închipui că ar încheia totul printr-o proiecţie politică asupra cosmopolitismului ca unic punct de vedere posibil în chestiune. Şi eu, dac-aş fi mai – mai ce? Mai strălucitor, mai puţin bolnav, mai puţin veleitar, aş putea dezvolta acest articol derizoriu despre *Mâruf*, *cizmarul din Cairo*, Henri Rabaud şi Charles Mardrus şi aş putea construi o adevărată sinteză despre faimosul Tiers-Orient în muzica franceză, poate în jurul elevilor lui Massenet, al lui Rabaud însuşi, dar şi în jurul lui Florent Schmitt, Reynaldo Hahn, Ernest Chausson şi, mai ales, George Enescu, iată un caz interesant, un „Oriental" care revine în „Orient" trecând prin Franţa. Toţi elevii lui Massenet au compus melodii despre deşert sau caravane pe poeme orientaliste, de la *Caravana* lui Gautier (*Caravana umană în Sahara lumii*...) la *Mici orientale* ale lui Jules Lemaître –, mereu m-am întrebat cine era acest Jules Lemaître –, fără îndoială foarte diferite de caravana „prin deşert", arie din al doilea act din *Mâruf*, în care Mâruf, pentru a-i înşela pe sultan şi pe negustori, inventează o caravană bogată, cu mii de cămile şi catâri, care ar trebui să ajungă de pe o zi pe alta şi descrie în detaliu încărcătura preţioasă, sprijinindu-se pe *orientalism*, lucru destul de vertiginos: există un *vis al Orientului* în povestirile arabe însele, vis al pietrelor, al mătăsii, al frumuseţii, al iubirii şi acel vis care, pentru noi, e un vis oriental şi în realitate o reverie biblică şi coranică; seamănă cu descrierile Paradisului din Coran, în care ni se vor oferi vaze de aur, cupe pline cu orice ne-am putea dori şi tot ce ne va fermeca ochii, în care vom avea fructe din abundenţă în grădini şi izvoare, în care vom purta veşminte din mătase fină şi brocart, în care ne vom însoţi cu splendori cu ochi încântători, în care vom bea nectar cu aromă de mosc. Caravana lui Mâruf – cea din o *mie şi una de nopţi* – utilizează *ironic* aceste elemente: bineînţeles că descrierea sa e exagerată, pe dinafară; e o minciună, o minciună creată pentru a seduce asistenţa, un catalog miraculos, *de vis*. Aerul caravanei lui Henri Rabaud adaugă o mişcare acestei construcţii: traducerea lui Mardrus după povestirea *Istoria prăjiturii cu miere* e adaptată sub titlul *Maruf, cizmarul din Cairo* de un libretist, Lucien Nepoty, apoi pusă pe muzică de Rabaud cu o orchestraţie strălucitoare: şi acolo, Massenet e în umbră, ascuns în spatele unei dune a acestui deşert imaginar, prin care merg, în *sol* minor, bineînţeles, în trilurile coardelor şi al glissandourilor suflătorilor, cămilele şi catârii acestei extraordinare caravane cu stofe scumpe, rubine şi safire păzite de o mie de mameluci frumoşi ca luna. Foarte ironic, muzica exagerează, forţează trăsăturile: se aud bastoanele catârgiilor lovind animalele la fiecare măsură, figuralism destul de ridicol, pe cinstea mea, dacă n-ar fi pur şi simplu amuzant,

exagerat, creat pentru a-i înşela pe negustori şi sultan: trebuie să auzi această caravană ca să crezi! Şi, miracol al muzicii şi al cuvântului, ei cred!

Presupun că Reynaldo Hahn citise, ca şi amicul său Marcel Proust, *Nopţile* în noua traducere a lui Mardrus; amândoi erau la premiera lui *Maruf* din 1914, în orice caz. Hahn salută partitura fostului său coleg de Conservator într-o importantă revistă de specialitate; notează calitatea muzicii, a cărei duritate nu-i alterează în niciun fel puritatea; îi remarcă fineţea, fantezia, inteligenţa şi, mai ales, absenţa vulgarităţii în „justeţea simţului oriental". Salută, de fapt, apariţia unui orientalism „franţuzesc" mai apropiat de Debussy decât de izbucnirile de violenţă şi senzualitate ale Ruşilor – câte culturi muzicale, atâtea orienturi şi tot atâtea exotisme.

Mă întreb, de altfel, dacă trebuie să extind articolul, cu toate aceste Orienturi suprapuse, cu încă un strat, acela al lui Roberto Alagna în Maroc. La urma urmei, acest lucru ar da o turnură „de revistă" unei contribuţii pe crucea mea mai degrabă serioase şi, în plus, asta ar face-o să râdă pe Sarah, imaginea spilcuitului tenor european în Orient, în secolul XXI – acest videoclip e cu adevărat nepreţuit. Într-un festival la Fez, o versiune *arabă*, cu *oud* şi *qanoun*, a ariei *Traversând deşertul* din caravana lui Rabaud: ne imaginăm bunele intenţii ale organizatorilor, parodia dezarmantă, caravana care regăseşte *adevăratul* deşert al autenticităţii, instrumentele şi decorul autentice – şi drumul spre infern fiind, cum bine se ştie, pavat cu intenţii bune, totul se aplatizează. Oudul nu serveşte la nimic, *qanoun-ul*, prea puţin în largul său în progresia armonică a lui Rabaud, aşază doar virgule convenabile în tăcerile vocii; Alagna, în djellaba albă, cântă ca pe scena Operei Comice, dar cu un microfon în mână; percuţiile încearcă să îmbrace prin toate mijloacele marele, imensul vid lăsat la vedere de această mascaradă; cel care cântă la *qanoun* pare să treacă printr-un martiriu, ascultând o muzică atât de proastă; doar Alagna Magnificul nu pare să-şi dea seama de nimic, totul stă în marile sale gesturi şi în conducătorii săi de cămile, ce glumă, Doamne, dacă Rabaud ar auzi asta, ar muri a doua oară. De altfel, poate asta e pedeapsa lui Rabaud – destinul îl pedepseşte pentru comportamentul său în Al Doilea Război Mondial, pentru filonazism, pentru graba de a-i denunţa pe profesorii evrei de la Conservatorul de muzică al cărui director era. Din fericire, în 1943 succesorul lui va fi mai luminos şi mai curajos şi va încerca să-şi salveze elevii mai degrabă decât să-i dea pe mâna ocupanţilor. Henri Rabaud se alătură lungii liste de orientalişti (artişti sau oameni de ştiinţă) care au colaborat direct sau indirect cu regimul nazist – dar trebuie oare să

insistăm asupra acestui moment al vieţii sale, episod petrecut mult după compoziţia operei *Mâruf* în 1914, chiar nu-mi dau seama. Cu toate acestea, compozitorul va dirija el însuşi la Operă a suta reprezentaţie a operei *Mâruf*, *cizmarul din Cairo* în 4 aprilie 1943

(ziua unui teribil bombardament care avea să distrugă uzinele Renault şi avea să facă vreo câteva sute de victime în vestul Parisului), în faţa unui parter plin de uniforme germane şi vichvişti notorii. În primăvara lui 1943, când încă se mai duceau bătălii în Tunisia, dar se ştia că Afrikakorps a lui Rommel era învinsă, când speranţele naziste de a cuceri Egiptul erau destul de îndepărtate, oare *Maruf*, *cizmarul din Cairo* căpăta un sens special, oare era o ripostă în faţa cuceritorului german, fără îndoială că nu. Doar un moment de *bună dispoziţie* pe care toţi cădem de acord că o găsim în operă, *bună dispoziţie* pentru a uita războiul, *bună dispoziţie* despre care mă întreb dacă nu cumva, în asemenea circumstanţe, avea în ea ceva criminal: se cânta „Prin deşert, o mie de cămile încărcate cu stofe merg mânate de caravanierii mei”, când, cu şase zile înainte, la câţiva kilometri de acolo, pornea un convoi (al cincizeci şi treilea) de o mie de evrei francezi din lagărul de la Drancy către Polonia şi exterminare. Parizienii şi oaspeţii lor germani erau mult mai puţin interesaţi de asta decât de înfrângerile lui Rommel din Africa, mult mai puţin decât de aventurile lui *Maruf* ale soţiei sale, Fatima Blestemata, şi de caravana imaginară. Şi, fără îndoială, bătrânului Henri Rabaud, la pupitru treizeci de ani după premiera lui *Maruf*, i se fâlfâie de convoaiele atroce. Nu ştiu dacă Charles Mardrus e în sală – e posibil, dar, la şaptezeci şi cinci de ani, trăieşte de la începutul ostilităţilor retras la Saint-Germain-des-Prés, iese foarte puţin, lasă să treacă războiul, ca şi cum ar lăsa să treacă ploaia. Se povesteşte că iese din apartamentul lui doar pentru a merge la Les Deux Magots sau la un restaurant iranian, în care lumea se întreabă cum de reuşeşte în plin război să găsească orez, şofran şi carne de miel. Ştiu, în schimb, că Lucie Delarue-Mardrus nu se află la a suta reprezentaţie cu *Maruf* e la ea acasă în Normandia, deapănă amintiri din

Orient – e pe cale să redacteze ceea ce va fi ultima sa carte, *El Arab*, *Orientul pe care l-am cunoscut*; în ea – şi povesteşte călătoriile dintre 1904 şi 1914 în compania lui Mardrus, soţul ei. Avea să moară la puţin timp după apariţia acestor ultime Memorii, în 1945: această carte şi autoarea ei o fascinează pe Sarah; fără îndoială, aş putea să-i cer să-şi dea concursul pentru articol – încă o dată, interesele noastre se intersectează; eu – cu Mardrus şi adaptările muzicale după traducerea sa făcute de Rabaud sau Honegger, ea – cu Lucie Delarue, poetă şi

romancieră prolixă, misterioasă, care va fi trăit în anii 1920 o relaţie pasională cu Natalie Barney, pentru care-şi scrie poemele cele mai cunoscute, *Iubirile noastre secrete*, poetă la fel de relaxată în poezia erotică homosexuală ca şi în odele normande sau în poemele pentru copii. Amintirile sale de călătorie cu J-C. Mardrus sunt năucitoare, Sarah le citează în cartea ei despre femeile din Orient. Lui Lucie Delarue-Mardrus îi datorăm această frază extraordinară: „Orientalii nu au niciun simţ al Orientului. Simţul Orientului îl avem noi, ceilalţi, occidentalii, rumii. (înţeleg prim *rumi* pe aceia, destul de numeroşi de altfel, care nu sunt bădărani.)” Pentru Sarah, acest pasaj rezumă de unul singur Orientalismul, orientalismul ca reverie, orientalismul ca plâns, ca explorare mereu dezamăgită. Efectiv, rumii şi-au apropiat teritoriul visului, ei sunt cei care, după povestitorii arabi clasici, îl exploatează şi îl parcurg şi toate călătoriile sunt o confruntare cu acest vis. Există chiar un curent fertil care se construieşte *pe* acest vis, fără a fi nevoie de călătorii, al cărui reprezentant cel mai ilustru este, fără îndoială, Marcel Proust cu *în căutarea timpului pierdut*, centru simbolic al romanului european; Proust face din o *mie şi una de nopţi* unul dintre modelele sale – cartea nopţii, cartea luptei împotriva morţii. Aşa cum Şeherezada în fiecare seară, după amor, se luptă împotriva sentinţei care apasă asupra ei, spunându-i o poveste sultanului Şahriar, Marcel Proust pune mâna pe pană în fiecare seară, multe nopţi, spune el, „poate o sută, poate o mie”, pentru a se lupta cu timpul. În ciclul *în căutarea timpului pierdut* face aluzie de mai bine de două sute de ori la Orient şi la *Nopţi*, pe care le cunoaşte în traducerea lui Galland (aceea a castităţii copilăriei, din Combray) şi a lui Mardrus (aceea mai tulburată, mai erotică, a vârstei adulte), ţese firul de aur al minunii arabe pe tot parcursul imensului său roman; Swann ascultă o vioară ca pe un duh ieşit din lampă, o simfonie dezvăluie „toate nestematele din o *mie şi una de nopţi*”. Fără Orient (acest vis în arabă, în persană şi în turcă, apatrid, pe care-l numim Orient), nu am avea Proust şi nu am avea *în căutarea timpului pierdut*.

Şi cu covorul meu zburător, cu busolă încorporată, unde să pun cap-compas? Zorii de decembrie în Viena nu vor avea nimic de-a face cu cei din deşert; aurora cu degete de funingine ce pătează burniţa, iată epitetul lui Homer pentru Dunăre. O vreme să nu dai niciun orientalist afară din casă. E clar că sunt un savant de birou, n-am nimic de a face cu Bilger, Faugier sau Sarah, care nu ar fi fericiţi decât la volanul SUV-urilor, în străfundurile cele mai, cum să zic, *exaltante* sau pur şi simplu „pe teren”, cum spun etnologii – eu rămân un spion, un spion slab, aş fi produs fără îndoială aceeaşi ştiinţă, dacă nu aş fi părăsit niciodată

Viena pentru acele locuri îndepărtate şi neospitaliere, unde eşti întâmpinat de oameni spânzuraţi şi scorpioni, aş fi avut aceeaşi carieră mediocră, dacă n-aş fi călătorit niciodată – cel mai citat articol al meu se intitulează *Prima operă orientalistă orientală*: Majnun şi Layla *de Hajibeyov* şi e evident că nu am pus niciodată piciorul în Azerbaidjan, loc scăldat, mi se pare mie, în petrol şi naţionalism; la Teheran nu eram foarte departe de Baku şi, în timpul excursiilor noastre la ţărmul Mării Caspice, ne scăldam picioarele în aceeaşi apă ca aceea de pe ţărmurile azere, la câteva zeci de kilometri mai la nord, pe scurt, e destul de deprimant să mă gândesc că lumea universitară îşi va aminti de mine pentru analiza raporturilor între Rossini, Verdi şi Hajibeyov. Acest bilanţ informatic de citări şi indexări va pierde instituţia Universităţii, nimeni nu se mai lansează azi în lucrări lungi, dificile şi costisitoare, mai bine să publicăm articolaşe bine alese decât vaste opere de erudiţie – nu-mi fac iluzii în privinţa calităţii reale a articolului despre Hajibeyov, e reluat în toate publicaţiile care fac referire la compozitor, autumat, ca una dintre rarele contribuţii europene la studiile despre azerul Hajibeyov şi tot ceea ce mie mi se părea interesant la el, emergenţa unui orientalism *oriental*, e trecut sub tăcere, bineînţeles. Nu merită să mergi la Baku pentru asta. Trebuie, totuşi, să fiu drept: dacă nu m-aş fi dus în Siria, dacă nu aş fi avut o minusculă experienţă fortuită a deşertului (şi un inconvenient amoros, să recunoaştem), nu aş fi devenit niciodată un pasionat de Majnun, Nebunul după Layla, atât de pasionat, încât să comand, lucru complicat în epocă, o partiţie a operei *Majnun şi Layla* de Hajibeyov; de fapt, nici nu aş fi ştiut vreodată că îndrăgostitul care-şi urlă dragostea în faţa gazelelor şi a pietrelor inspirase o sumedenie de romane în versuri, în persană sau în turcă, printre care şi cel de Fuzuli, pe care-l adaptează Hajibeyov – în ceea ce mă priveşte, eu îmi strigam pasiunea pentru Sarah, nu pasiunea mea pentru ea, ci pentru Majnun, toţi *Majnunii*, iar entuziasmul meu i se părea comic din cale-afară: ne revăd în fotoliile de piele ale Institutului Francez de Cercetări din Iran, unde, fără să ne gândim la rău (fără să ne gândim la rău?), îmi cerea noutăţi despre „colecţia” mea, cum o numea ea, când mă vedea întorcându-mă de la librărie cu un pachet sub braţ, deci, întreba ea, tot nebun după Layla? Şi eram nevoit să recunosc, un nebun după Layla, după un *Khosrow şi Shirin* sau după *Vis şi Rămân*, pe scurt, după un roman de dragoste clasic, o pasiune interzisă, unde sfârşitul înseamnă moarte. Perversă, mă întreba: „Şi muzica, în toate astea?” cu un fals aer de reproş, iar eu găsisem un răspuns: Pregătesc textul *definitiv şi universal* despre dragoste în muzică, de la trubaduri şi până la Hajibeyov, trecând prin Schubert şi

Wagner, şi spuneam asta privind-o în ochi şi ea izbucnea în râs, un râs monstruos, de djinn sau de zână, un râs ucigaş, vinovat, iată ce-mi amintesc despre Sarah, nu e nimic de făcut. Ce filtru băuserăm amândoi, oare, oare vinul styriac din Hainfeld, vinul libanez din Palmira, *arak-ul* din hotelul Baron din Alep, sau vinul morţilor, filtru amuzant, care nu funcţionează *a priori* decât într-un singur sens – nu, la hotelul Baron din Alep răul era deja făcut, ce ruşine, Doamne, ce ruşine, reuşisem să mă debarasez de Bilger, care rămăsese pe Eufrat, în oribila Raqqa, cu ceasul ei sinistru şi să o aduc (încă vibrând după noaptea din Palmira) pe Sarah în deliciile Alepului, unde le regăsea, plină de emoţie, pe Annemarie Schwarzenbach şi scrisorile către Klaus Mann, împreună cu toată melancolia elveţianismului androgin. Descrierea pe care Ella Maillart i-o face lui Annemarie în *Calea cruzimii* nu e, totuşi, potrivită pentru a suscita pasiunea: o drogată plângăcioasă, niciodată mulţumită, de o urâţenie maladivă, în fuste strâmte sau în pantaloni bufanţi, agăţată de volanul Fordului şi căutând pe drum, în suferinţa lungii călătorii de la Zürich la Kabul, o scuză potrivită pentru durere: trist portret. Se citea greu, dincolo de descrierea acestei nebune cu faţă de înger, antifascista convinsă, combatanta, scriitoarea cultivată şi plină de şarm de care aveau să se îndrăgostească Erika Mann sau Carson McCullers – poate pentru că sobra Ella Maillart, călugăriţa itinerantă, nu era deloc persoana indicată să o descrie; poate pentru că în 1939 Annemarie era, ca şi Europa, neliniştită, speriată, pe fugă. Aveam să vorbim despre ea în acel restaurant ascuns în colţul unei străzi de piatră, acea Casă Sissi cu ospătari în costume negre şi cămăşi albe; Sarah îmi povestea viaţa scurtă şi tragică a elveţiencei, redescoperirea recentă a textelor ei, fragmentate, împrăştiate, şi a personalităţii ei, ea însăşi sfâşiată între morfină, scris şi o probabilă homosexualitate, foarte dificilă în acel mediu atât de conservator de pe malurile lacului Zürich.

Timpul se închidea în jurul nostru; acest restaurant cu scaune de paie, această hrană delicioasă şi atemporală, otomană, armeană, în micile farfurii de ceramică porţelanată, amintirea atât de recentă a beduinilor şi a malurilor pustii ale Eufratului cu cetăţile-n ruină, toate acele lucruri ne încapsulau într-o stranie intimitate, la fel de liniştitoare, învăluitoare şi solitară ca străzile înguste, întunecate, străjuite de o sută de pereţi de palate. O priveam pe Sarah cu părul ei arămiu, cu privirea strălucitoare, cu faţa luminoasă, cu surâsul de coral şi sidef, şi această fericire perfectă, abia umbrită de evocarea melancoliei trăsăturilor lui Annemarie, aparţinea atât anilor 1930, cât şi anilor 1990, atât secolului al XVI-lea otoman, cât şi lumii compozite – fără loc şi fără

timp – din o *mie şi una de nopţi*. Totul în jurul nostru participa la acest lucru, de la insolitele şerveţele dantelate până la obiectele vechi (candelabre Biedermeier, ulcioare arăbeşti, de metal) aşezate pe pervazurile ferestrelor în ogivă, care dădeau în curtea acoperită şi spre scările atât de abrupte, cu frumoase balustrade din fier forjat care se prelungeau cu altele încadrate de pietre albe şi negre; o ascultam pe Sarah vorbind în siriană cu patronul de hotel şi cu doamnele alepine de la masa alăturată şi avem norocul, îmi părea atunci, să fi pătruns în această bulă, în cercul magic al prezenţei ei, care avea să devină viaţa mea cotidiană, căci pentru mine era absolut clar, după noaptea din Tadmor şi bătălia împotriva cavalerilor suabi, că devenisem – ce? Un cuplu? Amanţi?

Bietul meu Franz, încă te hrăneşti cu iluzii, ar fi spus Maman în franceza ei atât de dulce, mereu ai fost aşa, un visător, bietul meu micuţ. Totuşi, ai citit *Tristan şi Isolda*, *Vis şi Rămân*, *Majnun şi Layla*, sunt forţe care trebuie învinse şi viaţa e prea lungă uneori, viaţa e prea lungă, la fel de lungă ca umbra ce cade peste Alep, umbra distrugerii. Timpul şi-a recăpătat drepturile asupra Casei Sissi; hotelul Baron e încă în picioare, cu storurile trase într-un somn profund, aşteptând ca tăietorii de gâturi ai acestui Stat Islamic să-şi stabilească în el cartierul general, să-l transforme în închisoare, în seif sau să sfârşească dinamitându-l: vor dinamita ruşinea mea şi amintirea ei, care încă arde odată cu amintirea atâtor călătorii, praful se va aşterne din nou asupra lui Annemarie, a lui T.E. Lawrence, Agatha Christie, asupra camerei lui Sarah, asupra culoarului larg (tavan cu model geometric, pereţi lăcuiţi crem); plafoanele atât de înalte se vor prăbuşi pe palierul unde zăceau două mari cufere de cedru, sicrie ale nostalgiei, cu plăcile lor funerare, *Londra – Bagdad în 8 zile*, *cu Simplon Orient Express şi Taurus Express*, resturile vor înghiţi într-o clipă scara somptuoasă, la un sfert de oră după ce Sarah hotărâse să meargă la culcare, pe la miezul nopţii; mă revăd bătând la uşa ei, două falange din lemn, cu vopseaua învechită şi cu trei cifre metalice, foarte apropiate, bătând cu angoasa, hotărârea, speranţa, orbirea, gâtuirea celui care se aruncă, a celui care vrea să regăsească într-un pat fiinţa abia ghicită sub o pătură în Palmira şi să continue, să se contopească, să se refugieze în uitare, în saturaţia simţurilor, pentru ca tandreţea să alunge melancolia, pentru ca explorarea avidă a celuilalt să deschidă fortăreaţa sinelui.

Nu-mi amintesc niciun cuvânt, nicio vorbă măcar, din fericire totul s-a şters; nu-mi rămân decât faţa ei un pic gravă şi durerea crescândă, senzaţia de a redeveni brusc un obiect în timp, un obiect şters de pumnul necruţător al ruşinii şi azvârlit spre dispariţie.

ORA 2:50

Mă simt prost din cauză că sunt atât de laş, laş şi ruşinos, mă voi ridica totuşi, mi-e sete. Wagner a citit *Lumea ca voinţă şi reprezentare* de Schopenhauer în septembrie 1854, chiar în momentul în care începea să-şi imagineze *Tristan şi Isolda*. Există un capitol despre dragoste în *Lumea ca voinţă şi reprezentare*. Schopenhauer nu a iubit niciodată pe nimeni mai mult decât pe câinele lui, Ātma, câine sanscrit, cu nume de suflet. Se povesteşte că l-a desemnat legatar universal, mă întreb dacă e adevărat. Poate că Gruber va face la fel. Ar fi amuzant. Gruber şi potaia lui sigur dorm, nu se aude nimic sus. Ce nenorocire e insomnia asta! Cât e ceasul? Nu-mi amintesc foarte bine teoriile lui Schopenhauer despre dragoste. Cred că separă lucrurile, de o parte, iluzia legată de dorinţa sexuală, de alta, dragostea universală, compasiunea. Mă întreb ce credea Wagner despre asta. Trebuie să existe sute de pagini scrise despre Schopenhauer şi Wagner, iar eu nu am citit nici măcar una. Uneori viaţa e exasperantă.

Filtru de iubire, Poţiune a morţii, Moarte a iubirii.

Uite, o să mă duc să-mi fac un ceai.

Adio, somn!

Într-o zi, voi compune o operă care se va numi *Câinele lui Schopenhauer*, în care va fi vorba despre dragoste şi compasiune, despre India vedică, despre budism şi gastronomia vegetariană. Câinele în chestiune va fi un labrador meloman pe care stăpânul îl duce la operă, un câine wagnerian. Cum se va numi câinele? Ātma? Günter. Iată un nume frumos, Günter. Câinele va fi martorul sfârşitului Europei, al declinului culturii şi al întoarcerii barbariei; în ultimul act, fantoma lui Schopenhauer va ieşi din flăcări pentru a salva câinele (doar câinele) de la distrugere. A doua parte se va numi *Günter*, *câine german* şi va povesti călătoria câinelui la Ibiza şi emoţia lui la descoperirea Mediteranei. Câinele va vorbi despre Chopin, George Sand şi Walter Benjamin, despre toţi exilaţii care au descoperit iubirea sau pacea în Baleare; Günter îşi va încheia viaţa fericit, sub un măslin, în compania unui poet căruia-i va inspira frumoase sonete despre natură şi prietenie.

Ia uite, înnebunesc. O iau razna de tot. Du-te şi fă-ţi o infuzie, un sac mătăsos, care-ţi va aminti de florile uscate din Damasc şi Alep, de trandafirii din Iran. Evident, respingerea din acea seară de la Hotelul Baron încă te arde la câţiva ani după, în ciuda tuturor formelor sub care s-a înfăţişat, în ciuda tuturor lucrurilor care s-au întâmplat după, în ciuda Teheranului, în ciuda călătoriilor; bineînţeles că de dimineaţă a trebuit să-i înfrunt privirea, jena ei, jena mea, ai căzut în gol, ai căzut

din nori, ea pronunţase numele lui Nadim şi vălul se deşirase; egoist, am fost rece lunile următoare şi chiar anii următori – gelos, gelos, e trist să o spun, orgoliul înfrânat, ce reacţie stupidă. În ciuda veneraţiei mele pentru Nadim, în ciuda serilor în care l-am ascultat cântând, l-am ascultat improvizând şi am învăţat să recunosc, penibil, treptat, modurile, ritmurile şi frazele-tip ale muzicii tradiţionale, în ciuda prieteniei care părea să se înfiripe între noi, în ciuda generozităţii lui Nadim, m-am închis în orgoliul meu rănit, m-am închis în mine ca Balzac. De la Damasc mi-am continuat drumul singur şi acum iată-mă singur, căutându-mi papucii, papucii se caută fredonând *Weinen*, *Klagen*, *Sorgen*, *Zagen*, cu picioarele pe mocheta de lângă pat, acest covor de rugăciune (fără busolă) de Khorassan, cumpărat din bazarul din Teheran, care i-a aparţinut lui Sarah şi pe care ea niciodată nu l-a recuperat. Îmi pun halatul, mă înfofolesc în mânecile prea largi ale acestei haine de emir beduin brodate cu aur, care declanşează întotdeauna comentariile sarcastice sau bănuitoare ale factorului poştal sau ale angajatului de la gaze, îmi descopăr forma în pat, îmi spun că e prostesc să mă enervez pentru atât de puţin, merg până la bibliotecă, atras de teancurile de cărţi cum e atras fluturele de flacără, mângâi (în lipsa pielii, a unui corp de mângâiat) operele poetice ale lui Fernando Pessoa în strana lor, deschid la întâmplare, pentru plăcerea de a simţi alunecând sub degete hârtia fină, cad, evident, (din cauza semnului) la *Opiarium-ul* lui Alvaro de Campos: „Bolnav era sufletul meu şi înainte să dea de opium. / A simţi viaţa e ceva ce şi vindecă, şi slăbeşte, / Iată de ce caut eu în opiumul consolator/ Un Orient mai la răsărit decât Orientul.”[10] Una dintre marile ode ale lui Campos, această creatură a lui Pessoa – un călător, *Canalul de Suez*, *la bord*, *martie 1914*: se crede că semnătura e antedatată, Pessoa a trişat, cu Álvaro de Campos a vrut să creeze un poet *à la française*, un Apollinaire, iubitor de Orient şi pacheboturi, un modern. *Opiarium* e o copie magnifică, lucru care o face mai autentică decât originalul: pentru Campos, era nevoie de o „copilărie”, de poeme de tinereţe, de *spleen*, de opiu şi de călătorii. Mă gândesc la Henry Jean-Marie Levet, poet al *spleen-Wi*, al opiului şi pacheboturilor, caut în bibliotecă (nu foarte departe, raionul de „poeţi francezi uitaţi”, alături de Louis Brauquier, poet maritim, amploiat al Mesageriei, altă „stea” a lui Sarah) şi regăsim *Cărţi poştale*, cartea sa minusculă: operele complete ale lui Levet încap în căuşul palmei, îi putem număra textele pe degete. Acest diplomat debutant, trimis în

10 Opiarium de Fernando Pessoa, Humanitas Fiction, 2012, seria de autor Fernando Pessoa, antologie, traducere din portugheză, prefață, tabel cronologic și note de Dinu Flămând (n. red.).

misiune în India şi în Indochina, a fost consul la Las Palmas şi iată-ne cântându-i poemele pentru asta, la Teheran, a murit de tuberculoză la treizeci şi doi de ani, în 1906: ne amintim că s-au scris câteva cântece pe versurile sale, arii înfocate de jazz pentru a-i amuza camarazii, regretăm că niciun compozitor adevărat nu s-a aplecat asupra textelor sale, nici măcar Gabriel Fabre, prietenul poeţilor, muzician şi mai uitat decât Henry Levet însuşi – cei doi au fost vecini pe strada Lepic din Paris, iar Levet avea să-i dedice *Cartea poştală* din Port Said:

Privim arzândele lumini din Port Said Cum privesc evreii Tărâmul Făgăduinţei.

Căci nu se poate debarca: *le e interzis – Separe – prin Convenţia de la Veneţia*.

Celor din pavilionul galben de carantină.

Nu vom călca pe pământ să ne liniştim simţurile şi nici să facem provizii de fotografii obscene Sau să luăm minunat tutun de Latakia...

Poetule, *ţi-ar fi plăcut*, *în scurta escală*

Să te preumbli o oră-două tărâmul Faraonilor.

În loc să o asculţi pe Florence Marshall Cu „Frumoasa din New York" în salon.

Mi-ar plăcea să descopăr într-o zi, într-un cufăr uitat, o partitură a lui Fabre, pe versuri de Levet – bietul Gabriel Fabre, care avea să cadă pradă nebuniei; avea să-şi petreacă ultimii şase ani din viaţă abandonat de toţi, într-un azil. Îi pusese pe muzică pe Mallarmé, Maeterlinck, Laforgue şi chiar poeţi chinezi, poeţi chinezi foarte vechi, a căror traducere ne place să ne imaginăm că îi fusese oferită de vecinul său Henry Levet. Versuri puse pe muzică fără geniu, din păcate, melodii palide – iată ce trebuie să le fi plăcut poeţilor: *cuvintele* erau mai importante decât melodia. (De altfel, ne putem imagina foarte bine că această generoasă modestie îl va fi costat pe Gabriel Fabre partea sa de faimă postumă, fiind prea ocupat să o asigure pe a altora.)

Sarah îndrăgeşte *Cărţile poştale* ca pe o comoară la fel de preţioasă ca operele lui Pessoa – afirmă, de altfel, că tânărul Álvaro de Campos s-a inspirat din Henry Levet, pe care-l citise în ediţia Fargue şi Larbaud. Figura acelui Henry dandy şi voiajor, mort în braţele mamei sale, o emoţionează – înţeleg de ce. La Teheran, în fotoliile adânci şi confortabile, din piele, ale Institutului Francez din Iran, îmi povestea cum, adolescentă, în Paris, iubea pacheboturile, reveria lor, Mesageriile maritime şi toate liniile coloniale. Faugier o tachina, zicându-i că e o pasiune de băiat, că vapoarele, ca şi trenurile, fuseseră întotdeauna jucării de băieţi şi că nu cunoştea nicio fată *demnă de acest nume* să fie pasionată de asemenea lucruri, de navigaţia cu aburi, megafoanele

din alamă, manşele hidraulice, balizele uriaşe, marile bule de aur ale busolelor, caschetele brodate şi mândrele linii ale etravelor. Sarah recunoştea că aspectul tehnic nu o interesa decât puţin (chiar dacă era capabilă, spunea, să-şi amintească caracteristicile navelor, talie, tonaj, viteză) şi iubea mai mult numele pacheboturilor şi, mai presus de orice, pe acelea ale liniilor:

Marseille-Port Said-Suez-Aden-Colombo-Singapore-Saigon-Hong Kong-Shanghai-Kobe-Yokohama în treizeci şi cinci de zile, de două ori pe lună duminica, la bordul navelor *Tonkin*, *Tourane* sau *Cao Bang*, care cântărea 6 700 de tone în momentul naufragiului din cauza ceţii, în largul insulei Poulo-Condore, ale cărui urme se vedeau în largul Saigonului. Visa la aceste itinerarii lente, la descoperirea porturilor, la escale; restaurantele de lux, cu lemnărie din acaju: fumoarele, budoarele, cabinele spaţioase, meniurile de gală, din ce în ce mai exotice cu fiecare escală şi marea, marea, lichidul originar, scăldat fără nicio stare de spirit de aştri, aşa cum barmanul zgâlţâie un shaker din argint.

Armand-Behic (*al Mesageriilor Maritime*)

Zboară cu paisprezece noduri pe oceanul Indian Soarele-apune-n dulceţuri ale crimei.

În această mare întinsă ca o palmă.

Căci există un Orient dincolo de Orient, e visul călătorilor de altă dată, visul vieţii coloniale, visul cosmopolit şi burghez, cu cheiuri şi vapoare cu abur. Îmi place să mi-o imaginez pe Sarah tânără, într-un apartament cu totul şi cu totul comun din arondismentul al XVI-lea din Paris, visând, întinsă cu o carte în mână şi cu ochii în tavan, visând că se îmbarcă spre Saigon – ce vedea în acele ore stranii, în acea cameră în care mi-ar fi plăcut să intru ca un vampir şi să mă aşez, mut ca un pescăruş, pe patul din lemn, bastingajul unui pachebot legănat de seară, între Aden şi Ceylan? Loti în Turcia, Rimbaud în Abisinia, Segalen în China, aceste lecturi ale sfârşitului de copilărie francez, care fabrică vocaţii de orientalişti sau de visători, cum ar fi *Siddbartha* de Hesse sau *Cvartetul din Alexandria* de Durrell – toţi avem motive greşite să facem anumite lucruri, iar destinele noastre, în tinereţea lor, sunt la fel de uşor de răsucit ca un dop de plută pe care-l răsuceşti cu un ac; Sarah iubea lecturile, studiul, visul şi călătoriile; ce poţi şti despre călătorii când ai şaptesprezece ani, le apreciezi sunetul, cuvintele, hărţile şi apoi toată viaţa încerci să regăseşti, în real, iluziile copilului. Segalen Bretonul, Levet din Montbrison sau Hesse din Würtemberg visează şi la rândul lor fabrică vise, aşa cum făcuse Rimbaud înaintea lor, Rimbaud, acest demon călător, care-ţi dă impresia că viaţa, toată viaţa lui,

încearcă să-l înlănţuie ca nu cumva să plece, până la amputarea unui picior, ca să se asigure că nu mai mişcă – da, chiar şi cu un singur picior, el îşi va oferi un dus-întors infernal Marsilia-Ardeni, cu un ciot teribil, care-l face să sufere atroce pe drumurile franţuzeşti, cu gropi, tot atâtea drumuri divine pe care a ascuns poeme ce explodează de amintiri la fiecare colţ, la fiecare scrâşnitură de metal pe metal, în fiecare adăpost cu aburi răsuciţi. Teribilă vară a durerii, în care vizionarul cu cap de ocnaş avea să moară – nu i se vor refuza nici ajutorul morfinei, nici acela al religiei; primul poet al Franţei, omul ieşirilor nebuneşti, al colinelor din Nord şi până în misterioasa Java, se stinge în 10 noiembrie 1891, în Spitalul Zămislirii din Marsilia, în jurul orei două după-amiază, cu un picior în minus şi cu o uriaşă tumoare în abdomen. Sarah îl plângea pe acest copil de treizeci şi şase de ani (cu patru mai mult decât Levet, sute de versuri şi de kilometri în plus, zece ani petrecuţi în Orient), care-i scria surorii sale, de pe patul de spital: „Unde sunt cursele prin munţi, cavalcadele, plimbările, deşerturile, malurile şi mările? În prezent, existenţa e un Cur lungit!”

Va trebui să mai adăugăm un volum Marii noastre Opere.

DIFFERITE FFORME DE NNEBUNIE ÎN ORIENT VOLUMUL AL DOILEA: CANGRENĂ ŞI TUBERCULOZĂ

Şi să punem la punct catalogul suferinzilor, al ftizicilor, al sifiliticilor, al celor ce aveau să sfârşească dezvoltând o patologie atroce, un cancer, o cuperoză, ciuperci pestilenţiale, buboaie purulente, infecţii sangvine până la asfixie sau amputare, ca Rimbaud sau Levet, aceşti martiri ai Orientului – şi mie însumi, în ciuda negării mele, aş putea să-mi consacru un capitol, poate două, „Boli misterioase” şi „Boli imaginare”, şi să-mi acord o menţiune în paragraful „Diarei şi nevoi curente”, care, mai mult decât orice afecţiune, sunt adevăraţii tovarăşi ai orientalistului: azi, la indicaţiile doctorului Kraus, sunt condamnat să beau iaurt şi să mănânc ierburi, o sumedenie de ierburi, de la spanac şi până la *sabzi* iranian, ceea ce e la fel de dezagreabil, dar mai puţin spectaculos decât un atac de pântecăraie: Faugier într-un autobuz între Teheran şi Marea Caspică, noaptea, în plină furtună de zăpadă, a fost constrâns să-i vorbească urât şoferului, care refuza să oprească pe marginea acestui drum de munte străjuit de eternităţi de zăpadă şi îi spunea să aştepte pauza, prevăzută pentru mai târziu – Marc, palid ca un cearşaf, strângând din fese, l-a apucat pe şofer de cot, l-a ameninţat că se uşurează pe podeaua lui şi l-a convins să oprească. 11 revăd foarte clar pe Faugier fugind prin zăpadă, apoi dispărând (căzând) în spatele unui taluz; peste câteva secunde, în lumina farurilor striată de fulgi, am avut surpriza să vedem ridicându-se un frumos norişor de

vapori ca semnalele cu fum în desenele animate, lucru care l-a făcut pe şofer să izbucnească în râs. Un minut mai târziu, bietul Faugier urca penibil înapoi, tremurând de frig, albit, împiedicat, cu un surâs palid pe faţă. Şi, de fapt, câţiva kilometri mai încolo autocarul s-a oprit să lase pasagerii să coboare la o intersecţie, în plin munte – în spatele nostru, umărul uriaş al masivului Damavand şi cei şase mii de metri de rocă ai săi întunecau iarna şi mai mult; în faţa noastră, păduri de stejari şi vrăji, dense şi abrupte, coborau până la câmpia litoralului. Şoferul avea să insiste ca Faugier să bea o ceaşcă de ceai din termosul lui; ceaiul vindecă tot, spunea el; două călătoare simpatice aveau să-i ofere bolnavului vişine confiate, pe care el avea să le refuze cu o sfântă oroare; un domn bătrân ţinea neapărat să-i ofere o jumătate de banană, trebuia (cel puţin, aşa înţelegem noi expresia persană) să încetinească stomacul – Faugier avea să fugă şi să se refugieze câteva minute în toaleta staţiei de autobuz înainte de a aborda coborârea spre Amol, coborâre pe care avea să o suporte cu vitejie, dur ca justiţia, cu sudoarea pe frunte şi scrâşnind din dinţi.

Mai degrabă decât la ceai, la vişine confiate sau la banană, el visa la pipa lui cu opiu, ceea ce avea să aibă rezultate spectaculoase: câteva săptămâni mai târziu avea să mi se alăture în partea obscură a defecaţiei, aceea a constipaţilor cronici.

Suferinţele noastre de orientalişti nu erau, desigur, decât mici inconveniente, în comparaţie cu ale iluştrilor noştri predecesori, cu bilarziozele, trahomele şi alte oftalmii ale armatei Egiptene, cu malaria, ciuma şi holera din vremurile vechi – osteosarcomul lui Rimbaud nu are *a priori* nimic exotic şi ar fi putut la fel de bine să-l afecteze la Charleville, chiar dacă poetul aventurier îl pune pe seama oboselii climatului şi a drumurilor lungi pe jos şi călare. Coborârea bolnavului Rimbaud către Zeila şi Golful Aden a fost, de altfel, mai penibilă decât aceea a lui Faugier către Caspică, „şase negri purtători" pentru targă, trei sute de kilometri de deşert alături de munţii Harar şi suferinţe oribile, în douăsprezece zile, douăsprezece zile de martiriu, care-l fac să se prăbuşească de epuizare la sosirea în Aden, în aşa măsură încât medicul Spitalului European decide să-i taie imediat piciorul, apoi revine asupra deciziei şi preferă ca Arthur Rimbaud să treacă prin amputare în altă parte: Rimbaud marinarul, cum îl poreclea prietenul său Germain Nouveau, prinde un vapor cu destinaţia Marsilia, *Amazone*, în 9 mai 1891. Din exploratorul din Harar şi Choa, acest „bărbat cu pantofi zburători", Sarah recita pasaje întregi – *Furtunile-mi sfinţiră treziile marine*.

Mai slobodă ca dopul, pe ape-am dănţuit – Şi zice-se că ele doar

leşuri duc, *haine – Vreo zece nopţi*, *şi farul neghiob nu mi-a lipsit*![11]

Şi toţi ascultau, în acele fotolii iraniene, adânci, în care Henry Corbin însuşi stătuse la taifas cu alte somităţi ale lumii orientale şi din Suhrawardi; o priveam pe Sarah transformându-se în vapor, în Pitie rimbaldiană:

Mă scald, *de-atunci*, *în mare ca-n*tr-*o poemă gravă – Licoare lactescentă cu irizări de sori – Şi sorb azurul verde*, *în care – pală navă – Vreun înecat coboară*, *pe gânduri*, *uneori*...[12]

Ochii-i străluceau, zâmbetul îi devenea şi mai luminos; strălucea, emana poezie, lucru care-i speria puţin pe oamenii de ştiinţă prezenţi. Faugier râdea, spunând că „trebuie pusă botniţă muzei din ea" şi o avertiza blând cu privire la aceste „atacuri de romantism", lucru care o făcea şi pe ea să râdă în hohote. Orientaliştii europeni a căror vocaţie datora mult viselor orientale erau, totuşi, numeroşi: ventilatoare cu pale din lemn exotic, băuturi tari, pasiuni autohtone şi iubiri auxiliare. Aceste dulci iluzii păreau în mai mare măsură prezente la francezi şi englezi decât la celelalte popoare ale orientalismului: germanii, per ansamblu, aveau vise biblice şi arheologice; spaniolii, himere iberice, cu Andaluzia musulmană şi ţiganii celeşti; olandezii aveau viziuni condimentate cu copaci de piper şi camfor în furtună, în largul Capului Bunei Speranţe. Sarah şi maestrul ei, directorul institutului, Gilbert de Morgan, erau în acest sens cu totul francezi: erau pasionaţi nu numai de poeţii persani, ci şi de cei care în general fuseseră inspiraţi de Orient, Byron, Nerval, Rimbaud, şi de cei care căutaseră, ca Pessoa prin Alvaro de Campos, „un Orient în orientul Orientului".

Un Orient dincolo de flăcările Orientului Mijlociu, ne putem gândi că altă dată Imperiul Otoman era „bolnavul Europei": azi Europa îşi e propriul bolnav, îmbătrânit, un corp abandonat, atârnat în ştreang, care se priveşte putrezind şi în acelaşi timp crede că *Parisul va fi întotdeauna Paris*, în treizeci de limbi diferite, inclusiv portugheza. „Europa stă aşezată pe coate şi priveşte", scrie Fernando Pessoa în *Mesaj*, operele sale poetice complete sunt un oracol, un oracol sumbru al melancoliei. În Iran poţi întâlni pe străzi cerşetori înarmaţi cu păsări, opresc trecătorii să le prezică viitorul: pentru o bancnotă mică, zburătoarea (peruş galben sau verde, cele mai viclene păsări) alege cu ciocul o hârtie rulată sau pliată care îţi e întinsă, pe ea e scris un vers de Hafez, practica se numeşte *fâl-e Hafez*, oracolul lui Hafez; vreau să

---

11 Arthur Rimbaud, Corabia beată, traducere în limba română de Petre Solomon (n. red.).

12 Idem.

încerc oracolul lui Pessoa, vreau să aflu ce-mi rezervă acest portughez care era campion mondial la angoasă.

La câteva pagini după *Opiarium*, las degetul să-mi alunece închizând ochii, apoi îi redeschid: „Mari sunt deşerturile şi totul este deşert”, asta e, deci, din nou deşertul, întâmplător pagina 428, întâmplător din nou Álvaro de Campos, îmi permit, aşadar, să visez o vreme că totul se leagă, că fiecare cuvânt şi fiecare gest sunt legate de fiecare cuvânt şi fiecare gest, „Aprind o ţigară pentru a amâna călătoria pe mai târziu/ Pentru a amâna toate călătoriile/ Pentru a amâna tot Universul”.

Tot universul sălăşluieşte într-o bibliotecă, nu am nicio nevoie să ies: de ce să părăsesc Turnul, spunea Hölderlin, sfârşitul lumii deja s-a petrecut, nu e nicio nevoie să mai trăiesc şi eu experienţa; întârzii cu unghia între două pagini (atât de netede, atât de cremoase) în care Álvaro de Campos, dandy şi inginer, devine mai real decât Pessoa, dublul său în carne şi oase. Mari sunt deşerturile şi totul e deşert. Există un Orient portughez, aşa cum fiecare limbă a Europei îşi are Orientul ei, un Orient în sine şi un Orient în afară – aş avea chef să fac ca în Iran, să sar, în ultima miercuri a anului, peste un foc de tabără care aduce noroc, să sar peste flăcările Palestinei, ale Siriei şi Irakului, peste flăcările Levantului şi să aterizez cu picioarele lipite în Golf sau în Iran. Orientul portughez începe la Socotra sau la Hormuz, etape pe drumul Indiilor, insule ocupate de Alfonso de Albuquerque Cuceritorul în secolul al XVI-lea. Sunt tot în faţa bibliotecii, cu Pessoa în mână; sunt în picioare la prora unei nave, însetat – o navă a regretelor, însetat de naufragii, odată depăşit Capul Bunei Speranţe, nu mai poţi fi oprit de nimic: vapoarele europene urcă din nou spre nord, cu portughezii în frunte. Arabia! Golful! Golful Persic e dâra de salivă a broaştei mesopotamiene, sudoare încinsă şi fină, abia tulburată pe margini de zăcămintele de petrol şi de bălegarul tancurilor petroliere, aceste rumegătoare ale mării. Mă clatin; mă agăţ de o carte lunguiaţă, de un stâlp din lemn, mi-am prins picioarele într-un cablu – nu, în halat, vechea capă de corsar, prins în jurul suportului. Contemplu comorile de pe etajere, comori uitate ce zac sub praf, o cămilă din lemn, un talisman sirian, din argint, gravat cu simboluri antice (cred că-mi amintesc că această amuletă ilizibilă avea funcţia de a-i calma, poate chiar de a-i vindeca, în vechime, pe nebunii periculoşi), o miniatură din lemn, mic diptic cu balamale de alamă înverzită, reprezentând un arbore, un faun şi doi amanţi, fără să se ştie exact din ce roman de dragoste provine această scenă campestră, cumpărată de la un anticar de pe strada Manouchehri din Teheran. Îmi imaginez că mă întorc la Darake sau la Darband, sus, în munţii din nordul oraşului, într-o

excursie de vineri, pe malul unui pârâu, departe de aglomeraţie, în plină natură, sub un arbore cu o femeie cu eşarfă gri şi haină albastră, suntem înconjuraţi de maci, flori ale martiriului care iubesc pietrele şi ravinele şi în fiecare primăvară încolţesc din granulele lor minuscule – zgomotul apei, vântul, parfumul condimentelor, al cărbunelui, un grup de tineri, în apropiere, invizibili în vale, se aud doar râsetele şi se simt mirosurile gustării; rămânem acolo, în umbra spinilor unui grenadier uriaş, aruncăm pietre în apă, mâncăm cireşe şi prune confiate sperând, sperând ce? O capră, un ibex, un linx, nu, nu vine niciunul; nu trece nimeni, cu excepţia unui bătrân derviş cu o şapcă ciudată, parcă ieşit din *Masnavi* de Rumi, care urcă spre un se ştie ce vârfuri, ce refugii, cu flautul de trestie prins la cingătoare şi cu toiagul în mână. Îl salutăm cu *Ya Ali*, suntem un pic speriaţi de grabă, de erupţia aceasta de spiritual într-o scenă pe care am dori-o mai mundană, dacă nu chiar amoroasă. „Ascultă flautul cum spune poveşti, vorbeşte despre despărţirea de trestiile lui; vaietele sale întristează bărbaţi şi femei”. Există oare o traducere completă după *Masnavi* de Rumi în germană? Sau în franceză? Douăzeci şi şase de mii de rime, treizeci de mii de versuri. Unul dintre monumentele literaturii universale. Un vârf al poeziei şi al înţelepciunii mistice, sute de anecdote, de povestiri, de personaje. Din nefericire, Riickert nu a tradus decât câteva ghazale, nu s-a atins de *Masnavi*. Oricum, Riickert e foarte rău editat în zilele noastre. Se găsesc eventual antologii contemporane de masă, fără note şi comentarii, pline de greşeli; ediţia ştiinţifică e în curs de editare, se pare, „Ediţia Schweinfurt” („frumos loc, oribil nume”, zicea poetul), lentă, în zece sau douăsprezece volume, de negăsit, extrem de scumpă – un lux pentru bibliotecile universitare. De ce oare nu există Pléiade în Germania sau în Austria? Iată o invenţie franceză de invidiat, colecţii cu coperte fine, din piele, atât de grijuliu editate, cu introduceri şi apendice, comentate de savanţi, în care găsim întregul literaturii franceze şi străine. Nimic de-a face cu luxoasele volume Deutscher Klassiker Verlag, mult mai puţin populare, care se fac cadou de Crăciun. Dacă Friedrich Riickert ar fi francez, ar fi în Pléiade – există trei volume de Gobineau, orientalistul rasialist specializat în Iran. Pléiade înseamnă mai mult decât o colecţie, înseamnă o afacere de stat. Intrarea unuia sau altuia sub protecţia rodoidului şi a pielii stinge orice certuri. Vârful pentru un scriitor fiind, bineînţeles, să intre *în timpul vieţii* – să se bucure de propriul mormânt, să trăiască experienţa (presupus agreabilă) gloriei postume, înainte de a hrăni păpădiile dinspre rădăcină. Cel mai rău (dar nu cred să existe vreun caz atestat) ar fi ca, după ce ai intrat, să fii exclus în timpul vieţii. Un exil *ad vitam*. Căci se

mai întâmplă să mai iasă câte cineva din această colecţie şi la Teheran acest lucru avea, la un moment dat, să işte o scenă demnă de *Batjocură la minunile profesorilor* de Jâhez: directorul Institutului Francez de Cercetări din Iran, eminent orientalist, fierbând în biroul său, năvălind în vestibul şi urlând „E un scandal! O ruşine!” şi provocând imediat panică printre subalterni: dulcea secretară (pe care ieşirile nervoase ale şefului o sperie tare) se ascunde în spatele dosarelor, informaticianul sare sub o masă cu o şurubelniţă în mână, până şi bine dispusul secretar general îşi găseşte o verişoară sau o bătrână mătuşă de sunat urgent şi se risipeşte în interminabile formule de politeţe, vorbind foarte tare, la telefon.

SARAH (*în pragul biroului*, *neliniştită*): Dar ce se întâmplă? Gilbert, totul e bine?

MORGAN (*cu receptorul în mână*): E un scandal enorm, Sarah, încă nu aţi aflat? Apropiaţi-vă! Ce afront pentru societatea savantă! Ce derută în litere!

SARAH (*ezitantă*, *înfricoşată*, *pe o voce plată*): O, Doamne, mă aştept la ce e mai rău.

MORGAN (*bucuros să-şi poată împărtăşi durerea*): N-o să credeţi. 11 vor scoate pe Germain Nouveau din Pleiade.

SARAH (*uimită*, *nu-i vine să creadă*): Nu! Dar cum? Nu poţi să scoţi pe cineva din Pléiade. Nu pe Germain Nouveau!

MORGAN (*la pământ*): Da. S-a întâmplat. *Exit* Nouveau. Adio! Reeditarea nu-l reia decât pe Lautréamont, singur, fără Germain Nouveau. E dezastru.

SARAH (*trage mecanic de creionul care-i ţine cocul*; *părul îi cade pe umeri în valuri*; *seamănă cu o bocitoare antică*): Trebuie făcut ceva, o petiţie, trebuie mobilizată comunitatea ştiinţifică…

MORGAN (*grav*, *resemnat*): E prea târziu. Lautréamont a ieşit ieri. Şi editorul spune că nu va ieşi un Germain Nouveau singur în anii care urmează.

SARAH (*indignată*): Ce oroare! Bietul Nouveau! Bietul Humilis!

FRANZ (*urmăreşte scena din uşa biroului cercetătorilor invitaţi*): Se întâmplă ceva grav? Pot să vă ajut?

SARAH (*transferându-şi supărarea pe bietul străin*): Nu văd cu ce ar putea să ne ajute Austria sau chiar Germania chiar în momentul ăsta, merçi.

MORGAN (idem, *cu ironie subtilă*): Picaţi în plin doliu naţional, Franz.

FRANZ (*uşor vexat*, *închizând uşa biroului*): Condoleanţele mele, atunci.

Nu ştiam absolut deloc cine putea fi acest Germain Nouveau, a cărui

decădere din drepturi arunca o comunitate ştiinţifică în durere şi suferinţă: am aflat destul de curând, evident, de la Sarah, care avea să-mi ţină un întreg seminar pe subiect, un seminar cu reproşuri, căci în mod evident nu citisem articolul ei *Germain Nouveau în Liban şi Algeria*, apărut în *Lettres Françaises*, al cărui titlu, spre marea mea ruşine, îmi era vag cunoscut. La o jumătate de oră după doliul naţional, ea mă invita să luăm ceaiul funebru „sus”, în salonul din apartamentul gazdelor, pentru a-mi face morală: Germain Nouveau era un tovarăş de drum al lui Rimbaud (pe care-l urmase la Londra) şi Verlaine (pe care-l urmase în catolicism şi beţie), sigur, tovarăş fără gloria vreunuia dintre cei doi, dar excelent poet şi unul cu o viaţă dintre cele mai singulare, neavând să-i invidieze cu nimic pe cei doi de mai sus. Om din Sud, ajunsese în capitală foarte tânăr, foarte tânăr, dar destul de teribil cât să frecventeze cafenele din Cartierul latin şi din Montmartre. Voia să devină poet.

Această idee e cu totul şi cu totul surprinzătoare astăzi, să poţi părăsi Marsilia în 1872 şi să te duci la Paris, sperând să devii poet, cu două-trei sonete în buzunar, câţiva franci de aur şi numele cafenelelor unde se adună boema: la Tabourey, la Polidor… Îmi imaginez că un tânăr din Innsbruck sau din Klagenfurt, pornind azi la drum spre Viena doar cu o misivă de la profesorul de germană şi cu poeziile pe iPad, ar găsi destul de greu confraţi – absint cehesc şi droguri de toate felurile pentru a-şi deregla simţurile, sigur, dar poezie, mă îndoiesc. (Din fericire pentru poezie), probabil eu cunosc foarte puţin oraşul, dat fiind că nu frecventez cafenele seara, şi cu atât mai puţin poeţii, care întotdeauna mi s-au părut seducători suspecţi, mai ales la începutul secolului XXI. Germain Nouveau era un adevărat poet, l-a căutat pe Dumnezeu în asceză şi rugăciune şi a înnebunit, atins fiind de „delir melancolic cu idei mistice”, după medicii de la Bicêtre, unde a fost internat prima dată pentru şase luni. Aşa cum remarca Sarah în articol, prima criză de delir a lui Nouveau corespunde exact cu sosirea lui Rimbaud în Harar şi durează până la moartea acestuia din urmă; Nouveau părăseşte azilul când Rimbaud moare, în noiembrie 1891. Bineînţeles, Germain Nouveau nu avea cunoştinţă de soarta atât de tristă a fostului său tovarăş de drum, dar, după eşecul vieţuirii în Liban şi după lungi peregrinări prin Franţa, Germain încearcă din nou aventura orientală, în Alger; îi scrie o misivă lui Arthur Rimbaud, adresată la Aden, pentru a-i împărtăşi proiectul său: să devină pictor decorator, la Alexandria sau la Aden, şi îi cere, în numele vechii lor prietenii, *ţevi*. „Se fac în curând doi ani de când nu l-am văzut pe Verlompe”, scrie el. Sarah găsea foarte emoţionantă această scrisoare

către un dispărut; Verlompe-Verlaine ar fi putut să-i dea vestea morţii lui Rimbaud, survenită cu doi ani înainte. O şoaptă în noapte. E plăcut să descopăr că, până şi azi, există cercetători care încearcă să demonstreze, cu încrâncenare şi fără probe, că Germain Nouveau e autorul *Iluminărilor*, şi nu Rimbaud marinarul – se pare că nu se va şti niciodată exact.

Sarah reconstituise cu răbdare aventurile (nefericitele aventuri, mai exact) prin care trecuse Germain Nouveau la Beirut şi în Alger. Şi el visase la Orient, visase până acolo încât a încercat să se stabilească ca profesor într-un liceu catolic din Beirut. Sarah parcursese toate instituţiile catolice greceşti din Liban pentru a găsi în arhivele împrăştiate de timp şi de războaie scrisorile de angajare şi, mai ales, motivul concedierii sale, la câteva săptămâni după sosire, din postul de profesor – fără succes. A supravieţuit doar o legendă care spune că Germain a avut o aventură cu mama unuia dintre elevi. Dar, după statele lui de serviciu franţuzeşti şi după numeroasele rapoarte redactate de superiorii săi în Franţa („Acest om e orice, în afară de profesor", zicea un director), Sarah crede mai degrabă că incompetenţa e cea care i-a închis uşile în nas lui Germain Nouveau. Rămâne la Beirut, fără bani şi fără serviciu, până în toamnă, încercând să-şi plătească datoriile. Se povesteşte că s-a îndrăgostit de o tânără oarbă, pe care o trimitea la cerşit pentru amândoi la Bab Idriss; poate pe ea (oarbă sau nu) o descrie într-unul dintre sonetele sale din Liban, care sunt în acelaşi timp picturi orientale:

OZ *Să-ţi vopseşti părul în albastrul fumului*.

Pielea ta aurie, *cu o nuanţă ce pare Un trandafir ars*! *şi carnea ta îmbălsămată*.

În largi veşminte îngereşti, *ca-n*tr-*o frescă*.

În cele din urmă, are câştig de cauză şi obţine ceva daune sau e repatriat de Consulatul Francez la Marsilia, pe pachebotul *Tigre* al Mesageriilor maritime, care face escală la Jaffa – foarte creştinul Germain Nouveau nu poate rezista la proximitatea Locurilor Sfinte şi pleacă pe jos la Ierusalim, apoi la Alexandria, cerşindu-şi pâinea; câteva săptămâni mai târziu se îmbarcă din nou pe *La Seyne*, cu care ajunge înapoi în Marsilia şi îi regăseşte pe Verlaine, absintul şi cafenelele pariziene la începutul anului 1885.

Deschid volumul din Pléiade, care-i reuneşte pe Nouveau şi Lautréamont, Orientul lui Germain cu Uruguaiul lui Isidor, volumul în care azi Ducasse de Lautréamont tronează singur, eliberat de rivalul său accidental – e destinul lui Humilis, după numele pe care şi l-a ales; poetul cerşetor şi nebunul întru Christos n-a încercat niciodată să

reediteze ceva din opera sa publicată şi azi (cel puţin, asta e concluzia lui Sarah), ea străluceşte, *Stella Maris*, ca o stea ascunsă de norii uitării.

În rest, o nebunie-ar fi să mor.
Dar da, Doamnă, sunt sigur şi-n plus… De-al tău cel mai mic gest.
Nebun… De stelarn-ţi trecere
Ce-n urmă lasă un parfum de fruct în pârgă.
De-alura ta semeaţă şi directă
Da, nebun de dragoste, da, nebun de dragoste.
Nebun de sacra ta… Legănare a şoldului Ce-n inimă strecoară frica… Albă.
Mai adânc ca o bătaie de tobă.

Bietul de el, chiar a murit nebun, nebun de iubire şi nebun întru Hristos, şi Sarah crede, poate corect, că lunile pe care le-a petrecut la Beirut şi pelerinajul la Ierusalim au fost (ca şi „întâlnirea" cu sfântul Benoît Labre, patronul lui şi al lui Verlaine) începuturile tulburării de melancolie care avea să ducă la criza din 1891: făcea semnul crucii cu limba pe pământ, mormăia rugăciuni neîntrerupte, îşi rupea hainele de pe el. Pradă halucinaţiilor auditive, nu mai răspundea la stimulii exteriori. L-au internat. Şi, fie că şi-a dat strădania să ascundă mărcile sfinţeniei, fie că va fi trecut efectul absintului, aveau să-i dea drumul peste câteva luni – şi atunci avea să-şi ia sacul şi toiagul şi să plece la Roma pe jos, ca sfântul Benoît Labre în secolul al XVIII-lea:

Dumnezeu îl conducea la Roma.
Cu un bondar în mână.
Pe-acest sfânt ce nu era decât un biet om.
Rândunică a marelui drum Ce-şi părăsise peticul de pământ.
Chilia lui de pustnic şi supa mănăstirii şi banca-ncălzită de soare.
Surd la veacul lui, la oracole.
Binevenit doar în tabernacole.
Dar înveşmântat în darul minunilor şi purtând un nimb rubiniu.

Practica sărăciei: iată cum numeşte Sarah regula Sfântului Germain le Nouveau. Martorii povestesc că în ultimii săi ani la Paris, înainte de a pleca spre Sud, trăia într-o mansardă şi dormea pe un carton; că a fost văzut de mai multe ori înarmat cu un băţ, căutând hrană în pubele. Îşi soma prietenii să-i ardă operele, le intenta procese celor care le publicau împotriva voinţei lui; avea să-şi petreacă ultimii zece ani de existenţă în rugăciune, postind mai mult decât trebuia, mulţumindu-se cu pâinea pe care i-o dădea ospiciul: avea să sfârşească murind de inaniţie, din cauza unui post prea lung, chiar înainte de Paşte, pe patul lui de paie, în compania puricilor şi a păianjenilor. Lui Sarah i se părea extraordinar că nu se cunoştea din opera sa centrală, *Doctrina*

amorului, decât ceea ce un admirator şi prieten, contele de Larmandie, învăţase pe de rost. Niciun manuscris. Larmandie spunea: Ca exploratorii oraşelor moarte, am furat şi am ascuns în inima mea, pentru a le restitui soarelui, bijuteriile unui rege dispărut. Această transmitere, cu toate umbrele incertitudinii pe care le proiecta asupra operei (Când descoperă culegerea „proprie" astfel piratată, nu-i scrie Nouveau lui Larmandie „Mă faceţi să spun orice!"?), îl apropia pe Nouveau de marile texte antice, de misticile timpurilor primordiale şi de poeţii orientali, ale căror versuri fuseseră transmise oral înainte de a fi scrise, mulţi ani mai târziu. Sarah îmi explica în acele faimoase fotolii, în faţa unui ceai la etaj, *dragostea* pe care i-o purta lui Nouveau, fără îndoială pentru că avea presentimentul că ea însăşi, puţin mai târziu, avea să aleagă la rândul ei asceza şi contemplaţia, chiar dacă tragedia care avea să fie responsabilă pentru această alegere nu se va fi petrecut încă. Se interesa deja de budism, urma cursuri, practica meditaţia – lucru pe care eu nu puteam să-l iau în serios. Am oare undeva *Germain Nouveau în Liban şi Algeria* de Sarah, ieri-seară am extras cea mai mare parte din citatele din articolele ei – centrul bibliotecii, raionul lui Sarah. Să-l aşez pe Pessoa pe piedestal, să-l aranjez pe Nouveau alături de Levet, textele lui Sarah sunt plasate în centrul criticii muzicale, de ce, nu-mi mai amintesc. Poate pentru ca operele ei să fie în spatele busolei din Bonn, nu, e o idioţenie, pentru ca Sarah să fie în centrul bibliotecii aşa cum e în centrul vieţii mele e la fel de idiot, din cauza formatului şi a culorilor frumoase ale cotoarelor cărţilor ei, asta e mai probabil. Privesc în trecere Orientul portughez, fotografia înrămată a insulei Hormuz, Franz Ritter mult mai tânăr, aşezat pe afetul vechiului tun de lângă fort; busola e în sticla ei, chiar în faţa volumului *Orienturi feminine*, prima carte a lui Sarah, *Dezorientări*, versiunea abreviată a tezei ei, şi *Devorări*, cartea ei despre inima mâncată, inima revelatoare şi toate felurile de sfinte orori ale canibalismului simbolic. O carte aproape vieneză, care ar merita să fie tradusă în germană. E adevărat că în franceză se vorbeşte despre o pasiune *devorantă*, întregul scop al cărţii – între pasiune şi ingestie lacomă. Misteriosul articol din Sarawak nu e, de altfel, decât o prelungire a acestei cărticele, puţin mai atroce chiar. Vinul morţilor. Sucul cadavrelor.

Această fotografie a insulei Hormuz e chiar frumoasă. Sarah are fotografia în sânge. În zilele noastre e o artă abuzată, toată lumea fotografiază pe toată lumea, cu telefoane, cu calculatoare, cu tablete – se obţin astfel milioane de imagini dureroase, cu bliţuri dizgraţioase, care şterg feţele pe care ar trebui să le pună în valoare, ceţuri prea

puţin artistice, *contre-jour-un* sfâşietoare. În epoca sulfodiazinatului oamenii erau mai grijulii, cred. Dar poate şi eu plâng pe ruine. Ce nostalgic incurabil sunt! Trebuie să spun că îmi par chiar seducător în clişeul ăsta. Atât de seducător, încât Maman a comandat şi a înrămat o versiune mărită. Cămaşa albastră, în carouri, părul scurt, bărbia sprijinită bine în pumnul drept, un aer de gânditor în faţa albastrului limpede al Golfului Persic şi al turcoazului cerului. Pe fundal se văd coasta şi, fără îndoială, Bandar Abbas; la dreapta mea, roşul şi ocrul zidurilor în ruină ale fortăreţei portugheze. Şi tunul. În amintirea mea exista şi un al doilea tun, dar el nu apare în fotografie. Era iarnă şi eram bucuroşi că plecasem din Teheran – ninsese abundent câteva zile şi apoi un val de frig cuprinsese oraşul cu o mantie de gheaţă. *Djoub*, canalele de la marginea trotuarelor, erau invizibile, acoperite fiind de zăpadă, şi se transformaseră în excelente capcane pentru pietoni şi chiar pentru maşini; ici-colo erau automobile Paykan care derapaseră, cu două roţi înfundate în aceste mici gropi din viraje. În nordul Vanakului, imenşii platani de pe bulevardul Vali-Asr aruncau peste trecători imense fructe dureroase de zăpadă îngheţată, aduse de vânt. La Shemiran domnea o linişte calmă, amestecată cu parfumul focurilor de lemn şi cărbune. În Piaţa Tajrish, oamenii se refugiau în micul bazar, pentru a scăpa de curentul de aer îngheţat care părea să curgă din munţi ca un râu pe valea Darbandului. Până şi Faugier renunţase să se mai ducă în parcuri; toată jumătatea de nord a Teheranului, începând cu bulevardul Enqelâb, era înghiţită de zăpadă şi ger. Agenţia de voiaj se afla pe acel bulevard, de altfel, aproape de Piaţa Ferdowsi; Sarah luase biletele, un zbor direct către Bandar Abbas, operat de o companie nouă, cu numele muzical Aria Air, într-un magnific Iliuşin de treizeci de ani, reformat de Aeroflot, în care toate inscripţiile erau încă în rusă – eu am vrut-o, ce idee, economii la firfirei, să câştigi câteva sute denali din diferenţa de preţ şi să-ţi rişti pielea, mă revăd făcându-i morală în avion, firfirei, economiile tale, o să mi-o plăteşti, o să mi-o plăteşti de o sută de ori, „Nu voi mai zbura niciodată cu companii fanteziste, care folosesc tehnologie sovietică”, râdea, transpiraţia mea rece o făcea să râdă, m-am albăstrit de frică la decolare, motorul vibra de credeam c-o să sară din loc. Dar nu. În timpul celor două ore de zbor am fost foarte atent la zgomotele din jur. Am transpirat din nou când fierul ăsta vechi a sfârşit aterizând ca o pasăre în cuib. Stewardul a anunţat douăzeci şi şase de grade la aterizare. Soarele dogorea şi Sarah a început imediat să protesteze împotriva hainei islamice şi a fularului negru – Golful Persic era o masă de pâclă albicioasă, uşor albăstrie la bază; Bandar Abbas, un oraş plat, care se termina cu o plajă imensă, pe care un mare

dig de beton, foarte înalt, se pierdea departe în mare. Am trecut să ne lăsăm bagajele la hotel, o clădire care părea destul de recentă (ascensor nou-nouţ, picturi strălucitoare), dar ale cărui camere erau într-o ruină completă: vechi dulapuri sparte, covoare deşirate, cuverturi punctate de arsuri de ţigară, noptiere distruse şi veioze rupte. Puţin mai târziu am aflat şi dedesubtul istoriei: hotelul poate că se afla într-o clădire nouă, dar conţinutul său (şantierul consumând toţi banii proprietarului) fusese pur şi simplu mutat aşa cum era din clădirea veche şi, ne spunea recepţionera, mobilierul mai suferise ceva stricăciuni şi în timpul mutării. Sarah avea să scoată imediat din asta o metaforă a Iranului contemporan: noi construcţii, aceleaşi vechituri. Mie mi-ar fi plăcut un pic de confort în plus sau chiar de frumuseţe, această ultimă calitate părând să lipsească cu desăvârşire din centrul oraşului Bandar Abbas: era nevoie de multă imaginaţie (chiar multă) pentru a regăsi portul antic prin care trecea cândva Alexandru cel Mare, în drum spre ţara Ihtiofagilor, vechiul Porto Comorão al portughezilor, debarcaderul mărfurilor din Indii, oraşul portuar recucerit cu ajutorul englezilor şi numit Port Abbas în onoarea şahului Abbas, suveranul care cucerise pentru Persia această intrare în strâmtoarea Hormuz şi insula cu acelaşi nume, încheind astfel prezenţa portugheză în Golful Persic. Portughezii numiseră Bandar Abbas „portul creveţilor” şi, odată depuse bagajele în oribilele noastre camere, am plecat în căutarea unui restaurant în care să degustăm imenşii creveţi albi din Oceanul Indian, pe care-i văzuserăm debarcând, strălucitori printre calupii de gheaţă, la pescăria bazarului Tadirish din Teheran. *Tehelow meygou*, un ragu obţinut din aceste decapode înotătoare, era efectiv delicios – între timp, Sarah îşi pusese o haină islamică mai lejeră, din bumbac crem şi îşi prinsese părul sub o eşarfă înflorită. Plimbarea pe malul apei avea să ne confirme că nu era nimic de văzut în Bandar Abbas, cu excepţia unui şir de imobile mai mult sau mai puţin moderne; pe plajă se vedeau ici-colo femei în ţinută tradiţională, cu masca din piele decorată, care le dădea un aer destul de neliniştitor, devenind personaje monstruoase ale unui bal mascat morbid sau ale unui roman de Alexandre Dumas. Bazarul se prăbuşea sub greutatea curmalelor de tot felul, de Bam sau de Kerman, munţi de curmale, uscate sau proaspete, negre sau albe, care alternau cu piramide galbene sau roşii de piper, şofran şi chimen. În centrul cheiului se afla portul de pasageri, un ponton care se avânta drept în mare pe o lungime de o sută de metri – fundul mării era nisipos şi panta era foarte lină; ambarcaţiile mai voluminoase nu puteau să se apropie de mal. Lucrul cel mai curios, însă, era că acele ambarcaţiuni voluminoase nu existau, doar mici vedete, canote destul de înguste,

echipate cu motoare enorme în afara corpului navei, acelaşi tip de bărci pe care Gardienii Revoluţiei, mi se părea, le foloseau în timpul războiului ca să atace petroliere şi vase de transport. Pentru îmbarcare, trebuia să cobori pe o scară de metal, care ducea de la ponton până la şalupa de jos: cheiul nu servea, în realitate, decât la adunarea potenţialilor pasageri. Cel puţin a celor care doreau să ajungă pe insula Hormuz: călătorii pentru Kish sau Qeshm, cele două mari insule vecine, luau loc pe feriboturi confortabile, lucru care m-a făcut să insinuez laş către Sarah „uite, de ce n-am merge mai degrabă la Qeshm?”: nici măcar nu s-a obosit să-mi răspundă şi a pornit, ajutată de un marinar, să coboare scara către bărcuţa care se legăna pe valuri trei metri mai jos. Pentru a-mi face curaj, mă gândeam la austriacul Lloyd, ale cărui mândre nave părăseau Trieste pentru a străbate mările lumii, şi la plutaşii cu care mă întâlnisem, o dată sau de două ori, pe lacul Trauen. Unicul avantaj al vitezei nemăsurate a bărcuţei noastre, care atingea apa doar cu axul motorului şi cu elicea, prova înălţându-se inutil către cer, a fost acela de a scurta timpul traversadei, timp pe care l-am petrecut agăţat de bord şi încercând să nu cad ridicol în spate, apoi în faţă, de fiecare dată când vreun val minuscul ameninţa să ne transforme într-o formă insolită de hidroavion. Era sigur că singurul membru al echipajului, căpitanul, pilotase cândva un vas sinucigaş şi că eşecul misiunii sale (suicidare) încă îl bântuia la douăzeci de ani după încheierea conflictului. Nu am nicio amintire legată de aterizarea noastră la Hormuz, iată cât eram de emoţionat: revăd fortul portughez, obiectul dorinţei lui Sarah – un turn mare, aproape pătrat, cu vârful prăbuşit, pietre roşii şi negre, două ziduri destul de joase, bolţi cu acoperişul spart şi vechi tunuri ruginite faţă în faţă cu strâmtoarea. Insula era un mare munte pustiu, o rocă ce părea deşertică – existau, totuşi, un mic sat, câteva capre şi Gardienii Revoluţiei: contrar temerilor noastre, aceşti Pasdaran în ţinute de culoarea nisipului nu aveau să ne acuze de spionaj, erau, de fapt, încântaţi să schimbe câteva cuvinte cu noi şi să ne arate drumul care ne permitea să înconjurăm fortul. Imaginează-ţi-i, spunea Sarah, pe marinarii portughezi din secolul al XVI-lea, care ajungeau aici, pe piatra asta, să păzească strâmtoarea. Sau în faţă la Portul Comorão, de unde proveneau toate lucrurile necesare soldaţilor şi artizanilor, inclusiv apa. Fără îndoială că aici s-a folosit pentru prima dată cuvântul *nostalgie*. Săptămâni bune pe mare ca să ajungi pe insuliţa asta, în canicula umedă a Golfului. Ce solitudine…

Ea îşi închipuia – mult mai bine decât mine, trebuie să recunosc – chinurile acestor aventurieri portughezi care înfruntaseră capul

Furtunilor şi gigantul Adamaştor, „regele valurilor profunde” din opera lui Meyerbeer, pentru a coloniza această piatră rotundă, perlele din Golf, mirodeniile şi mătăsurile din India. Alfonso de Albuquerque era, îmi spunea Sarah, artizanul politicii regelui Portugaliei, dom Manuel, politician mult mai ambiţios decât ai fi putut ghici după modestia ruinelor lăsate în urmă: stabilindu-se în Golf, răsturnându-i pe mamelucii din Egipt, a căror flotă din Marea Roşie deja o învinseseră, portughezii căutau nu numai să stabilească o reţea de porturi comerciale din Malaga şi până în Egipt, ci şi, într-o ultimă cruciadă, să elibereze Ierusalimul din mâinile necredincioşilor. Acest vis portughez era încă pe jumătate mediteraneean; el corespunde acelei mişcări de răsturnare în care Mediterana încetează treptat să fie unica miză politică şi economică a puterilor maritime. Portughezii de la sfârşitul secolului al XV-lea visau *în acelaşi timp* la Indii şi la Levant, erau (cel puţin dom Manuel şi aventurierul său Albuquerque) între două ape, între două vise şi două epoci. La începutul secolului al XVI-lea, Hormuz era imposibil de ţinut fără un sprijin pe continent, fie că era pe coasta persană ca azi, fie pe cea otomană, ca în timpul acestui sultanat din Hormuz căruia îi pune capăt, cu tunurile sale şi cu cele douăzeci şi cinci de corăbii, Alfonso de Albuquerque, guvernatorul Indiilor.

În ceea ce mă priveşte, mă gândeam că *nostalgia* e, aşa cum arată şi numele său, un sentiment foarte arab şi foarte iranian şi că acei tineri Pasdari pe insula lor, deşi erau originari din Shiraz sau din Teheran şi nu se întorceau acasă în fiecare seară, trebuiau să-şi recite poeme în jurul focului de tabără în fiecare seară pentru a-şi ostoi tristeţea – nu versuri de Camões, nu, asta e sigur, nu era cum perora Sarah pe tunul ruginit. Ne aşezaserăm la umbră, pe nisip, lângă un zid vechi, în faţa mării, fiecare cu *nostalgia* lui: eu *nostalgic* după Sarah, prea aproape ca să nu-mi doresc să mă pierd în braţele ei, şi ea *nostalgică* după umbra tristă a lui Badr Shakir Sayyab, care se reflecta asupra golfului, departe spre nord, între Kuweit şi Bassora. Poetul cu figură tristă trecuse prin Iran în 1952, fără îndoială la Abadan şi Ahvaz, pentru a fugi de represiunea din Irak, fără să se ştie mare lucru, totuşi, despre parcursul său iranian. „Strig către Golf/ O, Golfule, tu oferi perla, cochilia şi moartea/ şi ecoul revine, ca un sughiţ/ tu oferi perla, cochilia şi moartea”, aceste versuri pe care le trăiesc şi îmi revin în minte ca un ecou, *Cântecul ploii*, scris de irakianul izgonit din copilărie din satul Jaykour de moartea mamei sale, aruncat înspre lume şi durere, un exil infinit ca această insulă din Golful Persic presărată cu cochilii moarte. În opera lui existau ecouri din T.S. Eliot, pe care îl tradusese în arabă; plecase în Anglia şi suferise teribil de singurătate, dacă judecăm după

textele şi scrisorile lui – trecuse prin experienţa *Oraşului Ireal*, devenise o umbră printre umbrele de lângă Podul Londrei. *Iată*, *a spus ea*, *cartea ta*, *marinarul fenician înecat*. (*Perlele acelea au fost ochii lui*, *iată*!) Naşterea, moartea, învierea, tărâmul pustiit, la fel de steril ca o câmpie petroliferă din Golf. Sarah fredona liedul meu scris pe versurile din *Cântecul ploii*, lent şi grav, pe cât de funebru, pe atât de pretenţios, locul în care Sayyab fusese modest până la capăt. Din fericire, am încetat să mai compun melodii, îmi lipseau umilinţa lui Gabriel Fabre, compasiunea sa. Pasiunea lui, fără îndoială.

Am recitat versuri din Sayyab şi Eliot în faţa vechiului fort portughez până când două capre au venit să ne smulgă din contemplaţie, capre cu părul brun-roşiatic, însoţite de o fetiţă cu privirea strălucind de curiozitate; caprele erau blânde, miroseau foarte puternic, au început să ne împingă cu boturile blând, dar ferm: acest atac homeric a pus capăt intimităţii noastre, copila şi animalele ei deciseseră în mod clar să-şi petreacă după-amiaza cu noi. Aveau să împingă servilismul până la a ne însoţi (fără a spune nimic, fără a răspunde la vreuna dintre întrebările noastre) până la debarcaderul de unde plecau şalupele către Bandar Abbas: lui Sarah i se părea comică această fetiţă care nu se lăsa abordată şi care, spre deosebire de capre, fugea imediat ce întindeai mâna spre ea, dar revenea la unul sau doi metri de noi câteva secunde mai târziu, mai degrabă înspăimântătoare, mai ales prin muţenia ei de neînţeles.

Pasdarii de la debarcader nu au părut câtuşi de puţin tulburaţi de această fată care se lipise de noi cu caprinele ei. Sarah s-a întors să-i facă micuţei cu mâna, dar nu a declanşat nicio reacţie din partea ei, nici măcar un gest. Am discutat mult timp pentru a înţelege raţiunea unui comportament atât de sălbatic; eu susţineam că puştoaica (zece – doisprezece ani, cel mult) trebuia să fie nebună sau, poate, surdă; Sarah o credea doar timidă: e clar că e prima dată când aude vorbindu-se o limbă străină, spunea ea, lucru care-mi părea puţin probabil. Oricum ar fi fost, această stranie apariţie a format, împreună cu militarii, toată populaţia pe care am întâlnit-o noi pe insula Hormuz. Pilotul de la întoarcere nu era cel de la dus, dar ambarcaţia şi tehnica nautică erau exact la fel – aproape să ne debarce pe plajă, ridicând motorul şi eşuându-şi barca pe fundul nisipos la câţiva metri de mal. Am avut, deci, şansa de a ne împletici în apa Golfului Persic şi de a verifica două lucruri: primul, iranienii erau mai puţin stricţi decât ai crede şi niciun poliţist ascuns sub o şapcă nu avea să se repeadă spre Sarah, ca să-i ordone să-şi ascundă părul (parte, totuşi, destul de erotică a corpului feminin, după cenzori); celălalt, mai trist, e că, dacă

mă îndoisem vreo secundă de prezenţa hidrocarburilor în regiune, puteam fi liniştit: aveam talpa unui picior plină de pete groase şi lipicioase care, în ciuda strădaniilor în duşul hotelului, aveau să-mi lase mult timp o aureolă maronie pe piele şi pe degetele de la picioare: regretam mult detergenţii specializaţi ai Mamei, micile flacoane de la un ştiu ce Doctor, despre care îmi imaginez, greşit fără îndoială, că îşi datorează eficacitatea anilor nepreţuiţi de experienţă în a desface uniforme naziste, dificil de curăţat, cum spune Maman despre feţele de masă albe.

Apropo de capre şi cârpe, trebuie neapărat să dau acest halat la scurtat, voi sfârşi cu gâtul rupt sau căzut inconştient lângă un corp de mobilier, adio Franz, adio, în sfârşit Orientul Apropiat îşi va fi făcut dreptate cu tine, dar nu printr-un parazit terifiant, viermi care devorează ochiul din interior sau o otrăvire prin talpa piciorului, ci, pur şi simplu, printr-un halat beduin prea lung, răzbunarea deşertului – ghicesc ştirea în presă, „Ucis de oribilul său gust vestimentar: universitarul nebun se deghiza în Omar Sharif în *Lawrence al Arabiei*". În Omar Sharif sau mai degrabă în Anthony Quinn, Audă Abu Tayi din film – Audă, mândrul beduin al howeitaţilor, trib de războinici curajoşi, care au luat Akaba otomanilor împreună cu Lawrence în 1917, Audă, sălbaticul plăcerilor războiului, ghidul obligatoriu al tuturor orientaliştilor în deşert: el îi va fi însoţit atât pe Alois Muşii Moravul, cât şi pe Lawrence Englezul şi pe părintele Antonin Jaussen din Ardèche. Acest preot dominican format la Ierusalim avea să-i întâlnească şi pe cei doi dinaintea lui, formând astfel grupul de trei muşchetari ai orientalismului, cu Audă Abu Tayi pe post de d'Artagnan. Doi preoţi, un aventurier şi un războinic beduin, spintecător de turci – din nefericire, hazardul politicii internaţionale a voit ca Muşii să lupte în tabăra opusă lui Jaussen şi Lawrence; Audă, în ceea ce-l priveşte, avea să înceapă Marele Război cu unul şi să-l încheie aliat cu ceilalţi doi, atunci când Faysal, fiul şerifului Husein din Meca, a reuşit să-l convingă să-şi pună valorile cavalereşti în slujba Revoltei arabe.

De altfel, nu e nicio îndoială că, dacă ţara lui i-ar fi cerut părerea, Jaussen ar fi preferat să lupte de partea preotului explorator austriac, cel cu care-i plăcuse să dezbată, pe parcursul lungilor călătorii cu cămila în deşertul Chim, despre teologie şi antichităţi arabe, mai degrabă decât alături de britanicul urâcios, a cărui mistică emana înspăimântătoare urme de păgânism şi guvernarea învechită a trădării surde. Antonin Jaussen şi Alois Muşii au fost, deci, constrânşi de evenimente (relativ constrânşi: amândoi, deşi protejaţi de hainele militare, fuseseră voluntari) să se lupte pentru dominaţia asupra

Orientului arab, mai precis asupra triburilor războinice dintre *badiye* din Siria şi Hedjaz, familiarizate cu raziile şi cu războaiele între clanuri. Audă, *alias* Anthony Quinn, nu voia să fie nici cu unul, nici cu celălalt; era un bărbat pragmatic, care aprecia mai degrabă bătăliile, armele şi poezia belicoasă a timpurilor străvechi. Se povesteşte că avea corpul plin de cicatrici de la răni, lucru care excita curiozitatea femeilor din preajma lui; legenda spune că s-a căsătorit de vreo douăzeci de ori şi a avut mulţi copii.

Ia uite, am uitat să opresc canalul hi-fi. Tot nu mi-am cumpărat casca aia cu infraroşii care-ţi permite să asculţi muzică fără să depinzi de un fir. Aş putea să mă plimb până în bucătărie cu Reza Shadjarian sau Franz Schubert în urechi. Când pornesc ceainicul, becul din tavan întotdeauna flambează puţin. Lucrurile sunt legate. Ceainicul comunică într-un fel cu plafoniera, chiar dacă, în teorie, cele două obiecte nu au nicio legătură. Laptopul sforăie pe masă ca o broască argintie. Deci unde am pus plicurile de ceai? Aş asculta puţină muzică iraniană, *Tar*, *tar* şi *zarb*. Radioul, prietenul insomniacilor. Doar insomniacii ascultă *Die Ol Klassiknacht* în bucătărie. Mi-aş tăia o mână că e Schumann – trioul pentru coarde. Imposibil să mă înşel.

Ah, uite! *Samsara Chai* sau *Red Love* – clar, nu-mi iese. Cine m-a pus să cumpăr porcăriile astea? *Samsara Chai* trebuie să fie ceai, în plus. Bun bun bun, un pic de *Red Love*. Petale de trandafiri, zmeură uscată, flori de hibiscus, zice ambalajul. De ce nu am muşeţel în sertare? Sau verbină, citronelă? Magazinul naturist de la colţul străzii s-a închis acum cinci sau şase ani, o doamnă foarte simpatică, mă aprecia mult, cred că eram singurul ei client; trebuie spus că vârsta buticului nu era atât de venerabilă cât să inspire încredere, era doar un oribil magazin din anii 1970, fără niciun farmec, în ruină şi fără nimic deosebit pe etajerele din plastic laminat. De atunci sunt nevoit să iau *Samsara Chai* sau Dumnezeu ştie ce de la supermarket.

Şi da, Schumann, ştiam. O, Doamne, e trei dimineaţa. Ştirile sunt tot deprimante, în ciuda vocii mai degrabă liniştite (graţie moliciunii) a vorbitorului. Un ostatic decapitat în Siria, în deşert, de un călău cu accent londonez. Ne imaginăm o întreagă mizanscenă pentru a-l înspăimânta pe spectatorul occidental, sacrificatorul mascat cu negru, ostaticul în genunchi, cu capul plecat – aceste filmări atroce, cu decapitări sunt la modă de zece ani, au început cu moartea lui Daniel Pearl la Karachi în 2002, poate mai înainte, în Bosnia şi în Cecenia, câţi au fost executaţi în aceeaşi manieră după, zeci, sute de persoane, în Irak şi în alte părţi: mă întreb de ce modul ăsta de execuţie, tăierea gâtului până la decapitare cu cuţitul de bucătărie, poate că nu cunosc

puterea sabiei sau a toporului. Cel puţin saudiţii, care decapitează miriade de bieţi diavoli în fiecare an, o fac cu toată greutatea tradiţiei, ca să zic aşa – cu sabia pe care ne-o imaginăm mânuită de un uriaş: călăul îi taie gâtul condamnatului dintr-o singură lovitură, tăindu-i imediat vertebrele cervicale şi (dar e opţional) separând capul de umeri ca pe vremea sultanilor. O *mie şi una de nopţi* e plină de decapitări după acelaşi *modus operandi*, cu sabia pe gât; şi în romanele cavalereşti se decapitează cu „tur de braţ", cum spun francezii, cu spada sau cu toporul, cu capul aşezat pe un butuc, ca pe Milady, iubita lui Athos din *Cei trei muşchetari*, din câte îmi amintesc era privilegiul nobleţii să fii decapitat, în loc să fii dezmembrat, ars sau strangulat – Revoluţia Franceză va pune ordine în lucruri inventând ghilotina; în Austria, aveam ştreangul nostru, apropiat de garoul spaniol, strangulare cu totul manuală. Bineînţeles că era un exemplu de ştreang la Muzeul Crimei, Sarah a putut să-i descopere modul de funcţionare şi personalitatea călăului celui mai cunoscut din istoria Austriei, Josef Lang, graţie extraordinarei fotografii din anii 1910, în care îl vedem cu melonul pe cap, cu mustaţă, papion şi un surâs pe buze, căţărat pe scară, în spatele unui cadavru corect executat, atârnând bine strangulat, iar în jurul lui stau asistenţii săi, cu toţii, de asemenea, surâzători. Sarah avea să privească fotografia şi să ofteze „Surâsul muncitorului în faţa muncii bine făcute", arătând că înţelesese perfect psihologia lui Josef Lang, biet tip atroce de normal, bun tată de familie, care se străduia să te omoare la modul expert, „cu senzaţii agreabile". „Ce pasiune pentru moarte, totuşi, şi asta a concetăţenilor tăi", spunea Sarah. Pentru suveniruri macabre. Şi chiar capetele morţilor – acum câţiva ani toate ziarele din Viena vorbeau despre înmormântarea unui craniu, craniul lui Kara Mustafa, nimic mai puţin. Marele Vizir care condusese al doilea asediu asupra Vienei în 1683 şi pierduse bătălia fusese strangulat, la ordinul sultanului, în Belgradul în care se retrăsese – mă revăd povestindu-i unei Sarah neîncrezătoare că după cordonul de mătase Kara Mustafa a fost decapitat postmortem, că apoi i-au jupuit pielea de pe faţă ca s-o trimită la Istanbul ca dovadă a morţii sale şi craniul i-a fost înmormântat (cu restul osemintelor, se presupune) la Belgrad. Unde habsburgii aveau să-l descopere, în mormântul cu pricina, cinci ani mai târziu, când au ocupat oraşul. Craniul lui Kara Mustafa, Mustafa cel

Negru, a fost oferit nu ştiu cărui prelat vienez, care la rândul lui l-a oferit Muzeului Militar, apoi Muzeului Oraşului, unde a fost expus mulţi ani după aceea, până când un conservator scrupulos a crezut că această vechitură morbidă nu-şi mai avea locul printre ilustrele colecţii

ale istoriei Vienei şi a decis să scape de el. Craniului lui Kara Mustafa, al cărui cort era ridicat la doi paşi de aici, la câteva sute de metri de gheţar, către Dunăre, neputând fi aruncat la gunoi, avea să i se găsească un mormânt într-o nişă anonimă. Oare această relicvă turcească avea ceva de-a face cu moda turcilor mustăcioşi care împodobesc frontoanele frumosului nostru oraş? Iată o întrebare pentru Sarah, sunt sigur că e expertă în decapitare, turci, capetele lor şi chiar pumnalul călăului – acolo în Sarawak probabil ascultă aceleaşi ştiri ca şi noi, acelaşi jurnal vorbit, sau poate nu, cine ştie. În Sarawak poate e vorba despre ultimele decizii ale sultanului din Brunei şi deloc de asasinii mascaţi ai islamului, această farsă macabră cu drapel negru. E o istorie atât de europeană, la urma urmei. Victime europene, călăi cu accent londonez. Un islam radical nou, şi violent, născut în Europa şi în Statele Unite, bombe occidentale şi singurele victime care contează sunt, de fapt, europenii. Bieţii sirieni! Media occidentală nu e interesată deloc de destinele lor, în realitate. Terifiantul naţionalism al cadavrelor. Audă Abu Tayi, mândrul războinic al lui Lawrence şi Muşii, fără îndoială că azi s-ar bate cu Statul Islamic, noul jihad mondial, după atâtea altele – cine a venit primul cu ideea, Napoleon în Egipt sau Max von Oppenheim în 1914? Max von Oppenheim, arheologul din Cologne, e deja bătrân în momentul declanşării ostilităţilor, deja a descoperit Teii Halaf; ca mulţi orientalişti şi arabizanţi din epocă, se alătură

Nachrichtenstelle für den Orient, oficiu berlinez, însărcinat cu clasificarea cunoştinţelor de interes militar care provin din Est. Oppenheim e un obişnuit al cercurilor puterii; el l-a convins pe Wilhelm al II-lea să meargă în vizită oficială în Orient şi în pelerinaj la Ierusalim; crede în puterea panislamismului, despre care a discutat cu însuşi Sultanul Roşu Abdülhamid. La o sută de ani după, orientaliştii germani erau mai îndepărtaţi de realităţile orientale decât arabizanţii lui Bonaparte, care vor fi încercat primii, fără mare succes, să-l facă pe micul corsican să treacă drept eliberatorul arabilor de sub jugul turcesc. Prima expediţie colonială europeană în Orientul Apropiat a fost un mare fiasco militar. Napoleon Bonaparte nu s-a bucurat de succesul scontat ca salvator al islamului şi avea să cedeze o victorie foarte costisitoare perfizilor britanici – decimate de ciumă, paraziţii şi gloanţele englezilor, ultimele resturi ale glorioasei armate a lui Valmy au trebuit abandonate, singurele discipline care au beneficiat măcar puţin de pe urma acestei aventuri fiind, în ordinea importanţei, medicina militară, egiptologia şi lingvistica semitică. Oare austriecii şi germanii s-au gândit la Napoleon când au declanşat jihadul mondial, în 1914? Ideea (emisă de arheologul Oppenheim) era să se facă apel la nesupunerea

musulmanilor din toată lumea, taborii marocani, puşcaşii algerieni şi senegalezi, musulmanii indieni, caucazienii şi turkmenii, pe care Tripla Antantă îi trimitea să lupte pe frontul european şi să dezorganizeze prin răscoale sau gherile coloniile musulmane engleze, franceze şi ruseşti. Ideea le-a plăcut austriecilor şi otomanilor şi jihadul a fost proclamat în arabă în numele sultanului-calif din Istanbul în 14 noiembrie 1914, în Moscheea lui Mehmet Cuceritorul, evident pentru a da întreaga greutate simbolică posibilă acestei *fatwa*, de altfel destul de complexe, căci ea nu chema la războiul sfânt împotriva tuturor infidelilor şi-i excludea pe necredincioşii germani şi austrieci şi pe reprezentanţii ţărilor neutre. Văd desenându-se un al treilea tom pentru opera care-mi va aduce gloria:

DIFFFERITE FFORME DE NNEBUNIE ÎN ORIENT VOLUMUL AL TREILEA: PORTRETE DE ORIENTALIŞTI ŞI COMANDANŢI AI CREDINCIOŞILOR

Acest apel a fost urmat imediat de o defilare solemnă până la ambasadele Germaniei şi Austriei, apoi de o primă acţiune războinică: după discurs, un politician turc avea să-şi golească arma de aproape într-un nobil orologiu englez din holul Grand Hotel Tokatliyan, foc de pistolet care declanşa jihadul, dacă e să credem amintirile tălmaciului german Schabinger, unul dintre artizanii proclamaţiei solemne ce avea să arunce în bătălie toate forţele orientaliste. Alois Muşii a fost trimis aproape de dragile sale triburi beduine şi Audă Abu Tayi, ca să se asigure de susţinerea lor. Britanicii şi francezii nu au stat degeaba; aveau să-şi mobilizeze savanţii ca să declanşeze un contrajihad, savanţi ca Lawrence, Jaussen, Massignon, cu succesul cunoscut: marea cavalcadă a lui Faysal şi a lui Audă Abu Tayi în deşert. Începutul legendei lui Lawrence al Arabiei care, din nefericire pentru arabi, avea să se încheie sub mandatele franceze şi engleze din Orientul Mijlociu. Am în calculator articolul lui Sarah despre soldaţii francezi şi jihadul german, cu imaginile acestui lagăr-model pentru prizonierii de război musulmani de lângă Berlin, pe unde defilează toţi etnologii şi orientaliştii epocii; un articol „de divulgare” pentru o revistă ilustrată, *L’Histoire* sau Dumnezeu mai ştie ce publicaţie de acelaşi gen, iată ce s-ar potrivi de minune cu ceaiul şi cu radiojurnalul.

Cunoaştem aceşti doi bărbaţi doar din arhivele conservate în colecţiile Ministerului Apărării, care a digitalizat cu răbdare cele un milion trei sute treizeci de mii de fişe ale celor un milion trei sute şi ceva de mii de morţi ai Franţei între 1914 şi 1918. Aceste fişe-manuscrise, cu un frumos scris de mână, în cerneală neagră, sunt succinte: sunt înscrise numele, prenumele, data şi locul naşterii soldatului decedat, gradul, corpul de armată căruia îi aparţine, gradul,

numărul matricol şi acel rând terifiant, care nu cunoaşte eufemismele civililor: „Tipul morţii”. *Tipul morţii* nu umblă cu poezii; *tipul morţii* e, totuşi, o poezie surdă, brutală, în care cuvintele se transformă în imagini înspăimântătoare ca „ucis de inamic”, „răni”, „boală”, „torpilat şi îngropat” într-o infinitate de variante şi repetiţii – şi ştersături; menţiunea „rană” poate fi bifată, completată cu „boală”; „dispărut” poate fi mâzgălit apoi şi înlocuit cu „ucis de inamic”, lucru care înseamnă că mai târziu s-a găsit trupul acestui dispărut, care nu va mai reveni; această non-reapariţie în viaţă îi aduce menţiunea „mort pentru Franţa” şi onorurile care decurg din ea. Tot pe fişă apare locul în care s-a petrecut *tipul morţii* în chestiune, adică se pune capăt definitiv parcursului soldatului pe acest pământ. Ştim, deci, foarte puţin despre cei doi combatanţi care ne interesează aici. Până şi starea lor civilă e parţială, cum se întâmplă adesea cu soldaţii coloniali. Doar anul naşterii. Prenume şi un nume de familie inversate. Presupun, totuşi, că sunt fraţi. Fraţi de arme, cel puţin. Sunt din acelaşi oraş, Niafounke, de pe malul râului Niger, la sud deâombuctu, din acel Sudan francez al epocii, azi numit Mali. Sunt născuţi la interval de doi ani, în 1890 şi 1892. Sunt bambaraşi din clanul Tambura. Îi cheamă Baba şi Moussa. Au luptat în două regimente diferite.

Sunt voluntari, cel puţin aşa îi numesc coloniştii care fac raiduri: guvernatorii fiecărei regiuni sunt obligaţi să furnizeze o cotă de soldaţi; nu prea contează, la Bamako sau la Dakar, modul în care sunt obţinuţi. Se ignoră absolut complet ceea ce Baba şi Moussa lasă în urmă în Mali, o meserie, o mamă, o soţie, copii. În schimb, le putem ghici sentimentele din momentul plecării, mândria uniformei, un pic; frica de necunoscut, fără îndoială, şi, mai ales, acea mare sfâşiere care semnalează plecarea din ţara natală. Baba a avut noroc, Moussa mai puţin. Baba e mai întâi trimis la un batalion de geniu, scapă la mustaţă de trimiterea la abatorul din Dardanele şi va fi cantonat luni întregi în Africa, Somalia.

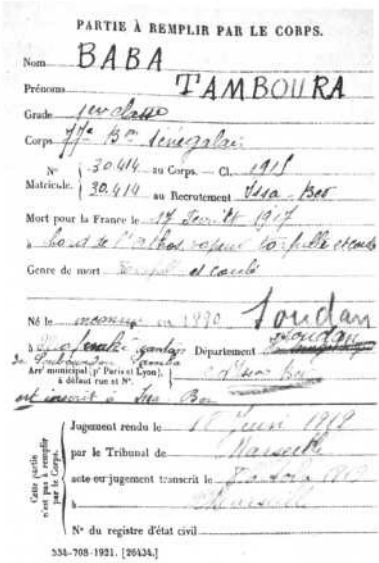

PARTIE À REMPLIR PAR LE CORPS.

Nom BABA

Prénoms TAMBOURA

Grade 1re classe

Corps 7e Bon Sénégalais

N° Matricule 30.414 au Corps. — Cl. 1915

30.414 au Recrutement Dia - Bas

Mort pour la France le 17 Juin 1916

à Bois de Caillette région Fleury devant Douaumont

Genre de mort Tué à l'ennemi

Né le inconnu en 1890 à Toudan

Département Mouhoun

Arr^t municipal (Paris et Lyon) à défaut rue et N°

est inscrit à Bla

Cette partie n'est pas à remplir par le Corps.

Jugement rendu le 11 Juin 1918

par le Tribunal de Marseille

acte ou jugement transcrit le 7 août 1918

à Marseille

N° du registre d'état civil

334-708-1921. [29434.]

Ajuns în Franţa, la Marsilia, la începutul lui 1916, Moussa va fi instruit în meseria armelor în tabăra de la Fréjus şi apoi va fi trimis în luptă în primăvara lui 1916, la Verdun. Ne imaginăm forţa descoperirii Europei pentru aceşti puşcaşi senegalezi. Pădurile cu arbori necunoscuţi, râurile calme ce străbat câmpiile atât de verzi primăvara, surprinzătoarele vaci cu pete albe şi negre. Şi brusc, după un ocol printr-o tabără din spatele liniei frontului şi un marş interminabil spre Verdun, apare infernul. Tranşee, sârmă ghimpată, obuze, atâtea obuze, încât liniştea devine un bine rar şi neliniştitor. Coloniştii descoperă moartea în acelaşi timp cu soldaţii albi care luptă alături de ei. Niciodată expresia „carne de tun” nu a fost atât de justificată. Oamenii se dezmembrează ca manechinele sub efectul exploziilor, se deşiră ca hârtia sub şrapnele, urlă, sângerează, rambleurile înghit resturi umane, măcinate de râşniţa artileriei. 700.000 de oameni cad la Verdun, de o parte şi de alta a râului Meuse, îngropaţi, arşi de vii, ciopârţiţi de mitraliere sau de milioanele de obuze care brăzdează pământul. Moussa, ca toţi camarazii săi, trece mai întâi prin experienţa fricii, apoi a fricii imense, apoi a groazei; găseşte curajul în inima groazei, curajul de a urma un caporal la asaltul unei poziţii foarte bine apărate, pe care ar trebui să renunţe să o cucerească, după ce-şi văzuse camarazii de arme căzând în jur, fără să înţeleagă prea bine din ce motiv ciudat el era nevătămat. Sectorul are un nume de circumstanţă, Mortul; e greu de crezut că a fost un sat în acest cimitir pe care ploile de primăvară îl transformă într-

o mlaştină în care plutesc, în loc de plante acvatice, degete şi urechi. Moussa Tamboura va fi în cele din urmă capturat în 24 mai 1916, împreună cu cea mai mare parte a plutonului său, în faţa acestei cote 304 pentru care muriseră 10.000 de soldaţi încercând să o apere.

Aproape în acelaşi moment, în timp ce Moussa, care scapă la mustaţă de moarte, se întreabă dacă fratele său e încă în viaţă, Baba îşi montează cortul în apropiere de Djibouti. Batalionul său va fi reformat împreună cu alte elemente coloniale. Li se vor alătura soldaţi din Indochina, apoi vor pleca spre Franţa.

Pentru Moussa, captivitatea, de ce să o negăm, e o uşurare; germanii le rezervă un tratament special soldaţilor musulmani. Moussa Tamboura e trimis într-o tabără de prizonieri la sud de Berlin, la o mie de kilometri de front. În timpul călătoriei se gândeşte, fără îndoială, că peisajele germane seamănă cu cele pe care le-a putut vedea în nordul Franţei. Tabăra în care e internat se numeşte „tabăra Semilunii”, Halbmond-Lager, şi se află la Zossen, lângă Wunsdorf; e rezervată prizonierilor „mahomedani” sau presupuşi a fi astfel. Sunt acolo algerieni, marocani, senegalezi, malinezi, somalezi, gurkha din Himalaya, sikhi şi musulmani indieni, comorezi, malaezieni şi, într-o tabără vecină, musulmani din Imperiul Rus, tătari, uzbeci, tadjici şi caucazieni. Tabăra e concepută ca un mic sat şi are o mică moschee din lemn în stil otoman; e vorba de prima moschee din apropierea Berlinului. O moschee de război.

Moussa îşi dă seama că lupta pentru el s-a terminat, că obuzele nu-l vor mai găsi niciodată la o asemenea distanţă, în capătul Prusiei; ezită să se bucure. Sigur, nu mai riscă oribila rană mai rea decât moartea, dar senzaţia înfrângerii, a exilului şi a îndepărtării provoacă o durere mai perfidă – pe front, tensiunea constantă şi lupta cotidiană împotriva minelor şi a mitralierelor ţin spiritul ocupat. Aici, între barăci şi moschee, se regăseşte între supravieţuitori; se povestesc la infinit istoriile din ţară în bambara şi limba rezonează ciudat aici, departe de fluviul Niger, în mijlocul tuturor acestor limbi şi al tuturor acestor destine.

Anul acesta, Ramadanul începe pe 2 iulie; postul în zilele interminabile ale verii nordice e un adevărat supliciu – sunt doar cinci ore de întuneric. Moussa nu mai e carne de tun, ci carne de etnologi, orientalişti şi propagandişti: toţi savanţii Imperiului vizitează tabăra şi discută cu prizonierii pentru a le afla moravurile şi obiceiurile; acei bărbaţi în bluze albe îi fotografiază, îi descriu, le măsoară craniul, îi pun să le spună poveşti din ţările lor, pe care le înregistrează, pentru ca apoi să le studieze limbile şi dialectele. Din aceste înregistrări din taberele de la Zossen vor proveni multe studii lingvistice, cum ar fi cele, de exemplu, ale lui Friedrich Carl Andréas, soţul lui Lou Andreas-Salomé, despre limbile iraniene din Caucaz.

Singura imagine pe care o avem cu Moussa Tamboura a fost realizată în această tabără. E vorba despre un film de propagandă pentru lumea musulmană, care prezintă sărbătoarea Eid de la sfârşitul Ramadanului, 31 iulie 1916. Un nobil prusac e invitat de onoare, ca şi ambasadorul turc la Berlin. Îl vedem pe Moussa Tamboura în compania a trei camarazi, pregătindu-se să aprindă un foc ritualic. Toţi prizonierii musulmani sunt aşezaţi; toţi germanii sunt în picioare şi au mustăţile îngrijite. Camera întârzie întâi asupra frumoşilor gurkha, iar apoi trece pe sikhi, marocani, algerieni; ambasadorul Porţii are un aer absent, iar Prinţul, plin de curiozitate pentru foştii soldaţi inamici dintr-un nou război, pe care i-ar plăcea mai degrabă să-i vadă dezertând în masă

sau revoltându-se împotriva autorităţii coloniale: filmul încearcă să arate că Germania e prietena islamului, aşa cum e prietena Turciei.

Cu un an înainte, la Istanbul, toţi orientaliştii Imperiului German au redactat un text în arabă clasică, în care chemau musulmanii din lumea întreagă la jihad împotriva Rusiei, Franţei şi Marii Britanii, în speranţa de a răscula trupele coloniale împotriva asupritorilor lor. Lată şi camera de luat vederi pe care Moussa Tamboura, absorbit de foc, nu părea să o observe.

În tabăra model de la Zossen se redactează şi se publică în cincisprezece mii de exemplare un ziar cu nume sumbru, *Jihadul*, „Jurnal pentru prizonierii de război mahomedani”, care apare simultan în arabă, în tătară şi în rusă; un al doilea, *Caucazul*, destinat georgienilor, şi un al treilea, *Hindustan*, în două ediţii, urdu şi hindi. Traducătorii şi redactorii acestor publicaţii sunt prizonieri, orientalişti şi „indigeni” acomodaţi cu politica germană, majoritatea proveniţi din provinciile Imperiului otoman. Max von Oppenheim, celebrul arheolog, a fost unul dintre responsabilii publicaţiei arabe. Ministerul Afacerilor Externe şi Ministerul de Război speră chiar să „reutilizeze” soldaţii coloniali după „reconversia” atât de sperată la noul război sfânt.

Se cunosc foarte puţin repercusiunile jihadului german în teritoriile respective; fără îndoială că au fost aproape nule. Nu se ştie nici măcar dacă anunţul a ajuns până la Baba Tamboura la Djibouti, de exemplu. Baba ignoră faptul că fratele său participă, în ciuda propriei voinţe, la proiectul german; şi-l imaginează mort sau viu pe frontul ale cărui ecouri ajung, cenzurate sau nu, până la marginile Mării Roşii: eroism, glorie şi sacrificiu, iată cum îşi imaginează Baba războiul. E sigur că fratele lui e un erou în Franţa şi că se bate cu vitejie. E mai puţin sigur de propriile sentimente, amestec confuz de dorinţă de acţiune şi teamă. În sfârşit, la final de 1916, când pentru Moussa se anunţă iarna îngheţată din Berlin, Baba află că batalionul său va fi în sfârşit trimis, prin Port Said şi Canalul Suez, pe frontul central. 850 de puşcaşi trebuie

să se îmbarce, la sfârşit de decembrie, pe pachebotul *Athos* al Mesageriilor Maritime, o navă frumoasă şi aproape nouă, de 160 de metri lungime şi 13.000 de tone, care vine de la Hong Kong încărcată cu 950 de chinezi săraci, care ocupă deja cala – în cele din urmă, plecarea nu va avea loc decât la începutul lui februarie, când, la Berlin, Moussa e bolnav, tuşind şi tremurând de frig în iarnă prusacă.

Athos pleacă din Port Said în 14 februarie 1917 şi, trei zile mai târziu, când puşcaşii încep în sfârşit să se acomodeze cu sălbăticia mării, pe fundul calei lor de clasa a treia, la câteva mile de insula Malta, *Athos* se intersectează cu *U-Boot*ul german numărul 65, care-i expediază o torpilă în plin babord. Atacul va face 750 de victime, pasageri, printre care şi Baba, care nu va fi văzut din război decât sfârşitul său subit şi feroce, o explozie îngrozitoare, urmată de ţipete de durere şi de panică, ţipete şi corpuri repede înecate de apa care invadează cala, punţile inferioare, plămânii. Moussa nu va afla niciodată de moartea fratelui său, pentru că şi el, câteva zile mai târziu, moare *bolnav în captivitate în spitalul taberei Zossen*, dacă trebuie să ne încredem în *tipul morţii* din fişa lui de „mort pentru Franţa”, azi singura urmă a durerii exilului în Tabăra Semilunii.

Ce nebunie şi acest prim război cu adevărat mondial! Să mori înecat

în întunericul unei cale, ce atrocitate! Mă întreb dacă moscheea jihadistă mai există şi azi în sudul Berlinului, pe acele câmpii nisipoase de pe drumul Brandenburgului, decupate de lacuri şi dantelate de mlaştini. Ar trebui s-o întreb pe Sarah – una dintre primele moschei din Europa de Nord, războiul are şi consecinţe stranii. Acest jihad german dă naştere la tovărăşiile cele mai nepotrivite – savanţii Oppenheim sau Frobenius, militarii, diplomaţii turci şi germani şi chiar algerieni în exil sau sirieni prootomani ca druzul Chekib Arslan. Aşa cum azi războiul sfânt e oricum, dar nu spiritual.

Se povesteşte că mongolii construiau piramide din capete tăiate pentru a-i înspăimânta pe locuitorii teritoriilor cucerite – în sfârşit, jihadiştii din Siria folosesc aceeaşi metodă, oroarea şi groaza, aplicându-le oamenilor o tehnică atroce de sacrificiu, rezervată până acum oilor, beregata sfârtecată şi apoi gâtul tăiat până la separarea de corp, în numele războiului sfânt. Încă un lucru teribil construit în comun. Jihadul, o idee la prima vedere cât se poate de stranie, exterioară şi exogenă, e un lung şi straniu drum colectiv, sinteza unei istorii atroce şi cosmopolite – Dumnezeu ne rezervă moartea şi *Allah Akbar*, *Red Love*, decapitarea şi Mendelssohn-Bartholdy, *Octuor a cordes*.

Mulţumesc lui Dumnezeu, ştirile s-au încheiat, înapoi la muzică, Mendelssohn şi Meyerbeer, duşmanii de moarte ai lui Wagner, mai ales Meyerbeer, obiectul urii wagneriene, ură terifiantă, despre care întotdeauna m-am întrebat dacă era cauza sau consecinţa antisemitismului său: poate că Wagner devine antisemit pentru că e atroce de gelos pe succesul şi banii lui Meyerbeer. Wagner nu e departe de o contradicţie: în *Iudaismul în muzică* îl insultă pe Meyerbeer, acelaşi Meyerbeer pe care l-a periat ani de zile, acelaşi pe care a visat să-l imite, acelaşi Meyerbeer care l-a ajutat să pună în scenă *Rienzi* şi *Vasul fantomă*. „Oamenii se răzbună pentru ajutorul care li se oferă”, spunea Thomas Bernhard, iată o frază pentru Wagner. Richard Wagner nu e la înălţimea operelor sale. E de rea-credinţă, ca toţi antisemiţii. Wagner se răzbună pentru serviciile pe care i le-a făcut Meyerbeer. În consideraţiile sale pline de resentimente, le reproşează lui Meyerbeer şi lui Mendelssohn faptul de a nu avea o limbă maternă şi, deci, de a bâlbâi un idiom care, generaţii mai târziu, reflectă încă „pronunţia semită”. Această absenţă a limbii personale îi condamnă la absenţa stilului propriu şi la furt. Oribilul cosmopolitism al lui Mendelssohn şi al lui Meyerbeer îi împiedică să atingă arta. Ce imbecilitate extraordinară! Or Wagner nu e un imbecil, e, deci, de rea-credinţă. Are conştiinţa faptului că ideile sale sunt idioate. Vorbeşte ura din el. E orbit de ură, aşa cum se va lăsa orbit de soţia sa, Cosima Liszt, la reeditarea

pamfletului, peste douăzeci de ani, de data asta sub semnătura proprie. Wagner e un criminal. Un criminal plin de ură. Dacă are cunoştinţă de Bach şi de armonia pe care ştie să o utilizeze magnific pentru a revoluţiona muzica, asta i se datorează lui Mendelssohn. Mendelssohn, care, la Leipzig, îl scoate pe Bach din uitarea relativă în care căzuse. Revăd această fotografie cumplită, în care un poliţist german foarte mulţumit de el însuşi, cu casca ascuţită şi mustaţă, pozează în faţa statuii lui Mendelssohn, înlănţuită şi agăţată de o macara, gata să fie demolată, la mijlocul anilor 1930. Acest poliţist e Wagner. Se poate spune orice, dar până şi Nietzsche era dezgustat de reaua-credinţă a lui Wagner. Şi prea puţin importă dacă, tot din motive personale, şi el îl respinge pe micul poliţist din Leipzig. Are dreptate să fie dezgustat de Wagner anti-cosmopolitul, pierdut în iluzia Naţiunii. Singurii Wagneri acceptabili sunt Mahler şi Schönberg. Singura mare operă de Wagner care poate fi ascultată e *Tristan şi Isolda*, căci e singura care nu e atroce de germană sau creştină. O legendă cehă, de origine iraniană sau inventată de un autor medieval necunoscut, ce mai contează. Dar în Tristan şi în Isolda sălăşluiesc Vis şi Rămân. La fel, pasiunea lui Majnun Nebunul pentru Layla, pasiunea lui Khosrow pentru Shirin. Un păstor şi un flaut. *Dezolată şi goală*, *marea*. Abstracţiunile mării şi ale pasiunii. Fără Rin, aur, fără ondine, înotând ridicol pe scenă. Ah, punerile în scenă ale lui Wagner însuşi la Bayreuth, trebuia să fie ceva, în termeni de *kitsch* burghez şi pretenţii. Suliţele, căştile-naripate. Cum o chema pe iapa oferită de Ludovic al II-lea Nebunul pentru scenă? Un nume ridicol, pe care l-am uitat. Trebuie să existe imagini cu ilustrul animal; săraca, trebuiau să-i pună vată în urechi şi mască pe ochi ca nu cumva să se sperie şi să deranjeze valurile ondinelor. E amuzant să mă gândesc că primul wagnerian din Orient a fost sultanul otoman Abdülaziz, care avea să-i trimită lui Wagner o mare sumă de bani pentru teatrul din Bayreuth – din nefericire va muri înainte să poată să se bucure de suliţe, căşti, iapă şi de acustica fără pereche a locului la ridicarea căruia contribuise.

Nazistul iranian de la muzeul Abguine din Teheran era poate wagnerian, cine ştie – ce surpriză când tipul ăsta rotofei şi mustăcios, de treizeci de ani, ne-a abordat între două vaze magnifice din sala aproape goală, cu braţul ridicat şi răcnind: *Heil Hitler*! mai întâi m-am gândit la o glumă de mare prost gust, am avut impresia că omul mă credea german şi era o formă de insultă, apoi mi-am dat seama că vorbesc în franceză cu Faugier. Ciudatul ne privea zâmbind, cu braţul încă ridicat, eu am răspuns: Ce v-a apucat, nu vă e bine? Faugier râdea lângă mine. Bărbatul a luat imediat un aer pocăit, un aer de câine bătut

şi a şoptit disperat, „Ah, nu sunteţi germani, ce trist!”. Trist *indeed*, nu suntem nici germani şi nici filonazişti, din nefericire, râdea Faugier. Omul avea un aer deosebit de dezolat, s-a lansat într-o lungă diatribă hitleristă, cu accente patetice: insista că Hitler era „frumos, foarte frumos, Hitler *qashang*, *kheyli qashang*”, mugea el arătând cu degetul spre o comoară invizibilă, comoara arienilor, fără îndoială. Ne-a explicat îndelung că Hitler arătase lumii că germanii şi iranienii formau un singur popor, că acel popor era chemat să conducă destinul întregii planete şi că, după el, era un lucru foarte trist, da, foarte trist că acele idei încă nu se concretizaseră. Această viziune a lui Hitler ca erou iranian avea ceva comic şi înspăimântător în acelaşi timp, în mijlocul cupelor, al ritonilor şi al tăvilor decorate. Faugier încerca să ducă mai departe discuţia şi să afle ce avea în el ultimul nazist din Orient (sau poate nu ultimul), ce ştia în realitate despre teoriile naţional-socialiste şi, mai ales, despre consecinţele lor, dar avea să abandoneze destul de repede, pentru că răspunsurile tânărului iluminat se limitau la gesturi largi, care însemnau, fără îndoială, „Priviţi! Priviţi! Iată grandoarea Iranului!”, ca şi cum sticlăria venerabilă era în sine o emanaţie a superiorităţii rasei ariene. Bărbatul era foarte politicos; în ciuda dezamăgirii de a nu fi dat peste doi germani naziști, ne-a urat o zi excelentă, un sejur magnific în Iran, a insistat să ştie dacă nu aveam nevoie de ceva, orice, apoi şi-a mângâiat mustăţile à la Wilhelm al II-lea, a pocnit din călcâie şi a plecat, abandonându-ne, după expresia lui Faugier, ca pe două budinci, uimiţi şi descumpăniţi. Această evocare a bătrânului Adolf în mijlocul palatului neoselgiucid al muzeului Abguine şi al minunilor sale era aşa de nepotrivită, încât ne-a lăsat un gust ciudat pe buze – între râsete şi consternare. Puţin mai târziu, după întoarcerea la institut, aveam să-i relatez întâlnirea lui Sarah. Ca şi noi, întâi avea să râdă; apoi avea să se întrebe cu privire la sensul râsului – Iranul ne părea aşa de îndepărtat de chestiunile europene, încât un nazist iranian nu era decât un original inofensiv, întârziat; dacă în Europa bărbatul ne-ar fi declanşat furia şi indignarea, aici nu ne venea să credem că înţelegea sensul profund al lucrurilor. Iar teoriile rasiale legate de arianism ne păreau la fel de absurde ca măsurarea craniului pentru a descoperi poziţia limbilor pe hartă. Iluzie pură. Totuşi, această întâlnire spunea multe, zicea Sarah, despre puterea propagandei celui de Al Treflei Reich în Iran – aşa cum, în timpul Primului Război Mondial şi adesea cu acelaşi personal (printre care şi inconturnabilul Max von Oppenheim), Germania nazistă încercase să-şi atragă favorurile musulmanilor ca să-i răstoarne, în Asia sovietică, în India şi în Orientul Mijlociu, pe englezi şi pe ruşi şi chemase din nou la jihad. Societăţile

savante (de la universităţi şi până la Deutsche Morgentăndische Gesellschaft) se nazificaseră în aşa măsură începând cu anii 1930, încât s-au pretat la acest joc: erau consultaţi până şi orientaliştii islamologi pentru a se şti dacă Coranul prezicea în vreun fel sau altul venirea Führerului, lucru la care, în ciuda oricărei bunăvoinţe, savanţii nu au putut răspunde pozitiv. Vor fi propus, totuşi, redactarea de texte în arabă în acest sens. S-a avut în vedere chiar difuzarea în teritoriile islamice a unui *Portret al Führerului, comandant al credincioşilor*, un portret haios, cu turban şi decoraţii inspirate din marea epocă musulmană, elemente potrivite pentru gloatele musulmane. Goebbels, şocat de teribila imagine, a pus capăt operaţiunii. Reaua-credinţă nazistă era gata să utilizeze „suboameni" în scopuri militare justificate, dar nu mergea până acolo încât să pună un turban pe capul conducătorului suprem. Orientalismul SS şi, mai ales, *Obersturmbannführer-iA* Viktor Christian, eminent director al sucursalei vieneze, a trebuit să se mulţumească cu „demitizarea" istoriei antice şi cu a demonstra, cu preţul falsului, superioritatea istorică a Arienilor asupra Semiţilor în Mesopotamia şi cu a inaugura o „şcoală pentru mollahi" la Dresda, în care trebuiau să fie formaţi imamii SS, însărcinaţi cu educarea musulmanilor sovietici: în aproximările lor teoretice, naziştilor le-a fost foarte greu să decidă dacă această instituţie trebuia să formeze imami sau mollahi, lăsând la o parte ce nume trebuiau să dea acestei stranii întreprinderi.

Faugier s-a alăturat conversaţiei; făcuserăm ceai; samovarul bolborosea încetişor. Sarah a luat o acadea pe care a lăsat-o să i se topească în gură; îşi scosese încălţările şi-şi îndoise picioarele sub ea, pe fotoliul de piele. Un disc cu sunet de sertar mobila tăcerile – era toamnă sau iarnă, deja era întuneric afară. Faugier se învârtea în cerc, ca în fiecare zi la apusul soarelui. Avea să reuşească să reziste încă o oră, apoi angoasa avea să devină prea puternică şi avea să fie forţat să se ducă să-şi fumeze pipa sau jointul cu opiu, înainte de a se putea reobişnui cu noaptea. Îmi aminteam sfaturile lui de expert, altă dată, la Istanbul – aparent, nu le urmase nici el. Opt ani mai târziu, devenise opioman; era teribil de neliniştit de ideea de a se întoarce în Europa, unde drogul lui era mult mai dificil de găsit. Ştia ce avea să se întâmple; avea să sfârşească luând heroină (din care deja fuma, puţină ce-i drept, la Teheran) şi avea să cunoască durerea dependenţei sau agonia sevrajului. Ideea întoarcerii, pe lângă dificultăţile materiale pe care le antrena (sfârşitul bursei de cercetare, absenţa perspectivelor imediate de angajare în această societate secretă care e Universitatea franceză, această mănăstire laică, în care noviciatul poate dura o viaţă

întreagă) era dublată de cumplita luciditate cu privire la starea lui, la frica de a renunţa la opiu – pe care o compensa printr-o activitate debordantă, înmulţea plimbările (ca în acea zi la Muzeul Abguine, unde el mă dusese), întâlnirile, expediţiile dubioase, nopţile albe prin care încerca să lungească timpul şi să uite în dorinţă şi în stupefiante că sejurul se apropia de sfârşit, lucru care-i sporea anxietatea de la o zi la alta. Gilbert de Morgan, directorul, nu era chiar nemulţumit să scape de el – trebuie să spunem că nobleţea învechită a bătrânului orientalist se plia destul de greu cu verva, libertatea şi straniile obiecte de studiu ale lui Faugier. Morgan era convins că „acest contemporan" era de vină pentru toate neplăcerile sale nu numai cu iranienii, ci şi cu Ambasada Franţei. Literele (clasice, dacă era posibil), filosofia şi istoria antică, iată singurele lucruri meritorii în ochii săi. Vă daţi seama, spunea el, mi se trimite încă un politician. (Aşa îi numea pe cercetătorii istoriei contemporane, ai geologiei sau ai sociologiei.) Toţi au înnebunit la Paris. Se bat să încerce să obţină vize pentru cercetători şi apoi prezintă dosare despre care ştiu că nu le vor plăcea iranienilor. Trebuie minţit de la început. Ce nebunie!

Nebunia era, într-adevăr, un element al cercetării europene în Iran. Ura, travestirea sentimentelor, gelozia, manipularea, frica erau singurele legături pe care cei din comunitatea savanţilor, în orice caz în raport cu instituţiile, reuşeau să le dezvolte. Nebunie colectivă, derive personale – Sarah trebuia să fie puternică pentru a nu suferi prea mult în acel mediu. Morgan găsise un cuvânt simplu pentru politica sa de gestiune: cnutul. Pe stil vechi. Administraţia iraniană nu era multimilenară? Trebuia să revină la principii sănătoase de organizare: liniştea şi biciul. Bineînţeles, această metodă infailibilă avea inconvenientul de a încetini (ca la Piramide sau la Palatul de la Persepolis) considerabil lucrările. De asemenea, creştea presiunea de pe umerii lui Morgan, care, în consecinţă, îşi petrecea timpul plângându-se; nu avea timp să facă nimic altceva, spunea el, în afară de a-i supraveghea pe cei pe care îi avea sub administrare. Cercetătorii erau cruţaţi, oarecum. Sarah era cruţată. Faugier, în mult mai mică măsură. Străinii în trecere, polonezii, italienii şi eu nu făceam două cepe degerate. Gilbert de Morgan ne dispreţuia respectuos, ne ignora în orice privinţă, ne lăsa să profităm de toate facilităţile institutului său şi, mai ales, de marele apartament de deasupra biroului, unde Sarah îşi sorbea ceaiul, Faugier nu avea stare, unde vorbeam despre teoriile nebunului de la Muzeul Abguine (sfârşiserăm hotărând că era nebun), despre Adolf Hitler pozând cu un turban pe ţeastă şi de cel ce-l inspirase din depărtare, contele de Gobineau, inventatorul arianismului:

autorul *Eseului despre inegalitatea raselor umane* era şi el orientalist, prim-secretar al legaţiei Franţei în Persia, apoi ambasador cu două mandate în Iran, la jumătatea secolului al XIX-lea – operele sale au dreptul la trei frumoase volume în această frumoasă colecţie Pléiade, care, pe nedrept, dacă-i ascultai pe Sarah şi Morgan, îl exclusese pe bietul Germain Nouveau. Primul rasist al Franţei, inspiraţia lui Houston Stewart Chamberlain, marele teoretician al germanităţii pline de ură pe care o descoperă graţie lui Wagner şi Cosima Liszt, prieten cu Gobineau din noiembrie 1876: Gobineau e şi el un wagnerian; le va scrie cincizeci de scrisori lui Wagner şi Cosima. Nu putea să cadă mai bine, din nefericire, pentru posteritatea părţii celei mai negre a operei sale;

Teoriile sale ariene despre evoluţia raselor umane îşi urmează calea prin cercul de la Bayreuth (în principal prin Chamberlain, care avea să se căsătorească cu Eva Wagner). Dar, aşa cum remarca Sarah, Gobineau nu e antisemit, din contră. El consideră „rasa evreiască" una dintre cele mai nobile, savante şi muncitoare, printre cele mai puţin decadente şi printre cele mai bine conservate în declinul general. Antisemitismul înseamnă Bayreuth, Wagner, Cosima, Houston Chamberlain, Eva Wagner care îl ajută. Uimitoarea listă a discipolilor de la Bayreuth, terifiantele mărturii, Goebbels ţinând mâna lui Chamberlain în timpul agoniei acestuia, Hitler la înmormântare, Hitler prieten intim cu Winifred Wagner – ce nedreptate, dacă te gândeşti, aviaţia aliată lansează două bombe incendiare peste Gewandhaus din Leipzigul bietului Mendelssohn şi nici măcar una peste Teatrul din Bayreuth. Până şi aliaţii, în ciuda propriei voinţe, au fost complicii miturilor ariene – distrugerea teatrului din Bayreuth ar fi fost o mare pierdere pentru muzică, sigur. Ce contează, ar fi fost construit identic, dar Winifred Wagner şi fiul ei ar fi gustat puţin din distrugerea pe care o declanşaseră în lume, un pic din durerea pierderii, văzând cum se pierde odată cu fumul moştenirea criminală a naşului şi a bunicului lor. Dacă bombele pot răscumpăra crimele. Mă înfurii când mă gândesc că una dintre legăturile lui Wagner cu Orientul (dincolo de influenţele lui Schopenhauer şi Nietzsche sau de lectura *Introducerii la istoria budismului indian* de Burnouf) ar fi admiraţia lui Wagner pentru opera contelui de Gobineau, *Eseu despre inegalitatea raselor umane* – cine ştie, poate că şi Wagner a citit *Erei ani în Asia* sau *Povestiri asiatice*. Cosima Wagner însăşi va fi tradus în germană, pentru *Bayreutber Blätter*, un studiu de Gobineau, *Ce se întâmplă în Asia*; Gobineau îi vizita des pe soţii Wagner. Îi însoţeşte la Berlin pentru prima reprezentaţie triumfală a operei *Ring*, în 1881, cinci ani după crearea ei la Bayreuth, doi ani înainte de moartea maestrului la Veneţia, maestru

care încă se gândeşte, se spune, la sfârşitul vieţii, să scrie o operă budistă, *Les Vainqueurs*, al cărui titlu atât de puţin budist o făcea să râdă pe Sarah – cel puţin la fel de mult ca anumite replici ale bietului Gobineau: mersese să-i caute operele complete „în peşteră", adică în biblioteca institutului, şi ne revăd, exact când începe a doua mişcare din *Octuor* de Mendelssohn, pe cale să citim cu voce tare fragmente din *Trei ani în Asia*. Până şi Faugier îşi încetase angoasatele învârtiri în cerc pentru a se apleca asupra prozei bietului orientalist.

Personajul lui Gobineau avea ceva emoţionant – era un poet atroce şi un romancier fără geniu; doar povestirile de călătorie şi nuvelele pe care le extrăgea din propriile amintiri prezentau un oarecare interes. Era şi sculptor şi chiar expusese câteva busturi, printre care o *Valkyrie*, o *Sonata appasionata* şi o *Reine Mab* (Wagner, Beethoven, Berlioz: omul avea gust), lucrări în marmură, mai degrabă expresive şi de o fineţe estetică, după critici. Fusese destul de faimos în cercurile puterii; îi întâlnise pe Napoleon al III-lea, pe soţia lui şi pe miniştri; avusese o carieră de diplomat cu post în Germania, apoi de două ori în Persia, în Grecia, în Brazilia, în Suedia şi în Norvegia; îi frecventa pe Tocqueville, Renan, Liszt şi pe numeroşi orientalişti ai timpului său, August Friedrich Port, specialistul în sanscrită german şi Jules Mohl, francezul specialist în Iran, primul traducător al *Zbab Name*. Julius Euting însuşi, marele savant orientalist din Strasbourgul german, avea să răscumpere în întregime în contul Reichului ansamblul moştenirii Gobineau după moartea acestuia: sculpturile, manuscrisele, scrisorile, covoarele, tot ce lasă amintire un orientalist după moartea sa: hazardul şi Primul Război

Mondial au făcut ca această colecţie să redevină franceză în 1918 – e straniu când mă gândesc că milioanele de morţi din acest război idiot nu aveau alt obiectiv, în ultimă instanţă, decât să priveze Austria de plajele adriatice şi să recupereze vechiturile succesiunii Gobineau, răpite de teutoni. Din nefericire, toţi aceşti oameni au murit pentru nimic: sunt milioane de austrieci în vacanţă în Istria şi Veneţia, iar Universitatea din Strasbourg a renunţat de mult să mai expună în micul său muzeu relicvele lui Gobineau, victimă a rasismului teoretic al epocii sale, relicve care-i ard la degete pe cei care se succedă la conservarea locului.

Contele Gobineau ura democraţia – „Urăsc de moarte puterea populară", spunea el. Ştia să fie de o mare violenţă ironică în ceea ce priveşte presupusa prostie a vremurilor, aceea a unei lumi populate de insecte înarmate cu instrumente ale distrugerii, „hotărâte să facă una cu pământul ceea ce eu am respectat, ceea ce am iubit; o lume care arde oraşele, demolează catedralele, nu mai vrea nici cărţi, nici muzică

şi nici tablouri şi înlocuieşte toate acestea cu cartoful, vita în sânge şi vinul albăstrui", scrie el în romanul *Les Pléiades*, care se deschide cu această lungă diatribă împotriva imbecililor, ce aduce cu discursul intelectualilor de extremă dreaptă de azi. Fundamentul teoriilor rasiale ale lui Gobineau era doliul: sentimentul îndelungii decadenţe a Occidentului, resentimentul faţă de vulgaritate. Unde e Imperiul lui Darius, unde e grandoarea Romei? Dar, spre deosebire de discipolii săi, nu vedea în „elementul evreiesc" responsabilul decăderii rasei ariene. Pentru el (şi, evident, e un element care nu va fi fost pe gustul lui Wagner sau Chamberlain), cel mai bun exemplu al purităţii rasei ariene e nobilimea franceză, lucru mai degrabă comic. Această operă de tinereţe, *Eseu despre inegalitatea raselor umane*, datorează mult atât aproximărilor lingvistice, cât şi bâlbelor ştiinţelor umane – dar Gobineau va vedea, în Persia, în cursul celor două misiuni ca reprezentant al Franţei Imperiale, realitatea Iranului; va fi convins, descoperind Persepolis sau Isfahan, că va fi văzut corect în privinţa grandorii arienilor. Povestirea călătoriei sale e genială, adesea amuzantă, niciodată *rasistă* în sensul modern al termenului, cel puţin în ceea ce-i priveşte pe iranieni. Sarah ne citea pasaje care-l făceau să râdă până şi pe angoasatul Faugier. Îmi amintesc această frază: „Recunosc că, printre pericolele care-l pândesc pe un călător în Asia, pun pe primul loc, fără discuţie şi fără să-mi fac griji cu privire la orgoliile răniteale tigrilor, şerpilor şi tâlharilor, cinele britanice pe care eşti nevoit să le înduri". Sentinţă absolut îmbucurătoare. Gobineau adăuga că felurile de mâncare servite de englezi sunt „de-a dreptul satanice" şi de la ei de la masă pleci bolnav sau înfometat, „martirizat sau mort de foame". Impresiile lui din Asia adună la un loc descrierile cele mai savante cu observaţiile cele mai comice cu putinţă.

Infuzia asta are un gust acidulat de bomboane, artificial, un gust englezesc, ar fi spus Gobineau. Departe de florile din Egipt sau din Iran. Va trebui să-mi revizuiesc atitudinea cu privire la *Octuor* de Mendelssohn, e şi mai interesantă decât îmi imaginam. *O*l *Klassiknacht*, viaţa mea e, totuşi, atât de sinistră, aş putea citi în loc să mă gândesc la amintiri din Iran şi să ascult la radio. Nebunul din Muzeul Abguine. Doamne, ce trist era Teheranul! Doliul etern, griul, poluarea. Teheran sau pedeapsa capitală. Această tristeţe era întărită, încadrată de cea mai slabă lumină; sărbătorile abracadabrante ale tinereţii poleite din nordul oraşului, deşi ne distrăgeau pe moment, mă aruncau apoi, prin contrastul uriaş cu moartea din spaţiul public, într-un *spleen* profund. Acele tinere magnifice care dansau, în ţinute şi în poze foarte erotice, bând beri turceşti sau vodcă, pe muzică interzisă, provenită din Los

Angeles, îşi puneau apoi din nou eşarfele şi hainele şi se pierdeau în mulţimea decenţei islamice. Această diferenţă atât de iraniană între *birouri* şi *andaroun*, interiorul şi exteriorul casei, privat şi public, pe care o remarcă deja Gobineau, era împinsă la extrem de Republica Islamică. Intrai într-un apartament sau într-o vilă din nordul Teheranului şi te regăseai brusc în mijlocul tineretului în costume de baie, tineri care se amuzau cu un pahar în mână, în jurul unei piscine, vorbeau perfect engleza, franceza sau germana şi uitau, în aburii alcoolului de contrabandă şi ai distracţiei, griul de afară, absenţa viitorului din societatea iraniană. Era ceva disperat în aceste serate; o disperare care, simţeai, se putea transforma, pentru cei mai curajoşi sau mai puţin înstăriţi, în acea energie violentă, proprie revoluţionarilor. Descinderile poliţiei de moravuri erau, de la perioadă la perioadă şi de la guvernare la guvernare, mai mult sau mai puţin frecvente; se auzeau zvonuri, unul sau altul ar fi fost arestat, altul, bătut, o alta, umilită de un examen ginecologic pentru a dovedi că nu avusese relaţii sexuale în afara căsătoriei. Aceste povestiri, care-mi aminteau mereu de cumplitul examen proctologic suferit de Verlaine în Belgia după cearta cu Rimbaud, făceau parte din cotidianul oraşului. Intelectualii şi universitarii, cel puţin, nu mai aveau energia tinereţii şi se împărţeau în mai multe categorii: cei care reuşiseră, de bine de rău, să-şi construiască o existenţă mai mult sau mai puţin confortabilă „în marginea" vieţii publice; cei care se foloseau de ipocrizie ca să profite cât mai mult de favorurile sistemului şi aceia, numeroşi, care sufereau de depresie cronică, de o tristeţe's. Llbatică, pe care şi-o tratau cum puteau, refugiindu-se în erudiţie, în călătorii imaginare sau în paradisuri artificiale. Mă întreb ce o mai face Parviz – marele poet cu barbă albă nu mi-a mai scris de secole, aş putea să-i scriu eu, nu am făcut-o de aşa de mult timp. Ce pretext să găsesc? Aş putea să-i traduc un poem în germană, e o experienţă îngrozitoare să traduci dintr-o limbă pe care nu o cunoşti cu adevărat, ai impresia că înoţi prin întuneric – un lac calm seamănă cu o mare denaturată, un bazin de agrement cu un râu adânc. La Teheran era mai simplu, el era acolo şi putea să-mi explice, aproape cuvânt cu cuvânt, sensul acelor texte. Poate că nici nu mai e la Teheran. Poate trăieşte în Europa sau în Statele Unite. Dar mă îndoiesc. Tristeţea lui Parviz (ca şi a lui Sadegh Hedayat) provenea tocmai din dublul eşec al scurtelor sale tentative de exil, în Franţa şi Olanda: Iranul îi lipsea; se întorsese după numai două luni. Evident, la întoarcerea în Teheran îi ajunseseră câteva minute ca să-şi deteste din nou concetăţenii. Femeilor din poliţia de frontieră în *marnae*, care-ţi iau paşaportul la aeroportul Mehrâbad, povestea el, nu li se recunosc nici

statutul de călău, nici acela de victimă; poartă cagula neagră a călăului medieval; nu surâd nimănui; sunt flancate de trupe în uniformă kaki, înarmate cu puşti de atac G3, *made in the Islamic Republic of Iran*[13], trupe despre care nu se ştie dacă sunt acolo pentru a le proteja de pasagerii care debarcă din acele avioane impure sau pentru a le împuşca, în caz că manifestările lor de simpatie sunt prea intense. Încă nu se ştie (şi Parviz şoptea asta cu o resemnare ironică, un amestec iranian unic de tristeţe şi umor) dacă femeile Revoluţiei iraniene sunt amantele sau ostaticele puterii. Funcţionarele în *chador* de la fundaţia dezmoştenitelor sunt printre femeile cele mai bogate şi mai puternice din Iran. Fantomele sunt ţara mea, spunea el, acele umbre, acel popor de corbi cărora li se strânge şi mai tare vălul negru când sunt executate prin spânzurare, totul pentru a evita o indecenţă, pentru că indecenţa aici nu e moartea, care se află peste tot, ci pasărea, zborul, culoarea, mai ales culoarea pielii femeii, atât de albă, atât de albă – ea nu vede niciodată soarele şi ar putea să orbească până şi martirii cu puritatea ei. La noi, călăii cu glugă neagră, de doliu sunt în acelaşi timp victimele spânzurate după bunul plac, pentru a le pedepsi pentru ireductibila lor frumuseţe, spânzurăm, spânzurăm, biciuim şi cotonogim după bunul plac ceea ce iubim şi ne pare frumos, frumuseţea însăşi ia biciul sau funia sau toporul şi dă naştere macului martirilor, floare fără parfum, culoare pură, hazard pur al câmpului, roşu, roşu, roşu – orice machiaj le e interzis florilor martirilor, căci ele sunt durerea însăşi şi mor nude, ele, ele au dreptul de a muri roşii, fără a fi drapate în negru, ele, florile martirilor. Buzele sunt întotdeauna prea roşii pentru Statul care vede în ele o concurenţă indecentă – doar sfinţii şi martirii pot sufla blândeţea lor roşie asupra Iranului, lucrul le e interzis femeilor, care, din decenţă, trebuie să-şi picteze buzele în negru, în negru şi să dea dovadă de discreţie când le strangulăm, priviţi! Priviţi! Moartele noastre frumoase nu sunt invidioase pe nimic, se leagănă cu nobleţe atârnate de macarale, decent executate, să nu veniţi să ne reproşaţi lipsa tehnologiei, suntem un popor al frumuseţii. Creştinii noştri, de exemplu, sunt magnifici. Celebrează moartea pe cruce şi îşi amintesc martirii la fel ca noi. Zoroastrienii noştri sunt magnifici. Poartă măşti de piele, al căror foc reflectă grandoarea Iranului, îşi lasă corpurile să putrezească şi hrănesc păsările cu carnea lor moartă. Călăii noştri sunt magnifici. Le taie gâtul animalelor cu cel mai mare respect, ca pe vremea profeţilor şi a luminii lui Dumnezeu. Suntem mari ca Darius, mai mari, Anoushirvan, mai mari, Cirus, mai mari, profeţii au propovăduit

13 „Fabricate în Republica Islamică Iran“ - în lb. engl. în orig. (n. red.).

ardoarea revoluţiei şi războiul, în război am respirat în sânge, ca şi în gazele toxice.

Am ştiut să respirăm în sânge, să ne umplem plămânii cu sânge şi să profităm din plin de moarte. Secole întregi am transsubstanţializat moartea în frumuseţe, sângele în flori, izvoare de sânge, am umplut vitrinele muzeelor cu uniforme năclăite de sânge şi cu ochelari sfărâmaţi de martiriu şi suntem mândri de asta, căci fiecare martir e un mac roşu, care aduce un dram din frumuseţea acestei lumi. Am fabricat un popor lichid şi roşu, el trăieşte în moarte şi e fericit în Paradis. Am întins o pânză neagră peste Paradis pentru a-l proteja de soare. Ne-am spălat cadavrele în râul Paradisului. Paradis e un cuvânt persan. Le dăm călătorilor să bea apa morţii sub corturile negre ale doliului. Paradis e numele ţării noastre, el numeşte cimitirele în care trăim, el, numele sacrificiului.

Parviz nu ştia să vorbească în proză; nu în franceză, în orice caz. În persană îşi păstra întunericul şi chiar şi pesimismul pentru poeme, era mai puţin grav, era plin de umor; cei care, ca Faugier sau Sarah, cunoşteau limba suficient de bine cât să se bucure de asta, râdeau uneori în hohote – el povestea cu plăcere istorii amuzante şi perverse, istorii care, spuse de un poet, ar fi uimit. Parviz vorbea destul de des despre copilăria sa la Qom, în anii 1950. Tatăl lui era credincios, un gânditor pe care întotdeauna îl numeşte „omul în negru” în textele sale, dacă memoria nu mă înşală. Datorită „omului în negru” îi citeşte pe filosofii tradiţiei persane, de la Avicenna la Ali Shariati, şi pe poeţii mistici. Parviz ştia pe de rost un număr incredibil de versuri clasice de Rumi, Hafez, Khadju, Nezami, Bidel şi moderne de Nima, Shamlu, Sepehri sau Akhavan-Sales. O bibliotecă ambulantă – Rilke, Esenin, Lorca, Chiar, ştia pe de rost (în persană şi în original) mii de poeme. În ziua când ne-am cunoscut, aflând că sunt vienez, căutase în memorie, aşa cum parcurgi o antologie, şi revenise din călătoria interioară cu un poem de Lorca în spaniolă, *En Viena hay diez muchachas*, *un hombro donde solloza la muerte y un bosque depalomas disecadas*, din care, evident, nu înţelegeam o boabă, a trebuit să-mi traducă: „La Viena sunt zece fete frumoase, un umăr pe care moartea sângerează şi o pădure de porumbei împăiaţi”, apoi m-a privit foarte serios şi m-a întrebat „E adevărat? N-am fost niciodată acolo”.

A răspuns Sarah în locul meu, „o, e adevărat, da, mai ales porumbeii împăiaţi.

— Uite un lucru interesant, un oraş taxidermist”. Nu mi se părea că discuţia mergea într-o direcţie favorabilă mie, m-am holbat la Sarah, asta l-a înveselit imediat, uite un austriac vexat, nimic nu-l bucură mai

tare decât să-mi expună slăbiciunile în public – apartamentul lui Parviz era mic, dar confortabil, plin de cărţi şi covoare; straniu, se afla pe o stradă cu nume de poet, Nezami sau Attâr, nu mai ştiu. Uităm cu uşurinţă lucrurile importante. Nu trebuie să mai gândesc cu voce tare, dacă mă înregistrează cineva vreodată, ce ruşine. Mi-e frică să nu trec drept nebun. Nu un nebun ca nebunul de la Muzeul Abguine sau amicul Bigler, dar oricum un ţicnit. Tipul care vorbeşte cu radioul şi laptopul. Care discută cu Mendelssohn şi cu ceaşca de *Red Love* acidulat. Aş fi putut să aduc şi eu un samovar din Iran, uite. Mă-ntreb ce-a făcut Sarah cu al ei. Să aduc un samovar, nu discuri, instrumente muzicale şi opere ale unor poeţi pe care nu-i voi înţelege niciodată. Oare vorbeam singur altă dată? Oare inventam roluri, voci, personaje? Bătrâne Mendelssohn, trebuie să recunosc că-ţi cunosc opera destul de puţin. Ce vrei, n-am cum să ascult tot, sper că nu te superi. În schimb, îţi cunosc casa de la Leipzig. Micul bust al lui Goethe de pe birou. Goethe, naşul tău, primul tău maestru. Goethe, care ascultă doi copii minune, pe tine şi pe Mozart. Ţi-am văzut acuarelele, frumoasele peisaje elveţiene. Salonul. Bucătăria. Am văzut portretul femeii pe care o iubeai şi amintirile din călătoriile tale în Anglia. Ţi-am văzut copiii. Mi-am imaginat o vizită a Clarei şi a lui Robert Schumann, ieşeai grăbit din cabinetul de lucru să-i întâmpini. Clara era strălucitoare; avea părul strâns la spate într-un mic coc, câteva şuviţe-i cădeau pe tâmple şi-i încadrau faţa. Robert avea partituri sub braţ şi un pic de cerneală pe manşeta dreaptă, ai râs. V-aţi aşezat cu toţii în salon. În aceeaşi dimineaţă primiseşi o scrisoare de la Ignaz Moscheles din Londra, în care te anunţa că e de acord să vină să predea la Leipzig, în noul conservator pe care voiai să-l fondezi. Moscheles, profesorul tău de pian. Îi dai această veste excelentă lui Schumann. Veţi lucra împreună, deci. Dacă Schumann acceptă, bineînţeles. Şi acceptă. Apoi luaţi prânzul. Apoi ieşiţi la plimbare, întotdeauna mi-am imaginat că eraţi mari plimbăreţi, tu şi Schumann. Mai ai patru ani de trăit. În patru ani Moscheles şi Schumann îţi vor căra sicriul.

Şapte ani mai târziu, va fi rândul lui Schumann să se scufunde, la Düsseldorf, în Rin şi demenţă.

Mă întreb, dragul meu Mendel, ce mă va lovi mai întâi, moartea sau nebunia!

„Doctor Kraus! Doctor Kraus! Vă conjur să răspundeţi la această întrebare. Se pare, conform ultimelor investigaţii ale acestor legişti ai sufletului, care sunt psihiatrii *post mortem*, că Schumann nu era mai alienat decât mine sau decât dumneavoastră. Că era pur şi simplu trist, profund trist, din cauza dificultăţilor relaţiei sale amoroase, din cauza

sfârşitului pasiunii, tristeţe pe care o uita în alcool. Clara l-a lăsat să moară doi ani interminabili în ospiciu, iată adevărul, doctore Kraus! Singura persoană (împreună cu Brahms, dar, veţi fi de acord.

Brahms nu contează) care l-a vizitat, Bettina von Arnim, sora lui Brentano, confirmă, de altfel. După ea, Schumann era închis pe nedrept. Nu vorbim de Hölderlin în turnul său. Iar ultimul mare ciclu pentru pian de Schumann, *Cântecele zorilor*, compus cu şase luni înainte de internare, e inspirat de Hölderlin şi e dedicat Bettinei Brentano von Arnim. Oare Schumann se gândea la turnul lui Hölderlin de pe malul râului Neckar, oare se temea de asta, Kraus, ce credeţi?

— Iubirea ne poate distruge, sunt profund convins, doctore Ritter. Dar nu putem fi siguri de nimic. În orice caz, vă recomand să luaţi aceste medicamente pentru a vă odihni puţin, prietene. Aveţi nevoie de calm şi de odihnă. Şi nu, nu vă voi prescrie opiu pentru a vă *încetini metabolismul*, cum spuneţi. Nu îndepărtăm clipa morţii *încetinind metabolismul*, trăgând de timp, doctore Ritter, e o idee cu totul şi cu totul copilărească.

— Dar în fine, dragă Kraus, ce-i dădeau lui Schumann în cei doi ani de azil la Bonn? Supă de găină?

— Nu ştiu, doctore Ritter, nu ştiu nimic despre asta. Ştiu doar că medicii din epocă au diagnosticat o *melanebolia psychotica* şi ea a necesitat internarea.

— Ah, doctorii sunt groaznici, niciodată nu aţi contrazice un confrate! Şarlatani, Kraus! Şarlatani! Trădători! *Melanebolia psychotica*, *my ass*/*Se* purta ca un înger, o afirmă Brentano! Doar se simţea puţin rău. Puţin rău, Rinul l-a trezit, chiar l-a revigorat, ca bun german ce era, Rinul l-a înviat, ondinele l-au mângâiat şi hop! închipuiţi-vă, doctor Kraus, că deja înainte de vizita lui Brentano cerea coli muzicale, o ediţie a *Capriciilor* lui Paganini şi un atlas. Un atlas, Kraus! Schumann voia să vadă lumea, să părăsească Endenich şi pe călăul său, doctorul Richarz. Să vadă lumea! Nu aveau niciun motiv să-l îngroape în casa de nebuni. Soţia lui e vinovată pentru toate nenorocirile. Clara care, în ciuda tuturor rapoartelor de la Endenich, nu s-a dus niciodată să-l viziteze. Clara, care a urmat *ad litteram* indicaţiile criminale ale lui Richarz. Clara era deja responsabilă de această criză pe care medicina a transformat-o într-o lungă internare. Pasiunea, sfârşitul pasiunii, angoasa iubirii l-a îmbolnăvit.

— Ce vreţi să spuneţi cu asta, doctore Ritter, în timp ce vă terminaţi oribilul filtru de petale artificiale, credeţi că dumneavoastră înşivă, poate, nu sunteţi atât de grav bolnav? Că şi dumneavoastră „vă simţiţi puţin rău” datorită unei chestiuni amoroase şi unei lungi şi terifiante

boli?

— Doctore Kraus, mi-ar plăcea atât de mult să aveţi dreptate! Mi-ar plăcea atât de mult să am dreptate şi în privinţa lui Schumann! *Cântecele zorilor* sunt atât de... Atât de unice. În afara timpului lui Schumann, în afara scriiturii sale. Schumann era *dincolo de el* când a scris *Cântecele zorilor*, cu câteva săptămâni înainte de noaptea fatală, chiar înainte de ultimele *Variaţiuni ale spiritului*, care întotdeauna m-au înspăimântat, compuse în jurul (în timpul) plonjeului în Rin. Mi bemol major. O temă născută dintr-o halucinaţie auditivă, acufenă melodică sau revelaţie divină, bietul Schumann! Mi bemol major, tonalitatea sonatei *Despărţirilor* lui Beethoven. Fantomele şi despărţirile. Zorii, despărţirile. Bietul Eusebius. Bietul Florestan, bieţii tovarăşi ai lui David. Bieţii de noi".

ORA 3:45

Uneori mă întreb dacă nu cumva eu însumi am halucinaţii. Iată că evoc *Despărţirile* lui Beethoven şi *Die O*l *Klassiknacht* anunţă Sonata 111 a aceluiaşi Beethoven. Poate că muzica e programată *invers*, Schumann tardiv, apoi Mendelssohn, Beethoven; lipseşte Schubert – dacă mai rămân şi ascult destul, sunt sigur că vor transmite o simfonie de Schubert, mai întâi muzică de cameră şi apoi pian, nu lipseşte decât orchestra. M-am gândit la *Despărţiri* şi iată a treizeci şi două, cea pe care Thomas Mann o numeşte „despărţirea de sonată" în *Doctor Faustus*. Oare lumea se conformează dorinţelor mele? Acum apare în bucătăria mea acest magician de Mann; când îi vorbesc lui Sarah despre tinereţea mea, mint întotdeauna, îi spun „vocaţia mea de muzicolog provine din *Doctor Faustus*, când am citit *Doctor Faustus*, la paisprezece ani, am avut revelaţia muzicii", ce minciună enormă. Vocaţia mea de muzicolog nu există. În cel mai bun caz, sunt Serenus Zeitblom, doctor, pură plăsmuire a imaginaţiei invenţiei; în cel mai rău caz, Franz Ritter, care în copilărie visa să se facă ceasornicar. Vocaţie obscură. Cum să explicăm lumii, dragă Thomas Mann, dragă Magicianule, că, în copilărie, pasiunea mea se îndrepta către ceasuri şi pendule? Voi fi luat imediat drept un conservator constipat (ceea ce şi sunt, de altfel), în mine nu se va vedea visătorul, creatorul obsedat de timp. Or, de la timp la muzică nu e decât un pas, dragul meu Mann. Asta-mi spun când sunt trist. Sigur, tu nu ai progresat în lumea minunilor mecanice, a ceasurilor cu cuc şi a clepsidrelor, dar ai cucerit timpul prin muzică. Muzica e timp domesticit, timp reproductibil, timpul cu formă. Şi, ca şi în cazul ceasurilor şi al pendulelor, vom descoperi că e perfect acest timp, că nu deviază nici măcar cu o microsecundă, vedeţi unde vreau să ajung, doctore Mann, dragă laureat al Premiului

Nobel, far al literelor europene. Vocaţia mea de ceasornicar provine de la bunicul meu care mă învăţa, foarte tandru şi blând, dragostea pentru frumoasele mecanisme, pentru angrenajele calate sub lupă, pentru resorturile potrivite (dificultatea resortului circular, spunea el, opusă greutăţii verticale, e că emite mai multă energie la începutul decontractării decât la sfârşitul ei; trebuie, deci, prin limitări subtile, să-i compensăm extensia fără a-l uza peste măsură). Fervoarea mea de ceasornicar mă predestina studiului muzicii, unde e vorba tot de resorturi şi contragreutăţi, de resorturi arhaice, de pulsaţii şi clinchete şi iată scopul final al acestei digresiuni, nu o mint pe Sarah, nu chiar, când îi spun că aveam vocaţia muzicologiei, care e pentru muzică ceea ce e orologeria pentru timp, *mutatis mutandis*. Ah, doctore Mann, vă văd încruntându-vă, n-aţi fost niciodată poet. Aţi scris *romanul* muzicii, *Faustus*, toată lumea e de acord, cu excepţia bietului Schönberg, care, după cum se povesteşte, a fost foarte gelos. Ah, muzicienii ăştia! Niciodată mulţumiţi. Egouri disproporţionate. Susţineţi că Schönberg e Nietzsche plus Mahler, un geniu inimitabil, şi el se plânge. Se plânge că nu îi spuneţi

Arnold Schônberg, ci Adrian Leverkühn, fără îndoială. Poate ar fi fost foarte bucuros să-i consacraţi şase sute de pagini de roman, patru ani din geniul dumneavoastră, numindu-l cu numele său adevărat, Schônberg, chiar dacă, la urma urmei, nu era el, ci un Nietzsche lector al lui Adorno, tatăl unui copil mort. Un Nietzsche sifilitic, fireşte, ca Schubert, ca Hugo Wolf. Doctore Mann, fără supărare, povestea asta de bordel îmi pare un nimic exagerat. Luaţi cazul meu, se poate ajunge la boli exotice fără a fi obligat să te îndrăgosteşti de o prostituată declasată din cauza unei boli profesionale. Ce istorie terifiantă, acest bărbat care-şi urmăreşte obiectul iubirii dincolo de bordel şi se culcă cu ea, ştiind că va contracta groaznica bacterie. Poate de aceea Schônberg v-a părut, de altfel, un prefăcut, fără să aibă aerul că avea sifilis. Imaginaţi-vă viaţa lui sexuală după apariţia romanului *Doctor Faustus*, săracul de el! Ezitările partenerelor. Bineînţeles, exagerez şi nimeni nu s-a gândit la asta. Pentru dumneavoastră, boala era opusă *sănătăţii* naziste. A revendica spiritul şi corpul bolnave înseamnă a-i înfrunta în mod direct pe cei care au decis să-i asasineze pe toţi alienaţii în primele camere de gazare. Aveţi dreptate. Aţi fi putut, poate, să alegeţi altă afecţiune, tuberculoza de exemplu. Scuzaţi-mă, pardon, evident că era imposibil. Iar tuberculoza, chiar dacă n-aţi fi scris *Muntele vrăjit*, presupune izolarea de societate, gruparea bolilor pe categorii în sanatorii glorioase, în timp ce sifilisul e un blestem pe care-l ţii cu tine, una dintre acele boli ale singurătăţii, care te macină în

intimitate. Tuberculoşi şi sifilitici, iată istoria artei în Europa – publicul, socialul, tuberculoza sau intimul, ruşinosul, sifilisul. În loc de dionisiacă şi apolinică, propun aceste două categorii pentru arta europeană. Rimbaud: tuberculos. Nerval: sifilitic. Van Gogh? Sifilitic. Gauguin? Tuberculos. Proust? Sifilitic. Picasso?

Tuberculos. Hesse? Devine tuberculos după un debut sifilitic. Rotii? Sifilitic. Austriecii, în general, sunt sifilitici, cu excepţia lui Zweig, care e, bineînţeles, modelul tuberculosului. Priviţi-l pe Bernhard: absolut, teribil de sifilitic, în ciuda bolii de plămâni. Muşii: sifilitic. Beethoven? Ah, Beethoven. Ne întrebăm dacă surzenia lui nu se datora cumva sifilisului, bietul Beethoven, *a posteriori* i s-au găsit toate bolile. Hepatită, ciroză alcoolică, sifilis, medicina e necruţătoare cu marii oameni, asta e clar. Cu Schumann, cu Beethoven. Ştiţi ce l-a ucis, domnule Mann? Lucrul care azi se ştie, din sursă mai mult sau mai puţin sigură? Plumbul. Saturnismul. Da, domnule. Nu e sifilis cum nu e unt pe pâine, cum se zice în Franţa. Şi de unde venea plumbul acela, vă întreb? De la medici. Odioasele tratamente absurde ale acestor şarlatani care l-au ucis pe Beethoven şi care, fără îndoială, l-au şi făcut să surzească. Îngrozitor, nu vi se pare? Am fost de două ori la Bonn. Prima dată, când eram student în Germania şi a doua oară, recent, pentru a ţine o conferinţă despre Orientul lui Beethoven şi *Ruinele Atenei*, ocazie cu care am reîntâlnit fantoma prietenului meu Bilger. Dar asta e altă poveste. Ştiţi aparatele acustice ale lui Beethoven de la Beethovenhaus din Bonn? Nu există nimic mai înfricoşător. Ciocane grele, cutii strâmbe de conserve, ai senzaţia că trebuie să le ţii cu două mâini. Ah, uite Opus 111! La început, suntem întotdeauna în sonată. Nu e încă Despărţirea. Ansamblul primei mişcări e construit pe surprize şi decalaje: introducerea maiestuoasă, de exemplu. Ai impresia că prinzi un tren din mers, că ai ratat ceva; intrăm într-o lume care deja a început să se învârtească, înainte de naşterea noastră, un pic dezorientaţi de a şaptea diminuată – coloanele unui templu antic, acele *forti*. Porticul unui nou univers, un portic de zece măsuri, sub care trecem în de minor, ansamblu de putere şi fragilitate. Curaj, veselie, grandilocvenţă. Manuscrisele sonatei a treizeci şi două mai sunt la sala Bodmer din Bonn? Doctore Mann, ştiu că l-aţi cunoscut pe faimosul Hans Conrad Bodmer. Cel mai mare colecţionar de Beethoven. A adunat şi cumpărat cu răbdare totul între 1920 şi 1950, partituri, scrisori, mobile, obiectele cele mai diverse; şi-a umplut cu ele vila din Zürich şi îşi prezenta relicvele marilor interpreţi care erau în trecere, Backhaus, Cortot, Casals. Cu oceane de franci suedezi, Bodmer l-a reconstituit pe Beethoven aşa cum se reconstituie un vas antic spart. A

strâns la un loc ceea ce se risipise în aproape o sută de ani. Ştiţi care e obiectul care mă emoţionează cel mai mult dintre toate, doctore Mann? Biroul lui Beethoven? Cel pe care îl avea Stefan Zweig, pe care şi-a scris cea mai mare parte a operei şi pe care a sfârşit vânzându-i-l prietenului său Bodmer? Nu. Pupitrul de voiaj? Aparatele auditive? Nici. Busola! Beethoven avea o busolă. O busolă mică, de metal, din alamă sau din piele, pe care o vedem în vitrină, alături de baston. O busolă de buzunar, rotundă, cu capac, una care mi se pare foarte asemănătoare modelelor de azi. Un frumos cadran colorat, cu o magnifică roză a vânturilor. Se ştie că Beethoven mergea foarte mult pe jos. Dar se plimba în jurul Vienei, în oraş iarna, în împrejurimi, vara. Nu ai nevoie de busolă ca să ieşi din Grinzing sau să găseşti Augarten – oare lua busola în excursiile lui prin pădurea vieneză sau când traversa podgoriile ca să ajungă înapoi la Dunăre, la Klosterneuburg? Plănuise o mare călătorie? Italia, poate? Grecia? îl convinsese Hammer-Purgstall să vadă Orientul? Hammer îi propusese lui Beethoven să pună pe muzică texte „orientale”, pe ale sale, dar şi traduceri. Aparent, maestrul nu a făcut asta niciodată. Nu există lieduri „orientale” de Beethoven, cu excepţia *Ruinelor Atenei* a oribilului Kotzebue. Există doar busola. Am o copie – în fine, un model asemănător. Nu am prea des ocazia s-o folosesc. Cred că nu a părăsit niciodată acest apartament. Arată, deci, întotdeauna aceeaşi direcţie, la infinit, pe etajera ei şi cu capacul închis. Atras asiduu de magnetism pe picătura lui de apă, dublul indicator roşu cu albastru indică întotdeauna estul. M-am întrebat întotdeauna unde găsise Sarah acest obiect bizar. Busola mea beethoveniană arată estul. O, nu e doar cadranul, nu, nu, dacă vreţi să vă orientaţi, veţi ţine cont că această busolă indică estul, şi nu nordul. O busolă de farse & capcane. Mult timp m-am jucat cu ea incredul, am făcut zeci de încercări, la fereastra bucătăriei, la fereastra salonului, la fereastra dormitorului şi, efectiv, obiectul indică estul. Sarah se tăvălea de râs văzându-mă cum întorc nenorocita aia de busolă în toate sensurile. Îmi zicea: „Deci găseşti direcţia?”. Şi era imposibil să mă orientez cu acel instrument. Indicam către Votivkirche, acul se stabiliza imediat, devenea imobil, întorceam roata pentru a plasa N-ul sub ac, dar atunci azimutul afirma că Votivkirche se afla la est, în loc de sud. E falsă, pur şi simplu nu funcţionează. Sarah chicotea foarte fericită de farsa ei, nu ştii nici măcar să te foloseşti de o busolă! Îţi spun că indică estul! Şi efectiv, în mod miraculos, dacă plasai E-ul sub ac în locul N-ului, atunci totul, ca prin miracol, îşi găsea locul: nordul la nord, sudul la sud, Votivkirche pe marginea Ringului. Nu înţeleg cum era posibil, prin ce magie putea exista o busolă care indică

estul, în loc de nord. Magnetismul terestru se răscoală împotriva acestei erezii, obiectul posedă o magie neagră! Sarah râdea cu lacrimi în ochi, atât eram de dezorientat. Refuza să-mi explice trucul; eram teribil de vexat; întorceam şi reîntorceam nenorocitul de cadran în toate direcţiile. Vrăjitoarei responsabile cu vraja (sau cel puţin cu cumpărarea ei: chiar şi cei mai mari magicieni îşi cumpără ustensilele) i se face milă în cele din urmă de lipsa mea de imaginaţie şi, spunându-mi că, în realitate, există *două* ace separate de un carton; acul supus legilor se afla dedesubt, invizibil, iar al doilea, supus primului, făcea un unghi de nouăzeci de grade cu primul, indicând, deci, întotdeauna axa est-vest. Ce interes avea? În afara faptului că aveai imediat sub ochi direcţia Bratislava sau Stalingrad, nu vedeam niciunul.

— Franz, tu stai prost cu poezia. Ai acum una dintre rarele busole care indică Orientul, busola Iluminării, artefactul suhrawardian. Un toiag de vrăjitor mistic.

Vă întrebaţi, dragă domnule Mann, ce ar putea avea de-a face Suhrawardi, mare filosof persan al secolului al XII-lea, decapitat la Alep la ordinul lui Saladin, cu busola lui Beethoven (sau cel puţin cu versiunea ei transfigurată de Sarah). Suhrawardi, nativ din Suhraward, în nord-estul Iranului, şi descoperit pentru Europa (şi în mare parte chiar pentru iranieni) de Henry Corbin (v-am vorbit deja despre fotoliile din piele în care mâneam fistic la Teheran?), specialistul în Heidegger, convertit la islam, care le consacră lui Suhrawardi şi succesorilor săi un volum întreg din marea lui operă, *Un Islam Iranien*. Henry Corbin este, fără îndoială, unul dintre gânditorii europeni cu mare influenţă în Iran, a cărui îndelungată muncă de exegeză a contribuit la reînnoirea, în tradiţie, a gândirii şiite. Şi, mai ales, la reînnoirea exegezei lui Suhrawardi, fondatorul „teosofiei orientale”, al înţelepciunii Luminilor, moştenitorul lui Platon, Plotin, Avicenna şi Zoroastru. Când metafizica musulmană se stingea, în tenebrele occidentale, odată cu moartea lui Averroes (şi Europa latină s-a oprit acolo), ea continua să strălucească în est în teosofia mistică a discipolilor lui Suhrawardi. Aceasta e calea pe care o arată busola mea, după Sarah, drumul Adevărului în soarele levantin. Primul orientalist în sens strict e acest decapitat din Alep, şeic al iluminării orientale, al *Ishraq*, al luminilor din Est. Prietenul meu Parviz Baharlu, poetul din Teheran, eruditul de o tristeţe veselă, ne vorbea adesea despre Suhrawardi, despre această cunoaştere a *Ishraq* şi despre raportul ei cu tradiţia mazdeeană a Iranului antic, această cale de legătură subterană care unea Iranul şiit modern cu Persia antică. Pentru el acest curent era mult mai interesant şi mai subversiv decât cel iniţiat de Ali Shariati, al recitirii şiismului ca armă de luptă

revoluţionară, pe care el îl numea „râul sec”, pentru că prin el nu curgea tradiţia, fluxul spiritual lipsea. După Parviz, mollahii iranieni care erau la putere nu aveau legătură, din nefericire, cu niciunul dintre curente: nu numai că ideile revoluţionare ale lui Shariati nu mai aveau trecere (deja Khomeini, la începutul Revoluţiei, îi condamnase gândirea ca inovaţie blamabilă), dar aspectul teosofic şi mistic era anulat de religia puterii în avantajul aridei *velayat-e faqih*, „guvernarea juristului”: clericii, până la venirea lui Mahdi, imamul ascuns, care va aduce dreptatea pe pământ, sunt responsabili cu administraţia terestră, intermediarii nu spirituali, ci temporali ai lui Mahdi. Această teorie provocase, la timpul ei, fulgerele de mânie ale marilor ayatollahi ca Shariatmadari, cel care-l formase la Qom pe tatăl lui Parviz. Parviz adăuga, de altfel, că *velayat-e faqih* avusese consecinţe uriaşe asupra vocaţiilor – numărul de aspiranţi mollahi se multiplicase cu o sută, căci o magistratură temporară permitea umplerea buzunarelor mult mai uşor (şi Dumnezeu ştie că sunt adânci buzunarele mollahilor) decât un sacerdoţiu spiritual bogat în recompense dincolo, dar destul de slab remunerat în această lume de jos: turbanele au înflorit, deci, în Iran, cel puţin cât funcţionarii în Imperiul Austro-ungar – sau aşa se spune. Într-o asemenea măsură, încât anumiţi religioşi de azi se plâng că în moschei sunt mai mulţi clerici decât credincioşi, că sunt prea mulţi păstori şi din *ce* în ce mai puţine oi de tuns, aproape aşa cum existau, la sfârşitul Vienei imperiale, mai mulţi funcţionari decât supuşi. Parviz însuşi explica faptul că, trăind în Paradisul islamului pe pământ, nu vedea niciun motiv pentru a merge la moschee. Singurele adunări religioase unde se strâng mulţimi de oameni, spunea el, sunt adunările politice ale unora sau altora: se închiriază un număr de autobuze pentru a merge după locuitorii părţii de sud a oraşului şi aceştia se urcă bucuroşi în ele, mulţumiţi de plimbarea gratuită şi de odihna care li se oferă la sfârşitul rugăciunii în comun.

Totuşi, Iranul filosofic şi mistic era încă acolo şi curgea ca un râu subteran pe sub picioarele mollahilor indiferenţi: păstrătorii *erfân*, ai cunoaşterii spirituale, îşi continuau tradiţia practicii şi comentariului. Marii poeţi persani participau la această rugăciune a inimii, inaudibilă, poate, în tumultul Teheranului, dar a cărei bătaie surdă era unul dintre ritmurile cele mai intime ale oraşului, ale ţării. Frecventând intelectualii şi muzicienii aproape uitai masca neagră a regimului, acest fald mortuar care-şi întindea splendoarea peste toate lucrurile, aproape te eliberai de *zâhir*, partea aparentă a lucrurilor, şi te apropiai de *bâtin*, de pântece, de cele ascunse, de puterea zorilor. Aproape, căci Teheranul ştia şi, prin surprindere, să-ţi sfâşie sufletul şi să te cufunde în tristeţea

cea mai superficială, cea în care nu existau nici extazul şi nici muzica – nebunul neogobinian de la Muzeul Abguine, de exemplu, cu salutul său hitlerist şi cu mustaţa sa, sau, uite, acel mollah întâlnit la universitate, profesor de nu ştiu ce, care ne-a luat de-o parte să ne explice că noi, creştinii, aveam trei zei, practicam sacrificii umane şi beam sânge: nu eram, deci, simpli netrebnici, ci *stricto sensu* păgâni înspăimântători. Era, dacă mă gândesc bine, prima dată când cineva mă numea *creştin*: prima dată când evidenţa botezului meu era folosită de altcineva pentru a mă desemna şi (în circumstanţele date) pentru a mă denigra, la fel cum, la Muzeul Abguine, era prima dată când eram numit german pentru a fi propulsat printre hitlerişti. Această violenţă a identităţii placate de celălalt şi pronunţate ca o condamnare, ei bine, Sarah o resimţea şi mai puternic decât mine. Numele pe care l-ar fi putut purta trebuia, în Iran, să rămână secret: chiar dacă Republica Iraniană proteja oficial evreii iranieni, micuţa comunitate prezentă în Teheran de patru milenii era ţinta hărţuielilor şi a suspiciunilor; ultimii rămaşi ai iudaismului ahemenid erau uneori arestaţi, torturaţi şi spânzuraţi după procese răsunătoare, care aminteau mai degrabă de procesele de vrăjitorie medievale decât de justiţia modernă, acuzaţi – între mii de alte capete de acuzare ciudate – că ar fi produs medicamente şi ar fi încercat să-i otrăvească pe musulmanii din Iran în numele statului Israel, evident, stat a cărui evocare la Teheran avea puterea monştrilor şi a lupilor din poveştile pentru copii. Şi chiar dacă în realitate nu era evreică, aşa cum nu era nici catolică, Sarah trebuia să se teamă (dată fiind uşurinţa cu care poliţia fabrica spioni) şi să-şi ascundă cele câteva legături pe care le putea avea cu această entitate sionistă, pe care discursul oficial iranian îşi dorea cu atâta ardoare să o şteargă de pe faţa pământului.

E ciudat când mă gândesc că azi în Europa îi etichetăm cu atâta uşurinţă drept „musulmani” pe toţi cei care au un patronim de origine arabă sau turcă. Violenţa identităţilor impuse.

O, a doua expunere a temei. Trebuie privită cu lupa. Totul se şterge. Totul fuge. Trebuie să recunosc că paginile dumneavoastră despre sonata a treizeci şi două de Beethoven pot provoca invidia muzicologilor, dragă Thomas Mann. Acest conferenţiar bâlbâit, Kretzschmar, care cântă la pian bâlbâindu-şi comentariile pentru a-şi depăşi propriile *fortissimi*. Ce personaj! Un bâlbâit care să vorbească despre un surd. De ce opus 111 nu are o a treia mişcare? Mi-ar plăcea să vă expun propria teorie. Această faimoasă a treia mişcare e prezentă *în lipsă*. Prin absenţa ei. Se află în eter, în tăcere, în viitor. Aproape se aude această a treia mişcare, ea sparge dualitatea înfruntării primelor

două părţi. Ar fi o mişcare lentă. Lentă, atât de lentă sau atât de rapidă, încât să dureze într-o tensiune infinită. În fond, e aceeaşi problemă ca rezolvarea acordului lui Tristan. Dublul, ambiguul, misterul, ceea ce scapă. Acest fals cerc, această imposibilă întoarcere e înscrisă de Beethoven însuşi la începutul partiturii, în acel *maiestuoso* pe care ne pregătim să îl ascultăm. Septima diminuată. Iluzia tonalităţii aşteptate, vanitatea speranţelor umane, atât de uşor spulberate de destin. Ceea ce credem că înţelegem, ceea ce credem că aşteptăm. Speranţa maiestuoasă a învierii, a iubirii, a consolării nu e urmată decât de tăcere. Nu există o a treia mişcare. E înspăimântător, nu-i aşa? Arta şi bucuriile, plăcerile şi suferinţele oamenilor rezonează în vid. Toate lucrurile la care ţinem, fuga, sonata, totul e fragil, dizolvat de timp. Ascultaţi acest final al primei mişcări, geniul acestei coda care se încheie în aer, suspendată după lungul drum armonic – până şi spaţiul dintre cele două mişcări e nesigur. De la fugă la variaţie, de la evadare la evoluţie. Mica arie continuă, *adagio molto*, pe un ritm dintre cele mai surprinzătoare, drumul către simplitatea nimicului. Iluzie, iarăşi, mai degrabă decât Esenţă; nu o descoperim în variaţie, la fel cum nu o discernem în fugă. Credem că suntem atinşi de mângâierea iubirii şi ne pomenim rostogolindu-ne cu o scară deasupra capului. O scară paradoxală, care nu duce decât la punctul ei de pornire – nici în Paradis, nici în Infern. Geniul acestor variaţii, veţi fi de acord cu mine, domnule Mann, rezidă mai degrabă în tranziţii. Acolo se află viaţa, fragilă, în legătura dintre toate lucrurile. Frumuseţea înseamnă trecere, transformare, toate acrobaţiile viului. Această sonată e vie tocmai pentru că trece de la fugă la variaţie şi sfârşeşte în nimic. „Ce se află în sâmbure? Nimicul. Şi ţine, şi ţine”. Sigur, nu aveţi de unde să cunoaşteţi aceste versuri de Paul Celan, domnule Mann, eraţi mort în momentul apariţiei lor.

Un nimic

Am fi, *suntem*, *am*

Rămâne nimic care înfloreşte, *Trandafirul nimicului*, *trandafirul Nimănui*.

Totul trimite la această faimoasă a treia mişcare, în tăcere majoră, un trandafir al nimicului, un trandafir al nimănui.

Dar predic unui convertit, dragă Thomas Mann, ştiu că sunteţi de acord cu mine. Vă supăraţi dacă închid radioul? În cele din urmă, Beethoven mă întristează. Mai ales acel tril interminabil dinainte de variaţia finală. Beethoven mă aruncă în neant; în busola Orientului, în trecut, în boală şi în viitor.

Aici viaţa se încheie tonic; simplu, *pianissimo*, în de major, un acord

alb, urmat de un sfert de suspin. Şi de nimic.

Important e să nu pierzi estul. Franz, să nu pierzi estul. Opreşte radioul, încetează conversaţia asta cu voce tare cu Thomas Mann magicianul. Mann, prietenul lui Bruno Walter. Prieten până în exil, prieten treizeci şi cinci de ani. Thomas Mann, Bruno Walter şi cazul Wagner. Aporia Wagner, iarăşi. Bruno Walter, discipolul lui Mahler, cel pe care burghezia müncheneză va sfârşi alungându-l din postul de dirijor, căci, semit, păta muzica germană. În Statele Unite avea să devină unul dintre cei mai mari dirijori din toate timpurile. De ce sunt pornit împotriva lui Wagner în seara asta? Poate e influenţa busolei lui Beethoven, cea care arată estul. Wagner e *zâhir*, aparenţa, sinistrul Occident gol. El blochează râurile subterane. Wagner e un baraj, odată cu el pârâul muzicii europene îşi iese din matcă. Wagner închide totul. Distruge opera. O îneacă. Opera totală devine totalitară. Ce ascunde el în sâmbure? Totul. Iluzia Totului. Cântecul, muzica, poezia, teatrul, pictura cu decorurile noastre, corpurile cu actorii noştri şi chiar natura cu Rinul şi caii noştri. Wagner e Republica Islamică. În ciuda interesului său pentru budism, în ciuda pasiunii pentru Schopenhauer, Wagner transformă toată această alteritate în *sine* creştin. Î*nvingătorii*, operă budistă, devine *Parsifal*, operă creştină. Nietzsche e singurul care a ştiut să se îndepărteze de această atracţie. Care a ştiut să-i perceapă pericolul. Wagner: tuberculos. Nietzsche: sifilitic. Nietzsche gânditor, poet, muzician. Nietzsche voia să *mediteranizeze* muzica. Îi plăceau exuberanţele exotice din *Carmen*, sunetul orchestrei lui Bizet. El iubea. Nietzsche vedea iubirea însorită mergând la mare, la Rapallo, în luminile secrete ale coastei italiene, acolo unde verdele cel mai dens suferă în mercur. Nietzsche înţelesese că problema lui Wagner nu consta în vârfurile pe care le urcase, ci în imposibilitatea succesiunii, moartea unei tradiţii care nu mai era înviată de alteritate. Oribila modernitate wagneriană. *Apartenenţa la Wagner se plăteşte scump*. Wagner a vrut să fie o stâncă izolată, a zdrobit bărcile tuturor succesorilor de recifuri.

Pentru Nietzsche, creştinismul regăsit din *Parsifal* e insuportabil. Graalul lui Parsifal sună aproape ca o injurie personală. Închiderea în sine, în iluzia catolică.

Wagner e o calamitate pentru muzică, afirmă Nietzsche. O maladie, o nevroză. Remediul e

Carmen – Mediterana şi Orientul spaniol. Boema. Un mit al iubirii cu totul diferit de cel al lui Tristan. Muzica trebuie pervertită, Nietzsche nu spune nimic altceva. Nietzsche a asistat la douăzeci de reprezentaţii cu *Carmen*. Sângele, violenţa, moartea, taurii; iubirea ca lovitură a sorţii,

ca acea floare care e aruncată şi condamnă la suferinţă. Această floare care se usucă împreună cu voi în închisoare şi vă condamnă la suferinţă. Tragic. Pentru Bizet, Orientul înseamnă Italia – în Sicilia tânărul Bizet, răsfăţatul Romei, descoperă urmele maurilor, cerurile arzătoare de pasiune, lămâii, moscheile devenite biserici, femeile îmbrăcate în negru din nuvelele lui Mérimée, acel Mérimée pe care Nietzsche îl adora, într-o scrisoare, vizionarul mustăcios (scrisoarea numită a „peştelui zburător", în care declară că trăieşte „straniu, pe creasta valurilor") declară că, de fapt, *coerenţa tragică* a lui Mérimée trece în opera lui Bizet.

Bizet s-a căsătorit cu o evreică şi inventează o Boemă. Bizet s-a căsătorit cu fiica lui Halévy, compozitorul *Evreicei*, lucrarea cea mai jucată la Opera din Paris până în anii 1930. Se povesteşte că Bizet a murit când dirija *Carmen*, în timpul trioului Taroturilor, chiar în momentul în care cele trei cartomante ţigănci pronunţau cuvântul *moartea*! *moartea*! întorcând cartea fatală. Mă întreb dacă e adevărat. Există o întreagă reţea de muritori boemi în literatură şi muzică, de la Mignon, androginul din *Wilhelm Meister* de Goethe şi până la Carmen, trecând prin scandaloasa Emeralda a lui Hugo – ca adolescent, eram foarte speriat de *Isabella din Egipt*, romanul lui Achim von Arnim, soţul Bettinei Brentano; încă-mi amintesc începutul textului, atât de sumbru, în care bătrâna Ţigancă îi arată tinerei Bella un punct de pe colină, spunându-i că e o spânzurătoare dincolo de râu; tatăl tău spânzură acolo. Nu plânge, îi zice, în noaptea asta vom merge să-i aruncăm corpul în râu pentru a fi dus în

Egipt; ia această farfurie cu carne şi acest pahar de vin şi du-te să mănânci şi să bei în cinstea lui. Şi mi-o imaginam, sub acea lună implacabilă, pe copilă contemplând de la depărtare spânzurătoarea în care se legăna cadavrul tatălui ei; o vedeam pe Bella, singură, mâncând carnea şi bând vinul şi gândindu-se la ducele Ţiganilor, acest tată al cărui cadavru avea să trebuiască să-l dea jos de pe spânzurătoare pentru a-l încredinţa torentului, torent atât de puternic, încât avea puterea de a duce cadavrul de cealaltă parte a Mediteranei, în Egipt, patrie a Morţilor şi a Boemilor şi, în imaginaţia mea încă infantilă, toate peripeţiile terifiante cu care continuă aventura Bellei, fabricarea homunculusui magic, întâlnirea cu tânărul Carol Quintul, toate acele lucruri nu însemnau nimic, în comparaţie cu acest început oribil, rămăşiţele ducelui Michel scrâşnind în noapte din înălţimea stâlpului dreptăţii, copila singură cu cina funebră. Ţiganca mea e Bella, nu Carmen: prima dată când părinţii mei m-au luat la Opera din Viena, rit de trecere al oricărui copil burghez, a fost la o reprezentaţie cu

Carmen, dirijată de Carlos Kleiber – fusesem fascinat de orchestră, de sunetul orchestrei, de numărul muzicienilor; de rochiile fâlfâitoare ale cântăreţelor şi de erotismul arzător al dansurilor, dar teribil de şocat de oribila pronunţie franceză a acestor zeiţe: acolo, în locul unui excitant accent spaniol, Carmen era rusoaică şi Micaela, nemţoaică, le spunea soldaţilor *Nu*, *nu*, *prieten regăsit*, lucru care-mi părea (ce vârstă puteam să am, poate doisprezece ani) absolut amuzant. Mă aşteptam la o operă franceză situată în Spania sălbatică şi nu înţelegeam absolut nimic nici din dialogurile vorbite, nici din ariile pronunţate într-un jargon marţian despre care nu ştiam că era, din nefericire, limba operei de azi. Pe scenă era un talmeş-balmeș săltăreţ, ţigani, militari, măgari, paie, cuţite, te aşteptai să vezi ieşind din culise un taur în carne şi oase, pe care Escamillo (rus şi el) l-ar fi cumpărat pe loc; Kleiber ţopăia la pupitru, încercând să facă orchestra să cânte mai tare, mai tare, mereu mai tare, cu accente atât de deplasate, încât până şi măgarii şi caii, cu coapsele sub rochii şi cu sânii ieşiţi din decolteuri, păreau o sălbatică paradă campestră – trianglurile băteau dezlănţuit, alămurile suflau atât de puternic, încât făceau să zboare părul violonistelor şi fustele flautistelor, instrumentele cu coarde acopereau vocile corului, ai cărei membri sunt obligaţi să urle ca măgarii şi caii pentru a se face auziţi, pierzând orice nuanţă; doar corul copiilor, *Avec la garde montante* etc., părea să se amuze de această emfază, strigând şi ei care mai de care şi fluturând armele de lemn. Erau atât de mulţi oameni pe scenă, încât te întrebai cum puteau să se mişte fără să cadă în fosa orchestrei, şepci, căciuli de blană, pălării, trandafiri în coafuri, umbrele, puşti, o masă de oameni, o magmă compusă din muzică şi viaţă, creând o confuzie fără limită, sporită, în amintirea mea (dar memoria exagerează întotdeauna), de dicţia actorilor, care făcea textul să semene cu o bolboroseală – din fericire, mama mea, răbdătoare ca întotdeauna, îmi povestise dinainte istoria funestă a iubirii lui Don José pentru Carmen; îmi amintesc perfect întrebarea mea: dar de ce o omoară? Dacă o iubeşte, de ce o înjunghie? Şi, dacă nu o mai iubeşte, dacă s-a căsătorit cu Micaëla, atunci cum de încă poate să o urască atât de mult, încât să o ucidă? Istoria-mi părea foarte improbabilă. Mi se părea foarte ciudat ca Micaëla, singură, să reuşească să găsească sălaşul contrabandiştilor din munţi, de vreme ce poliţia nu reuşise. La fel, nu înţelegeam de ce, la finalul Actului întâi, Don José o lăsa pe Carmen să evadeze din închisoare, de vreme ce abia dacă o cunoştea. Totuşi, mutilase o tânără cu un cuţit. Don José nu avea niciun fel de simţ ai dreptăţii? Era deja un asasin? Mama mea se plângea că nu înţelegeam nimic din puterea iubirii. Din fericire, exuberanţa kleiberiană mi-a permis să uit povestea

şi să mă concentrez pe acele corpuri de femei dansând pe scenă, pe veşmintele şi pozele lor sugestive, pe seducţia lascivă a dansurilor lor. Boemele sunt o istorie a pasiunii. De *laţigăncuşa* lui Cervantes, ţiganii au reprezentat în Europa o alteritate de dorinţă şi violenţă, un mit al libertăţii şi călătoriei – până şi în muzică: prin personajele pe care le furnizează operei, dar şi prin melodii şi ritmuri. Franz Liszt descrie, în *Despre boemă şi muzica lor ungurească*, după o sinistră introducere antisemită consacrată Evreilor în artă şi muzică (mereu absurdele argumente wagneriene: disimulare, cosmopolitism, absenţa creaţiei, a geniului, în beneficiul imitaţiei şi talentului: Bach şi Beethoven, genii, împotriva lui Meyerbeer şi Mendelssohn, imitatori talentaţi), *libertatea* ca o primă caracteristică a „acestei stranii rase" boeme. Creierul lui Liszt, măcinat de conceptele de rasă şi antisemitism, se zbate pentru a-i salva pe Ţigani – se opun evreilor, subliniază el, prin faptul că nu ascund nimic, nu au Biblie şi Testament proprii; sigur, Ţiganii sunt hoţi pentru că nu se pliază pe nicio normă, ca iubirea în *Carmen*, „care n-a ţinut niciodată cont de vreo lege". Copiii boemei aleargă după „scânteia electrică a unei senzaţii". Sunt gata de orice pentru *a se simţi*, indiferent de preţ, în comuniune cu natura. Ţiganul nu e niciodată mai fericit decât atunci când adoarme într-o pădure de mesteceni, ne spune Liszt, căci el simte emanaţiile naturii prin toţi porii. Libertate, natură, vis, pasiune: boemii lui Liszt sunt romanticii prin excelenţă. Dar locul în care Liszt e cel mai profund, cel mai îndrăgostit, fără îndoială, e acela în care uită frontierele rasei pe care vrea să o suprapună *Rromilor* şi se interesează de contribuţia lor la muzica maghiară, de motivele ţigăneşti care hrănesc muzica maghiară – *epopeea* boemă alimentează muzica.

Liszt va deveni rapsodul acestor aventuri muzicale. Amestecul cu elementele tătare (ale căror origini, în epocă, trimit la unguri misterioşi) semnează actul de naştere al muzicii ungureşti. Spre deosebire de Spania, unde Ţiganii nu aduc nimic bun (o veche chitară cu sunet de fierăstrău, în lâncezeala unei grote din Sacromonte sau în palatele în ruină din Alhambra nu pot fi considerate muzică, spune el), în pusta imensă a Ungariei focul ţigănesc îşi va găsi cea mai frumoasă expresie – mi-l imaginez pe Liszt în Spania, în splendoarea uitată a ruinelor almohade sau în moscheea din Cordoba, căutând pasionat ţigani pentru a le asculta muzica; la Granada a citit *Povestiri din Alhambra* de Washington Irving, a ascultat capetele abencerazilor căzând sub săbiile călăilor în bazinul fântânii cu lei – americanul Washington Irving, prietenul lui Mary Shelley şi al lui Walter Scott, primul scriitor care a recuperat povestea musulmanilor din Spania, primul care a rescris

cronica cuceririi Granadei şi care a trăit un timp în Alhambra. E straniu că Liszt nu va fi auzit, în cântecele acestei ghitare slabe, cum spune el, altceva decât banalităţi: recunoaşte, totuşi, că a avut ghinion. Norocosul a fost Domenico Scarlatti, care, fără îndoială, în lungul său sejur în Andaluzia, la curtea Sevillei, a ascultat multe urme de muzică andaluză pierdută, transportate de Ţigani în acel flamenco ce tocmai se năştea; acest aer reînvie muzica barocă şi participă, prin originalitatea lui Scarlatti, la evoluţia muzicii europene. Pasiunea ţigănească, la graniţe, în peisajele ungureşti şi pe colinele andaluze, îşi transmite energia în muzica numită „occidentală" – o piatră în plus la baza ideii lui Sarah de „construcţie comună". E, de altfel, şi contradicţia lui Liszt: izolând în „rasa" gobiniană aportul ţigănesc, îl îndepărtează, îl neutralizează; acest aport îl recunoaşte, dar nu îl poate concepe decât ca pe un flux vechi, care avea să curgă, „dinspre acest popor străin ca şi evreii", în muzica ungurească a începuturilor: rapsodiile sale se intitulează *Rapsodii maghiare*, *nu Rapsodii ţigăneşti*... Această mare mişcare de excludere „naţională", construcţia istorică a muzicii „germane", „italiene", „maghiare" ca expresie a naţiunii omonime, în perfectă adecvare cu aceasta, e imediat contrazisă, în realitate, chiar de teoreticienii ei. Deplasările modale ale câtorva sonate de Scarlatti, alterările gamei ţigăneşti (Liszt vorbeşte despre „extravaganţe bizare şi străluciri jignitoare") sunt tot atâtea lovituri de cuţit aplicate armoniei clasice, lovitura de cuţit a operei *Carmen*, care înseamnă cu crucea Sfântului Andrei faţa uneia dintre tovarăşele ei. Aş putea să-i sugerez lui Sarah să se aplece asupra ţiganilor din Orient atât de puţin studiaţi, cinganii turci, nawarii sirieni, lulii iranieni – nomazi sau sedentari prezenţi din India şi până în Magreb, traversând toată Asia centrală încă din epoca sasanidă a regelui Bahrâm Gour. În poezia persană clasică, ţiganii sunt liberi, veseli, muzicanţi; au frumuseţea lunii, dansează şi seduc – sunt obiecte ale iubirii şi dorinţei. Nu ştiu nimic despre muzica lor, e diferită de cea din Iran sau, din contră, tocmai acesta e substratul din care cresc modalităţile iraniene? Între India şi câmpiile Europei de Est fierbe sângele liber al limbilor lor misterioase, împreună cu tot ce au dus cu ei în peregrinările lor – desenând o altă hartă, secretă, aceea a unei imense ţări care se întinde de la Hindus şi până la Guadalquivir.

Mă învârtesc în jurul iubirii. Amestec cu linguriţa în ceaşca goală. Mai vreau un ceai? Cert e că nu am somn. Ce-ncearcă Destinul să-mi spună astă-noapte? Aş putea să-mi dau în cărţi, dacă aş avea cea mai vagă competenţă în materie, m-aş arunca peste cărţile de Tarot. *Madame Sosostris*, *famous clairvoyante*, *is known to be the wisest woman în*

Europe, *with a wickedpack of cards*.[14] Iată cartea mea, Marinarul Fenician înecat. Spânzuratul oriental acvatic, pe scurt. *Temeţi-vă de moartea prin înecare*! Sau la Bizet:

Dar dacă trebuie să mori.
Dacă vorba aceasta formidabilă E scrisă-n soartă.
Să reîncepi de douăzeci de ori.
Harta nemiloasă va repeta:
Moartea! *încă*! *încă*!
Mereu moartea! *încă*! *Disperarea*!
Mereu moartea!

Să mori de mâna lui Carmen sau de a lui Madame Sosostris e cam acelaşi lucru, zic francezii. Vestea morţii apropiate, ca în frumoasa sobrietate a post-scriptumului uneia dintre ultimele scrisori ale lui Nietzsche, uriaşul cu mustaţă albă.

P.S.: *În iarna asta rămân la Nisa*. *Adresa mea estivală e*: *Sils Maria*, *Haute-Engadine*, *Elveţia*. *Nu mai predau la Universitate*. *Sunt pe trei sferturi orb*.

Care sună ca un epitaf. Ne e greu să ne imaginăm că există o ultimă noapte, că suntem deja pe trei sferturi orbi. Sils în Engadine se numără printre cele mai frumoase peisaje montane din Europa, se zice. Lacurile Sils şi Silvaplana, pe care Nietzsche avea să le ocolească pe jos. Nietzsche, persanul, Nietzsche, cititorul Avestei, ultimul sau primul zoroastrian din Europa, orbit de lumina focului Ahurei Mazda, Marea Străluminare. Mereu întâlniri şi reîntâlniri; Nietzsche, îndrăgostit de Lou Salomé, aceeaşi Lou care avea să se mărite cu un orientalist, Friedrich Carl Andreas, specialist în limbi iraniene, orientalist care nu va reuşi să se sinucidă cu lovituri de cuţit, pentru că ea i se refuza, înnebunindu-l de dorinţă; Nietzsche se întâlneşte cu Annemarie Schwarzenbach la Sils-Maria, unde soţii Schwarzenbach aveau un splendid palat; Annemarie Schwarzenbach se întâlneşte cu fantoma lui Nietzsche la Teheran, loc în care călătoreşte de mai multe ori; Annemarie Schwarzenbach se întâlneşte cu Thomas Mann şi Bruno Walter prin Erika şi Klaus Mann, cei cărora le adresează acele scrisori disperate din Siria şi Iran. Annemarie Schwarzenbach îl întâlneşte fără să ştie pe Arthur de Gobineau în valea Lahrului, la câteva zeci de kilometri în nordul Teheranului. Busola arată întotdeauna estul. În Iran, Sarah mă duce să vizitez aceste locuri, unele după altele: vila Farmaniye, unde Annemarie va locui cu soţul ei, tânărul diplomat francez Claude Clarac,

14 „Madame Sosostris, celebra clarvăzătoare, se spune că ar fi cea mai înțeleaptă femeie din Europa, cu pachetul ei de cărți periculos“- în lb. engl. în orig. (n. red.).

casă frumoasă, cu colonade neopersane, cu o grădină magnifică, azi reşedinţa Ambasadorului Italiei, om afabil, încântat să ne facă turul locuinţei sale şi să afle că melancolica elveţiancă a locuit acolo o vreme – Sarah străluceşte în umbra arborilor, părul ei seamănă cu peştii aurii ce străbat apa întunecată; fericirea de a descoperi această casă se transformă într-un zâmbet infinit; sunt atât de bucuros eu însumi de fericirea ei infantilă, încât mă simt plin de o beatitudine primăvăratică, puternică asemenea parfumului nenumăraţilor trandafiri din Teheran. Vila e somptuoasă – faianţele qadjare de pe pereţi spun poveştile eroilor persani; mobilierul, mare parte de epocă, oscilează între vechea Europă şi nemuritorul Iran. Clădirea a fost modificată şi mărită în anii 1940, e un foarte complicat melanj între arhitectura neogotică italiană şi secolul al XIX-lea persan, un amestec mai degrabă armonios. Oraşul din jurul nostru, atât de dezagreabil uneori, se îmblânzeşte în această viziune cu Sarah îngenuncheată pe un ghizd şi cu mâna ei albă, deformată de apa unui bazin acoperit cu nuferi. O regăsesc în Iran la câteva luni după Paris şi susţinerea tezei de doctorat, la multe luni după căsătoria ei şi gelozia mea, după Damasc, Alep şi uşa închisă a camerei de la hotelul Baron, trântită în faţă – durerea se şterge încet-încet, toate durerile se şterg, ruşinea e un sentiment care-l imaginează pe celălalt în sine, care preia controlul asupra vederii celuilalt, o dedublare, şi acum, când îmi târşâi papucii către salon şi biroul meu, împiedicându-mă, ca de obicei, de suportul de umbrele din porţelan invizibil în întuneric, îmi spun că am fost penibil cu răceala mea şi cu toate intrigile posibile până când am regăsit-o în Iran, căutând subiecte de cercetare, burse, invitaţii care să mă ducă la Teheran, complet orbit de această idee fixă, până la a-mi da peste cap iubitele mele planuri universitare; toată lumea mă întreba, la Viena, de ce Teheran, de ce Persia? Istanbul şi Damasc, mai treacă-meargă, dar Iran? şi trebuia să inventez raţionamente contorsionate, interogaţii asupra „sensului tradiţiei muzicale”, asupra poeziei persane clasice şi ecourilor sale în muzica europeană sau să emit o sentinţă peremptorie ca: „trebuie să mă întorc la surse”, care avea avantajul de a-i reduce imediat la tăcere pe curioşi, sigur fusesem atins de graţia sau, mai frecvent, de iureşul nebuniei.

Uite, am pornit calculatorul din reflex, Franz, ştiu ce vrei să faci, vrei să răsfoieşti istorii vechi, însemnările din Teheran, vrei să reciteşti e-mailurile de la Sarah şi ştii că nu e o idee bună, mai bine îţi mai faci un ceai şi te duci la culcare. Sau hai, corectează, corectează acest memoriu infernal despre operele orientaliste ale lui Glück.

Un fum de opiu iranian, fum de amintire, e un gen de uitare, uitare a

nopţii care înaintează, a bolii care învinge, a orbirii care ne învăluie. Poate asta îi lipsea lui Sadegh Hedayat când a deschis gazul la maximum, în Paris, în aprilie 1951, o pipă de opiu şi amintire, o companie: cel mai mare prozator iranian al secolului XX, cel mai sumbru, cel mai amuzant şi cel mai răutăcios sfârşește abandonându-se morţii prin epuizare; se lasă să treacă, nu mai rezistă, viaţa nu îi mai pare demnă de a fi continuată, aici sau acolo, jos – perspectiva de a se întoarce în Teheran îi e la fel de insuportabilă ca aceea de a rămâne în Paris, pluteşte, pluteşte în acest studio pe care l-a obţinut cu atâtea greutăţi pe strada Championnet din Paris, Oraşul Luminilor, din care vede atât de puţin. La Paris îi plac braseriile, coniacul şi ouăle fierte, căci e vegetarian de mult, de pe vremea călătoriei în India; la Paris îi place amintirea oraşului pe care l-a cunoscut în anii 1920 şi această tensiune între Parisul tinereţii sale şi cel din 1951 – între tinereţea sa şi 1951 – e o durere cotidiană, care-l însoţeşte în plimbările sale prin Cartierul Latin şi în nesfârşitele peregrinări prin suburbii. Frecventează (dar e mult spus) câţiva iranieni, exilaţi ca şi el; aceşti iranieni consideră că îi priveşte de sus, că e puţin dispreţuitor, lucru probabil adevărat. Nu mai scrie mult. „Nu scriu decât pentru umbra mea proiectată de lampă pe un zid; trebuie s-o fac să mă cunoască”. Ultimele texte le va arde. Nimeni nu a iubit şi nu a urât atât de mult Iranul, povestea Sarah. Nimeni nu a fost atât de atent la limba vorbită pe stradă, la personajele străzii, la bigoţi, la cei umili, la cei puternici. Nimeni nu a ştiut să construiască în acelaşi timp o critică atât de sălbatică şi un elogiu atât de uriaş pentru Iran ca Hedayat. Era, poate, un om trist, mai ales la sfârşitul vieţii sale, în acelaşi timp acide şi amare, dar nu e un scriitor trist, nici gând.

Ca şi pe Hedayat, Parisul m-a intimidat întotdeauna; strania violenţă pe care ţi-o transmite, mirosul de arahide călduţe al zonei metropolitane, obiceiul locuitorilor de a alerga, în loc de a merge, de a alerga cu ochii în pământ, gata să răstoarne totul în calea sa ca să ajungă la destinaţie; mizeria, mizeria care pare să se acumuleze încontinuu în oraş de pe vremea lui Napoleon; fluviul atât de nobil şi atât de încătuşat în malurile sale pavate, semănate cu monumente distinse şi atât de diferite între ele; totul, sub ochiul slab şi lăptos al Sacré-Cœur, îmi pare încă de o frumuseţe baudelairiană, monstruoasă. Paris, capitala secolului al XIX-lea şi a Franţei. Nu am putut niciodată să mă despart, la Paris, de ezitările mele de turist şi de franceza mea, chiar dacă mă mândresc că o vorbesc cursiv, sobru, perfect, e, totuşi o limbă în exil – am impresia că înţeleg doar un cuvânt din două şi chiar mai rău, culmea umilinţei, adesea mi se repetă frazele: de la Villon şi

sfârşitul Evului Mediu, în Paris nu se vorbeşte decât jargon. Şi nu-mi dau seama dacă aceste trăsături de caracter fac Viena şi Berlinul să pară blânde şi provinciale sau dacă, dimpotrivă, Parisul e cel care rămâne scufundat în provincialism, izolat în inima acestei Île-de-France, al cărei nume stă, poate, la originea singularităţii oraşului şi a locuitorilor săi. Sarah e o adevărată pariziancă, dacă acest adjectiv are sens cu adevărat – în orice caz, s-a născut în oraş, a crescut în el şi, pentru ea, „Doar Parisul e-n regulă”. Şi la fel pentru mine, trebuie să recunosc că Sarah, chiar sleită de surmenaj, cu ochii uşor încercănaţi şi cu părul tuns mai scurt decât de obicei, ca şi cum ar fi intrat la mănăstire sau la închisoare, cu mâinile albe şi aproape osoase, cu verigheta rămasă prea mare şi jucându-i pe deget, rămânea idealul frumuseţii feminine. Ce pretext găsisem pentru acest scurt sejur parizian, nu mai ştiu; locuiam într-un mic hotel, aproape de piaţa Saint-Georges, una dintre acele pieţe cu proporţii miraculoase transformate în infern de automobile – ceea ce nu ştiam era că „la doi paşi de piaţa Saint-Georges” (spunea pliantul pe care trebuise să-l aleg, inconştient, din cauza consonanţelor prieteneşti ale numelui acestui sfânt, mult mai familiar decât, să zicem, Notredame-de-Lorette sau Saint-Germain-l’Auxerrois) însemna, din păcate, la doi paşi de Place Pigalle, monument gri, supus la tot felul de atrocităţi vizuale, unde hostessele de baruri te târau de braţ pentru a-ţi oferi un pahar şi nu te lăsau să pleci decât după ce te tratau copios, sigure pe surplusul de virilitate pe care-l declanşau invectivele, fie ele grăbite sau neputincioase. Curios, această piaţă Pigalle (şi străzile adiacente) se afla între Sarah şi mine. Apartamentul lui Sarah şi Nadim era situat un pic mai sus, în Piaţa Abbesses, la jumătatea distanţei (o, Paris!) dintre târfele din Pigalle şi măicuţele de la Sacré-Cœur şi, dincolo de Colina pe care comunarzii îşi rostogoleau tunurile, către ultimul sălaş al lui Sadegh Hedayat. Nadim era în Siria în momentul vizitei mele, lucru care mă aranja de minune. Cu cât tânjeam mai mult să o revăd pe Sarah pe aceste străduţe care trec fără avertisment de la sordid la turistic şi de la turistic la burghez, cu atât mai mult îmi dădeam seama că încă speram, o speranţă nebună care refuza să-şi spună numele, şi apoi, coborând scara mare a străzii Mont-Cenis, după ce mă rătăcisem un pic şi întâlnisem o podgorie surprinzătoare, ascunsă între două case ale cărei butoaie vechi mi-au amintit de Viena şi Nussdorf, pas cu pas către primăria arondismentului al 18-lea, către sărăcia şi simplitatea foburgurilor care urmează după ostentaţia din Montmartre, această speranţă se dilua în griul care părea să-i întristeze şi pe arborii de pe strada Custine, arbori închişi în grilajele de fontă, această limitare atât de pariziană a vegetalului (nimic

nu reprezintă mai deplin spiritul modern decât această idee stranie, grilajul pentru arbori. Încearcă sate convingă că aceste impozante piese din fier sunt acolo pentru a proteja castanul sau platanul, pentru binele lor, pentru a evita să le fie afectate rădăcinile, nu există, cred, reprezentare mai teribilă a luptei pe viaţă şi pe moarte dintre oraş și natură, nici semn mai elocvent al victoriei primului asupra celei de-a doua) şi când am ajuns în sfârşit, după câteva ezitări, la o primărie, o biserică şi un giratoriu zgomotos în Piaţa Championnet, Parisul ar fi putut să le dea dreptate speranţelor mele. Locul ar fi putut fi agreabil, chiar plăcut; unele imobile erau elegante, cu cele cinci etaje ale lor şi mansardele sub acoperişuri de zinc, dar majoritatea buticurilor păreau abandonate; strada era pustie, urâtă, interminabilă. În faţa clădirii lui Hedayat se afla un ansamblu curios, o casă veche şi joasă, fără îndoială din secolul al XVIII-lea, lipită de o uriaşă clădire din cărămidă, care marca intrarea într-o parcare pentru autobuzele pariziene. Aşteptând-o pe Sarah, am tot timpul să observ ferestrele de la 37 *bis*, locul în care Hedayat decisese să încheie socotelile cu existenţa, lucru care, sub cerul decolorat, de un gri-pal, nu incita în mod deosebit la veselie. Mă gândeam la acest bărbat de patruzeci şi opt de ani, izolând uşa bucătăriei cu cârpe înainte de a deschide gazul, lungindu-se pe o pătură aşezată pe podea şi adormind pentru totdeauna. Orientalistul Roger Lescot încheiase mai mult sau mai puţin traducerea după *Bufniţa oarba*, dar ediţiile Grasset nu o voiau sau nu aveau mijloacele să o publice. José Corti, librar şi editor al suprarealiştilor, avea să fie fascinat de textul care apărea la doi ani după moartea autorului. *Bufniţa oarba e* un vis despre moarte. O carte violentă, de un erotism sălbatic, în care timpul e un abis al cărui conţinut refulează într-o vomă mortală. O carte de opiu.

A sosit şi Sarah. Mergea repede, cu geanta în bandulieră, cu capul uşor într-o parte; nu mă văzuse. În ciuda distanţei, am recunoscut-o după culoarea părului, după speranţa care se insinua din nou în inima mea într-o încleştare angoasată. E în faţa mea, cu fustă lungă, botine, imensă eşarfă galben-brun. Îmi întinde mâinile, zâmbeşte, spune că e foarte fericită să mă revadă. Bineînţeles că n-ar fi trebuit să-i zic imediat că slăbise, că era palidă, încercănată, nu era foarte deştept din partea mea; dar eram aşa de surprins de aceste transformări fizice, angoasa mă împingea atât de tare să fac lucruri inutile, încât nu m-am putut opri şi ziua, acea zi pe care o provocasem, muncisem, aşteptasem, visasem se lansa pe un drum lamentabil. Sarah era vexată – avea să încerce să nu lase să se vadă nimic şi, odată încheiată vizita la apartamentul lui Hedayat (în fine, mai ales vizita pe casa scării, căci

locatarul din acel moment refuzase să ne deschidă: era, după Sarah, care vorbise cu el la telefon în seara precedentă, foarte superstiţios şi terorizat că un străin misterios îşi putuse pune capăt zilelor pe linoleumul din bucătăria lui), în timp ce urcam înapoi strada Championnet, către est, apoi o luam pe strada Damremont, în direcţia cimitirului Montmartre, pentru a ne opri să luăm prânzul la un restaurant turcesc, avea să păstreze o tăcere încăpăţânată, eu m-am lansat într-o vorbărie isterică – înecaţii se zbat, dau din mâini şi din picioare; încercam să o amuz sau, cel puţin, să o interesez cu ceva; i-am spus ultimele ştiri din Viena, atât cât există noutăţi acolo, am bălmăjit despre liedurile orientale ale lui Schubert, pasiunea mea din acel moment, apoi despre Berlioz, al cărui mormânt aveam să-l vedem, şi despre lectura mea foarte personală a operei *Troienii*, moment în care s-a oprit în mijlocul trotuarului şi m-a privit, pe jumătate surâzând.

— Franz, mă îmbeţi de cap. E incredibil. Vorbeşti fără întrerupere de kilometri întregi. Doamne, cât eşti de guraliv!

M-am simţit foarte mândru de cuvintele mele frumoase, care o îmbătaseră, şi nu înţelegeam să mă opresc de bunăvoie.

— Ai dreptate, vorbesc, vorbesc şi nu te las să zici nimic. Deci zi-mi! Teza merge? Termini curând?

Lucru care a avut un efect neaşteptat, dacă nu nesperat: Sarah a oftat lung, acolo, pe trotuarul de pe strada Damremont, şi-a luat faţa în mâini, apoi a scuturat din cap, a ridicat braţele spre cer şi a scos un urlet prelung. Un strigăt disperat, un strigăt către zei, plin de furie, care m-a lăsat fără grai, surprins, rănit, cu ochii cât cepele. Apoi a tăcut, s-a întors spre mine şi a oftat din nou.

— Hai să luăm masa!

Vizavi era un restaurant cu decor exotic, cu draperii, perne, tot felul de obiecte, vechituri la fel de prăfuite ca vitrina opacă de murdărie, restaurant în care eram singurii clienţi, căci era ora douăsprezece şi parizienii, mândrindu-se, fără îndoială, cu influenţe mai meridionale, cu o libertate mai mare decât a concetăţenilor lor, iau prânzul târziu. Dacă se aventurează vreodată să dejuneze în acel loc... Mi s-a părut că eram singurii clienţi ai săptămânii şi poate chiar ai lunii, într-atât a fost de surprins patronul (aşezat la o masă, încercând să-şi bată recordul personal la Tetris) când ne-a văzut. Patron ale cărui fizic brutal, accent, umor negru şi tarife dovedeau că era cu totul şi cu totul parizian: nebuni după dulceaţa orientală, nimeriserăm în singurul restaurant turcesc ţinut de un autohton, care nici măcar nu se deranja să-şi lase jocul ca să ne primească oftând chiar şi după ce şi-a terminat partida.

Era rândul meu să tac, rănit mortal de urletul ridicol al lui Sarah. Dar

cine se credea, totuşi? îmi dau silinţa, şi ce obţin? Ţipete de harpie. Aere de superioritate. După câteva minute din această linişte răzbunătoare, cu moaca bosumflată după meniul de cafele, a binevoit să-şi ceară scuze.

— Franz, îmi pare rău, iartă-mă, regret, nu ştiu ce m-a apucat. Dar nu putem spune că uşurezi lucrurile.

(*Îngrozitor de supărat*, *cu accente patetice*): – Nu-i nimic, să nu mai vorbim despre asta. Să vedem mai degrabă ce e comestibil în somptuosul local în care ne-ai adus.

— Putem merge în altă parte, dacă vrei.

(*Definitiv*, *cu o undă de ipocrizie*): – Nu poţi să pleci din restaurant după ce te-ai aşezat şi ai citit meniul. Cum spuneţi voi în Franţa: când vinul e tras, trebuie băut.

— Pot pretexta o indispoziţie. Dacă nu-ţi schimbi atitudinea, chiar *voi fi* indispusă.

(*Viclean*, *în continuare ascuns după meniu*): – Eşti indispusă? Asta ar explica schimbările de dispoziţie.

— Franz, ai să reuşeşti să mă scoţi din minţi. Dacă mai continui, plec, mă întorc la lucru.

(*Laş*, *înspăimântat*, *confuz*, *aşezând brusc meniul pe masă*):

— Nu, nu, nu pleca, spuneam asta ca să te supăr, sunt sigur că mâncarea e foarte bună aici. Delicioasă, chiar.

Se pune pe râs. Nu-mi mai amintesc ce am mâncat, îmi amintesc doar micul *ding* al cuptorului cu microunde care răsuna în restaurantul pustiu chiar înainte de sosirea farfuriilor. Sarah îmi vorbea despre teza ei, despre Hedayat, Schwarzenbach, despre dragile ei personaje; despre oglinzile dintre Orient şi Occident pe care voia să le spargă, spunea ea, prin continuitatea călătoriei. Să aducă la zi rizomii acestei construcţii comune a modernităţii. Să arate că „orientalii” nu erau excluşi, ci, dimpotrivă, ei erau adesea cei care inspirau şi iniţiau mişcarea, participând activ la ea; să arate, la urma urmei, că teoriile lui Said deveniseră, parcă împotriva lor înselor, unul dintre instrumentele de dominaţie cele mai subtile cu putinţă: chestiunea nu se punea dacă Said avea sau nu dreptate, în viziunea sa despre orientalism; problema era breşa, fisura ontologică pe care cititorii săi o admiseseră între un Occident dominator şi un Orient dominat, breşă care, deschizându-se mult dincolo de ştiinţa colonială, contribuia la realizarea modelului astfel creat, finaliza *a posteriori* scenariul de dominaţie împotriva căruia dorea să lupte gândirea lui Said. În timp ce istoria putea fi citită complet diferit, spunea ea, putea fi scrisă în cu totul alt fel, prin separare şi continuitate. Avea să vorbească mult despre Sfânta Treime

postcolonială, Said, Bhabha, Spivak; despre chestiunea imperialismului, despre diferenţă, despre secolul XXI faţă în faţă cu violenţa, aveam mai mult ca niciodată nevoie să ne dezicem de această idee absurdă a alterităţii absolute a islamului şi să recunoaştem nu numai terifianta violenţă a colonialismului, ci şi tot ce Europa îi datora Orientului – imposibilitatea de a le separa, necesitatea schimbării perspectivei. Trebuia găsită, spunea ea, dincolo de căinţa oarbă a unora sau de nostalgia colonială a altora, o nouă viziune care să-l includă pe celălalt în sine. De ambele părţi.

Decorul era de circumstanţă: falsele ţesături anatoliene, asociate cu bibelourile made in *China* şi cu moravurile foarte pariziene ale patronului păreau cel mai bun exemplu pentru a-i acredita teza.

Orientul e o construcţie imaginară, un ansamblu de reprezentări şi oricare dintre ele, indiferent unde s-ar afla, împinge la invidie. E naiv să credem, continua Sarah pe o voce ridicată, că acest bagaj de imagini orientale e azi specific Europei. Nu. Aceste imagini, acest cufăr cu comori, sunt accesibile tuturor şi toţi adaugă, pe măsura producţiilor culturale, noi vignete, portrete, muzici. Algerieni, sirieni, libanezi, iranieni, indieni, chinezi, toţi adaugă câte ceva în acest cufăr de călătorie, în acest imaginar. O să iau un exemplu foarte real şi foarte frapant: prinţesele cu văl şi covoarele zburătoare ale studiourilor Disney pot fi văzute ca „orientaliste” şi „orientalizante”; ele corespund în realitate ultimei expresii a acestei construcţii recente a unui imaginar. Nu degeaba aceste filme sunt nu numai autorizate în Arabia Saudită, ci şi omniprezente. Toate scurtmetrajele didactice (care predau rugăciunea, postul, viaţa de bun musulman) le copiază. Conservatoarea societate saudită contemporană e un film de Walt Disney. Wahabbismul e un film de Disney. Făcând asta, cineaştii care lucrează pentru Arabia Saudită adaugă imagini la fondul comun. Alt exemplu, foarte şocant: decapitarea în public, cea cu sabia curbată şi călăul în alb sau, şi mai înspăimântător, tăierea beregatei până se desprinde capul. Tot o construcţie comună care porneşte din surse musulmane transformate prin toate imaginile modernităţii. Aceste atrocităţi îşi ocupă locul în lumea imaginală; ele urmează construcţia comună. Noi, europenii, le privim cu oroarea alterităţii; dar această alteritate e la fel de înfricoşătoare pentru un irakian sau un yemenit. Chiar şi ceea ce respingem, ceea ce urâm, provine din această lume imaginală comună. Ceea ce identificăm în aceste atroce decapitări ca „altul”, „diferit”, „oriental” e la fel de „altul”, „diferit”, „oriental” şi pentru un arab, un turc sau un iranian.

Ascultam distrat, contemplând-o absorbit: în ciuda cearcănelor şi a

slăbiciunii, faţa ei era puternică, hotărâtă şi tandră în acelaşi timp. Privirea îi era aprinsă de focul ideilor; pieptul ei părea mai mic decât cu câteva luni înainte; decolteul puloverului de caşmir negru lăsa să se vadă broderii de aceeaşi culoare, limita unui corsaj a cărui linie fină, sub lână, la mijlocul umărului, lăsa să se ghicească breteaua. Petele de roşeaţă de pe stern urmau linia dantelei şi urcau până la claviculă; vedeam capătul osului sub care atârnau cerceii, două piese heraldice imaginare, gravate cu blazoane necunoscute. Părul şi-l ţinea strâns sus, prins într-o clamă mică, de argint. Mâinile ei albe, cu vene lungi şi albăstrii, se mişcau prin aer, scandând discursul. Abia dacă se atinsese de conţinutul farfuriei. Mă gândeam din nou la Palmira, la contactul cu corpul ei, aş fi vrut să dispar în ea, să mă resorb. Trecuse la un alt subiect, dificultăţile ei cu Gilbert de Morgan, coordonatorul ei de teză, pe care, îmi reamintea, îl cunoscusem la Damasc; era neliniştită de căderile lui psihice, de crizele de alcoolism şi disperare – şi, mai ales, de propensiunea lui nefericită de a căuta salvarea în zâmbetele studentelor din primul şi al doilea an. Se bucura de asta de parcă frumuseţea era contagioasă. Şi nu toate erau de acord să se lase vampirizate. Această evocare îmi inspira un surâs lasciv şi o mică ricană, care avea să-mi aducă o ceartă straşnică, Franz, nu e amuzant, eşti la fel de machist ca el. Femeile nu sunt obiecte etc. Oare-şi dădea seama de dorinţa mea, oricât de ascunsă era, oricât de deghizată în consideraţie şi respect? Iarăşi a schimbat subiectul. Relaţia ei cu Nadim era din ce în ce mai complicată. Se căsătoriseră, îmi spunea în şoaptă, pentru a facilita venirea lui în Europa. După câteva luni la Paris, lui îi lipsea Siria; la Damasc sau la Alep, era un interpret reputat; în Franţa, era un emigrant în plus. Sarah era aşa de absorbită de lucrul la teza ei, încât, din nefericire, nu a putut să-i consacre decât foarte puţin timp; Nadim era supărat pe ţara lui adoptivă, vedea peste tot rasişti şi islamofobi; visa să se întoarcă în Siria, lucru permis în sfârşit de obţinerea unui permis de şedere definitiv. Erau mai mult sau mai puţin separaţi, spunea ea. Se simţea vinovată. Era, în mod evident, epuizată; brusc, în ochi i-au strălucit lacrimi. Nu-şi dădea seama de speranţele egoiste pe care aceste confesiuni le năşteau în mine. Ea s-a scuzat, eu am încercat stângace să o liniştesc, după teză totul va fi bine. După teză se va trezi fără post, fără bani, fără proiecte, spune ea. Muream de dorul de a-i spune că o iubesc ca un disperat. Această frază s-a transformat în gura mea şi a devenit o propoziţie bizară: ai putea să te instalezi la Viena o vreme. Mai întâi, blocată, a zâmbit, merçi, e foarte drăguţ din partea ta. E drăguţ să-ţi faci griji pentru mine. Foarte. Şi, magia fiind un fenomen rar şi trecător, această clipă a fost repede

întreruptă de patron: ne-a pus în faţa ochilor o notă de plată pe care nu o ceruserăm, într-o înspăimântătoare cupă de bambus, împodobită cu pictura unei păsări. „*Bolboli khoun djegar kborad o goli bâsel kard*, o rândunică rănită, care pierdea sânge, a dat naştere unui trandafir”, mă gândeam eu. Am spus doar „Bietul Hafez!”, Sarah a înţeles imediat la ce făceam aluzie şi a râs.

Apoi am pornit spre cimitirul Montmartre şi compania liniştitoare a mormintelor.

ORA 4:30

Stranii dialogurile care se nasc în geografia aleatorie a cimitirelor, mă gândeam reculegându-mă dinaintea orientalistului Heinrich Heine („Unde fi-va ultimul popas al călătorului obosit, sub palmierii din Sud sau sub teii Rinului?” – nimic din toate astea, sub castanii din Montmartre), o liră, trandafiri, un fluture din marmură, o faţă fină, aplecată înainte între o familie Marchand şi o doamnă Beucher, două morminte negre îl încadrează pe cel de un alb imaculat al lui Heine, care se apleacă asupra lor, tristă strajă. O reţea subterană leagă mormintele între ele, pe Heine de muzicienii Hector Berlioz şi Charles Valentin Alkan, foarte aproape, sau de Halévy, compozitorul *Evreicei*, toţi sunt aici, îşi ţin companie, sunt apropiaţi. Théophile Gautier, prietenul *bunului Henri Heine*, puţin mai departe, Maxime du Camp, care avea să-l însoţească pe Flaubert în Egipt şi să cunoască plăcerea cu Kuchuk Hanem şi Ernest Renan cel prea creştin, trebuie că se ţin dezbateri secrete între aceste suflete, noaptea, conversaţii animate, transmise prin rădăcinile arţarilor şi focuri jucăuşe, concerte subterane şi silenţioase, la care asistă mulţimea încântată a defuncţilor.

Berlioz îşi împărţea mormântul cu *biata lui o felia*, Heine fiind aparent singur în al său şi acest gând, oricât de copilăresc ar fi părut, îmi provoca o uşoară tristeţe.

Sarah mergea la întâmplare, se lăsa ghidată de numele din trecut, fără să consulte planul primit gratuit la intrare – paşii ei aveau să ne ducă firesc către Marie du Plessis, Dama cu Camelii, şi Louise Colet, pe care avea să mi-o prezinte, dacă se poate spune aşa. Eram surprins de numărul de pisici din cimitirele pariziene, tovarăşi ai poeţilor morţi la fel ca în viaţă: un motan enorm, verde-gri, lenevea pe un frumos mormânt necunoscut ale cărui nobile falduri nu păreau să se sinchisească nici de afronturile porumbeilor, nici de tandreţea mamiferului.

Toţi culcaţi împreună, pisicile, burghezii, pictorii şi cântăreţii de varietăţi – mausoleul cel mai înflorit, la care se înghesuiau toţi turiştii, era cel al cântăreţei Dalida, italiancă din Alexandria, foarte aproape de intrare: o statuie în picioare a artistei, înconjurată de bule din lemn,

făcea un pas, în rochia ei transparentă, către mulţimea de gură-cască; în spatele ei, un soare strălucitor îşi proiecta razele aurii pe o placă de marmură neagră, în centrul unui arc monumental de un gri lucios: ar fi fost greu de ghicit ce zeitate venera cântăreaţa în timpul vieţii, poate cu excepţia lui Isis din Philae sau a Cleopatrei din Alexandria. Această erupţie a visului oriental în învierea corpurilor cu siguranţă nu le displăcea numeroşilor pictori care se bucurau de odihna veşnică în cimitirul Montmartre, printre care Horace Vernet (sarcofagul lui era foarte sobru, o simplă cruce de piatră, care contrasta cu pictura sofisticată a acestui orientalist marţial) sau Theodore Chasseriau, care combină precizia erotică a lui Ingres cu furia lui Delacroix. Mi-l imaginez în solemn conciliabul cu prietenul său Gautier, de cealaltă parte a cimitirului – vorbesc despre femei, despre corpuri de femei şi discută despre meritele erotice ale statuii cântăreţei din Alexandria. Chasseriau a fost în Algeria, a trăit o vreme la Constantine, unde şi-a aşezat şevaletul şi a pictat, şi el, casta frumuseţe misterioasă a algeriencelor. Mă întreb dacă Halii Paşa avea un tablou al lui Chasseriau, fără îndoială: diplomatul otoman prieten cu Sainte-Beuve şi Gautier, viitor Ministru de Externe la Istanbul, avea o colecţie magnifică de picturi orientaliste şi de scene erotice: avea să cumpere *Baia turcească* de Ingres şi e plăcut să mă gândesc că acest turc originar din Egipt, provenit dintr-o mare familie de funcţionari ai statului, colecţiona de preferinţă pânze orientaliste, femeile din Alger, nudurile, scenele de harem. Ar fi de scris un frumos roman despre Halii Paşa din Egipt, care se alătură corpului diplomatic din Istanbul, şi nu celui din ţara sa, căci, explică el în scrisoarea în franceză pe care i-o scrie Marelui Vizir, „am probleme cu ochii, provocate de praful din Cairo”. Îşi începe strălucitoarea carieră la Paris, pe postul de comisar egiptean al Expoziţiei internaţionale din 1855, apoi în anul următor participă la Congresul care pune capăt Războiului Crimeii. Se poate să-l fi cunoscut pe Fares Chidiac, marele autor arab, drag inimii lui Sarah, care-şi dă imensul roman la imprimat la Paris în acelaşi moment la imprimeria fraţilor Pilloy, pe bulevardul Montmartre numărul 50, la o aruncătură de piatră de acele morminte pe care le vizitam cu atâta religiozitate. Halii Paşa e înmormântat la Istanbul, cred; într-o zi mi-ar plăcea să merg cu flori la mormântul acestui Otoman al celor două maluri – nu ştiu deloc pe cine frecventa aici, la Viena, între 1870 şi 1872, în timp ce Parisul trăia încă un război şi o revoluţie, această Comună care avea să-l constrângă pe amicul său Courbet la exil. Halii Paşa îl cunoaşte pe Courbet în al doilea sejur parizian şi îi comandă pânze – mai întâi tandrul *Somn*, cumpărat cu douăzeci de mii de franci, evocare a luxurii şi amorului homosexual,

două femei adormite, goale, înlănţuite, o brunetă şi o blondă, părul şi carnaţia lor se opun minunat. Aş da mulţi bani pentru o transcriere a conversaţiei care va fi dus la această comandă şi chiar mai mulţi pentru a asista la următoarea, aceea a comenzii *Originii lumii*: tânărul otoman îşi oferă un sex de femeie în prim-plan, pictat de unul dintre artiştii cei mai dotaţi în privinţa realismului corpului, tablou absolut scandalos, direct şi fără ocolişuri, care va rămâne ascuns de ochii marelui public timp de decenii. Ne imaginăm plăcerea lui Halii Paşa de a poseda o asemenea bijuterie secretă, o vulvă brună şi doi sâni, pe care formatul mic le face uşor de ascuns în cabinetul său de toaletă, în spatele unui voal verde, dacă trebuie să-l credem pe Maxime du Câmp, care îl detestă atât pe Courbet, cât şi fantezia şi bogăţia otomanului. Identitatea proprietarei acestui păr pubian atât de brun şi a sânilor de marmură rămâne încă de descoperit; lui Sarah i-ar plăcea mult să fie vorba de sexul lui Marie-Anne Detourbay, *alias* Jeanne de Tourbey, care a murit contesă de Loynes, care l-a făcut să viseze pe Gustave Flaubert şi a fost amanta – muza – unei bune părţi din Tout – paris-ul literar al anilor 1860, bineînţeles, poate şi a elegantului Halii Bey. Mormântul lui Jeanne de Tourbey se găsea undeva în acest cimitir Montmartre, nu departe de ale unor Renan sau Gautier, pe care îi primise în salonul ei în epoca în care i se dădea numele groaznic de „demi-mondenă”; noi nu l-am găsit, acest mormânt, fie că vegetaţia îl ascundea, fie că autorităţile, furioase să găzduiască oase pelviene atât de scandaloase vor fi decis să sustragă sarcofagul privirilor concupiscente ale trecătorilor. Lui Sarah îi plăcea să-şi imagineze, sub castanii marii alei mărginite de mausolee, că pentru Halii Bey acest sex dulce, întredeschis era amintirea unei femei dorite, dar îi ceruse lui Courbet să-i ascundă faţa din discreţie; putea astfel să-i contemple intimitatea fără să o compromită pe domnişoară.

Oricare ar fi identitatea reală a modelului, dacă va fi aflată într-o zi, la fel de adevărat e că le datorăm Imperiului Otoman şi unuia dintre diplomaţii săi eminenţi una dintre bijuteriile picturii erotice europene. Turcii înşişi nu erau insensibili la frumuseţile mirajului orientalist, departe de aşa ceva, spunea Sarah – ca dovadă, Halii Bey, diplomatul colecţionar sau primul pictor orientalist din Orient, arheologul Osman Hamdi, căruia-i datorăm descoperirea sarcofagelor de la Saida şi a extraordinarea lor tablouri cu „scene specifice” orientale.

Această călătorie în lumea minunată a amintirilor îi readusese energia lui Sarah; uita de redactarea tezei pentru a călători de la un mormânt la altul, de la o epocă la alta şi, atunci când umbra neagră a Podului Caulaincourt (mormintele peste care se arcuieşte stau într-o

obscuritate eternă) şi a pilelor sale din metal ghintuit începea să acopere necropola, am fost nevoiţi, cu regret, să părăsim trecutul pentru a regăsi clocotul pieţei Clichy: aveam în minte un bizar amestec de pietre de mormânt şi sexe feminine, un *camposanto* cu totul şi cu totul păgân, care desemna, în imaginaţie, o Origzzze *a lumii* la fel de roşcată ca părul lui Sarah, în timp ce coboram spre marea piaţă plină de autobuze turistice.

În ciuda eforturilor mele, acest birou e la fel de încărcat ca cimitirul Montmartre, o dezordine de neînchipuit. Pot să aranjez, să tot aranjez, nimic nu rezolvă lucrurile. Cărţile şi hârtiile se acumulează cu forţa unui flux căruia în van i-am aştepta refluxul. Deplasez, ordonez, fac teancuri; lumea se încăpăţânează să-şi reverse tomberoanele cu rahat în acest minuscul spaţiu de lucru. Ca să aşez calculatorul, trebuie să împing de fiecare dată aceste deşeuri aşa cum mături o grămadă de frunze moarte. Pliante publicitare, facturi, devize de cheltuieli pe care trebuie să le triez, clasez, arhivez. Un şemineu, uite soluţia. Un şemineu sau un tocător de hârtii, ghilotina funcţionarului. La Teheran, un bătrân diplomat francez ne povestea că pe vremuri, când mironosiţa de Republică Islamică le interzicea importul de alcool chiar şi ambasadelor, scribii consulari nervoşi transformaseră un vechi tăietor de hârtii manual în teasc şi făceau vin în pivniţa lor, în colaborare cu italienii de vizavi, pentru a se relaxa; comandau sute de kilograme de struguri buni de Oroumiyé, îi presau, îi transformau în vin în bazinele spălătoriei şi apoi îl îmbuteliau. Imprimaseră chiar şi etichete drăguţe, cu un mic crochiu al legaţiei lor, *Cuvée Neauphle-le-Château*, noul nume pe care Iranul revoluţionar îl impusese vechiului Bulevard al Franţei, bulevardul Neauphle-le-Château. Aceşti demni descendenţi ai călugărilor Abaţiei din Thélème îşi ofereau, deci, o vagă consolare în temniţa lor şi se povesteşte că toamna tot bulevardul mirosea puternic a vinul a cărui aromă acidă scăpa din butoaie şi îi scotea din minţi pe poliţiştii iranieni aflaţi la datorie în faţa augustelor edificii. Rezultatele erau, bineînţeles, datorate nu numai calităţii vinului, ci şi calităţii mâinii de lucru: funcţionarii erau adesea înlocuiţi şi cutare sau cutare oenolog (de altfel, contabil, funcţionar civil sau criptograf) era uneori rechemat în patria-mamă, provocând disperarea comunităţii, dacă plecarea trebuia să se petreacă înaintea îmbutelierii.

Nu am dat crezare acestor povestiri decât atunci când diplomatul a exhumât, în faţa ochilor noştri holbaţi, una dintre acele divine butelci: în ciuda prafului, eticheta era încă lizibilă; nivelul lichidului scăzuse cu un sfert şi dopul, acoperit de mucegai şi pe jumătate ieşit din gâtul sticlei, era ca un coş umflat, verzui şi striat, cu vene violet,

neîndemnându-te deloc să-l scoţi de acolo. Mă întreb dacă tocătorul de hârtii în chestiune se află încă într-un subsol al Ambasadei Franţei la Teheran. Fără îndoială. Un asemenea instrument ar face minuni în biroul meu – gata cu hârţogăria, transformată în fâşii de hârtie, resturi uşor de făcut ghem şi de aruncat. „Studenţii de pe linia Imamului" reconstituiseră cu răbdare, la Teheran, toate telegramele şi rapoartele Ambasadei Americane, zile întregi de muncă; băieţi şi fete se înhămaseră la giganticul puzzle din coşurile de gunoi ale yankeilor, reconstituiseră cu răbdare foile trecute prin tocător, dovedind astfel că în Iran e mai bine să te serveşti de aceste maşini ca să presezi struguri, nu ca să distrugi documente secrete: toate telegramele confidenţiale fuseseră publicate de „Studenţii de pe linia Imamului, care luaseră cu asalt Ambasada, „cuib de spioni"; apăruseră vreo douăsprezece volume şi striaţiile de pe pagini demonstrau, dacă mai era nevoie, miracolele de răbdare de care trebuiseră să dea dovadă pentru a pune cap la cap aceste benzi cu lăţimea de trei milimetri, cu singurul scop de a-l face de râs pe Unchiul Sam, publicându-i maşinaţiile. Mă întreb dacă în zilele noastre distrugătoarele de hârtie funcţionează încă la fel sau un inginer american a fost somat să le modifice pentru a evita ca o cohortă de studenţi tiersmondişti să descifreze, înarmaţi doar cu lupe, secretele cel mai bine păzite ale Departamentului de Stat. La urma urmei, Wikileaks nu e decât versiunea postmodernă a tijelor de adeziv ale studenţilor iranieni.

Calculatorul meu e un prieten fidel, lumina lui albăstrie e un tablou mişcător în noapte – ar trebui să schimb imaginea asta, tabloul ăsta de Paul Klee este aici de atâta timp, că nu-l mai văd, acoperit fiind de documentele de pe desktop care se acumulează ca nişte hârtii virtuale. Am ritualurile mele, deschid poşta, şterg e-mailurile nedorite, reclamele, newsletter-ele, în realitate nu am niciun mesaj adevărat printre cele cincisprezece e-mailuri noi, doar cenuşă, resturi ale avalanşei perpetue, de căcat, din care e formată lumea de azi. Speram să am un e-mail de la Sarah. Bun, trebuie să preiau iniţiativa. Nou. Către Sarah. Subiect, despre Viena. Draga mea, am primit în această dimineaţă – nu, ieri dimineaţă, hop – extrasul tău, nu ştiam că se mai publică... Mulţumesc mult, dar ce oroare acel vin al morţilor! Sunt preocupat, cel puţin. Tu eşti bine? Ce faci la Sarawak? Aici e doar rutina. Târgul de Crăciun se va deschide în mijlocul universităţii. Atroce arome de vin fiert şi cârnaţi. Crezi că te reîntorci în Europa curând? Dă-mi veşti! Te îmbrăţişez din toată inima. Trimis fără să stau pe gânduri, la 4: 39. Sper că n-o să-şi dea seama, e un pic patetic să trimiţi mesaje la 4: 39 dimineaţa. Ştie că de obicei mă culc târziu. Îşi va imagina

probabil că m-am întors de la o petrecere. Aş putea da un click pe numele ei şi toate e-mailurile ei mi-ar apărea dintr-odată, sortate în ordine cronologică. Ar fi prea trist. Încă am un dosar intitulat Teheran, nu arunc nimic. Aş fi un bun arhivist. De ce i-am vorbit despre vin fiert şi cârnaţi, ce imbecil! Prea lejer pentru a fi onest, acest e-mail. Nu se poate şterge un mesaj, odată aruncat în Marele Mister al fluxului electronic. Păcat! Ia uite, uitasem de textul ăsta scris după întoarcerea de la Teheran. Nu şi de conţinutul lui îngheţat. 11 revăd, parcă, pe Gilbert de Morgan în grădina lui în Zafaraniye. Această stranie confesiune, cu câteva săptămâni înainte ca Sarah să părăsească Iranul în atâta grabă. Nu există hazard, ar fi spus ea. De ce am ţinut să scriu povestirea acelei după-amiezi? Pentru a mă debarasa de amintirea apăsătoare, pentru a discuta din nou şi din nou cu Sarah, pentru a-mi exagera numeroasele cunoştinţe despre Revoluţia Iraniană sau pentru plăcerea, atât de rară, de a scrie în franceză?

„N-am obiceiul să vorbesc despre dragoste şi cu atât mai puţin să vorbesc despre mine, dar, de vreme ce vă interesaţi de aceşti cercetători ai Orientului, pierduţi în obiectul studiului lor, trebuie să vă spun o poveste cu totul excepţională şi cu multe aspecte terifiante, aspecte care mă privesc îndeaproape. Vă amintiţi, fără îndoială, că eram aici, la Teheran, între 1977 şi august 1981. Am asistat la Revoluţie şi la începutul războiului Iran-Irak, până când relaţiile dintre Franţa şi Iran au devenit atât de încordate, încât a trebuit să ne evacueze şi să suspende activitatea Institutului Francez de Iranologie”.

Gilbert de Morgan vorbea pe o voce uşor încurcată; sfârşitul după-amiezii era înăbuşitor; solul era o dală de cuptor, care răsfrângea căldura acumulată în timpul zilei. Poluarea îşi aşeza vălul rozaliu peste munţii încă inflamaţi de ultimele raze ale soarelui; până şi viţa-de-vie deasă de deasupra capetelor noastre părea să acuze arşiţa verii. Guvernanta Nassim Khanom ne servise răcoritoare, o delicioasă apă de bergamote cu gheaţă, la care Morgan adăuga din plin vodcă armeană: nivelul de alcool din frumoasa carafă scădea treptat şi Sarah, care deja fusese martora înclinaţiilor neplăcute ale şefului ei, îl privea cu un aer uşor neliniştit sau aşa mi se părea mie – dar poate era vorba doar de atenţie sporită. Părul lui Sarah lucea în seară. Nassim Khanom se învârtea în jurul nostru şi ne aducea tot felul de dulceţuri, produse de patiserie sau bomboane cu şofran şi, în mijlocul trandafirilor şi al petuniilor, uitam de zgomotul străzii, de claxoane şi chiar de efluviile de motorină ale autobuzelor care treceau în trombă de cealaltă parte a zidului grădinii, făcând pământul să vibreze uşor şi cuburile de gheaţă să zăngăne în pahare. Gilbert de Morgan îşi continua povestirea fără să

dea atenţie nici mişcărilor lui Nassim Khanom, nici zgomotului de pe bulevardul Vali-Asr; broboane de sudoare îi alunecau pe tâmple şi pe piept.

„Trebuie să vă povestesc istoria lui Frédéric Lyautey", continuă el, „un tânăr originar din Lyon, cercetător debutant şi el, specialist în poezie persană clasică, frecventa Universitatea din Teheran în momentul primelor proteste împotriva şahului. În ciuda avertismentelor noastre, era la toate manifestaţiile; era pasionat de politică, de operele lui Ali Shariati, de clericii în exil, de activiştii de toate orientările. În toamna lui 1977, în timpul manifestaţiilor de la Londra de după moartea lui Shariati (era sigur, în vremurile acelea, că fusese asasinat), Lyautey a fost pentru prima dată arestat de SAVAK, poliţia secretă, apoi a fost eliberat aproape imediat, când şi-au dat seama că era francez; pus în libertate după, totuşi, o mamă de bătaie, cum i se spunea, care ne speria pe toţi: a fost văzut reapărând la institut plin de vânătăi, cu ochii umflaţi şi, mai ales, şi mai cumplit, cu două unghii lipsă la mâna dreaptă. Nu părea afectat peste măsură de această încercare; aproape că râdea şi acest aparent curaj, în loc să ne liniştească, ne punea pe gânduri: chiar şi cei mai puternici ar fi fost slăbiţi de violenţă şi tortură, dar Lyautey extrăgea din ea o energie ca o bravadă, un sentiment de superioritate atât de bizar, încât ne făcea să presupunem că raţiunea, cel puţin în aceeaşi măsură ca şi corpul lui, îi fusese atinsă de torţionari. Era scandalizat de reacţia Ambasadei Franţei care, povestea el, îi semnalase că, la urma urmei, bine îi făcuseră, că nu avea de ce să se amestece în acele manifestaţii care nu-l priveau şi să lase lucrurile aşa. Lyautey luase cu asalt biroul ambasadorului Raoul Delaye zile întregi, cu braţul încă legat şi mâna bandajată, pentru a-i explica felul lui de a gândi, până când reuşise să-l apostrofeze cu ocazia unei recepţii: eram toţi prezenţi, arheologi, cercetători, diplomaţi, şi îl văzuserăm pe Lyautey cu pansamentele murdare, cu părul lung şi soios, pierdut într-o pereche de blugi prea largi, luându-l deoparte pe atât de politicosul Delaye, care nu ştia absolut deloc cine e – trebuie să spun, în apărarea ambasadorului, că, spre deosebire de acum, cercetătorii şi studenţii francezi erau numeroşi la Teheran. Mi-l amintesc perfect pe Lyautey, roşu la faţă şi bolborosind, pe cale să-şi reverse ranchiuna şi mesajele revoluţionare în faţa lui Delaye, până când doi jandarmi se aruncă asupra maniacului, care se apucă să declame poeme în persană, urlând şi gesticulând, versuri foarte violente, pe care eu nu le cunoşteam. Un pic consternaţi, am văzut cum, într-un colţ al grădinii ambasadei, Lyautey a trebuit să-şi dovedească calitatea de membru al Institutului de Iranologie pentru ca jandarmii să accepte să-l lase să plece, fără a-l

încredinţa poliţiei iraniene.

Bineînţeles, majoritatea celor prezenţi îl recunoscusem şi, binevoitori, s-au grăbit să-l informeze pe ambasador cu privire la identitatea nepoftitului: turbat de furie, Delaye promite să-l expulzeze din Iran pe acest „nebun furios", dar, atins fie de torturile pe care tânărul le îndurase, fie de patronimul acestuia şi de relaţia pe care o putea avea cu mareşalul cu acelaşi nume, nu face nimic; nici iranienii, de altfel, despre care putem presupune că aveau alte treburi decât să se ocupe de revoluţionarii alogeni, nu îl urcă în primul avion de Paris, lucru pe care ajung să-l regrete mai târziu.

E adevărat, totuşi, că la plecarea de la recepţie aveam să-l găsim aşezat liniştit pe trotuar, în faţa Ambasadei Italiei, la câţiva paşi de poarta instituţiei, fumând; părea să vorbească singur sau să continue să murmure acele versuri necunoscute, un iluminat sau un cerşetor, şi mi-e puţin ruşine să recunosc că, dacă un camarad nu ar fi insistat să-l ducem acasă, aş fi coborât Bulevardul Franţei în celălalt sens, lăsându-l în plata Domnului.

„Afacerea Lyautey" a fost evocată a treia zi de Charles-Henri de Fouchecour, pe atunci director al institutului nostru, care s-a pomenit tras de urechi de ambasadă; Fouchecour e un mare savant, deci ştie să uite imediat incidentul şi să cadă înapoi în dragile sale oglinzi cu prinţi şi, deşi ar fi trebuit să ne neliniştim cu privire la sănătatea lui Lyautey, am preferat cu toţii, prieteni, cercetători, autorităţi, să ne dezinteresăm".

Gilbert de Morgan a făcut o pauză ca să-şi golească paharul, iar cuburile care nu avuseseră timp să se topească s-au rostogolit; Sarah mi-a aruncat din nou o privire neliniştită, chiar dacă nimic din discursul maestrului nu lăsa să se întrevadă nici cea mai vagă urmă de ebrietate – nu puteam să nu mă gândesc că şi el, ca şi acel Lyautey a cărui istorie o povestea, avea un patronim celebru, cel puţin în Iran: Jacques de Morgan a fost, după Dieulafoy, fondatorul Institutului Francez de Arheologie din Persia. Oare Gilbert avea vreo legătură de rudenie cu jefuitorul oficial de morminte al celei de a III-a Republici Franceze, nu ştiu. Seara se lăsa peste Zafaraniye şi soarele dispărea în sfârşit în frunzişul platanilor. Bulevardul Vali-Asr sigur era un ambuteiaj gigantic la ora aceea atât de înecat, încât nu mai folosea la nimic să claxonezi, lucru care aducea puţină linişte în grădina minusculei vile unde Morgan, după ce-şi pusese încă un pahar, îşi continua povestea:

„Nu am mai ştiut nimic despre Fred Lyautey câteva săptămâni – apărea din când în când la institut, bea cu noi un ceai, fără să ne spună nimic special, şi pleca din nou. Aspectul lui fizic redevenise normal; nu

participa la discuţiile noastre despre agitaţia socială şi politică; doar ne privea zâmbind, cu un aer vag superior, poate un pic dispreţuitor, în orice caz supărător, ca şi cum doar el putea înţelege evenimentele în curs. Revoluţia era în desfăşurare, chiar dacă, în vara lui 1978, în cercurile pe care le frecventam noi, nimeni nu putea crede în căderea şahului – şi totuşi, dinastia Pahlavi nu mai avea decât un an de viaţă.

Spre sfârşitul lui februarie (la puţin timp după „răscoala" din Tabriz) l-am revăzut pe Lyautey din întâmplare, la cafeneaua Naderi. Era în compania unei tinere superbe, o studentă la franceză, pe nume Azra, pe care o mai văzusem o dată sau de două ori şi, de ce să nu spun adevărul, o remarcasem pentru marea ei frumuseţe. Nu-mi venea să cred că o vedeam în compania lui Lyautey. Pe vremea aceea, el vorbea persana atât de bine, încât putea trece drept iranian. Chiar şi trăsăturile i se transformaseră puţin, tenul i se închisese un pic, mi se părea, şi cred că-şi vopsea părul, pe care-l purta destul de lung, după moda iraniană. Îşi spunea Farid Lahouti, crezând că seamănă cu Fred Lyautey.

Sarah l-a întrerupt: „Lahouti ca poetul?"

— Sau ca negustorul de covoare din bazar, să ştii. E adevărat că servitorii, căci îi cunoştea pe toţi, nu-l scoteau din *Agha-ye Lahouti*, în aşa măsură încât mă întreb dacă nu cumva sfârşise el însuşi crezând că era adevăratul său nume de familie. Era absolut ridicol şi asta ne enerva nespus, din gelozie, fără îndoială, căci persana lui chiar era perfectă: stăpânea toate registrele, limba vorbită, ca şi meandrele persanei clasice. Am aflat mai târziu că reuşise chiar să obţină, Dumnezeu ştie cum, un carnet de student pe numele de Farid Lahouti, un carnet cu fotografia lui. Trebuie să recunosc, eram şocat să-l redescopăr acolo, în compania Azrei, la cafeneaua Naderi – un fel de refugiu al nostru. De ce o adusese exact în acel loc? în epocă erau multe cafenele şi baruri în Teheran, nu ca azi. Îmi imaginam că voia să o vedem cu el. Sau poate era o simplă coincidenţă. E adevărat, totuşi, că m-am aşezat cu ei la masă, oftă Morgan, şi că o oră mai târziu nu mai eram acelaşi om".

Îşi privea paharul, concentrat pe vodcă, pe amintirile sale; poate că vedea o faţă în lichid, o fantomă.

„Eram vrăjit de frumuseţea, de graţia, de fineţea Azrei".

Vocea îi coborâse cu un ton. Vorbea singur. Sarah mi-a aruncat o privire care spunea: „E beat turtă". Voiam să aflu mai multe, să aflu ce se petrecuse apoi la cafeneaua Naderi în plină revoluţie – am fost şi eu în această cafenea în care Sadegh Hedayat era un obişnuit, m-a târât Sarah; ca toate cafenelele din Iranul postrevoluţionar, locul era puţin

deprimant, nu numai pentru că nu se mai putea bea alcool, ci pentru că tinerii care-şi goleau falsele sticle de Pepsi privindu-se în ochi sau poeţii care-şi citeau ziarul cu o ţigară între buze aveau cu toţii un aer oarecum trist, abătut, strivit de Revoluţia islamică; cafeneaua Naderi era un vestigiu, o urmă de odinioară, o amintire a centrului de altă dată, deschis şi cosmopolit şi, deci, potrivită pentru a-şi cufunda clienţii într-o profundă nostalgie.

Sarah aştepta ca Gilbert de Morgan să-şi continue istorisirea sau să se prăbuşească, învins de vodca armeană, pe gazonul bine tuns al micii grădini din faţa terasei; eu mă întrebam dacă nu ar fi fost mai bine să plecăm, să coborâm din nou în partea de jos a oraşului, dar perspectiva de a ne pomeni într-un imens ambuteiaj pe căldura aia nu era foarte încurajatoare. Metroul era suficient de departe de vila Zafaraniye ca să-l aşteptăm cu siguranţă mult timp, scăldaţi în sudoare, mai ales Sarah, cu veşmântul ei islamic şi cu *roupouch*. Era mai bine să mai rămânem puţin în această grădină atât de iraniană, să savurăm nuga de Isfahan, oferită de Nassim Khanom sau să jucăm o mică partidă de crichet în iarba crudă, rămasă verde graţie eforturilor locatarului şi umbrei arborilor mari, care făcea ca temperatura să scadă un pic şi munţii înalţi să pară că aspiră, la apusul soarelui, căldura din văi.

Morgan făcu o pauză lungă, puţin jenantă pentru auditoriu. Nu ne mai privea; se uita în paharul gol, reflexiile razelor de soare care transformau cuburile de gheaţă în fragile diamante. În cele din urmă, ridică privirea.

„Nu ştiu de ce vă povestesc toate astea, scuzaţi-mă”.

Sarah se întoarse spre mine ca pentru a-mi căuta aprobarea – sau pentru a se scuza de ipocrita platitudine a frazei care urmă:

„Nu ne plictisiţi deloc. Dimpotrivă. Revoluţia e o perioadă pasionantă”.

Revoluţia îl scoase imediat pe Morgan din reverie.

„Era un huruit care creştea, din ce în ce mai surd, din ce în ce mai puternic, în toate acele patruzeci de zile. La sfârşitul lui martie, pentru comemorarea morţilor din Tabriz, au fost manifestaţii în mai multe oraşe mari din Iran. Apoi altele pe 10 mai şi tot aşa. *Arbein*. Doliul de patruzeci de zile. Şahul luase, totuşi, măsuri pentru a linişti opoziţia – înlocuirea şefilor celor mai sângeroşi din SAVAK, sfârşitul cenzurii şi libertatea presei, eliberarea a numeroşi prizonieri politici. Astfel încât, în mai, CIA transmitea către guvernul său o notă celebră, în care agenţii aflaţi la post în Iran afirmau că „situaţia este pe cale să redevină normală şi Iranul nu era într-o situaţie prerevoluţionară, cu atât mai puţin revoluţionară”. Dar huruitul s-a amplificat şi mai mult. Somat să

lupte împotriva inflaţiei, principala revendicare a poporului, prim-ministrul Djemshid Amouzegar aplicase o politică draconică: îngheţase sistematic activitatea, tăiase investiţiile publice, oprise marile şantiere ale Statului, pusese la punct sisteme de amenzi şi umilinţe pentru „profitori", în principal comercianţii de bazar, afectaţi de creşterile de preţuri. Această politică riguroasă fusese încununată cu succes: în doi ani rezolvase criza economică şi reuşise magistral să înlocuiască inflaţia cu un şomaj urban masiv şi să-şi înstrăineze nu numai clasa medie şi muncitorii, ci şi burghezia tradiţională formată din negustori. Asta înseamnă că în realitate, în afară de imensa lui familie, care cheltuia cu ostentaţie miliardele din petrol prin toată lumea, şi câţiva generali corupţi, care făceau paradă la convenţiile pentru armament şi în saloanele Ambasadei Statelor Unite, Reza Shah Pahlavi nu mai avea niciun fel de susţinere reală în 1978. Plutea deasupra tuturor. Chiar şi cei care se îmbogăţiseră datorită lui, cei care profitaseră de educaţia gratuită, cei care învăţaseră să citească graţie campaniilor sale de alfabetizare, pe scurt, toţi cei despre care credea naiv că ar fi trebuit să-i fie recunoscători îi doreau plecarea. Singurii săi partizani erau cei impliciţi.

Noi, ceilalţi, tinerii oameni de ştiinţă francezi, urmăream evenimentele, mai mult sau mai puţin de la distanţă, împreună cu colegii noştri iranieni; dar nimeni, şi când spun nimeni, chiar asta spun (poate cu excepţia serviciului de informaţii de la ambasadă, dar până şi de asta mă îndoiesc) nu putea să-şi imagineze ce ne aştepta anul următor. Cu excepţia lui Frédéric Lyautey, bineînţeles, care nu numai că-şi *imagina* ce se putea întâmpla, răsturnarea şahului, Revoluţia, ci *îşi şi dorea* lucrurile acestea. Era revoluţionar. Îl vedeam din ce în ce mai puţin. Ştiam de la Azra că milita, ca şi ea, într-un grupuscul „islamist" (cuvântul avea alt sens în epocă) progresist, care dorea aplicarea ideilor revoluţionare ale lui Ali Shariati. Am întrebat-o pe Azra dacă Lyautey se convertise – m-a privit cu un aer foarte surprins, fără să înţeleagă. Pentru ea, evident, Lahouti era atât de iranian, încât şiismul său *se înţelegea de la sine* şi că, dacă şi fost să se convertească, sigur ar fi făcut-o de mult. Bineînţeles, şi ţin să insist asupra acestui lucru, oameni religioşi mai mult sau mai puţin iluminaţi există tot timpul şi vor exista întotdeauna în iranologie şi în islamologie în general. Într-o zi vă voi spune povestea acelei colege franţuzoaice care, în momentul decesului lui Khomeini, în 1989, avea să plângă din toată inima, strigând, „A murit Imamul! A murit Imamul!" şi avea să moară de inimă rea la Behesht-e Zahra, în mijlocul mulţimii, stropită cu apă de trandafir din elicoptere în ziua înmormântării. Descoperise Iranul cu câteva luni

înainte. Nu era şi cazul lui Lyautey. Nu era vreun pios, ştiu. Nu avea nici zelul convertiţilor, nici forţa mistică pe care o simţim la unii oameni. E incredibil, dar era pur şi simplu şiit, ca orice alt iranian, cu naturaleţe şi simplitate. Prin empatie. Nu sunt nici măcar sigur că era cu adevărat credincios. Dar ideile lui Shariati despre „şiismul roşu", şiismul martiriului, al acţiunii revoluţionare, faţă în faţă cu „şiismul negru", al doliului şi al pasivităţii, îl inflamau. Posibilitatea ca islamul să fie o forţă a înnoirii şi ca Iranul să cuprindă în sine conceptele propriei revoluţii îl entuziasmau. La fel ca pe Azra şi pe alte milioane de iranieni. Amuzant mi se părea (şi nu numai mie) că Shariati fusese închis în Franţa; urmaşe cursurile lui Massignon şi Berque; Lazard îi condusese teza. Ali Shariati, cel mai iranian sau cel puţin cel mai şiit dintre gânditorii revoluţiei, îşi construise gândirea alături de orientaliştii francezi, latã ceva ce ar trebui să vă placă, Sarah. O piatră în plus la teoria conceptului cosmopolit de „construcţie comună". Edwar Said îl menţionează pe Shariati, oare?

— Ei, da, cred că da, în *Cultură şi imperialism*. Dar nu-mi mai amintesc în ce termeni.

Sarah îşi muşcase buzele înainte să răspundă; detesta să fie prinsă pe picior greşit. Când ne-am întors, avea să se grăbească în bibliotecă – şi să înceapă să urle, dacă din întâmplare nu se găseau operele complete ale lui Said. Morgan profită de această deviere a conversaţiei pentru a se mai servi cu un pahar de vodcă, din fericire fără să insiste să ne alăturăm lui. Două păsărele zburau în jurul nostru şi din când în când se aşezau pe masă, încercând să ciugulească seminţe. Aveau penaj tânăr pe piept, capetele şi cozile erau albăstrii. Morgan făcea gesturi largi şi mai degrabă comice încercând să le sperie, ca şi cum ar fi fost vorba de muşte sau viespi. Se schimbase mult după Damasc şi după Paris, ba chiar de la susţinerea tezei lui Sarah, locul unde-l văzusem înainte de a ajunge în Teheran. Din cauza bărbii, a părului placat, a veşmintelor din altă epocă, a genţii de scai albastru cu negru, cadou promoţional al Iran Air în anii 1970, a hainei crem, înnegrite la coate şi de-a lungul fermoarului; din cauza halenei, de fiecare dată mai pronunţată, din cauza tuturor detaliilor fragile acumulate pe corpul său ni se părea că se prăbuşeşte, că e în cădere liberă. Aspectul puţin neglijent pe care îl aveau din când în când unii universitari savanţi şi distraţi de la natură nu era în discuţie în acest caz. Sarah îşi imagina că, de fapt, contractase una dintre acele boli ale sufletului care devorează oamenii în singurătate; la Paris, spunea ea, el vindeca această afecţiune cu vin roşu în micul său apartament cu două camere, în care sticlele stăteau aliniate în faţa bibliotecii, sub respectabilele divane ale

poeţilor clasici persani. Iar aici, la Teheran, cu vodcă armeană. Acest mare profesor era de o teribilă amărăciune, deşi cariera sa îmi părea strălucită, ba chiar cu totul de invidiat; era respectat la nivel internaţional; câştiga sume fără îndoială mirobolante graţie noului său post în străinătate, şi totuşi, cădea. Cădea şi încerca să se agaţe mai ales de femei, de femei tinere, încerca să se agaţe de zâmbete, de priviri care-i oblojeau sufletul rănit, alifii dureroase pe o rană vie. Sarah îl cunoştea de mai bine de zece ani şi se temea să rămână singură cu el, mai ales dacă băuse: nu că bătrânul savant ar fi fost vreun tigru, dar voia să evite să-l umilească şi să-i transmită un sentiment al respingerii care doar i-ar fi accentuat melancolia, dacă ar fi fost obligată să-l pună la locul lui. În ceea ce mă priveşte, eu credeam că eminentul profesor, mare specialist în poezia lirică persană şi europeană, care-i cunoştea în detaliu atât pe

Hafez, cât şi pe Petrarca, pe Nima Yushij, ca şi pe Germain Nouveau, prezenta exact simptomele demonului după-amiezii sau, mai exact, ale demonului orei trei, dată fiind vârsta sa; această îmbătrânire, la un seducător înveterat, un bărbat ale cărui ruine arătau că fusese frumos şi carismatic, îmi părea că putea declanşa o anumită amărăciune, amărăciune întreţăiată de faze maniacale disperate, ca aceea la care asistam, înconjuraţi de trandafiri şi păsărele, de bergamotă şi nuga, în căldura care apăsa mai greu asupra Teheranului ca toate vălurile islamului.

„După întâlnirea noastră, ne-am văzut regulat cu Azra pe tot parcursul anului 1978. Ea era oficial «logodnicalui Frédéric Lyautey sau, mai degrabă, a lui Farid Lahouti, cu care-şi petrecea timpul militând, discutând despre viitorul Iranului, despre posibilitatea şi apoi despre realitatea Revoluţiei. În timpul verii, şahul făcuse presiuni asupra guvernului irakian vecin, pentru a-l expulza pe Khomeini din Nadjaf, crezând că astfel va reuşi să îl separe de opoziţia internă. Khomeini avea să se regăsească în suburbiile pariziene, la Neauphle-le-Château, cu toată puterea presei occidentale în mâinile sale. Sigur, mult mai departe de Teheran, dar infinit mai aproape de inimile şi urechile compatrioţilor săi. Încă o dată, măsura luată de şah se întorcea împotriva lui însuşi. Khomeini avea să cheme la grevă generală şi să paralizeze ţara, administraţia şi, mai ales, mult mai grav pentru guvern, industria petrolieră. Farid şi Azra aveau să participe la ocuparea campusului universităţii din Teheran, apoi la confruntările cu armata, care aveau să ducă la revoltele din 4 noiembrie 1978: violenţa se generaliza, Teheranul era în flăcări. Ambasada Marii Britanii ardea parţial; magazine, baruri, bănci şi oficii poştale aveau să ardă – tot ceea

ce reprezenta imperiul şahului sau influenţa occidentală a fost atacat. De dimineaţă, pe 5 noiembrie, eram cu Azra la mine acasă. Venise neanunţată de la nouă, mai frumoasă ca niciodată, în ciuda aerului trist. Era absolut irezistibilă. Plutea în aerul încins al libertăţii care învăluia Iranul. Avea o faţă atât de armonioasă, sculptată în umbre, fină, cu buzele de culoarea sâmburilor de rodie, cu tenul uşor maroniu; emana un miros de santal şi zahăr ars. Pielea ei era ca un talisman, un balsam care-i făcea să-şi piardă minţile pe toţi cei ce o atingeau. Avea o voce atât de dulce, încât ar fi putut consola până şi un mort. A vorbi, a schimba cuvinte cu Azra era o senzaţie atât de hipnotică, încât foarte repede ajungeai să te laşi legănat fără să mai răspunzi, deveneai un faun adormit de suflul unui arhanghel. În toiul toamnei, lumina era încă splendidă; am pregătit un ceai, soarele scălda micul meu balcon care dădea într-o micuţă *koutche*, paralelă cu bulevardul Hafez. Mai venise o singură dată la mine, împreună cu o parte a micului grup al lui Naderi, în primăvară. De cele mai mult ori ne întâlneam în cafenele. Eu îmi petreceam viaţa ieşit din casă. Bântuiam bistrourile în speranţa de a o întâlni. Şi iat-o la mine, la nouă dimineaţa, după ce traversase pe jos un oraş cufundat în haos! îşi amintise adresa. Cu o seară înainte, îmi povestea, fusese martora confruntărilor dintre studenţi şi armată în campus. Soldaţii trăseseră, erau tineri morţi, ea încă tremura de emoţie. Confuzia era aşa de mare, încât îi luase ore întregi să plece de la facultate şi să se întoarcă la părinţii ei, care-i interziseseră formal să se întoarcă la universitate – nu se supusese. Teheranul e în război, spunea ea. Oraşul mirosea a incendiu; un amestec de pneuri şi gunoaie arse. Se instituise carantina. Ascunderea lucrurilor, iată soluţia şahului. În după-amiaza aceea avea să anunţe formarea unui guvern militar, spunând: „Poporal Iranului, v-aţi ridicat împotriva opresiunii şi a corupţiei. Ca şah al Iranului şi al iranienilor, nu pot decât să salut această revoluţie a Naţiunii iraniene. Am auzit mesajul revoluţiei voastre, popor al Iranului”. Văzusem şi eu, de la fereastră, fumul revoltelor, auzisem strigătele şi zgomotele de vitrine sparte pe bulevardul Hafez, văzusem zeci de tineri fugind pe mica mea stradă – oare căutau un restaurant sau un bar cu nume occidental pe care să-l atace? Sfaturile ambasadei erau clare, trebuia să nu ieşim. Să aşteptăm sfârşitul furtunii.

Azra era neliniştită, nu-şi găsea locul. Se temea pentru Lyautey. Îl pierduse din ochi în timpul unei manifestaţii, cu trei zile înainte. Nu mai avea nicio veste. Îl sunase de o mie de ori, trecuse pe la el, se dusese să-l caute la universitate, în ciuda interdicţiei părinţilor. Era teribil de anxioasă şi singura persoană pe care o cunoştea dintre «prietenii lui

francezi» eram eu”.

Evocarea Azrei şi a revoluţiei îi dădea lui Morgan un aer neliniştitor. Pasiunea lui se răcise; faţa-i rămânea impasibilă, cufundată în amintiri; vorbea şi-şi privea paharul, îl ţinea cu ambele mâini ca pe un potir profan al memoriei. Sarah dădea semne de jenă, de plictiseală, poate, sau un amestec între cele două. Îşi încrucişa picioarele, apoi le punea la loc, bătea darabana în braţele fotoliului de răchită, se juca mecanic cu un desert pe care îl punea la loc, fără să-l înghită, în farfuriuţa ei de sticlă.

„Era prima dată când vorbeam despre Lyautey. De obicei, din pudoare, Azra evita subiectul; eu, din gelozie. Trebuie să recunosc: nu aveam niciun chef să mă interesez de soarta nebunului. Îmi furase obiectul iubirii. Putea să se ducă dracului, nu mă interesa. Azra era la mine acasă, asta era suficient ca să mă facă fericit. Voiam să profit de asta cât mai mult. L-am spus, deci, că era foarte probabil ca Lyautey să mă sune sau să treacă pe la mine neanunţat, ca de obicei, ceea ce era, bineînţeles, o minciună.

A rămas la mine mare parte din zi. Şi-a liniştit părinţii prin telefon, spunându-le că era în siguranţă, la o prietenă. Urmăream televizorul şi ascultam BBC în acelaşi timp. Ascultam strigătele şi sirenele de pe stradă. Uneori ni se părea că auzim focuri de armă. Vedeam fumul ridicându-se deasupra oraşului. Aşezaţi amândoi pe canapea. Îmi amintesc până şi culoarea canapelei. Momentul mă urmăreşte de atunci. Violenţa momentului. Dulceaţa lui, parfumul Azrei pe mâinile mele”.

Sarah îşi lăsă ceaşca să cadă; obiectul sări, se rostogoli până în iarbă fără să se spargă. Se ridică s-o aducă înapoi. Morgan descria în detaliu picioarele, apoi coapsele, fără a încerca să se ascundă. Sarah nu se mai aşeză; rămase în picioare în grădină, privind strania faţadă a vilei. Morgan alungă din nou păsărelele cu dosul palmei şi se servi din nou, fără gheaţă de astă dată. Mormăi ceva în persană, versuri dintr-un poem, fără îndoială, aveam senzaţia că percep o rimă. Sarah pornise să exploreze mica proprietate; observa fiecare trandafir, fiecare rodiu, fiecare cireş japonez. Îmi imaginam gândurile ei, jena, chiar durerea de a asculta confesiunile maestrului său. Morgan nu vorbea cu cineva anume. Vodca îşi făcea efectul, îmi imaginam că în scurt timp avea să verse lacrimi de beţiv, plângându-şi definitiv soarta. Nu eram sigur că am chef să-l ascult până la capăt, dar, înainte ca Sarah să revină şi să-mi ofere şansa să mă scuz şi eu, Morgan îşi reluă istoria cu o voce tot mai adâncă şi cu respiraţia grea:

„Daţi-vă seama, tentaţia era prea puternică. Să fiu acolo, alături de

ea, aproape atingând-o... Îmi amintesc surpriza ei îngheţată, atunci când i-am mărturisit pasiunea mea. Din nefericire era... Cum să spun... Indispusă. Ca în *Vis şi Rămân*, romanul de dragoste. Amintirea anticei poveştii de dragoste m-a trezit. Mi s-a făcut frică. Am sfârşit prin a o duce acasă la sfârşitul după-amiezii. A trebuit să ocolim centrul devastat al oraşului, care era ocupat de armată. Azra mergea cu privirea în pământ. Apoi am rămas singur. Nu voi uita niciodată seara aceea. Eram în acelaşi timp fericit şi trist.

Lyautey a sfârşit reapărând într-un spital militar din nordul oraşului. Avea o rană foarte urâtă la cap, autorităţile au anunţat Ambasada, aceasta la rândul ei a transmis informaţia institutului. Am sărit imediat într-o maşină ca să mă duc să stau la căpătâiul lui. În faţa uşii lui era un ofiţer de armată sau de poliţie, cu reverul acoperit de medalii, care şi-a cerut scuze, cu toată politeţea iraniană, pentru această eroare. Dar, ştiţi, spunea el cu un surâs ironic, nu e uşor să deosebeşti un iranian de un străin în mijlocul unei manifestaţii violente. Mai ales un francez care strigă sloganuri în persană. Lyautey era plin de bandaje. Părea epuizat. A început prin a-mi spune că şahul avea să cadă curând, am fost de acord. Apoi i-am explicat că Azra îl căuta, că fusese moartă de îngrijorare; mi-a cerut să o sun şi să o liniştesc – eu i-am propus să-i duc o scrisoare în aceeaşi seară, dacă voia. Mi-a mulţumit călduros pentru grija mea. Sub ochii mei, a scris un scurt bilet în persană. Trebuia să rămână sub observaţie încă trei zile. Apoi m-am dus la ambasadă; mi-am petrecut sfârşitul după-amiezii convingându-i pe dragii noştri diplomaţi că, pentru binele lui, Lyautey trebuia trimis înapoi în Franţa. Că era nebun. Că îşi spunea Farid Lahouti, că uzurpa o identitate iraniană, manifesta, că era un pericol pentru el însuşi. Apoi am trecut pe la Azra ca să-i dau biletul de la Fred. Nu m-a invitat înăuntru, nu mi-a aruncat nici măcar o privire, a rămas în spatele uşii întredeschise, pe care a trântit-o imediat ce a avut hârtia în mână. Patru zile mai târziu, la ieşirea din spital, repatriat oficial din motive de sănătate, Fred Lyautey era în avionul de Paris. În realitate, expulzat de iranieni la intervenţia ambasadei, nu avea voie să revină în Iran.

Deci Azra era numai a mea. Dar trebuia să o conving să-mi ierte izbucnirile de elan, izbucniri pe care acum le regretam amarnic. Era foarte afectată de plecarea lui Lyautey, care-i scria de la Paris, spunându-i că era victima unui complot monarhist şi avea să revină „în acelaşi timp cu libertatea din Iran”. Din cauza grevelor care paralizau poşta, îmi scria mie prin curierul diplomatic şi eram însărcinat să transmit mai departe. O scrisoare sau două în fiecare zi, pe care le primeam în pachete de opt sau zece în fiecare săptămână. Nu mă

puteam abţine să nu le citesc, acele scrisori, şi mă înnebuneau de gelozie. Lungi poeme erotice în persană, de o frumuseţe incredibilă. Cântece disperate de dragoste, sumbre ode iluminate de soarele de dragoste al iubirii pe care trebuia să le livrez în cutia poştală a celei interesate. A-i duce eu însumi aceste scrisori Azrei de fiecare dată îmi sfâşia inima cu o furie neputincioasă. Era o adevărată tortură – răzbunarea inconştientă a lui Lyautey. Nu făceam pe factorul poştal decât în speranţa de a mă întâlni cu Azra la parterul imobilului în care locuia. Uneori durerea era atât de puternică, încât ardeam unele dintre aceste plicuri după ce le deschisesem – când poemele erau prea frumoase, prea erotice, prea susceptibile de a spori iubirea Azrei pentru Lahouti, când mă făceau să sufăr prea mult, le distrugeam.

În luna decembrie, Revoluţia a luat şi mai mare amploare. Şahul era prizonier în palatul Niavaran, trăiam cu impresia că nu avea să mai iasă de acolo decât cu picioarele înainte. Evident, guvernul militar nu era capabil să reformeze ţara şi administraţia era în continuare paralizată de greve. În ciuda carantinei şi a interzicerii protestelor, opoziţia continua să se organizeze; rolul clerului, în Iran, ca şi în străinătate, devenea din ce în ce mai important. Calendarul religios nu era de ajutor: decembrie corespundea lunii *muharram*. Celebrarea martiriului imamului Husein promitea să dea naştere unor manifestaţii uriaşe. Încă o dată, şahul însuşi a fost cel care şi-a precipitat căderea; în faţa presiunii clericilor, avea să autorizeze marşurile pacifiste din 10 *muharram*, *Ashura*. Milioane de persoane aveau să defileze în toată ţara. Teheranul era plin de oameni pe străzi. Straniu, nu a avut loc niciun incident notabil. Se simţea că opoziţia atinsese o asemenea masă critică, o asemenea putere, încât violenţa era deja inutilă. Bulevardul Reza-Shah era un uriaş fluviu uman, care se revărsa în piaţa Shahyad, devenită un lac agitat, aflat dedesubtul stâncii monumentului regalităţii, căruia-i schimba sensul, transformându-l într-un monument al Revoluţiei, libertăţii şi puterii poporului. Cred că toţi străinii prezenţi la Teheran în acele zile îşi amintesc forţa extraordinară care emana din mulţime. În numele imamului Husein abandonat de ai săi, în numele justiţiei faţă în faţă cu tirania, Iranul era tot în picioare. În ziua aceea am ştiut toţi că regimul avea să cadă. În acea zi, am crezut toţi că începea epoca democraţiei.

În Franţa, Frédéric Lyautey, cu hotărârea lui nebună, îşi oferise serviciile de interpret imamului Khomeini la Neauphle-le-Château: câteva săptămâni fusese unul dintre numeroşii secretari ai acestuia; răspundea în numele lui la scrisorile trimise de admiratorii francezi. Cei din anturajul religios nu aveau încredere în el, credeau că e spion şi

asta îl făcea să sufere teribil – îmi telefona adesea, avea un ton foarte amical, comenta ştirile despre Revoluţie, îmi vorbea despre norocul pe care îl aveam de a mă afla aici în aceste momente „istorice”. Cel mai probabil nu ştia despre maşinaţiile mele menite a-l vedea expulzat şi de pasiunea mea pentru Azra. Ea nu-i povestise nimic. De fapt, el o împingea să se întoarcă la mine. Tatăl Azrei a fost pus în arest la domiciliu în 12 decembrie şi apoi trimis într-un loc care era ţinut secret, cel mai probabil la închisoarea Evin. Totuşi, nu au fost arestaţi mulţi oameni în acea perioadă; şahul încerca să negocieze cu opoziţia pentru a încheia cu guvernarea militară şi, într-o ultimă zvâcnire de reformă, pentru a convoca alegeri libere. Arestarea tatălui Azrei, simplu profesor într-un liceu şi recent militant al partidului Toudeh, era un mister. Revoluţia părea de neoprit, dar maşina de represiune continua, în mod bizar, să funcţioneze în umbră, absurd – nimeni nu înţelegea de ce fusese ridicat acest bărbat, în timp ce ieri sau alaltăieri milioane strigau „moarte şahului” deschis, în stradă. În 14 decembrie a avut loc o contra-manifestaţie în favoarea regimului, câteva mii de deţinuţi şi soldaţi aveau să defileze, la rândul lor, agitând portrete ale lui Pahlavi. Evident că nu puteam prevedea evenimentele, nici nu puteam ghici că o lună mai târziu şahul avea să fie constrâns să părăsească ţara. Angoasa familiei Azrei era cu atât mai puternică, cu cât confuzia şi energia revoluţionară erau mai sporite. Lyautey, la telefon, a convins-o pe Azra de necesitatea de a mă contacta. Avea să mă sune cu puţin înainte de Crăciun; nu aveam chef să mă întorc în Franţa de sărbători; mă credeţi sau nu, nu voiam să mă îndepărtez de ea. În sfârşit, aveam să o revăd. Într-o lună şi jumătate, pasiunea mea nu făcuse decât să sporească. Mă uram pe mine însumi şi o doream pe Azra atât de tare, încât îmi venea să mă dau cu capul de pereţi”.

Sarah se apropiase din nou de masa din grădină; era tot în picioare, cu mâinile pe spătarul scaunului, ca observator, ca arbitru. Asculta cu un aer străin, aproape dispreţuitor. Am schiţat un semn din cap în direcţia ei, un semn care pentru mine însemna „mergem?” şi la care ea nu a răspuns. Eram (ca şi ea, fără îndoială) împărţit între dorinţa de a cunoaşte sfârşitul istoriei şi o anumită ruşine amestecată cu pudoare, care mă făcea să vreau să fug de acest erudit pierdut în amintirile lui pătimaşe şi revoluţionare. Morgan nu părea să-şi dea seama de ezitările noastre; părea să creadă că e perfect normal ca Sarah să fie în picioare; fără îndoială că ar fi continuat să-şi depene amintirile singur, dacă noi am fi plecat. Nu se întrerupea decât pentru un gât de vodcă sau o privire pofticioasă spre corpul lui Sarah. Menajera nu revenise, se refugiase înăuntru, sigur că avea ceva mai bun de făcut decât să-şi

privească patronul îmbătându-se.

„Azra îmi cerea să-mi folosesc relaţiile pentru a obţine informaţii despre detenţia tatălui ei. Mama ei, îmi spunea, vorbea despre posibilităţile cele mai nebuneşti, că în realitate tatăl ei dusese o viaţă dublă, că era agent sovietic etc. Lyautey mă văzuse, de pe patul de spital, în mare conversaţie cu un ofiţer acoperit de medalii; nebunia îl împinsese la concluzia că eu îi cunoşteam personal pe toţi şefii din SAVAK. Nu am lămurit-o pe Azra. L-am propus să vină la mine să discutăm, lucru pe care l-a refuzat. L-am propus să ne întâlnim la cafeneaua Naderi, asigurând-o că între timp mă voi fi interesat de situaţia tatălui ei. A acceptat. Bucuria mea nu avea limite. Ne aflam în prima zi a lunii *dey*, era solstiţiul de primăvară; am mers la o lectură de poezie: o tânără citea *să credem în începutul anotimpului rece* de Forough Farrokhzad, anume poemul *Sufăr pentru grădină*, a cărui amărăciune simplă şi profundă îmi îngheţa sufletul, nu ştiu de ceâncă ştiu acest poem pe de rost, cel puţin jumătate din el, *kasi befekr-e golhă nist*, *kasi befekr-e mâhihă nist*, „nu se mai gândeşte nimeni la flori, la peşti, nimeni nu vrea să creadă că grădina moare”. Presupun că perspectiva revederii Azrei mă făcuse foarte sensibil la toţi stimulii exteriori. Poezia lui Forough mă umplea de o tristeţe îngheţată; această grădină abandonată, cu bazinul gol şi buruienile ei, era portretul singurătăţii mele. După lectură toată lumea a băut câte un pahar – spre deosebire de mine, compania era veselă, vibra de spirit revoluţionar: nu se vorbea decât despre sfârşitul guvernării militare şi despre posibila nominalizare a lui Shahpur Bakhtiar, opozant moderat, pentru postul de prim-ministru. Unii mergeau chiar până la a prezice rapida abdicare a şahului. Mulţi se întrebau despre reacţiile armatei – vor încerca generalii o lovitură de stat, susţinuţi de Americani?

Această ipoteză „chiliană” sperea pe toată lumea. Amintirea glorioasă a răsturnării lui Mossadegh în 1957 era mai prezentă ca niciodată. Mă învârteam în gol la serată. De câteva ori mi s-au cerut veşti despre Lahouti, am eludat întrebarea şi de fiecare dată am schimbat repede interlocutorul. Cea mai mare parte a celor prezenţi – studenţi, tineri profesori, scriitori debutanţi – o cunoşteau pe Azra. Am aflat de la unul dintre convivi că de la plecarea lui Lyautey ea nu mai ieşea.

L-am pus unui prieten de la ambasadă câteva întrebări legate de tatăl Azrei – m-a trimis imediat la păscut. Dacă e iranian, nu putem face nimic. Un binaţional mai merge, la limită… În plus, acum administraţia e un bordel, nici măcar nu ai şti cui să te adresezi. Minţea, fără îndoială. Am fost, deci, şi eu constrâns să mint. Azra s-a aşezat în faţa mea la

cafeneaua Naderi; purta un pulover lung, din păr de capră, pe care strălucea părul ei negru; nu mă privea în ochi, nici măcar nu mi-a strâns mâna; m-a salutat pe o voce abia audibilă. Am început scuzându-mă îndelung pentru greşelile de luna trecută, pentru faptul că o bruscasem, apoi i-am vorbit despre iubire, despre pasiunea mea pentru ea, cu toată blândeţea de care eram capabil. Apoi am amintit întrebările mele despre situaţia tatălui ei; am asigurat-o că aveam să obţin rezultate foarte repede, fără îndoială a doua zi. I-am spus că a o vedea atât de neliniştită şi abătută mă întrista nespus şi că aş fi făcut orice pe lume, cu condiţia că ea să mă viziteze din nou. Am implorat-o. Privea mereu în altă parte, la chelneri, la clienţi, la feţele de masă albe, la scaunele lăcuite. Privirea îi tremura. Rămânea tăcută. Eu nu mai aveam nicio ruşine. Eu niciodată nu am ruşine. Dacă nu aţi fost niciodată răvăşiţi de pasiune, nu aveţi cum să înţelegeţi”.

Nouă, nouă ne era ruşine – Morgan se apleca din ce în ce mai mult deasupra mesei; o vedeam pe Sarah surprinsă, încremenită de turnura confesiunii; îmi imaginam mânia urcând în ea. Mă simţeam jenat; nu aveam decât o dorinţă, aceea de a părăsi grădina aceea încinsă – era ora şapte. Păsările cântau printre umbre şi soarele apunea. M-am ridicat şi eu.

Am făcut şi eu câţiva paşi prin mica grădină. Vila lui Morgan din Zafaraniye era un loc magic, o casă de păpuşi, fără îndoială, construită pentru paznicul unei mari proprietăţi între timp dispărute, lucru care explica amplasamentul ei bizar, aproape lipită de bulevardul Vali-Asr. Morgan o închiriase de la unul dintre prietenii săi iranieni. Prima dată când am fost acolo, invitat de maestru, iarna, la puţin timp după călătoria noastră la Bandar Abbas, când zăpada acoperea totul şi trandafirii golaşi străluceau sub gheaţă, era un foc aprins în şemineu – şemineu oriental care, cu grinda rotundă şi vatra ascuţită, amintea de cele din palatul Topkapî din Istanbul. Peste tot erau covoare scumpe, în culori vii şi, totuşi, diferite, violet, albastru, oranj; pe pereţi, faianţe din epoca qadjară şi miniaturi scumpe. Salonul era mic, cu tavanul jos, convenabil iarna; profesorul recita poeme de Hafez, cel căruia încerca, de ani de zile, să-i înveţe *Divanul* pe de rost ca savanţii de odinioară; afirma că a-l învăţa pe de rost pe Hafez era singurul mod de a înţelege intim ceea ce el numea *spaţiul* ghazalului, înlănţuirea versurilor, aranjamentul versurilor, revenirea personajelor şi a temelor; a-l cunoaşte pe Hafez însemna a trăi experienţa intimă a iubirii. „Mă tem că lacrimile-mi trădează amărăciunea şi acest mister face turul lumii. Hafez, tu, cel ce-ţi ţii în mână moscul părului, ţine-ţi răsuflarea sau zefirul îţi va răspândi secretul!” A dezlega misterul sau misterele –

mistere fonetice, mistere metrice, mistere ale metaforelor. Din păcate, poetul din secolul al XIV-lea îl respingea pe bătrânul orientalist: în ciuda tuturor eforturilor sale, a reţine ansamblul celor patru sute optzeci de ghazaluri care compuneau *Divanul* se dovedea o încercare imposibilă. Încurca ordinea versurilor, pe unele le uita; regulile estetice ale volumului, mai ales unitatea distihurilor, toate perfecte ca nişte perle înşirate una câte una pe firul metricii, pentru a produce colierul ghazalului, făceau ca acestea să fie uşor de uitat. Din cele patru mii de versuri ale poemului, se plângea Morgan, ştiu poate trei mii cinci sute. Îmi lipsesc întotdeauna cinci sute. Întotdeauna. Nu sunt niciodată aceleaşi. Unele apar, unele dispar. Ele compun un nor de fragmente care se interpune între mine şi Adevăr.

Luam consideraţiile lui mistice în lumina focului ca pe un moft literar, ultima mare iubire a unui erudit – revelaţiile din vară aveau să le dea un cu totul alt sens. Secretul, iubirea, vinovăţia, le întrevedeam sursa. Şi dacă am scris acest text grav şi solemn la întoarcerea la Viena, am făcut-o fără îndoială pentru a consemna lucrurile la rândul meu, dar şi pentru a regăsi, prin proză, prezenţa acelei Sarah plecate, îndoliate, bulversate, care îşi înfrunta singură tristeţea în Paris. Ce senzaţie ciudată, să te reciteşti! O oglindă care îmbătrâneşte. Sunt atras şi respins de acel eu vechi ca de un altul. O primă amintire, intercalată între mine şi amintire. O foaie diafană de hârtie, pe care o traversează lumina, desenând alte imagini. Un vitraliu. *Eu* e în noapte. Fiinţa e mereu în această distanţă, undeva între un sine insondabil şi celălalt în sine. În senzaţia timpului. În iubire, care e imposibilitatea fuziunii dintre sine şi celălalt. În artă, experienţa alterităţii.

Nu am reuşit să plecăm înainte ca Morgan să-şi continue povestirea – îşi continua confesiunea, poate la fel de surprins de capacitatea lui de a vorbi, ca şi de capacitatea noastră de a asculta. În ciuda tuturor semnelor mele, Sarah, oarecum revoltată, rămânea lipită de scaunul ei de grădină din fier forjat.

„În final Azra a acceptat să revină la mine. Şi chiar de mai multe ori. Îi povesteam minciuni despre tatăl ei. În 16 ianuarie, urmând sfaturile statului său major, şahul avea să părăsească Iranul spunându-şi „pentru o vacanţă” şi să lase puterea unui guvern de tranziţie condus de Shahpur Bakhtiar. Primele măsuri ale lui Bakhtiar au fost dizolvarea SAVAK şi eliberarea tuturor deţinuţilor politici. Tatăl Azrei nu a reapărut. Cred că nimeni nu a ştiut vreodată ce se întâmplase cu el. Revoluţia părea încheiată. Un Boeing de la Air France îl aducea pe ayatollahul Khomeini la Teheran două săptămâni mai târziu, împotriva voinţei guvernului. Sute de mii de persoane aveau să îl primească, numindu-l

Mahdi. Nu mă temeam decât de un lucru, şi anume de prezenţa lui Lyautey în avion. Dar nu. Avea să revină foarte curând, o anunţa pe Azra în scrisorile pe care le citeam. Îşi făcea griji pentru tristeţea, neliniştea, răceala Azrei. O asigura de dragostea lui; câteva zile, spunea el, şi vom fi din nou împreună, curaj. Nu înţelegea ruşinea şi durerea de care îi vorbea ea, spunea ei, fără a-i da motivele.

Azra era atât de tristă, în timpul întâlnirilor noastre, încât treptat am ajuns să fiu dezgustat de mine însumi. O iubeam cu pasiune şi mi-o doream fericită, bucuroasă, la fel de pasională. Mângâierile mele nu reuşeau decât să şteargă lacrimi îngheţate. Poate că îi posedam frumuseţea, dar ea îmi scăpa. Iarna era interminabilă, îngheţată şi întunecată. În jurul nostru, Iranul se răsturna în haos. O clipă am crezut că revoluţia se încheiase, dar ea nu făcea decât să înceapă. Credincioşii şi partizanii lui Khomeini luptau împotriva democraţilor moderaţi. La câteva zile după revenirea în Iran, Khomeini îşi numise un prim-ministru paralel, Mehdi Bazargan. Bakhtiar devenise un inamic al poporului, ultimul reprezentant al şahului. Începeau să se strige sloganuri în favoarea unei „Republici islamice”. În fiecare cartier se organizase un comitet revoluţionar. Organizat e mult spus. Armele erau peste tot. Măciucile, bâtele, apoi, după ralierea unei părţi a armatei în 11 februarie, puştile de asalt: partizanii lui Khomeini aveau să ocupe toate clădirile administrative şi chiar palatele împăratului. Bazargan devenea primul şef de guvern care nu mai era numit de şah, ci de revoluţie – în realitate de Khomeini. Trăiam cu senzaţia unui pericol, a unei catastrofe iminente. Forţele revoluţionare erau atât de disparate, încât era imposibil să ghiceşti ce formă putea să aibă un nou regim. Comuniştii din partidul Toudeh, marxist-musulmanii, Mujahedinii Poporului, credincioşii khomeinişti partizani ai *velâyat-efaqih*, liberalii pro Bakhtiar şi chiar autonomiştii kurzi se luptau mai mult sau mai puţin direct pentru putere. Libertatea de exprimare era totală şi se publicau nediscriminat ziare, pamflete, culegeri de poeme. Economia era într-o stare catastrofală; ţara era atât de dezorganizată, încât produsele de bază începeau să lipsească. Opulenţa Teheranului părea să fi dispărut peste noapte. În ciuda tuturor acestor lucruri, ne strângeam între prieteni şi mâneam cutii peste cutii de caviar de contrabandă, cu boabe mari şi verzulii, cu pâine *sangak* şi vodcă sovietică – cumpăram totul în dolari. Unii începeau să se teamă de o prăbuşire totală a ţării şi căutau devize străine.

Ştiam de ceva vreme de ce nu se întorcea Lyautey în Iran: era internat într-o clinică de la periferia Parisului. Depresie acută, halucinaţii, delir. Nu mai vorbea decât în persană şi era cu adevărat

convins că îl cheamă Farid Lahouti. Medicii credeau că era vorba de surmenaj şi de un şoc legat de Revoluţia Iraniană. Scrisorile sale către Azra deveneau şi mai numeroase; mai numeroase şi de fiecare dată mai sumbre. Nu-i vorbea despre spitalizare, doar despre chinurile iubirii, despre exil, despre durere.

Erau imagini care reveneau în mod regulat, cărbunele, în absenţă, devenise antracit dur şi durabil; un arbore cu ramuri de gheaţă ucis de soarele iernii; un străin faţă în faţă cu misterul unei flori care nu se deschide niciodată. Pentru că el nu menţiona asta, nu i-am dezvăluit Azrei starea sănătăţii lui Lyautey. Şantajul şi minciunile proprii mă apăsau. Voiam ca Azra să fie numai a mea; a-i poseda corpul nu era decât apetitivul unei plăceri mult mai desăvârşite. Încercam să fiu atent, să o seduc şi să nu o mai constrâng. Am fost de mai multe ori la un pas de a-i spune adevărul, tot adevărul, ignoranţa mea în legătură cu situaţia tatălui său, starea lui Lyautey la Paris, maşinaţiile mele care au dus la expulzarea lui. Mistificările mele erau, în realitate, dovezi de iubire. Nu minţisem decât din pasiune şi speram să înţeleagă.

Azra îşi dădea seama că probabil tatăl ei nu avea să se mai întoarcă niciodată. Toţi prizonierii şahului erau deja liberi, fiind repede înlocuiţi în închisori de partizanii şi soldaţii vechiului regim. Sângele curgea – erau executaţi în grabă militarii şi înalţii funcţionari. Consiliul Revoluţionar al lui Khomeini îl vedea acum pe Mehdi Bazargan, propriul său prim-ministru, ca pe un obstacol în calea instaurării Republicii Islamice. Aceste prime confruntări şi, mai târziu, transformarea Comitetelor în „Gardienii Revoluţiei” şi „Voluntari ai Oprimaţilor” pregăteau terenul pentru acapararea puterii. Cu toată această exuberanţă revoluţionară, clasele medii şi formaţiunile politice cele mai puternice (partidul Toudeh, Frontul Democratic, Mujahedinii Poporului) nu păreau să-şi dea seama de sporirea pericolelor. Tribunalul revoluţionar itinerant, condus de Sadegh Khalkhali, zis Călăul, în acelaşi timp judecător şi executant, deja se pusese în mişcare. În ciuda tuturor acestor lucruri, la sfârşitul lui martie, în urma unui referendum promovat printre alţii de comunişti şi mujahedini, Imperiul Iranian devenea Republica Islamică Iran şi se lansa în elaborarea Constituţiei.

Se pare că Azra abandonase tezele lui Shariati şi se apropiase de Toudeh-ul comunist. Continua să militeze, participa la manifestaţii şi publica articole feministe în ziarele apropiate Partidului. De asemenea, adunase o parte dintre poemele lui Farid Lahouti, pe cele mai politice, într-o culegere pe care i-o încredinţase chiar lui Ahmad Shamlu – deja poetul cel mai în vogă din epocă, cel mai inovator, cel mai puternic, care-l considera (în timp ce nu dădea doi bani pe poezia

contemporanilor săi) magnific: a fost şocat să afle că acest Lahouti era în realitate un orientalist francez şi a publicat câteva texte în reviste influente. Acest succes mă înnebunea de gelozie. Chiar şi internat la mii de kilometri distanţă, Lyautey reuşea să-mi facă viaţa imposibilă. Ar fi trebuit să distrug toate acele nenorocite de scrisori, în loc să mă mulţumesc cu a arde doar câteva dintre ele. În martie, în momentul în care primăvara revenea şi Anul Nou Iranian petrecea primul an al Revoluţiei, în timp ce speranţele unui întreg popor creşteau odată cu trandafirii, speranţă care avea să ardă la fel de repede ca florile, în timp ce făceam planuri pentru a mă căsători cu obiectul pasiunii mele, acest volum stupid, din cauza pasiunii a patru intelectuali, întărea legătura dintre Azra şi Fred. Ea nu vorbea decât despre asta. Cum nu ştiu cine aprecia acele poeme. Cum cutare actor avea să citească aceste versuri la o serată organizată de cutare sau cutare revistă de modă. Acest triumf îi dădea Azrei puterea de a mă dispreţui. Îi simţeam dispreţul în gesturi, în privire. Culpabilitatea ei se transformase într-o ură dispreţuitoare faţă de mine şi tot ce reprezentam eu, Franţa, Universitatea. Eram pe cale să trag sfori ca să-i obţin o bursă pentru teza de doctorat pentru ca, la finalul sejurului meu în Iran, să ne putem întoarce împreună în Franţa. Voiam să ne căsătorim. Ea refuza orice cu dispreţ. Şi mai rău: mi se refuza. Venea la apartamentul meu ca să mă ia peste picior, ca să-mi vorbească despre acele poeme şi despre Revoluţie şi mă respingea. Cu două luni înainte o ţineam în braţe, şi acum nu eram decât un gunoi abject, pe care-l respingea cu oroare".

Gilbert îşi răsturnă paharul în timp ce gonea cu un gest prea amplu păsărelele care îndrăzniseră să ciugulească resturile de dulciuri chiar pe masă. Îl umplu imediat la loc şi îl dădu peste cap. Avea lacrimi în ochi, lacrimi care nu păreau să fie din violenţa alcoolului. Sarah se aşezase din nou la locul ei. Privea cele două păsărele zburând până în coroanele arbuştilor. Ştiam că oscila între compasiune şi furie; privea în altă parte, dar nu pleca. Morgan rămânea tăcut, ca şi cum povestea se terminase. Nassim Khanom a reapărut brusc. A luat ceştile, farfurioarele, cupele cu dulciuri. Purta un *roupouch* albastru, închis, legat strâns sub bărbie, o bluză gri, cu motive maronii; nu i-a aruncat nici măcar o privire angajatorului ei. Sarah i-a zâmbit; i-a întors zâmbetul, i-a propus ceai sau limonadă. Sarah i-a mulţumit blând pentru eforturi, în iraniană. Mi-am dat seama că muream de sete, mi-am învins timiditatea şi i-am cerut lui Nassim Khanom puţină limonadă: fonetica mea persană era atât de îngrozitoare, încât nu m-a înţeles. Sarah mi-a sărit în ajutor, ca de obicei. Am avut impresia, o, atât de dureroasă, că repeta exact ce voiam eu să spun – dar de această dată

Nassim Khanom înţelegea instantaneu. Mi-am imaginat pe loc un complot în care această doamnă respectabilă mă aşeza de partea bărbaţilor, de partea terifiantului ei patron, care rămânea în continuare tăcut, cu ochii înroşiţi de vodcă şi amintiri. Sarah pricepe dezamăgirea mea vexată, o interpretează greşit: mă fixează o secundă, de parcă m-ar lua de mână ca să fugim din noroiul călduţ al sfârşitului de după-amiază şi această bruscă tandreţe tensionează atât de tare legăturile dintre noi, încât un copil ar putea să joace elasticul cu ele în mijlocul acestei grădini sinistre şi arse de vară.

Morgan nu mai avea nimic de adăugat. Sorbea din pahar, din nou şi din nou, cu privirea în trecut. E timpul să plecăm. Am tras de faimoasele corzi invizibile şi Sarah s-a ridicat în acelaşi timp cu mine.

Mulţumim, Gilbert, pentru această după-amiază splendidă. Mulţumim. Mulţumim.

Dau peste cap paharul de limonadă pe care îl aduce Nassim Khanom. Gilbert nu se ridică, murmură versuri persane, din care nu pricep nimic. Sarah e în picioare; îşi pune vălul violet, de mătase peste păr; îi număr mecanic petele de roşeaţă de pe faţă. Mă gândesc Sarah, Azra, aproape aceleaşi sunete, aceleaşi litere. Aceeaşi pasiune. Morgan o priveşte şi el pe Sarah. Aşezat, priveşte fix şoldurile ascunse de haina islamică pe care ea şi-o va pune, deşi e cald.

„Ce s-a întâmplat cu Azra?”-întreb ca să-i deturnez privirea dinspre corpul lui Sarah, prosteşte, gelos, aşa cum îi aminteşti unui bărbat prenumele soţiei sale, pentru ca fonemele acelea să-l biciuiască în numele lui Dumnezeu şi al Legii Morale.

Morgan se întoarce spre mine cu un aer de suferinţă pe faţă:

„Nu ştiu. Mi s-a povestit că a fost executată de regim. E foarte probabil. Mii de militanţi au dispărut la începutul anilor 1980. Bărbaţi şi femei. Patria în pericol. Agresiunea irakiană, în loc să slăbească regimul, aşa cum se prevăzuse, l-a întărit şi i-a oferit o scuză pentru a se debarasa de orice opoziţie internă. Tinerii iranieni care trăiseră între şah şi Republica Islamică, această clasă mijlocie (oribilă expresie!) care strigase, scrisese, luptase în favoarea democraţiei, toţi au sfârşit spânzuraţi prin vreo închisoare obscură, ucişi pe front sau constrânşi la exil. Am părăsit Iranul la puţin timp după izbucnirea războiului; am revenit aici opt ani mai târziu, în 1989. Nu mai era aceeaşi ţară. Universitatea era plină de foşti combatanţi incapabili să scrie două cuvinte, deveniţi studenţi prin voia lui Bassij. Studenţi care aveau să devină profesori. Profesori ignoranţi, care la rândul lor aveau să formeze elevi destinaţi mediocrităţii. Toţi poeţii, toţi muzicienii şi toţi savanţii erau în exil interior, zdrobiţi de dictatura doliului. Toţi, în umbra

martirilor. Fiecare clipit de ochi le reamintea de un martir. Străzile, fundăturile, magazinele purtau nume de martiri. De morţi, de sânge. Poezie a morţii, cântece ale morţii, flori ale morţii. Lirica se preschimba în nume ofensive: Aurora I, Aurora II, Aurora III, Aurora IV, Aurora V, Kerbela I, Kerbela II, Kerbela III, Kerbela IV şi tot aşa, până la apariţia lui Mahdi. Nu ştiu unde şi când a murit Azra. În închisoarea Evin, fără îndoială. Eu am murit odată cu ea. Cu mult înainte. În 1979, anul I al Revoluţiei, anul 1357 al calendarului hegirian solar. Nu a mai vrut să mă vadă. Atât de simplu e. S-a dizolvat în propria-i ruşine. În timp ce Khomeini se lupta să-şi consolideze puterea, Azra, întărită de dragostea ei pentru poemele lui Lahouti, avea să mă părăsească definitiv. Aflase adevărul, îmi spunea. Un adevăr – cum uneltisem pentru a-i îndepărta iubitul, cum minţisem în legătură cu tatăl ei –, nu *adevărul*. Adevărul e dragostea mea pentru ea, dragoste pe care ar fi putut să o înţeleagă în fiecare clipă petrecută împreună. E singurul adevăr. Nu am fost niciodată întreg, cu excepţia acelor momente în care eram împreună. Nu m-am căsătorit niciodată. Nu am făcut niciodată promisiuni cuiva. Am aşteptat-o toată viaţa.

Fred Lyautey nu a avut răbdarea mea. Lahouti s-a spânzurat de un ulm cu un cearşaf, în clinica în care era internat, în decembrie 1980. Azra nu îl văzuse de mai bine de doi ani. Un suflet bun a anunţat-o despre moartea lui. Totuşi, Azra nu a venit la seara omagială pe care am organizat-o pentru Lyautey la institut. Niciunul dintre poeţii faimoşi, care cică-i respectau opera, nu a venit, de altfel. A fost o serată frumoasă, decentă, devotată, intimă. El mă desemnase, cu grandilocvenţa obişnuită, drept „legatar al afacerilor sale literare”. I-am ars toate hârtiile într-o chiuvetă, împreună cu ale mele. Toate amintirile acelei perioade. Fotografiile se contorsionau, galbene-n flăcări; caietele se făceau scrum, lent ca lemnul”.

Am plecat. Gilbert de Morgan încă recita poeme misterioase. Ne-a făcut un mic gest cu mâna când treceam prin porticul din zidul grădinii. Rămânea singur cu menajera şi acea familie de păsări numite *Spechte* în germană, adesea cu penaj roşu, care-şi fac cuiburi între crengile copacilor.

În taxiul care ne ducea către centrul Teheranului, Sarah repeta „săracul, Doamne, de ce ne-a povestit asta, ce chin”, pe un ton neîncrezător, ca şi cum, la urma urmei, nu reuşea să recunoască realitatea povestirii lui Morgan, nu reuşea să se convingă pe sine că acel bărbat, pe care-l cunoştea de mai bine de zece ani, care contase atât în viaţa ei profesională, era în realitate un altul, un Faust care n-ar fi avut nevoie de Mefisto pentru a-şi vinde sufletul Diavolului ca s-o

posede pe Azra, un personaj a cărui cunoaştere se construia întreagă pe o impostură morală de asemenea dimensiuni, încât devenea neverosimilă. Sarah nu-şi putea imagina verosimilitatea acestei povestiri din simplul motiv că el era cel care spunea povestea. Nu putea fi atât de nebun, încât să se autodistrugă şi, deci – era cel puţin raţionamentul lui Sarah, felul ei de a se proteja –, minţea. Fabula. Voia să-l învinovăţim din Dumnezeu ştie ce motiv necunoscut. Poate îşi asuma ororile altuia. Dacă ea îl dorea şi îl trata ca pe un gunoi, asta se întâmpla mai ales pentru a neîmproşca pe noi cu aceste josnicii şi trădări. Nu poate recunoaşte atât de simplu că a violat-o şi a şantajat-o pe fată, totuşi, nu poate povesti asta atât de rece, în grădina lui, bând vodcă, şi i-am simţit o ezitare în voce. Era gata să izbucnească în lacrimi în taxiul ce zbura cu viteză maximă pe autostrada Modarres care cândva, pe vremea lui Azra şi Farid, se numea Autostrada Regelui Regilor. Eu nu eram convins că Morgan minţea. Din contră, scena la care asistasem, această reglare de conturi cu el însuşi, îmi părea de o onestitate extraordinară, până şi în implicaţiile ei istorice.

Aerul crepusculului era fierbinte, uscat, electric; mirosea a iarbă arsă pe câmpuri şi a toate minciunile naturii.

În fine, cred că mi-era mai degrabă simpatic acest Gilbert de Morgan cu faţa tristă. Oare se ştia deja bolnav, în ziua confesiunii? Probabil – două săptămâni mai târziu părăsea Iranul definitiv, din motive de sănătate. Nu-mi amintesc să-i fi dat acest text lui Sarah să-l citească; trebuia să i-l trimit într-o versiune fără comentariile care o priveau. Ar interesa-o? Fără îndoială, ea ar citi altfel aceste pagini. Povestea de dragoste a lui Farid şi Azra ar deveni o parabolă a imperialismului şi a Revoluţiei. Sarah ar pune în opoziţie caracterele lui Lyautey şi Morgan; ar extrage de aici o reflexie asupra chestiunii alterităţii: Fred Lyautey ar nega-o absolut şi ar plonja în celălalt, ar crede că devine altul şi aproape ar reuşi asta în nebunie; Morgan ar încerca să o posede, această alteritate, să o domine, să o atragă spre el pentru a o domina şi a se bucura de ea. E complet deprimant să mă gândesc că Sarah e incapabilă să citească o poveste de dragoste în sine, ca pe o poveste de dragoste, adică abdicarea raţiunii în faţa pasiunii; e *simptomatic*, ar spune bunul doctor. Ea rezistă. Pentru Sarah, dragostea nu e decât un fascicul de contingenţe, în cel mai bun caz darul universal, în cel mai rău caz, un joc de dominaţie în oglinda dorinţei. Încearcă să se protejeze de durerea afectelor, asta e sigur. Vrea să controleze lucrurile care au posibilitatea să o atingă; se apără în avans de loviturile pe care le-ar putea încasa. Se izolează.

Toţi orientaliştii, cei de ieri, ca şi cei de azi, îşi pun această întrebare

a diferenţei, a sinelui, a celuilalt – la puţin timp după plecarea lui Morgan, când idolul meu, muzicologul Jean During, trebuia să sosească la Teheran, am primit vizita lui Gianroberto Scarcia, eminent specialist italian în literatură iraniană, elev al imensului Bausani, părintele iranologiei italiene. Scarcia era un om extraordinar de inteligent, erudit, amuzant; se interesase, printre altele, de literatura persană din Europa; această expresie, *literatura persană din Europa*, o fascina pe Sarah. Faptul că s-ar fi putut compune poeme clasice în persană la câţiva kilometri de Viena o tulbura la fel de mult (mai mult poate) ca amintirea poeţilor arabi din Sicilia, din Baleare sau din Valencia. Scarcia susţinea chiar că ultimul poet persan din Occident, cum îl numea el, era un albanez care compusese romane în versuri şi scrisese ghazaluri erotice până în anii 1950, între Tirana şi Belgrad. Limba lui Hafez continuase să irige vechiul continent după Războiul din Balcani şi chiar după Al Doilea Război Mondial. Ceea ce era fascinant, adăuga Scarcia cu un surâs de copil, era că aceste versuri urmau tradiţia poeziei clasice, dar combinând-o cu modernitatea – la fel cum Naim Frasheri, rapsodul naţiunii albaneze, acest ultim poet persan din Occident, compune în albaneză, dar şi în turcă şi în greacă. Însă într-un moment foarte diferit: în secolul XX, Albania e independentă şi cultura turco persană e pe moarte în Balcani. „Ce poziţie ciudată”, spunea Sarah captivată, „este cea a unui poet care scrie într-o limbă pe care nimeni sau aproape nimeni în ţara sa natală n-o cunoaşte, nu mai vrea s-o înţeleagă!” Şi Scarcia, cu o scânteie de maliţie în privirea lui atât de limpede, adăuga că ar trebui scrisă o istorie a literaturii arabo persane în Europa pentru a redescoperi acest patrimoniu uitat. Celălalt în sine. Scarcia avea un aer trist: „Din fericire, mare parte din aceste comori au fost distruse odată cu bibliotecile din Bosnia, la începutul anilor 1990. Aceste urme ale unei Europe diferite deranjează. Dar rămân cărţi şi manuscrise la Istanbul, în Albania, în Bulgaria şi la Universitatea din Bratislava. Aşa cum spuneţi, dragă Sarah, orientalismul trebuie să fie un umanism”. Sarah face ochii mari, Scarcia îi citise, deci, articolul despre Ignâc Goldziher, Gershom Scholem şi orientalismul iudaic. Scarcia citise totul. De la înălţimea celor optzeci de ani ai săi, privea lumea cu o curiozitate niciodată ştirbită.

Construcţia unei identităţi europene ca un frumos puzzle de naţionalisme a şters tot ce ne apropia mai mult prin casetele sale ideologice. Adio diferenţă, adio diversitate!

Un umanism bazat pe ce? Care universal? Doamne, cine se ascunde în tăcerea nopţii? între tăietorii de gâturi, cei care poluează, cei care înfometează – unitatea condiţiei umane mai poate fundamenta ceva,

nu-mi dau seama. Cunoaşterea, poate. Cunoaşterea şi planeta ca nou orizont. Omul ca mamifer. Reziduu complex al unei evoluţii carbonice. Un râgâit. O piuneză. Nu e mai multă viaţă într-un om decât într-o piuneză. Atât. Mai multă materie, dar la fel de multă viaţă. Mă plâng de dr Kraus, dar condiţia mea e de invidiat în comparaţie cu a unei insecte. Specia umană nu e la apogeu în vremurile noastre. Am chef să mă refugiez în cărţi, discuri şi amintiri din copilărie. Să opresc radioul. Sau să mă înec în opiu, ca Faugier. Era şi el acolo în timpul vizitei lui Gianroberto Scarcia. Revenea dintr-o expediţie în străfunduri. Acest atât de vesel specialist în prostituţie pregătea un lexic argotic persan, un dicţionar al ororilor – termenii tehnici pentru droguri, bineînţeles, dar şi termenii pentru prostituatele masculine şi feminine pe care le frecventa. Faugier juca la două capete, cum se zice; ne povestea excursiile sale în franceza lui dură, de Gavroche, şi adeseori îmi venea să îmi astup urechile. Dacă l-ai fi ascultat doar pe el, ai fi trăit cu impresia că Teheranul era un gigantic lupanar pentru toxicomani – imagine mult exagerată, dar nu cu totul ruptă de realitate. Într-o zi, când coboram din piaţa Tadirish cu taxiul, şoferul, foarte în vârstă şi al cărui volan părea special construit pentru a nu reacţiona la tremurul mâinilor lui, îmi pusese întrebarea foarte direct, aproape verde-n faţă: cât costă o curvă în Europa? Trebuise să repete fraza de câteva ori, în aşa măsură cuvântul, *djende*, îmi părea cel puţin la fel de greu de înţeles, ca şi de pronunţat: nu-l auzisem niciodată pronunţat de cineva. A trebuit să-mi justific penibil ignoranţa; bătrânul nu voia să creadă că nu am fost niciodată la prostituate. Laş din fire, am sfârşit lansând o cifră la întâmplare, cifră care i s-a părut rocambolescă; a început să râdă şi să zică, ah, acum înţeleg mai bine de ce nu mergeţi la curve! La preţul ăla, mai bine te-nsori! îmi povestea că în urmă cu o seară o luase pe una cu taxiul. „După opt ore de muncă”, spunea el, „femeile singure sunt adesea curve. Cea de ieri mi-a propus serviciile ei”.

Mergea în zigzag pe autostradă, cu pedala la podea, depăşea pe dreapta, claxona şi în tot timpul ăsta tremura pe volan ca un condamnat; s-a întors să mă privească şi bătrânul Paykan a profitat de neatenţia lui pentru a vira periculos spre stânga.

„— Sunteţi musulman?

— Nu, creştin.

— Eu sunt musulman, dar îmi plac mult curvele. Cea de ieri voia douăzeci de dolari.

— Ah.

— Şi atât vi se pare scump? Aici sunt curve pentru că au nevoie de bani. E trist. Nu e ca în Europa.

— Nici în Europa nu e vreo veselie, vă daţi seama.

— În Europa le place. Aici nu”.

Laş, l-am lăsat cu certitudinile lui. Bătrânul s-a oprit o secundă pentru a depăşi pe contrasens printre un enorm 4X4 japonez şi un autobuz. Pe margini, lângă autostradă, grădinarii toaletau trandafirii.

Douăzeci de dolari e prea scump. I-am zis: Fă-mi un preţ bun, am vârsta bunicului tău!

— Ah!

— Ştiu să mă târguiesc cu curvele”.

Când am ajuns la institut, le-am povestit istoria asta extraordinară lui Sarah, care n-a râs deloc, şi lui Faugier, care a găsit-o amuzantă. Cu ceva vreme în urmă fusese agresat de Bassiţi; o luase pe coajă fără ca motivul altercaţiei să fie foarte clar – atentat politic care viza Franţa sau „simplă afacere de moravuri”, nu se mai ştia. Faugier îşi trata rănile cu râs şi opiu şi, dacă refuza să intre în detaliile confruntării, repeta oricui voia să-l asculte că „sociologia e într-adevăr o luptă de contact”. Îmi aducea aminte de Lyautey din povestea lui Morgan – refuza să ia act de violenţa al cărei subiect fusese. Ştiam că Iranul putea fi o ţară violentă în care zbirii puterii, oficiali sau oculţi, nu prea purtau mănuşi, dar cu toţii credeam că eram protejaţi de naţionalităţile noastre şi de statutul de universitari – ne înşelam. Tulburările interne ale puterii interne iraniene puteau să ne atingă, fără să ştim exact de ce. Totuşi, principalul interesat nu se înşela: cercetările lui erau moravurile lui, moravurile participau la cercetări, iar pericolul era unul dintre motivele pentru care era atras de asemenea cercetări. Susţinea că avea mai multe şanse să-şi ia o tăietură de cuţit într-o tavernă din Istanbul decât într-una din Teheran şi avea dreptate, fără îndoială. Oricum, sejurul său în Iran se apropia de sfârşit (spre marea uşurare a Ambasadei Franţei); această călire, această bătaie, spunea el, suna ca un sinistru cântec de despărţire, iar echimozele erau un suvenir al Republicii Islamice. Gusturile lui Faugier şi pasiunea lui pentru necazuri nu îl împiedicau să fie extrem de lucid cu privire la propria condiţie – îşi era propriul obiect de studiu; recunoştea că, asemenea multor orientalişti şi diplomaţi care nu admit asta cu uşurinţă, dacă alesese Estul, Turcia şi Iranul, o făcuse din dorinţa erotică pentru corpul oriental, o imagine a lascivităţii şi permisivităţii care-l fascinau din adolescenţă. Visa la muşchii bărbaţilor uleioşi în gimnaziile tradiţionale, la vălurile dansatoarelor parfumate, la privirile – masculine şi feminine – fardate cu khol, la ceţurile hammamurilor, în care toate fantasmele deveneau realitate. Se imagina explorator al plăcerii, devenise unul. Acestei imagini orientaliste a almeei şi efebului îi verificase realitatea şi această

realitate îl pasionase până la a se substitui visului său iniţial; iubea bătrânele lui dansatoare prostituate, damele din cabaretele sinistre ale Istanbulului; îşi iubea travestiţii iranieni, machiaţi scandalos, întâlnirile secrete prin vreun parc din Teheran. Ce dacă băile turceşti erau uneori sordide şi murdare, ce dacă obrajii prost raşi ai efebilor zgâriau ca o ţesală, avea tot timpul pasiunea explorării – a juisării şi a explorării, adăuga Sarah, pe care o pusese să-i citească „jurnalul de teren", cum îl numea el: ideea că Sarah s-ar fi putut lansa într-o asemenea lectură mi-era odioasă, eram atroce de gelos pe această relaţie stranie, interpusă printr-un jurnal. Chiar dacă ştiam că Sarah nu simţea nicio atracţie pentru Faugier, nici Marc pentru ea, a-mi imagina că Sarah îi putea percepe astfel intimitatea, detaliile vieţii sale *ştiinţifice* care, în acest caz precis, corespundeau vieţii sale *sexuale*, îmi era complet insuportabil. O vedeam pe Sarah în locul lui Louise Colet, citind jurnalul lui Flaubert din Egipt.

„Almee – cer albastru – femeile stau aşezate în faţa uşilor – pe covoraşe de palmier sau în picioare – patroanele sunt cu ele – veşminte deschise la culoare, unele pe dedesubt, unele care fâlfâie în vântul cald".

Sau, mai rău.

„Cobor cu Sophia Zoughaira – foarte perversă, agitată, juisând, mică tigresă. Pătez divanul.

A doua oară cu Kutchuk – îmbrăţişând-o, îi simţeam colierul sub dinţi – parcă mă strângea cu frânghii de velur – m-am simţit feroce".

Şi tot aşa, toate perversiunile de care sunt capabili orientaliştii. A mă gândi la Sarah pe cale să savureze proza (infamă, se subînţelege) acestui grăsun erotoman, despre care eram sigur că era în stare să scrie o oroare de genul *mă strângea cu frânghii de velur*, era tortură pură. Cum a putut Flaubert să o supună pe Louise Colet acestei torturi e de neînţeles; probabil stilistul normand era foarte convins de geniul său. Sau poate credea, ca şi Faugier, de altfel, că notele lui erau *inocente*, că obscenitatea pusă în scenă nu era de domeniul realului, ci de alt ordin, ştiinţific sau de călătorie, o anchetă care îndepărta aceste consideraţii pornografice de fiinţa sa, de propriul corp: atunci când Flaubert scrie „lovitură, lovitură plină de tandreţe" sau „pubisul mai cald decât pântecele mă încălzea ca un fier", când povesteşte cum, o dată Kutchuk, adormită în braţele lui, se distrează zdrobind gândaci pe pereţi, gândaci al căror miros se amestecă cu santalul parfumului tinerei femei (sângele negru al insectelor desenează urme frumoase pe var), Flaubert e convins că aceste observaţii suscită interesul, nu dezgustul; se miră că Louise Colet e îngrozită de acest pasaj despre

oraşul Esna. Caută să se justifice într-o scrisoare cel puţin la fel de atroce: „Intrând în Jaffa", povesteşte el, „simţeam în acelaşi timp mirosul lămâilor şi al cadavrelor". Pentru el, oroarea e peste tot; ea se amestecă cu frumuseţea; frumuseţea şi plăcerea nu ar fi nimic fără urâţenie şi durere, trebuie simţite împreună. (Louise Colet va fi atât de frapată de acest manuscris, încât va merge ea însăşi în Egipt, optsprezece ani mai târziu, în 1869, cu ocazia ceremoniei inaugurării Canalului de Suez, când toată Europa se înghesuie pe malul Nilului – va vedea almeele şi dansurile lor, pe care le va considera vulgare; va fi şocată de doi germani atât de hipnotizaţi de clopoţeii colierelor, încât aveau să dispară, să piardă vaporul şi să apară la câteva zile după, „în mod ruşinos epuizaţi şi surâzători"; se va opri şi ea la Esna, dar pentru a contempla ravagiile timpului asupra corpului bietei Kutchuk Hanim: va fi răzbunată.)

Dorinţa Orientului e şi o dorinţă carnală, o dominaţie prin corp, o ştergere a celuilalt în juisare: nu ştim nimic despre Kutchuk Hanim, această dansatoare prostituată de pe malul Nilului, în afară de puterea ei erotică şi numele dansului pe care îl execută, *Albina* –, în afară de veşminte şi mişcări, de materia ei gregară, nu ştim nimic, nicio frază, niciun sentiment – e fără îndoială cea mai celebră dintre almeele din Esna, dacă nu singura. Posedăm, totuşi, o a doua mărturie despre Kutchuk, din partea unui american de astă dată, care vizitează oraşul cu doi ani înaintea lui Flaubert şi îşi va publica *Notele de pe Nil ale unui Howadji* la New York – George William Curtis îi consacră două capitole lui Kutchuk; două capitole poetice, pline de referinţe mitologice şi de metafore voluptuoase (OZ *Venusl*), corpul dansatoarei unduindu-se ca furtunul narghilelei şi şarpele păcatului originar, un corp „profund, oriental, intens şi teribil". Despre Kutchuk nu ştim alte lucruri decât ţara ei de origine, Siria, ne spune Flaubert, Palestina, susţine Curtis, şi un singur cuvânt, *buono* – după Curtis *„un cuvânt italian deosebit pe care îl ştia"*. *Buono*, toată juisarea sordidă, debarasată de greutăţile binelui occidental pe care Kutchuk a putut să-l stârnească, paginile din *Salammbô* şi din *Ispita Sfântului Anton* pe care le-a inspirat şi nimic altceva.

Marc Faugier se interesează, în „observaţia participativă", de poveştile de viaţă, de vocile almeelor şi khawalilor în secolul XXI; le cercetează itinerarele personale, suferinţele, bucuriile; în acest sens, el leagă pasiunile orientaliste originale de aspiraţiile ştiinţelor sociale de astăzi, la fel de fascinat ca Flaubert de amestecul de frumuseţe şi oroare, de sângele gândacului zdrobit – şi dulceaţa corpului pe care îl posedă.

Înainte de a putea visa la frumos, era necesar să te scufunzi în oroarea cea mai profundă şi să o parcurgi în întregime, spunea Sarah – Teheranul avea un miros din ce în ce mai profund al violenţei morţii, între agresiunea lui Faugier, boala lui Morgan, spânzurătorile şi eternul doliu al imamului Husein. Din fericire existau muzica, tradiţia, instrumentele iraniene cu care făceam cunoştinţă graţie lui Jean During, demn urmaş al şcolii orientaliste de la Strasbourg – în sânul Islamului rigorist şi puritan încă strălucesc focurile muzicii, literelor şi misticii, ale umorului şi vieţii. Pentru fiecare spânzurat, o mie de poeme, o mie de concerte; pentru fiecare cap tăiat, o mie de şedinţe de *zikr* şi o mie de hohote de râs. Dacă jurnaliştii noştri ar binevoi să se intereseze de altceva decât durere şi moarte – e ora 5: 30 dimineaţa, e tăcerea nopţii; ecranul e o lume în sine, o lume în care nu mai există nici timp, nici spaţiu. *Isbq*, *hawa*, *bubb*, *mababba*, cuvintele arabe pentru pasiune, dragostea de oameni şi Dumnezeu, care e acelaşi lucru. Inima lui Sarah, divină; corpul lui Sarah, divin; cuvintele lui Sarah, divine.

Isolda, Tristan. Tristan, Isolda. Isolda, Tristan. Filtrele. Unitatea. Azra şi Farid şi soarta tragică, fiinţele zdrobite pe Drumul Destinului. Pe care se găseşte lumina lui Suhrawardi, ce Orient ne va indica busola, ce arhanghel înveşmântat în purpură va veni şi ne va deschide inima către iubire? *Eros*, *philia* sau *agape*, ce beţiv grec în sandale va veni din nou, însoţit de o cântăreaţă la flaut, cu fruntea încinsă cu violete, să ne reamintească nebunia iubirii? Khomeini a scris poeme de dragoste. Poeme în care e vorba despre vin, despre beţie, despre Iubitul care o plânge pe Iubită, despre trandafiri, despre privighetori care transmit mesaje de dragoste. Pentru el, martiriul era un mesaj de dragoste. Suferinţa, o dulce briză. Moartea, un mac. Posibil. Am impresia că în zilele noastre doar Khomeini vorbeşte despre iubire. Adio compasiune, trăiască moartea.

Eram gelos pe Faugier fără motiv, ştiam bine că suferea, că suferea martiriul, că fugea, că fugise, fugise de el însuşi demult, sfârşind pe un covor la Teheran, ghemuit cu genunchii sub bărbie, convulsiv; tatuajele lui, povestea Sarah, se amestecau cu echimozele şi formau misterioase desene; era pe jumătate dezbrăcat, respira greu, spunea ea, avea ochii deschişi şi ficşi, l-am legănat ca pe un copil, adăuga Sarah terifiată, am fost obligată să-l legăn ca pe un copil în mijlocul grădinii, în grădina eternei primăveri, ale cărei flori roşii şi albastre deveneau înspăimântătoare în penumbră – Faugier se zbătea între angoasă şi dor, angoasa sporea dorul şi dorul, angoasa şi aceşti doi monştri îl atacau în noapte. Îl torturau uriaşi, creaturi fantastice. Frica, primejdia în singurătatea absolută a corpului. Sarah îl consola. Spunea că rămăsese

până dimineaţa cu el; în zori a adormit cu mâna în mâna ei, încă pe covorul pe care îl aruncase criza. Dependenţa lui Faugier (de opiu şi apoi, mai târziu, cum prezisese el însuşi, de heroină) era dublată de o alta, cel puţin la fel de puternică, de cealaltă uitare, care e sexul, plăcerea carnală şi visul oriental; drumul său către est se oprea aici, pe acest covor din Teheran, în propriul impas, în această aporie, între sine şi celălalt, care e identitatea.

„Somnul e bun, moartea e şi mai bună", spune Heinrich Heine în poemul său *Morfina*, „poate şi mai bine ar fi să nu te fi născut niciodată". Mă întreb dacă cineva îl ţinea de mână pe Heine în lungile sale luni de suferinţă, cineva în afară de Fratele Somn cu coroană de maci, cel care mângâie blând fruntea bolnavului şi îi mântuie sufletul de orice suferinţă – şi eu îmi voi trăi agonia singur în camera asta sau la spital, nu trebuie să mă gândesc la asta, să ne întoarcem privirea dinspre boală şi moarte, ca Goethe, care mereu i-a evitat pe cei în agonie, cadavrele şi înmormântările; călătorul din Weimar reușește de fiecare dată să scape de spectacolul decesului, să scape de contagiunea morţii; îşi imaginează un ginko, arbore din Extremul Orient, nemuritor, strămoşul tuturor arborilor, a cărui frunză bilobată reprezintă atât de magnific Uniunea în iubire, încât i-a trimis unul, uscat, lui Marianne von Willemer – „Nu simţi, în cântecele mele, că-s Unul şi dublul său?" Drăguţa vieneză (bucălată, cu forme generoase) are treizeci de ani, Goethe, şaizeci şi cinci. Pentru el, Orientul e opusul morţii; a privi către Est înseamnă a-ţi întoarce privirea dinspre Falsitate. A te refugia. În poezia lui Hafez şi Saadi, în Coran, în îndepărtata Indie; *Călătorul* merge spre viaţă. Spre Orient, tinereţe şi Marianne, împotriva bătrâneţii şi soţiei sale, Christiane. Goethe devine Hatem şi Marianne devine Suleika. Christiane va muri singură la Weimar, Goethe nu o va ţine de mână, nu va asista la înmormântarea ei. Oare şi eu îmi întorc privirea dinspre inevitabil prin obsesia mea pentru

Sarah, răsfoind prin memoria acestui calculator pentru a regăsi scrisoarea de la Weimar.

Dragul meu François-Joseph.

E destul de straniu să mă aflu în Germania, *în această limbă*, *atât de aproape de tine*, *şi totuşi tu să nu fii aici*. *Nu ştiu dacă deja ai făcut călătoria la Weimar*; *presupun că da*, *Goethe*, *Liszt şi chiar Wagner*, *bănuiesc că ei trebuie să te fi atras*. *Îmi amintesc că ai studiat un an la Tübingen – nu foarte departe de aici*, *cred*. *Sunt în Furingia de două zile*: *ninge*, *ninge*, *ninge*. *Şi e un frig glacial*. *Te întrebi ce fac aici – un colocviu*, *bineînţeles*. *Un colocviu comparatist* despre *literatura de călătorie în secolul XX*. *Somităţi*. *L-am întâlnit pe Sarga Moussa*, *mare*

specialist în viziunile despre Orient în secolul al XIX-lea. Minunată alocuțiune despre călătorie și memorie. Puțin geloasă pe cunoștințele lui, mai ales că vorbește perfect germana, ca majoritatea invitaților. Am prezentat a nu știu câta oară o lucrare despre călătoria lui Farès Chidiac în Europa, într-o versiune diferită, sigur, dar am senzația că mă repet. Prețul gloriei.

Bineînțeles că am vizitat casa lui Goethe – ai impresia că maestrul se va ridica din fotoliu să te salute, atât de bine conservat pare locul. Casa unui colecționar – obiecte peste tot. Dulapuri, fișete pentru dosare, sertare pentru minerale, schelete de păsări, mulaje grecești și romane. Camera lui, minusculă, alături de biroul enorm, chiar sub acoperiș. Fotoliul în care a murit. Portretul fiului său August, care a murit cu doi ani înaintea tatălui, la Roma. Portretul soției sale, Christiane, moartă cu cincisprezece ani înainte. Camera lui Christiane, cu bibelourile ei: un frumos evantai, un joc de cărți, câteva flacoane, o farfurie albastră, cu o inscripție aurită, destul de emoționantă.

Celei Fidele. O *pană. Două mici portrete, o tânără și o femeie mai puțin tânără. E o senzație stranie să parcurgi această casă, se spune că totul e neschimbat din 1832. Ai un pic senzația că vizitezi un mormânt cu mumiile incluse.*

Cea mai surprinzătoare e relația dintre Weimar și Orient – prin Goethe, bineînțeles, dar și prin Herder, Schiller și India sau Wieland și Djinnistan-ul *său. Ca să nu mai vorbim de copacii ginkgo (de nerecunoscut în acest anotimp) care populează orașul de mai bine de un secol, li s-a dedicat chiar și un muzeu. Dar îmi imaginez că știi toate astea – eu nu știam. Versantul oriental al clasicismului german. Încă o dată, ne dăm seama în ce măsură Europa e o construcție cosmopolită... Herder, Wieland, Schiller, Goethe, Rudolf Steiner, Nietzsche... Ai impresia că e suficient să ridici o piatră în Weimar, și va apărea o legătură cu îndepărtatul Est. Dar rămâi în Europa – distrugerea nu e niciodată foarte departe. Lagărul de concentrare de la Buchenwald se află la câțiva kilometri de aici, separe că vizita e terifiantă. Nu am curaj să mă duc.*

Weimar a fost bombardat masiv de trei ori în 1945. Îți dai seama? Să bombardezi un oraș cu șaizeci de mii de locuitori fără să ai o miză militară, când războiul e aproape câștigat? Violență pură, răzbunare pură. Să bombardezi simbolul primei republici parlamentare germane, să încerci să distrugi casa lui Goethe, pe a lui Cranach, arhivele Nietzsche... Cu sute de tone de bombe lansate de tineri aviatori proaspăt debarcați din Iowa sau Wyoming, care aveau să moară la rândul lor arși de vii în carlingele avioanelor, e dificil să vezi chiar și cel

mai vag sens, prefer să tac.

Am un suvenir pentru tine: îţi aminteşti articolul meu despre Balzac şi limba arabă? Ei bine, aş putea să mai scriu unul, priveşte această frumoasă pagină care trebuie să-ţi fie cunoscută:

Este a ediţiei originale a Divanului. *Şi aici găsim limba arabă, şi aici există diferenţe între arabă şi germană, aşa cum poţi vedea: în arabă, e* Divanul oriental al scriitorului occidental. *Titlul mi separe foarte curios, poate din cauza apariţiei scriptorului „occidental". Nu mai e un obiect mixt, ca în originalul german, un divan „occidental-oriental", ci un volum din Orient, compus de un om din Occident. De partea arabă a lucrurilor nu e vorba despre un amestec, de fuziunea uneia cu cealaltă, ci despre un obiect oriental separat de autorul său. Cine a tradus titlul pentru Goethe? Profesorii lui de la Jena? La muzeul Goethe am văzut o pagină cu exerciţii de arabă – separe că maestrul se amuza învăţând (cu o frumoasă caligrafie de debutant) cuvinte extrase din volumul lui Heinrich von Diez, unul dintre primii orientalişti prusaci,* Denkwürdigkeiten von Asien în Künsten und Wissenschaften. (*Doamne, ce dificilă e germana, mi-a luat cinci minute să recopiez acest titlu.*)

Există întotdeauna celălalt în sine. Ca în cel mai mare roman al secolului al XIX-lea, Picioarele încrucişate sau viaţa şi aventurile lui Fariac *de Fares Chidiac despre care am vorbit în această după-amiază, acest imens text arab, tipărit la Paris, în 1855, pe cheltuiala lui Raphael Kahla, un exilat din Damasc. Nu pot rezista şi îţi trimit pagina de titlu:*

كتاب
الساق على الساق فيما هو الفارياق
أو
الم وشهور واعلام في علم العرب والاعجام
تاليف العبد الفقير الى ربه الغزاي فارس بن يوسف الشدياق
تاليف زيد وعمد في زمانك ذا انهى الى الناس من تاليف سفرين
ودرس لورين قد تلمذا الى قرن اقسى وانفع من تدريس حبرين
طبعه بشفقته العبد الفقير الى رحمة ربه الغني راهائيل كحلا الدمشقي
وذالك في مدينة باريس المحمية سنة ١٨٥٥ مسيحية ١٢٧٠ هجرية
LA VIE ET LES AVENTURES
DE FARIAC
RELATION DE SES VOYAGES
AVEC SES OBSERVATIONS CRITIQUES
SUR LES ARABES ET SUR LES AUTRES PEUPLES
Par FARIS EL-CHIDIAC
PARIS
BENJAMIN DUPRAT, LIBRAIRE DE L'INSTITUT,
1855

Văzută de aici, *mixtura titlului lui Chidiac corespunde cu cea a lui Goethe*; *ai impresia că cei o sută cincizeci de ani care au urmat nu au încercat decât să decupeze cu răbdare ceea ce aceşti doi mari oameni vor fi pus la un loc*.

La Weimar se mai află (*în vrac*) *un altar de Cranach*, *cu un magnific demon diform şi verzui*; *amintirea Constituţiei unei republici fragile*; *un parc cu fagi centenari*; *o mică bisericuţă în ruină*, *despre care ai zice că a ieşit* (*pe sub zăpadă*) *dintr-un tablou de Schinkel*; *cârnaţi*, *sute de cârnaţi de Thuringia sub toate formele*, *cruzi*, *uscaţi*, *prăjiţi şi cea mai bună amintire germanică a mea*.

Cu bine.

Sarah pentru a uita, recitind, că moartea mea va veni, fără îndoială, înaintea vârstei lui Goethe sau a lui Fares Chidiac, marele libanez, cel puţin sunt puţine şanse să mor la manşa unui bombardier, atins de un obuz al DCA sau doborât de un bombardier, asta e mai mult sau mai puţin o posibilitate îndepărtată, chiar dacă accidentul aviatic rămâne mereu posibil: în alergarea asta a timpului poţi fi lovit de o rachetă rusească în plin zbor sau poţi fi dezmembrat de un atentat terorist, ăsta nu e un gând liniştitor. Am citit alaltăieri în *Standard* că un jihadist de paisprezece ani fusese arestat când pregătea un atentat terorist într-o gară din Viena, un bebe jihadist din Sankt Polten, fief al teroriştilor, se ştie bine, şi această ştire ar avea de ce să ne facă să zâmbim, dacă nu ar fi un semn al timpului – curând hoarde de sirieni se vor năpusti asupra necredincioşilor vienezi urlând „lisus e mare!” şi vor declanşa

războiul civil. Nu-mi amintesc atentatul de la Viena de pe Aeroportul Schwechat, şi palestinienii lui Abu Nidal din anii 1980, lui Dumnezeu nu-i place, lui Dumnezeu nu-i place, dar nu putem spune că Dumnezeu îşi dă silinţa, de data asta. Şi nici orientaliştii – auzeam un specialist în Orientul Mijlociu recomandând să fie lăsaţi să plece în Siria toţi aspiranţii jihadişti, să fie spânzuraţi în altă parte; ar muri sub bombe sau în încăierări şi nu am mai auzi niciodată de ei. Ar fi suficient să-i împiedicăm pe supravieţuitori să revină. Această sugestie seducătoare pune totuşi o problemă morală, chiar putem să ne trimitem regimentele de bărboşi să răzbune Europa, ucigând populaţiile civile din Siria şi Irak; e un pic ca a-ţi arunca gunoiul în curtea vecinului, nu e foarte frumos. Practic, sigur, dar nu foarte etic.

ORA 5:33

Sarah se înşela, nu am fost niciodată la Weimar. Un concentrat de Germania, efectiv. O miniatură pentru colecţionari. O imagine. Ce forţă, Goethe! Să te îndrăgosteşti la şaizeci şi cinci de ani de *Divanul* lui Hafez şi de Marianne von Willemer. Citit totul prin binoclul iubirii. Iubirea generează iubire. Pasiunea ca motor. Goethe, maşină dorindă. Poezia pe post de carburant. Uitasem acest frontispiciu bilingv al *Divanului*. Cu toţii am uitat aceste dialoguri, grăbiţi să încheiem operele despre naţiune fără să bănuim spaţiul care se deschide între limbi, între germană şi arabă, în şanţul legăturii cărţii, în pliuri, în albul rotitor. Ar trebui să ne interesăm mai mult de adaptările muzicale ale *Divanului occidental-oriental*, Schubert, Schumann, Wolf, zeci de compozitori, fără îndoială, până la emoţionantele *Goethe Lieder* pentru mezzosoprană şi clarinet de Luigi Dallapiccola. E frumos să-ţi dai seama în ce măsură Hafez şi poezia persană au alimentat arta burgheză europeană. Hafez şi, bineînţeles, Omar Khayyam – Khayyam, savantul ireverenţios, chiar îşi are statuia lui nu departe de aici, în mijlocul Centrului International din Viena, o statuie oferită acum câţiva ani de Republica Islamică Iran, deloc revanşardă în privinţa poetului vinului, supărat pe Dumnezeu. Într-o zi, mi-ar plăcea să o duc pe Sarah pe Dunăre să vadă acel frumos monument care tronează peste clădirile Naţiunilor Unite, acei patru savanţi din marmură albă pe soclul lor de piatră brună, încadraţi de coloane care amintesc de cele ale sălii tronului din Persepolis. Khayyam, propulsat de traducerea lui Edward Fitz Gerald, invadează Europa literelor; matematicianul uitat din Khorassan devine un poet european de prim rang începând cu 1870 – Sarah s-a aplecat asupra cazului Khayyam în comentariul la ediţia Sadegh Hedayat, un Khayyam redus la esenţial, redus la catrenele care provin din colecţiile cele mai vechi. Un Khayyam sceptic, mai degrabă

decât mistic. Sarah explica imensa soartă mondială a lui Omar Khayyam prin simplitatea universală a formulei catrenului, în primul rând, apoi prin diversitatea corpusului: pe rând ateu, agnostic sau musulman, îndrăgostit hedonist sau contemplativ, beţiv inveterat sau băutor mistic, savantul din Khorassan, aşa cum îl deducem din cele câteva mii de catrene atribuite lui, are de ce să ne placă – chiar şi lui Fernando Pessoa are de ce să-i placă şi acesta va compune, de-a lungul vieţii, aproape două sute de catrene inspirate din lectura lui Fitz Gerald. Sarah recunoştea fără probleme că ei din Khayyam îi plăceau introducerea lui Hedayat şi poemele lui Pessoa; le-ar fi asamblat cu plăcere pe amândouă, fabricând un monstru frumuşel, un centaur sau un sfinx, Sadegh Hedayat introducând catrenele lui Pessoa, în umbra lui Khayyam. Pessoa iubea şi el vinul.

Bucuria urmează durerii şi durerea bucuriei.

Bem vin pentru că e sărbătoare, *uneori Bem vin în mijlocul marii dureri*.

Dar din cutare sau cutare vin ce rămâne?

Şi era cel puţin la fel de sceptic şi disperat ca strămoşul său persan. Sarah îmi vorbea despre tavernele din Lisabona, în care Pessoa se ducea să bea, să asculte muzică sau poezie şi, efectiv, ele semănau în povestirea ei cu *meykhane-eAe* iraniene atât de mult, încât Sarah adăuga ironic că Pessoa era un heteronim al lui Khayyam, că poetul cel mai occidental şi mai atlantic al Europei era în realitate un avatar al zeului Khayyam.

După trandafiri, *pahamice*, *vărsat-ai Vinul în cupa-mi şi-ai plecat*.

Cine-i mai aromat ca tine, *cine-a fugit*?

Cine-i mai vin ca tine, *cine te-a refuzat*?

Şi în interminabile conversaţii cu amicul Parviz, la Teheran, se amuzau retraducând în persană poemele lui Pessoa, regăsind, spuneau ei, gustul a ceea ce se pierduse – spiritul beţiei.

Parviz ne invitase la un concert privat, unde un tânăr cântăreţ, acompaniat de un interpret la *tar* şi un *tombak*, cânta catrene de Khayyam. Cântăreţul (treizeci de ani, poate, cămaşă albă, tunică, pantalon negru, faţă frumoasă, întunecată şi gravă) avea o frumoasă voce de tenor, pe care micul salon în care ne găseam ne permitea să o percepem în toate nuanţele; percuţionistul strălucea – bogăţie de sunete clare şi scurte, atât pe grave, cât şi pe înalte, frază impecabilă pe ritmurile cele mai complexe, degetele sale sunau pe pielea *zarb-uWi* cu o precizie şi o viteză uimitoare. Cântăreţul la *tar* era un adolescent de şaisprezece sau şaptesprezece ani şi era unul dintre primele sale concerte; părea transportat de virtuozitatea celor doi interpreţi mai

vârstnici, exaltat de public; în improvizaţiile instrumentale, el explora *goushe Ae* modului ales cu o ştiinţă şi o expresivitate care, pentru auzul meu de debutant, compensau masiv lipsa de experienţă. Concizia cuvintelor cântate, patru versuri de Khayyam, le permitea muzicienilor, catren după catren, să exploreze ritmuri şi moduri diferite. Parviz era încântat. Îmi scria cu scrupulozitate textele catrenelor în carneţel. Reportofonul avea să-mi permită, apoi, să mă dedic terifiantului exerciţiu care e transcrierea. Notasem deja instrumente, *setar* sau *tombak*, dar niciodată până atunci vocea şi eram curios să văd, calm, pe hârtie, cum se organizează alternanţa de scurte şi lungi a metricii persane în cântecul savant; cum transpune cântăreţul metrul sau silabele versului pentru a le include într-un ritm şi în ce fel frazele muzicale tradiţionale ale *radif-xAvă* fuseseră transformate şi revitalizate de artist conform poemelor cântate. Întâlnirea dintre un text din secolul al XII-lea, a unui patrimoniu muzical milenar şi muzicienii contemporani care actualizau, în individualitatea lui, în faţa unui public dat, ansamblul acestor posibile.

Toarnă-mi din vin, *să-i spun adio*.

Adio nectarului roşu ca obrajii tăi în flăcări.

Căinţa mea e la fel de dreapta şi sinceră la arabescul buclelor tale.

Muzicienii erau, ca şi noi, aşezaţi greceşte pe un covor de Tabriz, roşu, cu medalionul central de un albastru şters, lâna pernelor şi corpurile noastre făceau ca acustica să fie foarte seacă, de o căldură lipsită de orice reverberaţie; la dreapta mea, Sarah stătea aşezată pe călcâie, umărul ei atingea umărul meu. Parfumul cântecului ne transporta; undele scurte şi profunde ale tamburinei, atât de apropiate, păreau să iasă din inimile noastre atinse de trilurile f-r-ului; respiram odată cu cântăreţul, ne ţineam răsuflarea pentru a-l urma pe înălţimile lungilor înlănţuiri de note continuate, clare, fără vibrato, fără ezitări, până când, brusc, ajuns în centrul acestui cer sonor, se lansează într-o serie de figuri acrobatice, o suită de melisme şi tremolouri atât de nuanţate, atât de emoţionante, încât ochii mi s-au umplut de lacrimi reţinute, şterse ruşinat în timp ce *târul* răspundea vocii reluând, modulată din nou şi din nou, fraza pe care cântăreţul avea să o deseneze printre nori.

Bei vin, *stai faţă în faţă cu adevărul în faţa amintirilor zilelor de pribegie A anotimpurilor trandafirilor*, *a prietenilor beţi – Din cupa asta tristă bei eternitatea*.

Simţeam căldura corpului lui Sarah lipit de al meu şi beţia era dublă – ascultam la unison, la fel de sincronizaţi în bătăile inimii şi în respiraţii de parcă am fi cântat noi înşine, atinşi, transportaţi de miracolul vocii

umane, de comuniunea profundă, umanitatea împărtăşită, în acele rare momente în care, cum spune Khayyam, bei eternitatea. Parviz era şi el tulburat – odată concertul terminat, după îndelungi aplauze şi un bis, când gazda noastră, un medic meloman, prieten cu poetul, ne invita să trecem la o hrană mai terestră, a ieşit din rezerva lui obişnuită şi ne-a împărtăşit entuziasmul său râzând, dansând de pe un picior pe altul, pentru a-şi dezmorţi picioarele anchilozate de lunga şedere pe pernă, el însuşi pe jumătate îmbătat de muzică şi încă recitând acele poeme pe care le vom fi auzit cântate.

Apartamentul doctorului Reza se afla la al doilea etaj al unui turn nou-nouţ de lângă piaţa Vanak. Pe vreme frumoasă probabil că din el se vedea tot Teheranul, până la Varamine. O lună sângerie se ridicase peste ceea ce eu îmi imaginam a fi Autostrada Karaj, care şerpuia printre coline, flancată de rozariul ei de imobile, şi apoi dispărea din vedere; Parviz vorbea în persană cu Sarah;

Epuizat de emoţia muzicii, nu mai aveam putere să le urmăresc conversaţia; visam cu privirea în noapte, hipnotizat de covorul de lumini galbene şi roşii din sudul oraşului, la caravanseraiurile de odinioară, cele pe care le frecventase Khayyam; între Nishapur şi Isfahan se oprise fără îndoială la Reyy, prima capitală a protectorilor săi selgiucizi, mult înainte ca furtuna mongolă să o transforme într-o grămadă de pietre. Din turnul de pază în care mă aflam, ai fi putut să-l vezi trecând pe matematicianul poet într-o lungă caravană de cai şi cămile din Bactria, escortată de soldaţi care o protejau de ameninţarea ismailiţilor din Alamut. Sarah şi Parviz vorbeau despre muzică, înţelegeam cuvintele *dastgân*, *segân*, *chahârgân*. Khayyam, asemenea multor filosofi şi matematicieni ai islamului clasic, a scris şi el o epistolă despre muzică, în care-şi utilizează propria teorie a fracţiilor, pentru a defini intervalele dintre note. Umanitatea în căutarea armoniei şi a muzicii sferelor. Invitaţii şi muzicienii stăteau la taifas la un pahar. În frumoase carafe colorate se aflau tot felul de băuturi; bufetul deborda de legume umplute, prăjituri aromate, fistic enorm cu sâmburii de un frumos rozşters; Parviz ne iniţia (fără vreun mare succes, în ceea ce mă privea) în *White Iranian*, cocktail inventat de el şi care conţinea iaurt alb *dough*, coniac iranian şi un praf de piper. Parviz şi gazda noastră, medicul, se plângeau de absenţa vinului – e păcat, Khayyam voia vin, mult vin, spunea Parviz; vin de Oroumiyé, de Shiraz, de Khorassan… E şi asta o lume, plusa doctorul, să trăieşti într-o ţară care a excelat în a cânta vinul şi viţa-de-vie, şi să fii privat tocmai de asta. Aţi putea să-l produceţi, am răspuns eu, gândindu-mă la experienţa diplomatică a „Podgoriei Neauphle-le-Château”. Parviz m-a privit cu un aer dezgustat

– respectăm prea mult Nectarul pentru a bea infectele sucuri de struguri vinificate în bucătăriile din

Teheran. Aş aştepta ca Republica Islamică să autorizeze consumul său, cel puţin, să-l tolereze oficial. Vinul e prea scump pe piaţa neagră şi adesea e rău conservat. Ultima dată când am fost în Europa, adăugă gazda noastră, încă de la sosire mi-am cumpărat trei sticle de shiraz australian şi le-am băut singur, într-o singură după-amiază, privind parizienii care treceau pe sub balconul meu. Paradisul! Paradisul! *Ferdows*, *Ferdows*! Când m-am prăbuşit, până şi visele-mi erau parfumate.

Îmi imaginam fără nicio greutate efectele pe care le putea avea ingestia a trei sticle de vin roşu de la antipozi asupra unui iranian care nu bea niciodată. Eu însumi, după o vodcă orange şi un *White Iranian*, eram cam pilit. Sarah părea să aprecieze oribilul amestec al lui Parviz, în care iaurtul părea să se coaguleze puţin sub efectul *arak-ul\n*. Doctorul ne povestea glorioşii ani 1980, când lipsa de alcool era atât de mare, încât practicianul deturna cantităţi fabuloase de etanol de nouăzeci de grade şi fabrica tot felul de amestecuri, cu cireşe, cu orz, cu suc de rodii etc. Până când, pentru a se evita furturile, i s-a adăugat camfor, lucru care face ca alcoolul să fie imposibil de băut, adăugă Reza cu un aer trist. Şi îţi aminteşti, interveni Parviz, când Republica Islamică a început să cenzureze dublajul filmelor şi al serialelor străine? Mare moment. Deodată, când priveai un western, un tip intra în cârciumă cu pistoalele atârnându-i pe şolduri şi îi zicea în persană barmanului: „O limonadă!” Iar barmanul îi oferea un pahar minuscul cu un lichid chihlimbariu, pe care cowboy-ul îl dădea peste cap, apoi repeta: „Încă o limonadă!” Era amuzant. Acum nici măcar nu-ţi mai dai seama, a adăugat Parviz. Nu ştiu, au trecut secole de când nu mă mai uit la televiziunea iraniană, a recunoscut şi Reza.

După aceste consideraţii etilice şi după ce mai făcusem o dată onorurile bufetului, ne-am întors; eu eram încă tulburat de concert – într-o stare oarecum de transă. Îmi reveneau în minte fraze muzicale, frânturi; aveam încă în urechi pulsaţia tobei, fulgerele luthului, oscilaţiile interminabile ale vocii. Visam melancolic la aceia care aveau şansa să facă să se nască asemenea emoţii, care aveau talent muzical sau poetic; Sarah, pe partea ei de pe bancheta din spate a taxiului, sigur visa la o lume în care Omar Khayyam era recitat în Lisabona şi Pessoa era recitat în Teheran. Purta o haină islamică albastru-închis şi o eşarfă cu buline mici, albe, din care se vedeau câteva şuviţe din părul ei roşcat. Stătea rezemată de portieră, cu faţa spre geam, şi noaptea Teheranului, care defila în jurul nostru; şoferul scutura din cap pentru a-

şi izgoni somnul; la radio se difuzau cantilene cam sinistre, în care era vorba despre a muri pentru Palestina. Sarah ţinea mâna dreapta întinsă pe pielea falsă a scaunului, pielea ei era singurul punct luminos din habitaclu, dacă aş fi luat acea mână în mâna mea aş fi ţinut chiar atunci căldura şi lumina lumii: spre marea mea surpriză, fără să se întoarcă imediat spre mine, ea a fost cea care m-a strâns tare de degete şi mi-a tras mâna către ea – ca să nu-i mai dau drumul, nici chiar când am ajuns la destinaţie, nici măcar, ore întregi mai târziu, când aurora roşie aprindea muntele Damavand şi apoi îmi invada camera şi o lumina, în mijlocul cearşafurilor aprinse de dârele cărnii, cu faţa ei palidă de oboseală, cu spatele ei infinit de gol, pe care apărea, legănat de valurile suflului ei, dragonul lung al vertebrelor, cu urmele focului său, aceste pete de roşeaţă care urcau până pe gât, tot atâţia aştri stinşi, galaxia pe care o parcurgeam cu degetul, desenând călătorii imaginare, în timp ce Sarah, de cealaltă parte a propriului corp, îmi ţinea mâna stângă strânsă în partea de jos a pieptului ei. Şi îi mângâiam gâtul pe care o rază fină şi rozalie, filtrată de draperie, îl făcea să pară feeric; în nemiloşii zori, încă surprins de această intimitate totală, de halena dulce a zilei trecute şi a îndepărtatului alcool, mirat de eternitate, de eterna posibilitate de a mă scufunda în sfârşit în părul ei, de a-i mângâia după plac pometii, buzele, uimit de tandreţea săruturilor ei, grăbite şi surâzătoare, scurte sau profunde, în al nouălea cer, cu răsuflarea încă tăiată de faptul că putusem să o las să mă dezbrace fără ruşine şi fără jenă, orbit de frumuseţea ei, de reciproca simplitate a nudităţii după minute sau ore de stofe, de foşnituri ale bumbacului, de mătăsuri, agrafe, minuscule stângăcii, tentative de uitare în unisonul corpului, al inimii, al Orientului, în marele ansamblu al dorinţei, marele cor al dorinţei în care sălăşluiesc atâtea peisaje din trecut şi din viitor, am întrevăzut-o pe Sarah goală în noaptea Teheranului. Ea m-a mângâiat, eu am mângâiat-o şi nimic din noi nu părea să vrea să se vindece prin cuvântul iubire, atât eram de cufundaţi în frumuseţea cea mai fragilă a iubirii, care e prezenţa absolută lângă celălalt, în celălalt, dorinţa satisfăcută în fiecare clipă, în fiecare secundă reluată, căci în fiecare secundă găseam o culoare nouă de dorit în acest caleidoscop al penumbrei – Sarah suspina şi râdea, suspina şi râdea şi eu mă temeam de acest râs, mă temeam tot atât cât o doream, tot atât cât voiam să o aud, ca acum, în noaptea Vienei, când încerc să prind amintirile mele cu ea, aşa cum un animal încearcă să prindă stelele care se sting. Îmi place că în memoria mea nu rămân, din această noapte, decât străfulgerări. Sclipirea primului contact dintre buzele noastre, stângaci, în alunecare de pe obraz, buze însetate şi

lacome, care se rătăcesc şi pe degetele care mângâie feţe, care mângâie frunţi ce se lovesc din cauza surprizei, din cauza acestei stranii stângăcii a surprizei de a se descoperi în pragul îmbrăţişării, în sfârşit, fără ca nimic, cu câteva minute înainte, să ne fi anunţat cu privire la această sfâşiere a inimii, această sufocare, nici anii petrecuţi imaginându-ne asta, nici visele, numeroasele vise brusc legate de acest subiect carnal, palide vise, şterse de străluciri ale unui început de realitate, ale gustului respiraţiei, ale unei priviri atât de apropiate, încât închizi ochii, îi deschizi la loc, se închid cei care te privesc, ale buzelor noastre, săruţi acei ochi, îi închizi cu buzele tale şi îţi dai seama de strângerea unei mâini cu ale cărei degete în sfârşit eşti împreună, degete care nu se mai ţin, se întrepătrund.

Strălucire ce iluminează umbra torsului ei curbat, orizontul placat cu marmură albă al pieptului sub care se nasc cercurile pântecelui; strălucire a unui gând, *şi* major, am gândit *şi* major şi un moment m-am pierdut departe de prezent, m-am văzut *m şi* major, în jurul gesturilor altuia, martor câteva secunde al propriilor mele întrebări, de ce *şi* major, cum să scapi *deşi* major şi acest gând era atât de stânjenitor, atât de înspăimântător, încât un moment am paralizat departe de tot şi Sarah a perceput (ritm calmat, blândă mângâiere pe piept) ezitările mele înainte de a mă trage simplu spre ea cu miracolul tandreţii.

Strălucire de şoapte în noapte, de echilibre rotunjite de frecarea vocilor de corpuri, vibraţii ale aerului tensionat al Teheranului, ale dulcii beţii prelungite de muzică şi companie – ce ne-am spus în acea noapte timpul va fi şters, strălucirea întunecată a unui ochi surâzător, langoarea unui sân, gustul pielii uşor rugoase de sub limbă, aroma sudorii, aciditatea tulburătoare a pliurilor devorate, apoase şi sensibile în care debordează valurile încete ale juisării; carnea falangelor iubite în părul meu, pe umeri, pe sexul pe care încercam să-l ascund mângâierilor ei, după care m-am abandonat şi eu, m-am oferit la schimb, pentru ca uniunea să fie completă, pentru ca noaptea să avanseze către zorii inevitabili; şi unul, şi celălalt din profil, fără să ştim care lichide însoţesc respiraţiile, într-o poză de statui oglindite, cu mâinile strânse pe piepturi, cu genunchii în golul genunchilor, cu privirile unite, bolnave, cu limbile arzânde, adesea răcorite de muşcături de gât, de umăr, încercând de bine, de rău să ne ţinem corpurile în frâu ca un prenume şoptit laş, dezlânat în silabe deschise, pierdut în foneme şterse de puterea îmbrăţişării.

Înainte ca aurora roşie a războinicilor Cărţii Regelui să coboare din Damavand, în tăcerea sufocantă, încă stupefiat, încă mirat de prezenţa lui Sarah lângă mine, când uiţi la Teheran, când, neauzită niciodată,

discretă, înecată în sunetele oraşului, răsună chemarea la rugăciune – un miracol fragil despre care nu ştii dacă provine de la o moschee din apropiere sau dintr-un apartament vecin, WAzrz-ul se prăbuşeşte peste noi, ne învăluie, sentinţă sau binecuvântare, unguent sonor, „Când inima mea tresaltă într-o iubire arzătoare pentru acest oraş și vocile lui, încep să simt că toate preumblările mele nu au avut niciodată decât o singură semnificaţie: încercarea de a înţelege sensul acestei chemări”, spunea Mahomed Assad şi în sfârşit înţeleg sensul celor spuse, un sens, acela al dulceţii despărţirii şi a iubirii şi ştiu că Sarah, ca şi mine, se gândeşte la versurile trubadurilor şi la trista serenadă; chemarea se uneşte cu cântecele primelor păsări, păsările urbane, privighetorile săracilor (*Sahar bolbol hekayat ba Sab*ă *kard*, în zori, privighetoarea vorbeşte cu vântul), cu şuieratul automobilelor, cu aromele de gudron, de orez şi şofran care formează mirosul Iranului pentru totdeauna asociat, în cazul meu, gustului de ploaie sărată al pielii lui Sarah: rămânem imobili, interzişi, ascultăm straturile sonore ale acestui moment orb, ştiind că semnifică în acelaşi timp iubirea şi despărţirea în lumina zilei.

ORA 6:00

Încă niciun răspuns. Există oare internet la Kuching, capitala Sarawakului? Da, bineînţeles. Nu există niciun loc pe pământ fără internet. Chiar şi în mijlocul războaielor celor mai atroce, din fericire sau din nefericire, găseşti o conexiune. Chiar şi în mănăstirea din Darjeeling Sarah avea o sală de net în apropiere. Imposibil să scapi de ecran. Chiar şi în mijlocul catastrofei.

La Teheran, când, după acea noapte atât de dulce, ea a sărit în primul avion spre Paris, zborul de seară al Air France, tremurând de durere şi vinovăţie, după ce-şi petrecuse ziua, fără să închidă un ochi, dintr-un birou de poliţie în alt birou de poliţie ca să regleze sordidele poveşti ale vizei, al căror secret doar iranienii îl cunosc, înarmată cu o hârtie expediată de urgenţă de Ambasada Franţei, care atesta gravissima stare de sănătate a fratelui ei şi ruga autorităţile iraniene să binevoiască a-i facilita plecarea, când avea senzaţia intimă, după sunetul vocii mamei ei, că Samuel murise deja, orice i-ar fi spus, distrusă de şoc, de distanţă, de neînţelegere, de imposibilitatea acestui anunţ, în aceeaşi seară, în timp ce ea se foia fără somn pe locul ei, printre stelele impasibile, eu aveam să mă arunc în internet pentru a-i trimite scrisori, scrisori peste scrisori pe care avea să le citească, speram eu, ca un nebun, la sosire. Şi eu am petrecut noaptea fără să închid un ochi, într-o tristeţe furioasă şi neîncrezătoare.

Mama ei o sunase fără succes toată seara şi până dimineaţa

ajunsese, disperată, la institut, la consulat, săpase în cer şi pe pământ, şi când Sarah, pudică, aruncându-mi un sărut de departe, închisese uşa băii pentru a-şi ascunde prezenţa intrusului, cineva venise să mă anunţe – accidentul se produsese în după-amiaza precedentă, accidentul, evenimentul, descoperirea, încă nu se ştia nimic, Sarah trebuia să o sune pe mama ei acasă şi cuvântul *acasă*, nu la spital, nu Dumnezeu ştie unde, acest *acasă* o făcuse să presimtă tragedia. Se aruncase pe telefon, revăd cadranul şi mâinile ei ezitând, greşind, iar m-am ascuns, am ieşit, din bun-simţ, dar şi din laşitate.

În această ultimă zi am rătăcit cu ea prin străfundurile justiţiei iraniene, în biroul de paşapoarte, regatul suferinţei şi al inechităţii, unde imigranţi ilegali afghani, cu hainele pătate de ciment şi vopsea, încătuşaţi, trişti, defilau prin faţa noastră încadraţi de Pasdaran şi căutau o vagă consolare în privirile celor prezenţi; am aşteptat ore întregi pe banca din lemn şlefuit, sub portretele Primului şi celui de-al Doilea Ghid al Revoluţiei şi, din zece în zece minute, Sarah se ridica, mergea la ghişeu şi repeta mereu aceeaşi întrebare şi acelaşi argument, „*bâyad emsbab beravam*, trebuie să plec în seara asta, trebuie să plec în seara asta”, şi de fiecare dată funcţionarul îi răspundea „mâine”, „mâine”, „veţi pleca mâine” şi în egoismul pasiunii speram efectiv să nu plece decât a doua zi, că am să mai petrec o seară, o noapte cu ea, să o consolez, îmi imaginam eu, pentru catastrofa pe care nu puteam decât să o întrezărim şi lucrul cel mai atroce, în această anticameră învechită, sub privirea furioasă a lui Khomeini şi sub ochelarii groşi ai lui

Khamenei, era că nu puteam să o iau în braţe, nici măcar să o iau de mână şi nici să-i şterg lacrimile de furie, de angoasă şi de neputinţă de pe faţă, temându-mă ca acest semn de indecenţă şi de ofensă la morala islamică să nu-i diminueze şi mai mult şansele de a obţine o viză de ieşire. În final, când orice speranţă de a obţine ştampila părea pierdută, un ofiţer (cincizeci de ani, barbă cenuşie, scurtă, un pântece mai degrabă debordant, într-o vestă de uniformă impecabilă) a trecut prin faţa noastră ca să intre în biroul său; acest bun tată de familie i-a ascultat povestea, i s-a făcut milă de ea şi, cu grandoarea mărinimoasă care nu aparţine decât celor mai puternice dictaturi, după ce parafase un document obscur, şi-a chemat subordonatul şi i-a cerut să binevoiască să pună pe paşaportul celei prezente sigiliul teoretic inaccesibil, iar subordonatul, acelaşi funcţionar de neclintit care ne trimisese la păscut fără menajamente toată dimineaţa, s-a achitat imediat de sarcină cu un uşor surâs de ironie sau compasiune, iar Sarah şi-a luat zborul spre Paris.

Şi major – zorii pun capăt scenei de dragoste; moartea. Oare *Cântecul nopţii* de Szymanowski, care leagă atât de bine versurile misticului Rumi de lunga noapte a lui Tristan şi Isolda, trece prin *şi* major? Nu-mi amintesc, dar e probabil. Una dintre cele mai sublime compoziţii simfonice al secolului trecut, fără îndoială. Noaptea Orientului. Orientul nopţii. Moartea şi despărţirea. Cu acele coruri strălucind asemenea unor constelaţii.

Szymanowski a pus pe muzică şi poeme de Hafez, două cicluri de cântece compuse la Viena cu puţin timp înainte de Primul Război Mondial. Hafez. Ai impresia că lumea se învârteşte în jurul misterului său, aşa cum Pasărea de Foc mistică se roteşte în jurul muntelui. „Hafez, sst! Nimeni nu cunoaşte misterele divine, taci! Pe cine vei întreba ce s-a ales de ciclul zilelor?” În jurul misterului şi al traducătorilor săi, de la Hammer-Purgstall la Hans Bethge, ale cărui adaptări după poezia „orientală” vor fi atât de des puse pe muzică. Szymanowski, Mahler, Schönberg sau Viktor Ullmann, toţi vor utiliza versiunile lui Bethge. Bethge, călător aproape imobil, care nu cunoştea nici arabă, nici persana, nici chineza. Originalul, esenţa, subzista între text şi traducerile lui, într-o ţară între limbi, între lumi, undeva în *nâkodjââbad*, locul-fără-loc, această lume imaginală, în care îşi are originea şi muzica. Nu există original. Totul e în mişcare. Între limbaje. Între timpuri, timpul lui Hafez şi timpul lui Hans Bethge. Traducerea ca practică metafizică. E târziu să ne mai gândim la aceste lucruri. Sigur, amintirea lui Sarah şi a muzicii mă împinge în melancolie. Aceste spaţii uriaşe ale vacuităţii timpului. Nu ştim ce parte a durerii era ascunsă de noapte; ce stranie şi lungă despărţire se deschidea acolo, după acele săruturi – imposibil să mă duc să mă culc, încă nu se aud vreo pasăre sau vreun muezin în tenebrele Vienei, inima care zoreşte din cauza amintirilor, o poftă la fel de puternică, poate, ca aceea de opiu, lipsa răsuflării şi a mângâierii.

Sarah şi-a croit o carieră strălucitoare; e invitată constant la colocviile cele mai strălucitoare, deşi e şi acum o nomadă universitară, nu are „post”, cum se spune, spre deosebire de mine, care sunt exact în situaţie inversă: am siguranţă, desigur, într-un campus confortabil, cu studenţi plăcuţi şi în oraşul în care am crescut, dar renumele meu e similar neantului. În cel mai bun caz, pot conta, din când în când, pe o serată la Universitatea din Graz, Bratislava sau Praga pentru a-mi dezmorţi genunchii. Sunt ani de zile de când nu am mai fost în Orientul Mijlociu, nici măcar la Istanbul. Aş putea sta ore întregi în faţa acestui ecran, citind articolele şi apariţiile publice ale lui Sarah, reconstituindu-i periplul, colocvii la Madrid, Viena, Berlin sau Cairo, Aix-en-Provence.

Boston, Berkeley şi chiar la Bombay, Kuala Lumpur sau Jakarta, harta înţelepciunii mondiale.

Uneori am impresia că s-a lăsat noaptea, că tenebrele Occidentului au învins Orientul luminilor. Că spiritul, studiul, plăcerile spiritului şi ale studiului, ale vinului lui Khayyam sau Pessoa nu au rezistat secolului XX, că această construcţie cosmopolită a lumii nu se mai face în raportul dintre iubire şi gândire, ci în acela dintre violenţă şi manufactură. Islamiştii la luptă împotriva islamului. Statele Unite şi Europa la război cu celălalt din sine. La ce mai serveşte să-l scoţi din uitare pe Arthur Rubinstein, cu ale sale *Lieder des Mârza Schaffy*} De ce să-ţi mai aminteşti de Friedrich von Bodenstedt, de ale sale o *mie şi una de zile în Orient* şi de descrierile serilor cu poetul azer Schaffy la Tiflis, de beţiile lui cu vin georgian, de elogiile ameţite ale nopţilor din Caucaz şi ale poeziei persane, de poemele pe care germanul le zbiera, beat mort, pe străzile din Tbilisi? Bodenstedt, încă un traducător uitat. Un călător. Un creator, mai ales. Cartea *Lieder des* Mârza *Schaffy* a fost, totuşi, un mare succes al literaturii „orientale" din Germania secolului al XIX-lea. La fel ca adaptarea muzicală a lui Arthur Rubinstein în Rusia. Ce rost are să-ţi aminteşti orientaliştii ruşi şi frumoasele lor intersecţii cu muzica şi literatura Asiei Centrale. Trebuie să ai energia cu care Sarah se reconstruieşte mereu pe sine, priveşte mereu în ochi doliul şi boala, trebuie să ai perseverenţa de a continua să răsfoieşti tristeţea lumii ca să extragă din ea frumuseţea sau gândirea.

Dragul meu Franz.

Ştiu, nu-ţi scriu prea des, nu-ţi trimit prea multe noutăţi, mă înec în călătorie. O vreme sunt în Vietnam, la Tonkin, în Annam şi în Cochinchina.

Sunt la Hanoi în 1900. Te văd cum faci ochii mari: în Vietnam? Da, un proiect despre imaginarul colonial, închipuie-ţi! Fără a părăsi Parisul, din nefericire. Despre opiu. Mă scufund în povestirile intoxicatului Jules Boissière, bietul funcţionar occitan, care avea să moară din propria pasiune la treizeci şi patru de ani, după ce fumase nenumărate pipe şi înfruntase jungla din Tonkin, frigul, ploaia, violenţa şi boala fără altă companie în afară de lumina sumbră a lămpii lui cu opiu – istoria imaginii opiului în literatura colonială e extrem de interesantă. Procesul de esenţializare a opiului ca „extrem-oriental", lucrurile pe care „bunul, blândul drog" le concentrează în termeni de misticism şi de limpezime în sânul violenţei coloniale. Pentru Boissière, opiul e legătura cu vietnamezul; împart nu numai pipele şi aşternuturile, ci şi durerea lipsei şi violenţa timpului. Fumătorul e o fiinţă deosebită, un înţelept care aparţine comunităţii vizionarilor: un vizionar şi un cerşetor fragil. Opiul

e întunericul luminos care se opune cruzimii naturii şi ferocităţii oamenilor. Se fumează după luptă, după supliciu, după ce ai privit capetele retezate de săbii, urechile spintecate, corpurile răvăşite de dizenterie şi holeră. Opiul e un limbaj, o lume comună; doar pipa şi lampa au puterea de a te face să pătrunzi în „sufletul Asiei". Drogul (flagel precolonial introdus de comerţul imperial, redutabilă armă de dominaţie) devine cheia unui univers străin, în care trebuie să intri, apoi lucrul care reprezintă cel mai bine această lume, imaginea *care o prezintă cel mai bine în ochii mulţimilor occidentale*.

Iată, de exemplu, două cărţi poştale expediate din Saigon în anii 1920. Tinereţea modelelor dă impresia că opiul e o practică nu numai extraordinar de răspândită, ci şi acceptată, eternă, rurală, naturală; cufărul negru, închis cu lacăt, ascunde fără îndoială toate secretele acestor ţâri atât de exotice, *în care oamenii se dedau unei pasiuni* infantile. *Portretul indigenului întruchipat de un copil drogat*.

„Trebuie să fii tot timpul intoxicat: în ţara asta, cu opiu, în islam, cu haşiş, în Occident, cu femeia. Poate că dragostea e principalul mijloc pe care Occidentul îl foloseşte pentru a se elibera de condiţia umană", scrie Malraux în Condiţia Umană; *această frază cel puţin curioasă ne arată cum opiul devine apanajul Extremului Orient, în ce fel sunt fabricate reprezentările noastre; nu e vorba, bineînţeles, de a repune în discuţie realitatea ravagiilor făcute de opiu în China sau în Vietnam, ci de a vedea cum se construieşte acest imaginar şi în ce fel serveşte el*

propagandei coloniale.

Mi-l amintesc pe Marc prăbuşit în opiu la Teheran şi mă întreb dacă nu cumva a sucombat în faţa unui mare vis, dacă nu cumva toate justificările lui ştiinţifice nu sunt scuze inconştiente pentru a plonja, ca noi toţi, în teritorii onirice în care scăpăm de noi înşine.

Îţi explic toate acestea, dar, în realitate, cel mai mult mi-ar plăcea şi mie să mă lungesc pe un pat, cu capul pe o valiză, să aspir vaporoasa uitare, să-mi încredinţez sufletul vindecării şi să uit de toate durerile pierderii. Opiul meu sunt aceste texte şi aceste imagini pe care merg să le cercetez zilnic în bibliotecile pariziene, aceşti fluturi din cuvinte pe care îi colecţionez, pe care îi observ fără a mă gândi la altceva, această mare de cărţi vechi, în care încerc să mă înec – din nefericire, în ciuda tuturor lucrurilor încă mă gândesc la fratele meu, am senzaţia că mă târăsc, că sunt deformată şi, uneori, când dau peste un text prea violent sau prea emoţionant, mi-e greu să-mi stăpânesc lacrimile şi atunci mă închid în camera mea şi iau unul dintre aceste comprimate moderne care, fără îndoială, nu au nici farmecul şi nici puterea opiului şi dorm douăzeci şi patru de ore fără oprire.

Celor care suferiţi, iată singura comoară care vă rămâne: Fumaţi. Fiţi binecuvântaţi, voi, zei indulgenţi, care lăsaţi fericirea la mila unui gest.

E epitaful pe care Albert de Pouvourville îl scrie pentru prietenul său Jules Boissière la Hanoi, în pagoda de pe Lac. Mi-ar plăcea ca fericirea să stea la mila unui gest. Ştiu că te gândeşti la mine; îţi citesc scrisorile în fiecare zi, încerc să răspund, fără să reuşesc, mi-e teamă de dorinţa ta şi atunci mă scufund în cercetările mele, aşa cum se ascunde o copilă sub plapumă.

Scrie-mi, totuşi, te îmbrăţişez.

Sarah

Sarah s-a reconstruit pe sine mergând şi mai departe spre est, mai profund în ea însăşi, avansând în această călătorie spirituală şi ştiinţifică ce i-a permis să scape de propria nefericire – eu prefer să rămân în apartamentul meu vienez, chit că trebuie să sufăr insomnia, boala şi câinele lui Gruber. Nu am curajul ei. Războiul nu a fost niciodată cea mai bună perioadă pentru congregaţia noastră. Arheologii transformaţi în spioni, lingviştii, în făurari ai propagandei, etnologii, în pândari. Sarah face bine când se exilează în aceste tărâmuri misterioase şi îndepărtate, unde interesul major e pentru comerţul cu piper şi pentru concepte filosofice, mult mai puţin, în orice caz, pentru călăi şi purtători de explozivi. În *orientul Orientului*, cum spune Pessoa. Ce aş găsi în îndepărtata Chină, în regatul Siamului, la popoarele martire din Vietnam sau din Cambodgia sau în Filipine, vechi insule

cucerite de spanioli care, pe hartă, par să ezite între o parte şi alta a lumii, aplecate peste imensitatea Pacificului, ultima barieră care închide Marea Chinei, sau în Samoa, punctul cel mai estic al limbii germane sau cel mai vestic, colonia pacifică a imperiului unui Bismarck care cumpăra de la spanioli ultimele fărâme ale imperiului lor austral, ce vor fi de găsit în *occidentul Occidentului*, acolo unde se închide centura planetei, câţiva etnologi pe jumătate beţi, administratori ai coloniilor asuprite, care-şi îneacă spleenul în alcool şi violenţă sub privirile dezolate ale autohtonilor, întreprinderi de import-export, bănci off-shore, turişti, dar şi muzică, înţelepciune, iubire, întâlniri, experienţe – ultima urmă a colonialismului german e o bere, cum se şi cuvine, Tsingtao, după numele capitalei barurilor, Kiautschou, în nord-estul misterioasei Chine; câteva mii de germani locuiau pe acest teritoriu închiriat de la Celestul Imperiu pentru nouăzeci şi nouă de ani, teritoriu pe care trupele japoneze asistate de un contingent britanic vor fi sfârşit luându-l cu asalt în toamna lui 1914, atrase poate de marea braserie din cărămidă care continuă şi azi să exporte milioane de sticle în lumea întreagă – o buclă buclată încă o dată, berea colonială care la rândul ei colonizează, un secol mai târziu, planeta capitalistă. Îmi imaginez maşinile şi pe maeştrii berari sosind din Germania în 1900 şi debarcând în acest golf magnific dintre Shanghai şi Beijing, pe care tunurile germane îl vor smulge dinastiei Manchu, copleşită de puterile occidentale, aşa cum o plajă e măturată de valuri; ruşii aveau să ia Port Arthur, francezii, Fort Bayard, germanii, Tsingtao, fără să mai ţinem cont de concesionarea oraşelor Tientsin sau Shanghai. Până şi biata noastră Austro-Ungarie avea să obţină un lot de pământ la Tientsin, pe care avea să se străduiască, se spune, să-l acopere cu clădiri vieneze, o biserică, magazine, câteva imobile. Tientsin, la o sută şaizeci de kilometri de Beijing, trebuia să semene cu expoziţia europeană, cartier francez, englez, german, rus, austriac, belgian şi chiar italian, în câţiva kilometri aveai impresia că ai parcurs Europa arogantă şi colonizatoare, această Europă de tâlhari şi aventurieri care incendiaseră şi jefuiseră Palatul de Vară din Beijing în 1860, distrugând pavilioanele din grădini, faianţa, ornamentele aurite şi chiar arborii, soldaţii englezi şi francezi luau bogăţiile ca nişte hoţi de mâna a doua, înainte de a aprinde focul, şi aveau să fie regăsite farfurioare chinezeşti imperiale şi recipiente din bronz până şi în pieţele din Londra şi Paris, produse ale jafului şi violenţei. Peter Fleming, fratele creatorului seriei James Bond şi tovarăş de călătorie al Ellei Maillart în Asia, povesteşte în cartea sa faimoasele 55 de zile din Beijing în care reprezentanţii a unsprezece naţiuni europene aveau să se apere de asediul asupra cartierului legaţiilor din

partea Boxerilor şi a Armatei Imperiale, Peter Fleming povesteşte că un orientalist plângea, de neconsolat, în timp ce focul distrugea singurul exemplar complet din *Yung Lo Ta Tien*, imensa enciclopedie a Dinastiei Ming, compilată în secolul al XV-lea şi care conţinea toată cunoaşterea lumii, unsprezece mii de volume, douăzeci şi trei de mii de capitole, milioane şi milioane de ideograme manuscrise transformate în fum, în duduitul flăcărilor bibliotecii imperiale, pe care nenorocirea a aşezat-o alături de legaţia britanică. Un sinolog necunoscut plângea: una dintre rarele fiinţe conştiente, în efervescenţa războiului, de ceea ce tocmai dispărea; se afla acolo, în mijlocul catastrofei, şi propria moarte îi devenea brusc indiferentă, văzuse cunoaşterea făcându-se fum, văzuse ştergându-se moştenirea savanţilor din vechime – se ruga, clocotind de ură, unui zeu necunoscut pentru ca flăcările să-i aneantizeze la fel pe englezi şi pe chinezi sau, năucit de durere şi ruşine, se mulţumea să privească funigeii şi fluturii de hârtie incandescentă umplând noaptea de vară, cu ochii protejaţi de lacrimi de furie, nu se ştie nimic despre asta. Singurul lucru clar, ar fi spus Sarah, e că victoria străinilor asupra chinezilor avea să dea naştere unor masacre şi jafuri de o violenţă fără precedent, misionarii înşişi, se pare, gustând din plăcerea sângelui şi din bucuriile răzbunării în compania soldaţilor glorioaselor naţiuni aliate. În afară de sinologul necunoscut, nimeni nu avea să plângă enciclopedia distrusă, se pare; avea să fie trecută pe lista victimelor de război, victimele cuceririi economice şi ale imperialismului, în faţa unui imperiu recalcitrant, care refuza cu obstinaţie să se lase jupuit.

Nici în orientul Orientului nu se poate scăpa de violenţa cuceritoare a Europei, de negustorii ei, de soldaţi, de orientalişti şi de misionari – orientaliştii sunt versiunea, misionarii sunt tema: acolo unde savanţii traduc şi importă cunoştinţe străine, religioşii îşi exportă credinţa şi învaţă limbile locale, pentru a face mai uşor cunoscute Evangheliile. Primele dicţionare de tonkineză, de chineză sau de khmeră sunt redactate de oameni ai misiunilor, fie ei iezuiţi, lazarişti sau dominicani. Aceşti misionari au plătit un tribut greu propagării credinţei – ar trebui să le consacru un tom din marea mea operă:

DIFFERITE FFORME DE NNEBUNIE ÎN ORIENT VOLUMUL AL PATRULEA: ENCICLOPEDIA DECAPITAŢILOR

Împăraţii din China şi Annam, printre alţii, au martirizat o cantitate deloc neglijabilă de colportori ai lui Iisus, mulţi dintre ei beatificaţi şi chiar canonizaţi de Roma, martiri din Vietnam, din China şi din Coreea, ale căror suferinţe nu sunt cu nimic mai puţin de invidiat decât ale martirilor romani, cum ar fi Theofanie Venardul cel cu nume rău, pentru a cărui decapitare au fost necesare cinci lovituri de sabie, nu departe

de Hanoi: tânărul francez depune mărturie pentru credinţa sa pe malul fluviului Roşu în anii 1850, în momentul în care ofensiva francezilor în Annam îl constrânge pe împărat să înăsprească persecutarea creştinilor. E reprezentat calm, îngenuncheat cu faţa la mal, cu călăul lângă el: prima lovitură de sabie, prea rapidă şi rău ţintită, ratează gâtul şi nu face decât să taie obrazul; Theofanie continuă să se roage. A doua lovitură, poate pentru că executantul e prea nervos din cauza primului eşec, atinge gâtul din lateral, împrăştie un pic din sângele misionarului, dar nu îi întrerupe oraţia; va trebui ca tăietorul de capete (ni-l imaginăm mare, gras, chel, ca în filme, dar poate era mic, păros şi, se spune, beat, lucru care explică foarte plauzibil ratările) să-şi ridice braţul de cinci ori, astfel încât căpăţâna martirului să sfârşească rostogolindu-se, corpul lui să se scufunde şi rugăciunile

BUSOLA

Să înceteze. Capul îi va fi înfipt într-o suliţă, ca exemplu, pe malul fluviului Roşu; corpul îi va fi îngropat în nămol – călugării aveau să le fure pe amândouă la adăpostul întunericului nopţii, oferind corpului un adevărat mormânt într-un cimitir creştin şi capului, un clopot de sticlă, pentru a fi conservat ca relicvă pentru episcopul din Hanoi, iar cinci sute de ani mai târziu tânărul preot al misiunii străine din Hanoi va fi canonizat în compania a numeroşi fraţi ai săi dezmembraţi, strangulaţi, arşi sau decapitaţi.

Tipul morţii: cap tăiat cu sabia, crucificare, dezmembrare, eviscerare, înecare, diverse torturi, vor nota fişele misionarilor din Asia.

Cărui sfânt ar trebui să-i cer alinare în timpul agoniei, sfântului Theofanie Venardul, altor sfinţi masacraţi, sau pur şi simplu sfântului Martin, sfântul copilăriei mele, de care eram aşa de mândru în Austria, în timpul procesiunilor cu flăcări din 11 noiembrie – pentru concetăţenii mei din Viena, sfântul Martin nu e Sfântul Martin *din Tours*, al cărui mormânt îl văzusem în copilărie în bazilica cu acelaşi nume (împodobită, orientală mai degrabă decât galeză) cu Bunica şi Maman, lucru care, în religiozitatea mea infantilă, îmi oferea o proximitate privilegiată faţă de legionarul cu haina tăiată, proximitate asociată trandafirilor de pe malul Loirei, bancurilor de nisip, coloanelor de porfir ale mormântului subteran şi silenţios, în care odihnea acest sfânt atât de milos, căruia, spunea Bunica, îi puteai cere ajutorul în orice privinţă, lucru pe care îl şi făceam, nefericit fără îndoială, pentru a-i cere bomboane, dulciuri şi jucării. Rugăciunile mele către soldatul-episcop erau cu totul interesate şi la Viena, când mergeam la ţară în toiul toamnei, pentru a mânca gâscă sfântului Martin, această zburătoare un pic seacă avea, în mintea mea, o legătură directă cu Tours; sosea acolo

zburând, fără îndoială – dacă un clopot era capabil să revină de la Roma pentru a anunţa învierea, o gâscă putea foarte bine să zboare din Touraine până în Austria ca să-i aducă un omagiu sfântului, culcându-se, prăjită, între castane şi *Serviettenknodel*. Straniu, sfântul Benoît, deşi satul bunicii îi purta numele, nu a însemnat niciodată pentru mine nimic mai mult decât o serie de foneme: fără îndoială, pentru că, în mintea unui copil, un legionar care-şi împarte haina cu un străin e mult mai atrăgător decât un călugăr italian, oricât de important ar fi fost el pentru spiritualitatea medievală – sfântul Benoît e, totuşi, apărătorul celor în agonie, iată intermediarul meu, aş putea să investesc într-o imagine a lui, să comit o infidelitate faţă de icoana mea cu Sfântul Christophe. Gigantul cananeean a murit şi el decapitat, la Samos; e sfântul trecerii, cel care ajută la traversarea râurilor, cel care-l duce pe Christos de pe un mai pe altul, păzitorul călătorilor şi al misticilor. Sarah iubea sfinţii orientali. Sfântul Andrei din Constantinopol sau Simion Nebunul, ea spunea poveştile acestor nebuni întru Christos care se foloseau de nebunie pentru a-şi ascunde sfinţenia – în epocă, nebunie însemna altfel de moravuri, acţiuni inexplicabile: Simion care, găsind un câine mort pe drum, la intrarea în Emese, îi leagă o funie de gât şi îl trage după el ca şi cum ar fi viu; acelaşi Simion care stinge lumânările din timpul slujbei, aruncând cu nuci, apoi, când vor să-l prindă, sare pe scaun şi-şi bombardează asistenţa cu fructele tari, până când îi izgoneşte pe credincioşi din biserică; Simion dansând, bătând din mâini şi din picioare, care-şi bate joc de călugări şi mănâncă năut ca un urs.

Poate că Bilger e un sfânt, cine ştie. Primul sfânt arheolog, care-şi ascunde sfinţenia într-o nebunie impenetrabilă. Poate a cunoscut iluminarea în deşert, pe şantierele arheologice, în faţa urmelor trecutului, pe care le extrăgea din nisip şi a căror înţelepciune biblică îl pătrundea puţin câte puţin până la a deveni, într-o zi mai senină decât altele, un imens curcubeu. În orice caz, Bilger e cel mai sincer dintre noi; nu se mulţumeşte cu un mic defect, cu insomnii, cu boli indescifrabile ca a mea, nici cu setea spirituală a lui Sarah; astăzi el e exploratorul profundei sale alterităţi.

Sarah era şi ea mare amatoare de misionari, martirizaţi sau nu; ei sunt, spunea ea, valul subteran, pandantul mistic şi savant al artileriei – avansează împreună, soldaţii puţin înainte sau după credincioşi şi orientalişti, care uneori sunt acelaşi lucru. Uneori toate trei categoriile o dată: credincioşi, orientalişti şi soldaţi ca Alois Muşii, părintele dominican Jaussen sau Louis Massignon, sfânta treime din 1917. Prima traversadă a Tibetului, de exemplu (şi eram mulţumit să-i transmit acest gest important de îngâmfare naţională lui Sarah), a fost opera

unui iezuit austriac din Linz, Johannes Gruber, poate un strămoş al vecinului meu: acest sfânt din secolul al XVI-lea, matematician de formare, misionar, a fost, la întoarcerea din China, primul european care vizitase Lhassa. Sarah, în lunga sa explorare a pământurilor budismului, a întâlnit şi alţi misionari, alţi orientalişti a căror cronică mi-o făcea adesea, cel puţin la fel de pasionant ca pe cea a spionilor din deşert – părintele Evariste Huc, de exemplu, a cărui bonomie de om din Sud (dacă nu mă înşală memoria, era originar din Montauban, pe malul Tarnului, patria pictorului Ingres în mijlocul orientaliştilor şi aproape de Halii Paşa) putea încânta gustul unui vienez în fond destul de tensionat, destul de tern în timpul unei vizite a lui Sarah, prima după decesul lui Samuel. În vremea aceea era la Darjeeling. Oribile muzee vieneze, amintiri de orientalişti şi o stranie distanţă pe care încercam să o umplem cu ajutorul ştiinţei şi al discursurilor savante. Sejurul îmi păruse foarte lung. Sarah mă irita. Eram în acelaşi timp mândru să-i prezint viaţa mea vieneză şi atroce dezamăgit că nu regăsiserăm imediat intimitatea din Teheran. Totul era format din stângăcii, nerăbdări, ciondăneli şi neînţelegeri. Aş fi vrut să o duc la muzeul Belvedere sau pe urmele copilăriei mele din Mariahilf, şi ea nu se interesa decât de orori şi centre budiste. Petrecusem luni de zile cu amintirea ei, investisem atât de mult în aşteptare, construisem un personaj imaginar atât de perfect, încât, dintr-odată, mi-ar fi umplut viaţa – ce egoism, dacă stau să mă gândesc. Nu am înţeles niciodată dimensiunea doliului ei, a durerii, a sentimentului de nedreptate a pierderii unei fiinţe atât de apropiate, în ciuda scrisorilor ei:

Dragă *Franz*, *mulţumesc pentru acest mesaj diplomatic*, *care a reuşit să mă facă să zâmbesc – lucru mai degrabă dificil acum*. *Îmi lipseşti mult*. *Sau*, *mai degrabă*, *totul îmi lipseşte mult*. *Am impresia că sunt în afara lumii*, *că plutesc în doliu*. *E suficient să întâlnesc privirea mamei*, *ca să începem amândouă să plângem*. *Să plângem pentru tristeţea celeilalte*, *pentru vidul pe care îl vedem reciproc pe feţele noastre epuizate*. *Parisul e un mormânt*, *fâşii de amintiri*. *Îmi continui incursiunile în teritoriile literare ale opiului*. *Nu mai ştiu foarte bine unde sunt*.

Te îmbrăţişez cu tristeţe, *pe curând*.

Sarah

Franz Ritter a scris:

Draga mea Sarah.

Ah, *dac-ai şti cât e de greu uneori să te ridici la înălţimea propriilor pretenţii când nu ai şansa de a fi francez*, *cât e de greu să te ridici doar prin puterea inteligenţei pe vârfurile atinse de compatrioţii tăi şi să le*

înţelegi sublimele motivaţii, preocupările şi emoţiile!!! Alaltăieri-seară eram invitat să cinez la ataşatul cultural al iubitei tale ţări şi am putut măsura toată calea care rămâne de parcurs pentru a vă ajunge la glezne. Ataşatul e muzician; îţi aminteşti, nu rata nicio ocazie de a se întreţine cu mine despre Opera sau Filarmonica din Viena. Celibatar, primeşte mulţi oameni în frumoasa sa vilă din Niavaran. Eram foarte flatat de invitaţie. Veniţi, mi-a spus, am invitat prieteni iranieni, vom cânta şi vom cina. Fără fasoane, ce se nimereşte.

Am ajuns la timp, către orele opt, după ce mersesem un sfert de oră prin ninsoare, pentru că taxiul patina şi a refuzat să mai urce. Ajung la poartă, sun, aştept, sun din nou: nimic. Hotărăsc, deci, să profit de ocazie pentru a face un mic tur al împrejurimilor prin noaptea îngheţată, mai ales, trebuie să recunosc, fiindcă a rămâne nemişcat ar fi însemnat să mă expun la o moarte sigură. Mă plimb câteva minute la întâmplare şi, trecând din nou prin faţa locuinţei, mă întâlnesc cu menajera care tocmai iese: mă grăbesc, o întreb, ea îmi spune:

— Ah, dumneavoastră aţi sunat. Domnul cântă cu prietenii şi nu răspunde niciodată când face asta.

Fără îndoială pentru că salonul de muzică e de cealaltă parte a vilei şi soneria nu se aude. Bine bine bine. Mă grăbesc să intru şi trec prin vestibulul cu impozante coloane dorice, cu luminatoare clasice, la fel ca muzica pe care o aud, clavecin, flaut, Couperin? Traversez salonul mare, cu mare grijă să nu calc pe preţioasele covoare. Mă întreb dacă trebuie să aştept acolo şi, mă cunoşti, sunt mai degrabă politicos, aştept, deci, în picioare o pauză, înainte de a intra în salonul de muzică, la fel ca la Musikverein. Am timp să studiez bine tablourile, sculpturile cu efebi şi bronz şi, oroare!, urmele de noroi amestecat cu zăpadă lăsate peste tot pe marmură de încălţările mele, pe care nu le-am şters bine. Ruşine. Un Teuton debarcă în acest port al frumuseţii. Se vedea foarte bine parcursul meu ezitant care ocolea covoarele mergând de la o statuie la alta. Ruşine şi mai mare. Totuşi: ochesc o cutie sidefată care pare a conţine batiste, mă apuc de treabă sperând ca sonata să dureze destul de mult cât să-mi duc la sfârşit dubioasa misiune, îngenunchez cu cutia în mână şi aud:

— Ah, aţi ajuns? Dar ce faceţi, vreţi să jucaţi bile? Dar intraţi, lăsaţi, intraţi!

De fapt, cutia conţinea bile de porţelan, nu mă întreba cum am putut să o confund cu o cutie de batiste, nu aş şti să-ţi răspund: emoţia estetică, fără îndoială, se spune că într-un asemenea decor o cutie de kleenex nu poate fi decât sidefată. Ridicol, m-am făcut ridicol, iată-mă bănuit că vreau să mă joc cu bilele pe covor pe când ceilalţi se ocupă

cu muzica clasică. Un incult. Muzicologul austriac se joacă cu bilele pe covoarele din Orient, în loc să asculte Couperin.

Oftez, aşez cu grijă cutia la loc şi-l urmez pe ataşat către respectivul salon de muzică: o canapea, două fotolii, câteva tablouri orientaliste, alte sculpturi, un clavecin, muzicienii (ataşatul clavecinist, un flautist iranian) şi publicul, un tânăr cu un surâs foarte simpatic.

— Să vă prezint: Mârza, Abbas. Franz Ritter, muzicolog austriac, elev al lui Jean During.

Ne strângem mâinile; mă aşez, ei se reapucă de cântat, am astfel timp să uit de ruşine şi să râd puţin de mine însumi. Ataşatul fredona, în timp ce cânta cu ochii închişi, pentru a se concentra. Frumoasă muzică, pe cinstea mea, profunzime vibrantă a flautului, cristal fragil al clavecinului.

După cinci minute, piesa se încheie, aplaud. Consilierul se ridică:

— Bun, e timpul să ne apucăm de fondue. Pe aici, gurmanzii mei!

*Ah, da, am omis să precizez că fusesem invitat la un fondue de Savoia, trataţie prea rară la Teheran ca să ratezi ocazia. Când ataşatul îmi propu*sese *asta, răspunsesem:*

— Fondue? Nu am mâncat niciodată.

— Niciodată? Nu aveţi fondue în Austria? Ei bine, iată ocazia de a vă iniţia. E mult mai bună decât raclette, fie ea şi elveţiană. E o brânză mai rafinată. Da, rafinată. Şi pe ninsoarea asta e un fel de mâncare ideal.

Ataşatul cultural se interesează de toate artele, evident şi de bucătărie.

Iată-ne, deci, pe toţi patru pornind spre bucătărie. Credeam că voi ajunge, în ciuda precauţiilor ataşatului şi a lui „ce s-o nimeri", într-o sală de mese uşor snoabă, cu farfurii mici şi mari servite la masă, şi mă pomenesc cu un şorţ pe şolduri, „ca acasă", cum se spune.

Îmi dă sarcina să tai pâinea. Bine. Tai sub supravegherea bucătarului, care controlează mărimea feliilor. Bucătarul e Mârza, de asemenea preşedintele clubului gurmanzilor, despre care aflu că se reuneşte o dată pe săptămână la ataşat acasă.

— Săptămâna trecută, oh, prepeliţe, sublime prepeliţe, îmi povesteşte el. Suculente. Bineînţeles, în seara asta mergem pe simplitate, nu e nimic de văzut. Fondue, mezeluri, vin alb. Toată originalitatea stă în pâinea iraniană şi în sabzi, *evident. Va fi un regal.*

Ataşatul îşi observă convivii servindu-se cu un aer încântat, îi place animaţia din bucătărie, se simte. Taie cu delicateţe jambonul şi plăcinta, aşază rondelele pe un mare platou din faianţă iraniană albastră. Nu am mâncat porc de luni de zile şi am impresia unei

extraordinare transgresiuni. Aşezăm masa, discutăm în timp ce terminăm apetitivele şi e timpul să ne aşezăm să mâncăm. Scoatem armele, preparăm sabzi *care, împreună cu* sangak*, dau un aer multicul*tural *acestei cine păgâne. Şi acum ataşatul exclamă, cu un aer foarte puţin diplomatic*:

— Bun, strip-fondue, cine-şi pierde bucata de pâine îşi scoate cămaşa. Şi pleacă însoţit de un mare hohot de râs care-l face să ridice ochii spre cer şi să clatine din cap de la stânga la dreapta. Şocat, sar la furculiţă.

Se serveşte vinul, delicios de altfel, un demisec alb. Mârza inaugurează, îşi înmoaie pâinea în brânza albă şi o scoate fără probleme, trăgând mici fire după ea. Încerc şi eu: trebuie să recunosc că e excelentă.

Conversaţia se învârteşte în jurul vinului.

Ataşatul spune, cu un aer satisfăcut:

— Vă anunţ că am devenit acţionar la Côtes du Rhône. Da, dragi prieteni.

Pe faţa celorlalţi doi sibariţi se citeşte invidia.

— Ah, e bine.

Dau amândoi din cap în acelaşi timp.

— Côtes du Rhône!

Vorbesc despre storcătoare, butoaie şi fermentaţie. Eu sunt mai degrabă *preocupat să mă lupt cu brânza despre care-mi dau seama că, pe măsură ce se răceşte, nu e vreo minune, să-mi ierţi expresia, mai ales cu o bucată de pâine iraniană, moale şi permeabilă, care nu suportă, deci, o imersiune prelungită în sucul călduţ fără a se descompune într-un mod periculos. De câteva ori am fost foarte aproape să rămân fără cămaşă.*

Pe scurt, n-am mâncat mare lucru.

În fine, brânza se termină fără incidente, nimeni nu-şi pierde în marmită nimic, cu excepţia iluziilor. Sosesc desertul, cafeaua, digestivul şi discursurile despre *artă, exact în ordinea alune glazurate de Provence, espresso italian, coniac şi „forma şi fondul". Beau cuvintele ataşatului, care merg de minune cu coniacul VSOP:*

— Sunt un estet, spune el. Estetica e în toate lucrurile. Uneori, în fond, până şi forma are sens.

— Lucru care ne trimite la fondue, spun eu.

Înnegurate priviri mă izbesc dinspre cei doi esteţi alăturaţi, dar ataşatul, care are umor, emite un mic râs nervos, hoho, înainte de a relua cu un aer inspirat:

— Iranul e ţara formelor. O ţară es-te-tic formală.

Vezi tu, toate acestea aduc cu ele plăcerea de a mă gândi mult la tine. Sper că te voi fi făcut să zâmbeşti în aceste momente atât de triste. Te îmbrăţişez.

Franz

Parisul e un mormânt şi eu îi spun poveşti mundane şi umoristice, desenez caricaturi de oameni care-i sunt indiferenţi, ce idiot, ce ruşine – uneori absenţa, neputinţa disperată aduc cu ele gesturile disperate ale unui înecat. Acest ataşat avea, totuşi, o profundă simpatie pentru Iran şi o cultură imensă. Mint şi, în plus, nu îi explic lungile săptămâni fără ea la Teheran, săptămâni petrecute aproape exclusiv împreună cu Parviz şi citind poezie, marele Parviz, prietenul care asculta cu răbdare tot ceea ce eu nu spuneam.

Cu excepţia lui Parviz, nu-mi rămâneau prea mulţi apropiaţi acolo. Faugier se întorsese în cele din urmă, distrus fizic şi pierdut moral, în obiectul studiului său, un vis cu opiacee. Mi-a spus adio ca şi cum pleca pe lumea cealaltă, cu tristeţe, cu o tristeţe serioasă destul de înspăimântătoare la acest dandy altă dată exuberant – îl revedeam pe bărbatul din Istanbul, pe acel Gavroche seducător, prinţul nopţilor din Istanbul şi Teheran, şi se dizolvase, aproape dispăruse. Nu ştiu ce s-a ales de el. Am discutat de mai multe ori cu Sarah şi un singur lucru e mai mult sau mai puţin sigur: Marc Faugier, în ciuda tuturor competenţelor, a tuturor lucrărilor publicate, nu mai aparţine lumii universitare. Nici măcar Google nu mai are ştiri despre el.

Sosiseră noi cercetători, printre ei un compatriot, un austriac din şcoala lui Bert Fragner, directorul Institutului de Studii Iraniene al Academiei de Ştiinţe din Viena, aceeaşi Academie de Ştiinţe care-l educase, la vremea ei, pe Hammer-Purgstall. Acest compatriot istoric nu era băiat rău, nu avea decât un singur defect, vorbea în timp ce mergea – străbătea culoarele reflectând cu voce tare, ore întregi, kilometri de culoare; şi această monodie, pe cât de savantă, pe atât de neinteligibilă, mă călca pe nervi îngrozitor. Când nu se plimba, se lansa în interminabile partide de go cu un alt nou-venit, din Norvegia de astă dată: un norvegian exotic, care cânta la chitară flamenco la un nivel atât de înalt, încât în fiecare an participa la un festival în Sevilla. Tot ce putea oferi lumea ca întâlniri bizare: un austriac filatelist pasionat de timbre din Iran, care joacă go cu un norvegian chitarist de flamenco, cufundat în studiul administraţiei petroliere.

Aceste ultime săptămâni le-am trăit la Parviz, unde, în afară de una sau două mondenităţi, ca invitaţia la ataşatul cultural meloman, am stat închis, înconjurat de obiectele pe care Sarah nu putuse să ia ia odată cu plecarea ei precipitată către Paris: multe cărţi, covorul de

rugăciune de Khorassan, de un mov minunat, pe care şi azi îl am lângă pat, un samovar electric, suflat cu argint, o colecţie de copii de miniaturi vechi. Printre cărţi, operele lui Annemarie Schwarzenbach, bineînţeles, şi, mai ales, *Valea fericită* şi *Moartea în Persia*, în care elveţianca descrie valea Lahr de la poalele muntelui Damavand. Plănuisem cu Sarah să mergem împreună în această vale aridă, prin care curg râurile cele mai înalte din Iran, vale în care şi contele Gobineau îşi aşezase cortul cu cincizeci de ani înainte – maiestuosul vârf conic, albit de zăpadă şi cu striaţii bazaltice vara, imaginea muntelui perfect, ca acelea cu Fuji sau

Kilimanjaro, muntele care se ridică solitar înspre cer, de la înălţimea celor cinci mii şase sute de metri ai săi, depăşind toate vârfurile din jur. Exista şi un voluminos tom cu imagini din viaţa lui Annemarie; numeroase fotografii făcute de ea însăşi în cursul călătoriilor şi portrete realizate de alţii, mai ales soţul ei, secretarul de ambasadă Clarac – într-una dintre ele o vedem seminudă, cu umerii drepţi şi părul scurt, cu apa râului până la genunchi, cu braţele întinse pe lângă corp, doar într-un şort negru. Goliciunea pieptului, poziţia mâinilor care atârnă pe lângă coapse şi faţa surprinsă îi dau un aer fragil, de o expresivitate tristă sau vulnerabilă în peisajul grandios al văii înalte, mărginite de stuf şi spini şi înconjurată strâns de pantele aride şi roşcate ale munţilor. Am petrecut seri întregi în solitudine, răsfoind această carte de fotografii în camera mea şi regretând că nu aveam imagini cu Sarah, albume pe care să le parcurg pentru a fi din nou în compania ei – mă mulţumeam şi cu Annemarie Schwarzenbach; am citit povestea călătoriei ei împreună cu Ella Maillart din Elveţia şi până în India. Dar în cele două texte de mândră îndrăgostită, de melancolie narcotică, pe care Annemarie le situează în Iran, unul fiind o reflexie îndepărtată a celuilalt, foarte intim, căutam ceva despre Sarah, ceea ce mi-ar fi povestit ea, motivul profund al pasiunii ei pentru viaţa şi opera acestui „înger inconsolabil”. Cele două cărţi erau subliniate şi adnotate cu cerneală; puteam urmări, după culoarea cernelii, pasajele care aveau legătură cu angoasa, cu nespusa frică de noapte a naratoarei, cu fricile legate de droguri şi boală şi cele care aveau legătură cu Orientul, viziunea tinerei femei asupra Orientului. Citindu-i observaţiile (mâzgăliturile, marginalii negre, pe care mai degrabă le descifram decât le citeam, întrezăream sau credeam că întrezăresc una dintre întrebările fundamentale care nu numai că stăteau la baza operei lui Sarah, dar făceau atât de atrăgătoare textele lui Annemarie Scwarzenbach – Orientul ca rezilienţă, ca aventură a cuceririi unui rău obscur, a unei angoase profunde. O aventură psihologică. O cercetare

mistică fără zeu, fără o altă transcendenţă decât străfundurile sinelui, cercetare care, în cazul lui Schwarzenbach, se solda cu un trist eşec. Nu e nimic prin apropiere să-i faciliteze vindecarea, nimic să-i uşureze durerea: moscheile rămân goale, mihrabul nu e decât o nişă în perete; peisajele sunt pârjolite de vară sau inaccesibile iarna. Merge printr-o lume pustie. Şi, chiar şi atunci când găseşte iubirea alături de o femeie pe jumătate turcoaică, pe jumătate cercheză şi crede că va umple cu iubire locurile dezolante pe care le-a lăsat în urmă pe pantele aride ale Damavandului, apare moartea. Boala iubitei şi vizita îngerului. Iubirea nu ne lasă nici să împărtăşim suferinţele celuilalt, cum nu le vindecă nici pe ale noastre. În fond, suntem mereu singuri, spunea Annemarie Schwarzenbach, şi îmi doream, descifrându-i notiţele de pe marginea *Morţii în Persia*, ca aceea să fi fost şi gândirea profundă a lui Sarah, gândire cu siguranţă amplificată de doliu, în timp ce eu citeam observaţiile acelea, aşa cum gândirea mea era amplificată de solitudine.

Interesul şi pasiunea ei pentru budism nu reprezintă doar o căutare a vindecării, ci un sentiment profund, despre care ştiu că era prezent dinaintea morţii fratelui ei – plecarea ei în India după ocolul prin Extremul Orient al bibliotecilor pariziene nu era o surpriză, chiar dacă, trebuie să recunosc, am luat-o ca pe un afront, ca pe un abandon. Odată cu Europa, mă părăsea şi pe mine şi aşteptam să i-o plătesc, trebuie să recunosc, voiam să mă răzbun pe suferinţa ei. A fost nevoie de acel e-mail deosebit de emoţionant, în care e vorba despre Darjeeling şi Andaluzia.

Darjeeling, 15 iunie

Dragul meu Franz.

Iată-mă din nou la Darjeeling, după o scurtă trecere prin Europa: Paris, două zile cu familia, apoi Granada, două zile pentru un colocviu plictisitor (ştii cum e) şi două zile ca să mă întorc, via *Madrid, Delhi şi Calcutta. Mi-ar fi plăcut să trec prin Viena (văzută de aici, Europa pare atât de mică, încât îţi închipui cum o traversezi într-o clipită), dar nu eram sigură că te găsesc. Sau că ai fi avut chef cu adevărat să mă vezi.*

De fiecare dată când mă întorc la Darjeeling am impresia că regăsesc calmul, frumuseţea, pacea. Arborii de ceai împodobesc colinele; mici arbuşti cu frunze alungite, cu coronament rotund, plantaţi des: văzute de sus, câmpurile seamănă cu un mozaic de nasturi verzi şi deşi, mingi ce acoperă pantele Himalayei.

Musonul vine curând, într-o lună va ploua mai mult decât plouă la tine într-un an. Marea purificare. Munţii vor curge, vor picura, se vor inunda; fiecare stradă, fiecare alee, fiecare şanţ se vor transforma într-

un torent sălbatic; ia pe sus pietrele, podurile, uneori şi casele.

Trăiesc cu chirie într-o cămăruţă nu departe de mănăstirea unde propovăduieşte maestrul meu. Viaţa e simplă. Meditez acasă dimineaţa, apoi merg la mănăstire pentru a primi învăţături; după-amiaza citesc sau scriu puţin, seara din nou meditaţie, apoi somn şi tot aşa. Rutina asta îmi convine. Încerc să învăţ un pic de nepaleză şi de tibetană, fără mare succes, de altfel. Limba vernaculară, aici, e engleza. Uite, ştii ce? Am descoperit că Alexandra David-Neel era cântăreaţă, soprană. Şi chiar a început o carieră: închipuie-ţi că a fost angajată la operele din Hanoi şi Haiphong... Unde a cântat Massenet, Bizet etc. *Programul operei din Hanoi ar trebui să te intereseze! Orientalismul în Orient, exotismul în exotism, asta e pentru tine! Alexandra David-Neel a fost apoi una dintre primele exploratoare ale Tibetului şi una dintre primele femei budiste din Europa. Vezi, mă gândesc la tine.*

Într-o zi va trebui să vorbim din nou despre Teheran şi chiar despre Damasc. Sunt conştientă de partea mea de responsabilitate în toate această istorie pe care am putea-o numi „istoria noastră", dacă nu ar suna aşa de grandilocvent. Mi-ar plăcea mult să trec să te văd în Viena. Am discuta puţin; ne-am plimba – mai am o grămadă de muzee oribile de văzut. De exemplu, Muzeul Pompelor Funebre. Dar nu, e o aiureală. Bun, totul e cam incoerent. Fără îndoială pentru că mi-ar plăcea să spun lucruri pe care nu îndrăznesc să le spun, să revin la episoade la care nu-mi place să revin – nu ţi-am mulţumit niciodată pentru scrisorile de la moartea lui Samuel. Căldura şi compasiunea pe care le-am găsit acolo strălucesc şi azi. Niciun cuvânt de consolare nu m-a atins ca ale tale.

Curând se fac doi ani. Doi ani, deja. Budiştii nu vorbesc despre „convertire", nu te converteşti la budism, te refugiezi în el. Te refugiezi alături de Buddha. E exact ce am făcut eu. Mă refugiez aici, în Buddha, în dharma, *în* sangha. *Voi urma direcţia indicată de aceste trei busole. Mă simt oarecum împăcată. Descopăr, în mine şi în jurul meu, o forţă care nu-mi cere să renunţ la raţiune, din contră. Ceea ce contează e experienţa.*

Te văd zâmbind... E dificil de mărturisit. Imaginează-ţi că mă trezesc cu plăcere în zori, că meditez cu plăcere o oră, că ascult şi studiez scrieri vechi foarte profunde, care-mi dezvăluie lumea mult mai natural decât tot ce am putut citi sau asculta până în prezent. Adevărul lor se impune într-un mod raţional. Nu e nimic de crezut. Nu e o chestiune de „credinţă". Nu există decât fiinţele, pierdute în suferinţă, nu există decât conştiinţa foarte simplă şi foarte complicată a unei lumi în care

totul e legat, o lume fără substanţă. Mi-ar plăcea să te fac să descoperi toate aceste lucruri, dar ştiu că fiecare îşi descoperă singur drumul – sau nu.

Să schimbăm subiectul – în Granada am ascultat o intervenţie care m-a captivat în mijlocul torenţilor de plictiseală, o scânteie de frumuseţe într-un potop de plictis. E vorba de o lucrare despre poezia lirică ebraică din A ndaluzia şi raporturile ei cu poezia arabă, prin poemele lui Ibn Nagrila, poet combatant (fost vizir), despre care se povesteşte că-şi compunea poemele chiar şi pe câmpul de luptă. Ce frumuseţe în aceste versuri şi „fraţii" lor arabi! încă emoţionată de cântecele de dragoste cu totul şi cu totul terestre, de descrieri de feţe, de buze, de priviri, am plecat să mă plimb prin Alhambra. Vremea era foarte frumoasă şi cerul contrasta cu zidurile roşii ale clădirilor, culoarea albastră le încadra ca o imagine. Am fost cuprinsă de un sentiment straniu; aveam impresia că în faţa mea stătea tot tumultul timpului. Ibn Nagrila murise cu mult înaintea apariţiei splendorii din Alhambra şi, totuşi, cânta fântânile şi grădinile, trandafirii şi primăverile – aceste flori de la Generalife nu sunt aceleaşi flori, înseşi pietrele zidurilor nu sunt aceleaşi pietre; mă gândeam la întorsăturile sorţii în familia mea, la istoria care mă ducea acolo, în acel loc unde, se pare, trăiseră strămoşii mei îndepărtaţi şi aveam impresia că toţi trandafirii nu erau decât un singur trandafir, toate vieţile nu erau decât o singură viaţă, timpul e o mişcare la fel de iluzorie ca mareea sau parcursul soarelui. O chestiune de punct de vedere. Şi poate pentru că veneam de la acest congres al istoricilor dedicaţi rescrierii parţiale a poveştii existenţelor am avut o viziune a unei Europe la fel de nediferenţiate, la fel de multiple, la fel de diverse ca aceşti trandafiri din Alhambra care-şi înfig rădăcinile, fără să ştie, atât de adânc în trecut şi în viitor, atât de adânc, încât e imposibil să spunem de unde răsar cu adevărat. Şi această senzaţie vertiginoasă nu era dezagreabilă, dimpotrivă, mă împăca un moment cu lumea, pentru o secundă mă lăsa să văd ghemul de lână al Sorţii.

Te aud râzând de aici. Dar te asigur că a fost un moment singular, foarte rar. În acelaşi timp experienţa frumuseţii şi senzaţia pustiului ei. Bun, cu aceste cuvinte va trebui să te las, e târziu. Mâine voi merge până la „web café" pentru a posta această misivă.

Răspunde-mi repede, vorbeşte-mi despre Viena, despre viaţa ta la Viena, despre proiectele tale...

Te îmbrăţişez.

Cu bine.

Sarah ca să mă regăsesc dintr-odată dezarmat, surprins, la fel de

îndrăgostit ca la Teheran, ba şi mai mult poate – ce făcusem în aceşti din urmă doi ani, mă cufundasem în viaţa mea vieneză, în universitate; scrisesem articole, continuasem câteva teme de cercetare, publicasem o carte într-o colecţie obscură pentru savanţi; simţisem începuturile bolii, primele insomnii. A se refugia. Iată o expresie frumoasă. Frumoase practici. Să lupţi împotriva suferinţei sau, mai degrabă, să încerci să scapi din această lume, această Cale a Destinului care nu e decât suferinţă. La primirea acestei scrisori andaluze, m-am prăbuşit: Teheranul cu toate întâmplările lui a revenit din plin, la fel amintirile din Damasc, Paris, Viena, brusc nuanţate, aşa cum o singură rază e suficientă pentru tonalitatea cerului imens al serii, tonalitate de tristeţe şi amărăciune. Doctorul Kraus zicea că nu eram tocmai în formă. Maman îşi făcea griji pentru că eram slab şi apatic. Încercam să compun, practică (în afara jocurilor pe versurile lui Levet la Teheran) abandonată de ani buni, să scriu, să pun pe hârtie sau, mai degrabă, pe eterul ecranului amintirile din Iran, să găsesc o muzică asemănătoare lor, un cântec. Încercam în van să descopăr în jurul meu, la universitate sau la un concert, o faţă nouă, pe care să aşez aceste sentimente stânjenitoare şi rebele, care nu voiau să ştie de nicio altă persoană, cu excepţia lui Sarah; în cele din urmă fugeam, ca seara trecută cu Katharina Fuchs, de ceea ce eu însumi încercasem să declanşez.

Frumoasă surpriză: în timp ce eu mă zbăteam în trecut, Nadim a sosit la Viena pentru un recital, împreună cu un ansamblu din Alep; am cumpărat un bilet la trei rânduri de orchestră – nu-i anunţasem prezenţa mea. Moduri *rast*, *bayati* şi *hedjazi*, lungi improvizaţii susţinute de percuţie, dialog cu un *ney* şi acel flaut din trestie, lung şi grav, care se îmbina de minune cu *luth-ul* lui Nadim, atât de strălucitor. Fără cântăreţ, Nadim se baza, totuşi, pe melodii tradiţionale; publicul (era acolo toată comunitatea arabă din Viena, inclusiv ambasadorii) recunoştea cântecele înainte ca ele să se piardă în variaţii şi aproape că auzeai sala fredonând încet ariile, cu o fervoare înfrânată, vibrând de pasiune respectuoasă. Nadim zâmbind şi cântând – umbra bărbii lui scurte dădea, prin contrast, încă şi mai multă luminozitate feţei. Ştiam că nu mă putea vedea, orbit cum era de lumina reflectorului. După bis, în timpul aplauzelor foarte îndelungate, am ezitat între a evita, a mă întoarce la mine fără a saluta, a fugi; luminile din sală s-au aprins, eu tot ezitam. Ce să-i spun? Despre ce să vorbim, în afară de Sarah? Chiar aveam chef să-l ascult vorbind?

Am cerut să fiu dus în cabina lui; culoarul era plin de oficiali care aşteptau să salute artiştii. M-am simţit mai degrabă ridicol în mijlocul acestor oameni; mi-era frică – de ce? Că nu avea să mă recunoască? Că

avea să fie la fel de jenat ca mine? Nadim e mult mai generos – abia dacă a scos capul pe uşa cabinei că, fără măcar acele secunde de ezitare care separă un necunoscut de un vechi prieten, a ocolit mulţimea pentru a mă strânge în braţe spunând: speram să fii aici, *old friend*.

În cursul cinei ce a urmat, înconjuraţi de muzicieni, de diplomaţi şi de personalităţi, Nadim mi-a povestit că avea foarte puţine veşti de la Sarah, că nu o mai văzuse de la înmormântarea lui Samuel din Paris; era undeva în Asia, nimic mai mult. M-a întrebat dacă ştiam că divorţaseră cu mult timp înainte şi întrebarea m-a atins profund. Nadim nu ştia de apropierea dintre noi. Fără să vrea, prin această frază simplă mă apropia de ea. Am schimbat subiectul, am evocat amintiri din Siria, concertele din Alep, cele câteva lecţii de *luth* pe care mi le-a predat la Damasc, petrecerile, *ouns*, acest atât de frumos cuvânt arab, utilizat pentru reuniunile prieteneşti. Despre războiul civil care deja începea nu îndrăzneam să vorbesc.

Un diplomat iordanian (costum negru, impecabil, cămaşă albă, ochelari cu rame aurite) s-a amestecat brusc în conversaţie, îl cunoscuse bine pe maestrul iranian de *oud* Mounir Bachir la Amman, spunea el – am remarcat adesea, la acest tip de serate muzicale, că persoanele prezente menţionează cu uşurinţă Marii Interpreţi pe care i-au întâlnit sau i-au ascultat, fără să se ştie dacă astfel de comparaţii implicite sunt elogii sau umiliri; aceste evocări declanşează adesea, la muzicieni, zâmbete jenate, care poartă amprenta unei furii reţinute împotriva impoliteţii aşa-zişilor admiratori. Nadim i-a surâs iordanianului cu un aer obosit, înţelegător sau blazat, da, Mounir Bachir era cel mai mare şi nu, nu avusese niciodată ocazia să-l asculte, chiar dacă aveau un prieten comun, Jalaleddin Weiss. Numele lui Weiss avea să ne ducă imediat înapoi în Siria, la amintirile noastre, iar diplomatul avea să sfârşească întorcându-se spre vecinul din dreapta, funcţionar la ONU, lăsându-ne cu amintirile noastre. Ajutat de vin şi oboseală, Nadim, în această stare de exaltare epuizată care

BUSOLA

Urmează marilor concerte, îmi spune nevinovat că Sarah fusese marea iubire a vieţii lui. În ciuda eşecului mariajului lor. Dacă existenţa ar fi fost mai simplă pentru mine în acei ani, spune el. Dacă am fi avut acel copil, spune el. Asta ar fi schimbat multe lucruri, spune el. Trecutul e trecut. De altfel, mâine e ziua ei de naştere, spune el.

Am privit mâinile lui Nadim, îi revedeam degetele alunecând pe griful luthului sau folosind pana, această pană de vultur pe care o strânge fără să o rupă. Faţa de masă era albă, pe ea erau seminţe de

dovleac verzi, căzute din crusta unei felii de pâine care stătea alături de paharul meu, în care bulele urcau încet spre suprafaţa apei; bule minuscule, care formau o linie fină, verticală fără să-ţi poţi da seama, în transparenţa absolută a întregului, de unde provin. Brusc aveam aceleaşi bule în ochi, n-ar fi trebuit să le privesc, urcau şi urcau – fineţea lor ca de ac, încăpăţânarea lor fără sursă, fără alt scop, în afară de ascensiune şi dispariţie şi uşoara arsură mă făcea să strâng cu putere din ochi, incapabil să-mi ridic privirea spre Nadim, spre altă dată, spre acest trecut al cărui nume era pe cale să îl pronunţe şi, cu cât priveam mai mult cu capul în jos, cu atât devenea mai intensă arsura, la comisura ochilor, bulele creşteau şi creşteau, căutau, ca şi în pahar, să ajungă la exterior, trebuia să le împiedic.

Am pretextat o nevoie urgentă şi am fugit ca un laş, după ce m-am scuzat rapid.

Darjeeling, *1 martie Dragul meu François-Joseph*.

Mulţumesc pentru minunatul cadou aniversar. *E cea mai frumoasă bijuterie care mi s-a oferit vreodată – şi sunt încântată că tu ai fost cel care a descoperit-o*. *Îşi va avea locul ei de seamă în colecţia mea*. *Nu cunosc nici limba*, *nici muzica*, *dar istoria cântecului e absolut magică*. Sevdah! Saudade! O *voi include*, *dacă-mi permită*, *într-un viitor articol*. *Mereu aceste construcţii comune*, *aceste secvenţe de du-te-vino*, *aceste măşti suprapuse*. *Viena*, Porta Orientis: *toate oraşele Europei sunt porţi ale Orientului*. *Îţi aminteşti literatura persană din Europa despre care vorbea Scarcia la Teheran*? *Toată Europa e în Orient*. *Totul e cosmopolit*, *interdependent*, *îmi imaginez* sevdalinka *rezonând între Viena şi Sarajevo ca acel* saudad *al fadourilor din Lisabona şi mă simt un pic… Un pic cum*? *Mi-e dor de tine*, *de Europa şi de tine*. *Resimt puternic* sankhara dukkha, *suferinţa omniprezentă*, *care epoate numele budist al melancoliei*. *Mişcarea căii* samsara. *Trecerea timpului*, *suferinţa provenită din conştiinţa finitudinii*. *Nu trebuie să ne abandonăm ei*. *Merg să meditez*; *te includ mereu în vizualizările mele*, *eşti în spatele meu cu oamenii pe care îi iubesc*.

Te îmbrăţişez, *salută Strudihofstiege din partea mea*.

Franz Ritter a scris:

Draga mea Sarah!

La mulţi ani!

Sper că e totul bine în mănăstirea ta. *Nu ţi-e prea frig*? *Mi te imaginez aşezată greceşte în faţa unui bol cu orez*, *într-o celulă glacială*, *şi asta e o viziune un pic neliniştitoare*. *Presupun că mănăstirea ta nu seamănă cu a lui* Ţintin în Tibet, *dar poate vei avea şi tu şansa de a vedea un călugăr meditând*. *Sau de a asculta marile*

coruri tibetane, cred că e un tărăboi drăcesc. Aparent, există intervale diferite conform cu tonalităţile; aceste instrumente sunt atât de impozante, încât e dificil să le modulezi sunetul cu suflul şi cu gura. Am căutat înregistrări în fonoteca noastră, nu e mare lucru în raionul „muzici tibetane". Dar destul cu vorbăria. Îmi permit să îţi deranjez contemplaţia, pentru că am un mic cadou aniversar pentru tine.

În folclorul bosniac există cântece tradiţionale numite sevdalinka. *Cuvântul provine dintr-un cuvânt turcesc,* sevdah, *împrumutat din arăbescul* sawda, *care înseamnă „neagra". E, în canonul lui Avicenna, numele umorii negre,* melan kholia *grecilor, melancolia. E vorba, deci, despre echivalentul bosniac al cuvântului portughez* saudade, *care (contrar celor susţinute de etimologi) provine şi el din arăbescul* sawda *– şi din aceeaşi bilă neagră.* Sevdalinkele *sunt expresia unei melancolii, ca fadouri. Melodiile şi acompaniamentele sunt versiunea balcanică a muzicii otomane. Sfârşit de preambul etimologic. Acum, cadoul tău:*

Îţi ofer un cântec, o sevdalinka: Kraj tanana sadrvana, *care spune o mică poveste. Fata sultanului, la asfinţit, ascultă clipocitul apelor limpezi ale fântânii; în fiecare seară, un tânăr sclav arab o priveşte în tăcere, fix, pe minunata prinţesă. Faţa sclavului se albeşte treptat; în cele din urmă, devine palidă, ca de mort. Ea îi cere să-i spună prenumele lui, de unde provine şi numele tribului; el îi răspunde simplu că se numeşte Mohammed şi că e originar din Yemen, din tribul Asra: cei din Asra, spune el, sunt oameni care mor când iubesc.*

Textul acestui cântec cu motive turco-arăbeşti nu este, cum s-ar putea crede, un vechi poem din epoca otomană. E opera lui Salvet-beg Basagic, traducerea unui poem celebru al lui Heine, Der Asra. (Zri *aminteşti mormântul bietului Heine în cimitirul Montmartre*?)

Salvet-beg, născut în 1870 la Nevesinje, în Herţegovina, a studiat la Viena la sfârşitul secolului al XIX-lea; ştia turca, a învăţat arabă şi persana de la orientaliştii vienezi. A redactat o teză austro-ungară în germană; l-a tradus pe Omar Khayyam în bosniacă. Această sevdalinka *îl leagă pe Heinrich Heine de vechiul*

Imperiu Otoman – poemul orientalist devine oriental. Regăseşte (după un lung drum imaginar, care trece prin Viena şi Sarajevo) muzica Orientului.

Aceasta e una dintre sevdalinkele *cele mai cunoscute şi cele mai cântate în Bosnia, unde puţini dintre cei care o ascultă ştiu că provine din imaginaţia poetului lui* Lorelei, *evreu născut la Düsseldorf şi mort la Paris. O poţi asculta cu uşurinţă (îţi recomand versiunea lui Himzo Polovinajpe internet.*

Sper ca micul meu cadou să-ţi placă.

Te îmbrăţişez cu dor.
Pe curând, *sper*.
Franz

Voiam să-i povestesc întâlnirea mea cu Nadim, concertul, fragmentele din intimitatea lor pe care mi le încredinţase, dar am fost incapabil şi acest cadou aniversar straniu a luat locul unei confesiuni penibile. Gând de ora şapte dimineaţa: sunt de o laşitate incredibilă, am părăsit un vechi prieten pentru o istorie cu fuste, cum ar zice Maman. Am lăsat aceste îndoieli în mine, aceste îndoieli imbecile, pe care Sarah le-ar fi concediat cu unul dintre gesturile ei definitive, în fine, aşa cred, nu am întrebat-o. Nu mi-a mai vorbit niciodată despre Nadim decât respectuos şi distant. Am gândurile atât de confuze, încât nu-mi dau seama dacă Nadim îmi e prieten, duşman sau o îndepărtată amintire fantomatică, a cărui apariţie în Viena, shakespeariană, nu făcea decât să-mi agite şi mai mult sentimentele contradictorii, coada acestei comete care-mi aprinsese cerul la Teheran.

Îmi spun „e timpul să uităm de toate astea, Sarah, trecutul, Orientul", şi, totuşi, urmez busola obsesiei mele către pagina de e-mail, tot nu am veşti din Sarawak, e ora treisprezece acolo, oare se pregăteşte să ia masa, e vreme bună, între douăzeci şi trei şi treizeci de grade, dacă e să ne luăm după lumea iluzorie a informaticii. Când publică lucrarea *Călătorie în jurul camerei mele*, Xavier de Maistre nu-şi imaginează că cinci sute de ani mai târziu acest tip de explorare va deveni norma. Adio, caschetă colonială, adio, plase de ţânţari, vizitez Sarawak în halat. Voi da apoi o tură prin Balcani, voi asculta o *sevdalinka*, privind imagini din Vişegrad. Apoi traversez Tibetul de la Darjeeling până la nisipurile din Taklamakan, deşertul deşerturilor, şi ajung la Kashgar, oraşul misterelor şi caravanelor – în faţa mea, la vest, se înalţă Pamirul; în spatele lui, Tadjikistan şi coridorul Wakhan, care se întinde ca un deget îndoit, aş putea aluneca pe sub falangele lui până la Kabul.

Acesta ar fi momentul rugăciunii, momentul în care deschid *L'Horloge des Veilleurs* şi mă rog; Doamne, ai milă de aceia, ca mine, care nu au credinţă şi aşteaptă un miracol pe care nu vor şti să-l vadă. Totuşi, miracolul a fost aproape de noi. Unii au simţit mirosul de tămâie în deşert, în jurul mănăstirilor Părinţilor; au auzit, în imensitatea pietrişului, amintirea Sfântului Macarie, ermitul care, într-o zi, în seara vieţii sale, avea să omoare un purice cu mâna lui: a fost trist pentru propria răzbunare şi, pentru a se pedepsi, avea să rămână şase luni gol printre pietre, până când din corpul lui nu a rămas decât o enormă rană. Şi a murit în pace, „lăsând lumii amintirea marilor virtuţi". Am

văzut coloana lui Simeon Stâlpnicul, acea piatră erodată în marea ei bazilică roz, sfântul Simeon, omul stelelor, pe care astrele aveau să-l descopere nud, în serile de vară, pe piatra lui imensă, în mijlocul văilor siriene; am învăţat despre sfântul Iosif de Copertino, aerian şi bufon, pe care straiul şi meditaţia aveau să-l transforme în porumbel printre biserici; am urmat paşii lui Nicolae Alexandrinul, plecat şi el să se alăture nisipurilor deşertului, care sunt imaginea lui Dumnezeu ca praf sub soare, şi urmele acelor iluştri călugări care acoperă cu blândeţe pietrele, pietrişul, paşii, osemintele mângâiate, la rândul lor, de lună, friabile în iarnă şi în uitare; pelerinii înecaţi în faţa Acrei, cu plămânii plini de apa care erodează pământul făgăduit, cavalerul barbar şi antropofag i-a prăjit pe necredincioşi la Antiohia înainte de a se converti la unicitatea divină în uscăciunea orientală, atacatorul cerchez al zidurilor Vienei, care sapă cu o mână destinul Europei, trădă şi apoi fu iertat, micul sculptor medieval care scobea fără pace un Christ de lemn, cântându-i cântece de leagăn ca unei păpuşi, cabalistul din Spania îngropat în Zohar, alchimistul în robă purpurie, cu mercur insesizabil, magii din Persia a căror carne moartă nu atingea nicicând pământul, corbii care gustau din ochii morţilor ca din cireşe, fiarele ce-i sfâşiau pe condamnaţi în arenă, rumeguşul, nisipul care le absoarbe sângele, urletele şi cenuşa călăului, măslinul bolnav şi fertil, dragonii, grifonii, lacurile, oceanele, interminabilele sedimente în care sunt închişi fluturi milenari, munţii dispărând în propriii lor gheţari, secundă cu secundă, până la magma soare lichid, toate lucrurile cântă pe limba creatorului lor – dar credinţa mă respinge până şi în toiul nopţii. Cu excepţia *satori-ului* de la pantofii salvamarului din moscheea lui Suleiman Magnificul, nicio şansă să văd îngerii înălţându-se, nicio peşteră în care să dorm două sute de ani, bine păzit de un câine, lângă Efes; doar Sarah a găsit în alte grote energia tradiţiei şi propria cale către iluminare. Lungul ei drum către budism începe cu un interes ştiinţific, prin descoperirea, în *Lunca de aur* a lui Massoudi, a istoriei lui Budasaf, căci la începutul carierei ea se ocupa de miraculos; parcursul ei către est traversează islamul clasic, creştinătatea şi chiar misteriile sabeene ale Coranului, despre care Massoudi, din adâncul lui de secol al VIII-lea, crede că au fost inspirate de Budasaf, prima figură musulmană a lui Buddha, pe care

BUSOLA

O asociază lui Hermes Trismegistul. Ea a reconstituit cu răbdare transformările acestor poveşti până la ipostaza lor creştină, viaţa sfinţilor Varlaam şi Ioasaf, versiune siriacă a istoriei lui *bodhisattva* şi a căii lor către iluminare; a făcut o pasiune pentru viaţa prinţului

Siddhartha Gautama însuşi, Buddha al vremurilor noastre, şi pentru învăţăturile sale. Ştiu că *îl iubeşte* pe Buddha şi tradiţia tibetană, ale cărei practici de meditaţie le-a adoptat pentru personajele lui Marpa tălmaciul, împreună cu elevul său Milarepa, magicianul negru, care reuşea în jurul anului 1.000, pliindu-se pe terifianta disciplină impusă de maestrul său, să atingă iluminarea într-o singură viaţă, visul oricărui aspirant la iluminare – deci şi al lui Sarah. A abandonat rapid opiul colonial pentru a se concentra asupra lui Buddha; s-a entuziasmat să exploreze Tibetul şi i-a studiat cu entuziasm pe savanţii, misionarii şi aventurierii care, în epoca modernă, propagau budismul tibetan în Europa înainte ca, în anii 1960, marii maeştrii autohtoni să se instaleze în cele patru colţuri ale Occidentului şi să înceapă să transmită ei înşişi energia spirituală. Ca un grădinar supărat care, crezând că distruge o buruiană, o răspândeşte în cele patru vânturi, ocupând Tibetul, arzând mănăstirile şi trimiţând numeroşi călugări în exil, China a semănat budismul tibetan în univers.

Până la Leopoldstadt: ieşind după vizita noastră la Muzeul Crimei, muzeul femeilor tranşate, al călăilor şi al bordelurilor, pe una dintre acele străzi mici unde Viena ezită între case joase, clădiri de secol al XIX-lea şi imobile moderne, la doi paşi de piaţa Carmelitelor, în timp ce eu îmi studiam picioarele, ca să nu o privesc prea insistent şi ea reflecta cu voce tare despre sufletul vienez, crimă şi moarte, Sarah se oprea brusc să-mi spună ia uite, un centru budist! Şi se apuca să citească programele din vitrină, extaziindu-se la numele Prea Preţioşilor tibetani care păstoreau această *gompa* în exil – era surprinsă că acea comunitate aparţinea şcoli tibetane, ca şi ea, pălării roşii sau galbene, nu mai ştiu, n-am fost niciodată nevoit să-mi amintesc culoarea pălăriei sau numele marilor *Reîncarnaţi* pe care ea-i venerează, dar mă bucuram de auspiciile pe care ea le descifra în această întâlnire, de strălucirea din ochii ei şi de zâmbet, visând chiar în secret că ea avea să poată chiar, într-o zi, să facă din acest centru din Leopoldstadt noua ei peşteră – auspiciile erau bune în acea zi, straniu amestec al trecutului nostru comun; două străzi mai jos, am traversat strada Hammer-Purgstall; uitasem (dacă ştiusem vreodată) că bătrânul orientalist avea o stradă cu numele lui în Viena. Placa îl menţiona ca „fondator al Academiei de Ştiinţe” şi foarte sigur această calitate, mai mult decât pasiunea pentru textele orientale, îi adusese o asemenea distincţie. Colocviul de la Hainfeld mi se răsucea iar prin cap, în timp ce Sarah (pantaloni negri, pulover roşu pe gât, haină neagră, pe care se revarsă şuviţele ei strălucitoare) continua să peroreze despre destin. Mă devora un amestec de imagini erotice, amintiri din Teheran şi de la

castelul lui Hammer din Styria, am apucat-o de braţ şi, ca să nu părăsesc imediat cartierul, ca să nu traversez înapoi canalul, am pornit oblic spre Taborstrasse.

La patiseria în care ne-am oprit, loc bogat, într-un decor neobaroc, Sarah vorbea despre misionari şi eu aveam impresia, în timp ce ea o ţinea cu Huc, călugărul din Montauban, că oceanul de cuvinte nu avea alt scop decât pe acela de a-i ascunde jena; chiar dacă istoria acestui preot Huc, atât de fascinat de călătoria sa la Lhassa şi discuţiile cu călugării budişti, încât avea să viseze să se întoarcă pentru următorii douăzeci de ani, era foarte interesantă, mi-era greu să-i acord atenţia necesară. Vedeam peste tot ruinele relaţiei noastre ratate, dureroasa imposibilitate de a regăsi un tempo comun, o aceeaşi melodie şi, prin urmare, în timp ce ea se chinuia să îmi insufle rudimente de filosofie, Buddha, *dharma*, *sangha*, în timp ce-şi bea ceaiul, eu nu mă puteam împiedica să regret aceste mâini vârstate de vene albăstrii, aşezate în jurul cănii, buzele rujate în culoarea puloverului, care lăsau o uşoară urmă pe porţelan, carotida pulsândă sub colţul feţei şi aveam certitudinea că singurul lucru care ne unea în prezent, dincolo de amintirile îngrămădite în jurul nostru ca o zăpadă murdară, era această jenă comună, această fanfaronadă stângace, care nu încerca decât să umple tristeţea spaimei. Teheranul dispăruse. Complicitatea corpurilor se ştersese. Cea a sufletelor era pe cale de dispariţie. Această a doua vizită la Viena deschidea o lungă iarnă pe care a treia nu avea decât să o confirme – voia să lucreze pe tema Vienei ca *Porta Orientis* şi nici măcar nu mai dormea la mine, lucru care, în fond, mă scutea de a sta lâncezind, singur şi nemişcat în patul meu, sperând toată noaptea ca ea să vină să mi se alăture; auzeam paginile cărţii ei întorcându-se, apoi vedeam pe sub uşă lampa stingându-se şi-i ascultam mult timp respiraţia, nerenunţând decât în zori la speranţa ca ea să apară în *contre-jour* în pragul camerei mele, fie şi doar pentru un sărut pe frunte, care ar fi izgonit monştrii întunericului.

Sarah nu ştia că acest Leopoldstadt în care se afla patiseria fusese centrul vieţii evreieşti a Vienei secolului al XIX-lea, cu cele mai mari sinagogi din oraş printre care magnifica, se spune, sinagogă turcă în stil maur – toate aceste clădiri au fost distruse în 1938, îi explicam eu, şi nu rămâneau decât plăcile comemorative şi câteva imagini de epocă. În vecinătate crescuseră Schönberg, Schnitzler şi Freud – numele care-mi veneau în minte, printre atâtea altele, cum ar fi acela al unui coleg de liceu, singurul evreu pe care l-am frecventat cu regularitate în

Viena: îşi spunea Seth, dar în realitate prenumele lui era Septimus, pentru că era al şaptelea şi ultimul fiu al unui cuplu foarte simpatic de

profesori originari din Galiţia. Părinţii lui nu erau religioşi: pe post de educaţie culturală, îşi obligau copiii să traverseze tot oraşul două după-amiezi pe săptămână până în Leopoldstadt, pentru a lua lecţii de literatură idiş de la un bătrân profesor lituanian, care scăpase miraculos de catastrofa pe care secolul XX o instalase pe Taborstrasse. Aceste lecţii erau pentru Septimus o adevărată monstruozitate; ele constau, între două studii de gramatică de secol al XVIII-lea şi subtilităţi dialectale, în a citi pagini peste pagini din Isaac Singer şi a le comenta. Într-o zi, prietenul meu i se plânsese profesorului său:

— Maestre, ar fi posibil să schimbăm, măcar o dată, dacă se poate, autorul?

Maestrul trebuie că avea mult umor, căci lui Septimus i s-a impus, ca pedeapsă, să memoreze o nuvelă foarte lungă de Israel Joshua Singer, fratele mai mare al celui dinainte; îl revăd recitând această poveste despre trădare ore întregi, până a învăţat-o pe de rost. Prenumele lui roman, camaraderia lui sinceră şi cursurile lui de cultură idiş îl făceau în ochii mei o fiinţă excepţională. Septimus Leibowitz a devenit între timp unul dintre cei mai mari istorici ai Idişlandului în faţa Distrugerii, extrăgând din uitare, în lungi monografii, o întreagă lume materială şi lingvistică. A trecut prea mult timp de când l-am văzut ultima dată, deşi birourile noastre se află la o distanţă mai mică de două sute de metri, într-una din curţile acestui miraculos campus al Universităţii din Viena, pe care toată lumea îl invidiază – în timpul ultimei sale vizite, Sarah a descoperit curtea noastră, cea pe care o împărţim cu istoricii de artă, absolut magnifică: s-a extaziat la colonada noastră cu cele două mari porticuri şi banca pe care aştepta liniştită, cu o carte în mână, ca eu să-mi termin cursul. Speram, grăbindu-mi expozeul despre *Pagodele* lui Debussy, că nu se rătăcise şi îmi urmase indicaţiile ca să găsească poarta noastră de trăsuri de pe Garnisongasse; nu mă puteam abţine să nu mă uit pe fereastră la fiecare cinci minute, până acolo încât studenţii probabil se întrebau ce toană meteorologică mă apucase, de sondam cu atâta grijă cerul Vienei, de un gri de altfel cu totul obişnuit. La sfârşitul seminarului am coborât scările câte patru odată, apoi am încercat să regăsesc un pas şi o ţinută normală odată ce am ajuns pe trotuar; ea citea liniştită pe bancă, avea un mare fular portocaliu în jurul gâtului. Încă de dimineaţă mă întrebam: trebuie să o aduc în vizită la catedră? Ezitam între mândria infantilă de a-i arăta biroul meu, biblioteca, sălile de curs şi ruşinea care mă apuca dacă ne încrucişam cu colegi sau, mai ales, colege: cum să o prezint? Sarah, o prietenă, şi uite, toată lumea are prieteni. Doar că niciodată nu am fost văzut în acest departament cu o altă persoană, cu excepţia altor onorabili

confraţi sau a mamei mele, şi asta foarte rar. Chiar, poate e timpul să schimb asta, mă gândeam. Să vin cu un star al cercetării internaţionale, o femeie charismatică, iată ce-mi putea auri din nou blazonul, mă gândeam. Dar poate nu. Poate se va crede că vreau să epatez cu sublima roşcată cu fular portocaliu. Şi, în fond, chiar am chef să risipesc un capital preţios într-o conversaţie de culoar? Sarah stă prea puţin timp pentru a o pierde în faţa colegilor care ar putea-o găsi pe gustul lor. Deja e destul că nu doarme la mine, cu scuza îndoielnică de a profita de Dumnezeu ştie ce palat, nu e cazul să o abandonez în mâinile murdare ale profesorilor sau ale harpiilor geloase.

Sarah era cufundată într-o enormă carte format de buzunar şi zâmbea; îi zâmbea cărţii. Cu o seară înainte mă întâlnisem cu ea într-o cafenea din centru, hoinărisem pe Graben, dar, aşa cum rindeaua întârzie să descopere căldura lemnului de sub un lac învechit, văzând-o acolo, absorbită în lectură, cu fularul în jurul umerilor, în acest decor atât de familiar, atât de cotidian, am fost cuprins de un imens val de melancolie, mişcare de apă şi de sare, de tandreţe şi de nostalgie. Avea patruzeci şi cinci de ani şi putea trece drept studentă. Un pieptene sobru îi ţine părul, o broşă de argint îi scânteiază pe şal. Nu e machiată. Are zugrăvită pe faţă o bucurie copilăroasă.

În cele din urmă, şi-a dat seama că o priveam, s-a ridicat, a închis cartea. M-am grăbit spre ea, am acoperit-o cu săruturi până când a dispărut în fiinţa mea? Nu, deloc. Am sărutat-o stângaci pe obraz, de la distanţă.

— Ai văzut, deci, nu e rău aici, nu?

— Cum eşti? A fost bine la curs? Locul e magnific, spune şi tu ce minunăţie de campus!

I-am explicat că acest imens ansamblu fusese înainte vechiul spital general al Vienei, fondat în secolul al XVIII-lea, extins pe tot parcursul secolului al XIX-lea şi oferit cunoaşterii abia de câţiva ani. I-am făcut onorurile locului – piaţa mare, bibliotecile; vechiul oratoriu evreiesc al spitalului (-*vindecarea sufletelor*), care e azi un monument dedicat victimelor nazismului, construcţie mică, în formă de dom, care aminteşte de mausoleele sfinţilor din satele siriene. Sarah nu înceta să repete „Ce universitate frumoasă!”. „Un alt fel de mănăstire”, răspundeam eu, lucru care o făcea să zâmbească. Traversând curţile succesive, am ajuns la marele turn din cărămizi rotunde, vechi şi arse al vechiului azil de nebuni, care domină, cu ale sale cinci etaje, un mic parc în care un grup de studenţi, aşezaţi pe iarbă, în ciuda vremii ameninţătoare, stăteau la taifas, mâncând sandvişuri. Ferestrele lungi şi foarte înguste, însemnele de pe faţadă şi palisadele unui interminabil

şantier de renovare reuşeau să dea clădirii un aer absolut sinistru – poate pentru că eu ştiam ce conţinea Narrenturm în materie de orori, muzeul de Anatomie Patologică, un amestec de borcane cu formol, pline cu tumori atroce, malformaţii congenitale, creaturi bicefale, fetuşi diformi, cancere sifilitice şi calculi vezicali în camere cu picturile şterse, cu dulapurile prăfuite, cu podele rău nivelate, pe care te împiedici din cauza dalelor lipsă, păzite de carabinieri în bluze albe, care te fac să te întrebi dacă nu cumva, ca să se distreze, se îmbată cu alcoolul medicinal, testând într-o zi sucul unui falus afectat de gigantism şi în altă zi pe acela al unui embrion megacefal, sperând naiv să dobândească astfel proprietăţile simbolice ale acestora. Toată oroarea naturii în stare pură. Durerea corpurilor moarte a înlocuit-o pe cea a spiritelor alienate şi singurele zgomote rămase, azi, sunt urletele de teroare ale celor câţiva turişti care parcurg aceste cercuri ale nenorocirii, care le egalează pe cele din Infern.

Lui Sarah i se făcu milă de mine; s-a mulţumit cu descrierea mea, n-a insistat (semn, credeam eu naiv, că practicarea budismului îi domolise pasiunea pentru orori) să vizităm acest imens depozit al medicinei de odinioară. Ne-am aşezat pe o bancă, nu foarte departe de studenţi; din fericire, Sarah nu putea înţelege conţinutul conversaţiei lor prea puţin ştiinţifice. Visa cu voce tare, vorbea despre acel Narrenturm şi îl asocia cu marele roman pe care tocmai îl citea: e turnul lui Don Quijote, spunea ea. Turnul Nebunilor. *Don Quijote* e primul roman arab, să ştii. Primul roman european şi primul roman arab, priveşte, Cervantes îl atribuie lui Sayyid Hamid Ibn al-Ayyil, al cărui nume îl scrie ca „Cide Hamete Benengeli”. Primul mare nebun al literaturii apare sub pana unui istoric convertit din La Mancha. Ar trebui recuperat acest turn pentru a face din el un muzeu al nebuniei, care ar începe cu sfinţii Orientali nebuni întru Christos, cei ca Don Quijote, şi ar include nu puţini orientalişti. Un muzeu al melanjului şi al bastarzilor.

— Am putea chiar să-i oferim un apartament amicului Bilger; la ultimul etaj, cu ferestre largi, prin care să poată fi privit.

— Ce rău eşti! Nu, la ultimul etaj ar sta originalul arab al lui *Don Quijote*, scris două sute de ani mai târziu, *Viaţa şi aventurile lui Fariac*, de Farès Chidiac.

Îşi continua explorarea pe teritoriul viselor. Dar sigur avea dreptate, poate nu ar fi o idee rea, un muzeu al celuilalt în sine în turnul Nebunilor, în acelaşi timp un omagiu şi o cercetare a alterităţii. Un muzeu ameţitor, la fel de ameţitor ca acest azil rotund, cu celule împânzite cu resturi de cadavre şi lichide mortale, demne de articolul ei despre Sarawak – de când stă acolo oare, de câteva luni poate, de când

datează ultimul mesaj pe care mi l-a trimis.

Dragul meu Franz.

Curând voi pleca din Darjeeling.

Acum o săptămână, maestrul meu a binevoit să-mi vorbească după învăţăturile comune. E mai bine să regăsesc lumea, spune el. Crede că locul meu nu e aici. Nu e o pedeapsă, spune el. E dificil să recunosc. Mă cunoşti, sunt rănită şi descurajată. Vorbeşte orgoliul din mine, ştiu. Am impresia că sunt un copil certat pe nedrept şi sufăr când înţeleg în ce măsură ego-ul meu e încă puternic. Ca şi cum, în dezamăgire, tot ce am învăţat aici ar fi dispărut. Suferinţa, dukkha, *e cea mai puternică. Perspectiva de a regăsi Europa – adică Parisul – mă epuizează dinainte. Mi se va propune, poate, un post în Calcutta, la Şcoala franceză din Extremul Orient. Nimic oficial, doar cercetător asociat, dar în felul ăsta măcar am un punct de plecare. Alte noi teritorii. India m-ar pasiona – să lucrez cu reprezentările Indiei în Europa, cu imaginile Europei în India.*

Cu influenţa gândirii indiene în secolele XIX şi XX. Cu misionarii creştini din India. Aşa cum am făcut doi ani cu budismul. Bineînţeles, toate astea nu ţin de foame, dar aş putea găsi câteva cursuri de predat ici-colo. Viaţa e atât de uşoară în India. Sau atât de grea.

Îmi imaginez reacţia ta (*îţi aud tonul grav şi sigur*):

Sarah, tu fugi. Nu, ai spune mai degrabă: te refugiezi.

Arta refugiului. După toţi aceşti ani, nu mai am cine ştie ce contacte în Franţa – câţiva colegi, două sau trei vechi prietene din liceu, pe care nu le-am văzut de zece ani. Părinţii mei. Uneori mă visez regăsind apartamentul lor, camera mea de adolescentă alături de a lui Samuel, care acum e plină de relicve, şi tremur. Cele câteva luni pe care le-am petrecut acolo după moartea lui, cufundată în opiul colonial, încă îmi dau fiori pe şira spinării. Maestrul meu e persoana care mă cunoaşte cel mai bine din lume şi e clar că are dreptate: o mănăstire nu e un loc potrivit pentru a te ascunde. Non-ataşamentul nu e o fugă. În fine, asta am înţeles eu. Totuşi, chiar dacă mă gândesc profund, nu prea văd diferenţa… Această interdicţie e atât de brutală pentru mine, încât e de neînţeles.

Te îmbrăţişez, îţi voi scrie mai pe larg foarte curând.

P.S.: Recitesc scrisoarea şi nu văd în ea decât confuzia propriilor mele sentimente, rodul orgoliului meu. Ce imagine trebuie să-ţi faci despre mine! Nu ştiu de ce-ţi scriu toate acestea – sau da, asta ştiu. Iartă-mă!

De primăvara trecută, niciun alt semn, în ciuda numeroaselor mele misive, ca de obicei – am ţinut-o la curent cu cele mai mici fapte şi gesturi ale mele, cu investigaţiile mele muzicale; m-am neliniştit cu

privire la sănătatea ei fără a o deranja cu problemele mele, cu nenumăratele mele întâlniri cu Dr Kraus („Ah, doctore Ritter, sunt bucuros să vă văd. Când veţi fi vindecat sau mort mă voi plictisi îngrozitor.”) pentru a regăsi somnul şi raţiunea, apoi m-am lăsat. Tăcerea e la capătul tuturor lucrurilor. Totul se închide în tăcere. Totul se păstrează în ea sau adoarme, tot acolo.

Până la noul episod din consideraţiile ei asupra canibalismului simbolic, primit ieri dimineaţă. *Vinul morţilor* din Sarawak. Ea leagă această practică de o legendă medievală, un poem de dragoste tragic, a cărui primă ocurenţă o găsim în *Romanul lui Tristan* de Thomas – Isolda suspină după Tristan şi din tristeţea ei se naşte un cântec întunecat, pe care îl cântă doamnelor ei de companie; convertitul povesteşte soarta lui Guirin, surprins printr-o înşelăciune de soţul iubitei lui şi omorât pe loc. Apoi soţul scoate inima lui Guirin şi o obligă pe cea pe care o iubea Guirin să o mănânce. Această poveste e mai târziu transpusă de multe ori; numeroase femei au fost condamnate să mănânce inima amanţilor lor în cadrul unor mese terifiante. Viaţa trubadurului Guillem de Cabestany se încheie astfel, asasinat şi cu amanta constrânsă să-i mănânce inima înainte de a fi şi ea, la rândul ei, ucisă. Uneori violenţa cea mai extremă are consecinţe nebănuite; le permite amanţilor să existe definitiv unul în celălalt, să depăşească distanţa care separă şinele de celălalt. Iubirea devine realitate în moarte, susţine Sarah, ceea ce e foarte trist. Mă întreb care e locul cel mai de invidiat, al celui mâncat sau al celei care mănâncă, în ciuda tuturor precauţiilor culinare pe care şi le iau textele medievale pentru a descrie oribila reţetă a inimii îndrăgostite.

Ia uite, noaptea se îngână cu ziua! Se aud câteva păsărele. Evident, începe să-mi fie somn. Mi se închid ochii. Nu am corectat lucrarea, deşi îi promisesem studentei aceleia – *Dragul meu Franz*.

Iartă-mă că nu am trimis veşti mai curând – nu ţi-am scris de atât de multă vreme, încât nu ştiu cum să mai întrerup această tăcere; ţi-am trimis, deci, acel articol – am făcut bine.

Sunt în Sarawak de la începutul verii; după un scurt sejur la Calcutta (oraş mult mai nebun decât ţi-l închipui) şi în Java, unde m-am întâlnit cu umbrele lui Rimbaud şi Segalen. În Sarawak nu ştiam nimic şi pe nimeni, doar povestea familiei Brooke, şi uneori e bine să te abandonezi noutăţii şi descoperirii. Am urmat-o în pădure pe o foarte simpatică doamnă antropolog, ea m-a pus pe pista (dacă pot spune aşa) vinului morţilor şi mi-a adus permisiunea de a petrece un timp în tribul Berawan.

Tu cum eşti? Nu-ţi poţi imagina cât m-a bucurat mesajul tău (prea

scurt). *M-am gândit mult la Damasc şi la Teheran în ultima vreme. La timpul care trece. Îmi imaginam articolul meu într-un sac de pânză, în cala unui vapor, apoi la bordul unui tren, în sacoşa unui ciclist, în cutia ta poştală şi, în sfârşit, în mâinile tale. O călătorie sacră a câtorva pagini.*

Vorbeşte-mi puţin despre tine...

Te îmbrăţişez cu drag şi pe foarte curând, sper.

Sarah

Franz Ritter a scris:

Draga mea, am primit ieri-dimineaţă extrasul tău, nu ştiam că încă se imprimă... Mulţumesc mult, dar ce oroare acest vin al morţilor! Sunt preocupat, de altfel. Tu eşti bine? Ce faci în Sarawak? Aici e rutină. Târgul de Crăciun se va deschide în mijlocul Universităţii. Atroce mirosuri de vin fiert şi cârnaţi. Crezi că revii curând în Europa? Dă-mi de veste.

Te îmbrăţişez cu drag.

Franz

Inima nu e mâncată, ea bate – bineînţeles, ea nu se gândeşte că şi eu sunt în faţa ecranului. Să răspund. Dar ea e bine? Ce e istoria asta cu berawanii, mi-am făcut atâtea griji, că nici nu am mai putut adormi. Nimic nou în oraşul meu vechi. Cât timp stă în Sarawak? Să mint: ce coincidenţă, tocmai mă trezeam când a intrat mesajul ei. Să îmbrăţişez, să semnez şi să trimit repede, pentru a nu-i lăsa posibilitatea de a pleca din nou către Dumnezeu ştie ce ţară misterioasă.

Şi să aştept.

Şi să aştept. Nu, nu pot rămâne aici să-i recitesc la infinit scrisorile aşteptând ca

Franz!

E straniu şi e plăcut să ştiu că eşti acolo, de cealaltă parte a lumii, şi să mă gândesc că aceste mesaje circulă mult mai repede decât soarele. Am senzaţia că mă asculţi, îmi spui că articolul meu despre berawanii din

Sarawak te neliniştește – eu sunt mulţumită că te gândeşti la mine; efectiv nu mă simt prea în formă, sunt un pic tristă în momentul ăsta. Dar asta nu are nimic de-a face cu Sarawak, e hazardul calendarului: într-o zi, cad exact pe acea dată şi intru în comemorare – şi atunci totul se pătează uşor în culoarea doliului, în ciuda voinţei mele, şi durează câteva zile ca această ceaţă să se risipească.

Aşa cum ai citit, berawanii aşază corpurile morţilor în carafe de teracotă, pe verandele „caselor lungi”, aceste locuinţe colective, echivalente satelor noastre şi în care pot trăi până la o sută de familii.

Lasă cadavrul să se descompună. Lichidul rezultat în urma descompunerii se scurge printr-o ţeavă de bambus, amplasată în partea de jos. Cum se procedează pentru vinul de orez. Aşteaptă ca viaţa să nu înceteze să se mai scurgă din corp pentru a-l declara mort. Pentru ei, moartea e un proces îndelungat, nu o clipă. Acest reziduu lichid al putrefacţiei e o manifestare a vieţii încă prezente. O viaţă fluidă, tangibilă, care se poate bea.

Dincolo de oroarea pe care ne-o poate provoca o asemenea tradiţie, obiceiul are în el o mare frumuseţe. Şi moartea e cea care pleacă din corp, nu doar viaţa. Cele două împreună, întotdeauna. Nu e doar un canibalism simbolic, ca al lui Dik al-*Jinn Nebunul de iubire, care se îmbăta cu cupa făcută din cenuşa pasiunii sale. E o cosmogonie.*

Viaţa e o lungă meditaţie asupra morţii.

Îţi aminteşti moartea Isoldei, despre care mi-ai vorbit atât? Aşteptai de acolo o iubire totală, de care nici măcar Wagner nu era conştient. Un moment de iubire, de uniune, de unire cu Totul, de unitate între luminile Estului şi tenebrele occidentale, între text şi muzică, între voce şi orchestră. Eu extrag de aici expresia pasiunii, karuna. *Nu doarerosul care caută eternitatea. Muzica, da, ca „expresie universală a suferinţei lumii", spune Nietzsche. Această Isolda, în momentul morţii, iubeşte atât de mult, încât iubeşte lumea întreagă. Corpul aliat cu spiritul. E o clipă fragilă. Conţine germenii propriei distrugeri. Ca noi. Noi nu suntem nici la înălţimea iubirii, nici la cea a morţii. Pentru asta ar fi nevoie de iluminare, de conştientizare. Dacă nu ne fabricăm un elixir din cadavre, tot ce iese din noi nu e decât un elixir al suferinţei.*

Îmi *lipseşti. Îmi lipseşte râsul. Un pic de relaxare. Mi-ar plăcea mult sâfiu alături de tine. Am călătorit destul. Nu, nu e adevărat – nu voi călători* niciodată *destul, dar am înţeles ceva, poate cu Pessoa*:

Se spune că bunul Khayyam se odihneşte
La Nishapur, printre trandafirii-nmiresmaţi.
Dar nu Khayyam e acolo.
Căci el se află aici şi trandafiri noştri sunt chiar el.

Cred că acum îmi dau seama ce voia să spună maestrul meu, la Darjeeling, când mi-a recomandat să plec. Lumea are nevoie de amestec, de diaspore. Europa nu mai e continentul meu, pot, deci, să mă întorc acolo. Să particip la reţelele care se intersectează, să o explorez ca o străină. Să-i aduc ceva nou. Să dau, la rândul meu, şi săpun în lumină tonul diversităţii.

Am să vin puţin la Viena, ce zici? Te voi căuta la Universitate, mă voi aşeza pe banca din curtea aceea drăguţă, te voi aştepta privind pe rând lumina biroului tău şi pe cititorii din bibliotecă; un prof. *va fi lăsat*

deschisă fereastra sălii lui de curs; *muzica va invada curtea şi voi avea*, *ca ultima dată*, *senzaţia de apartenenţă la o lume mare*, *liniştitoare*, *a plăcerii şi a cunoaşterii*. *Ai râde de surpriza de a mă găsi acolo*, *ai spune „Ai fi putut să mă anunţi, totuşi" şi ai face acel gest tandru şi pe jumătate jenat*, *care te face să îţi împingi corpul spre mine pentru a mă săruta şi în acelaşi timp să faci un pas înapoi*, *cu mâinile la spate*. *Îmi plac mult aceste ezitări*, *ele-mi amintesc de Alep*, *de Palmira şi*, *mai ales*, *de Teheran*, *sunt dulci şi tandre*.

Din nefericire, *noi nu suntem fiinţe iluminate*. *Proiectăm uneori diferenţa pe celălalt*, *ne întrevedem reciproc zbătându-ne în ezitările noastre*, *în dificultăţi*, *în erori*. *Voi veni să te caut la universitate*, *vom trece prin faţa turnului nebunilor*, *turnul nostru*, *tu vei vocifera împotriva stării de abandon şi ruină a clădirii şi împotriva „muzeului ororilor" dinăuntrul lui*; *vei spune „e absolut inadmisibil*! *Universităţii ar trebui să-i fie ruşine*!*" şi izbucnirea ta mă va face să râd*; *apoi am coborî pe*

Strudihofstiege să las valiza mea la tine şi tu ai fi un pic jenat, *mi-ai evita privirea*. *Ştii*, *e ceva ce nu ţi-am povestit niciodată*: *la ultima vizită în Viena am acceptat să locuiesc la acel hotel luxos care mi s-a propus*, *îţi aminteşti*? *În loc să dorm la tine*? *Asta te-a supărat cumplit*. *Cred că am făcut-o în speranţa nemărturisită*, *infantilă*, *că aveai să mă însoţeşti*, *că aveam să reluăm*, *într-o frumoasă cameră necunoscută*, *ceea ce am început la Teheran*.

Brusc mi-e rău de dorul tău.

Ce frumoasă e Viena.

Ce departe e Viena.

E umflată, totuşi. *Rigidă*, după dicţionarul meu, înseamnă „căreia-i lipseşte aerul natural şi se forţează să pară demnă", ce ruşine. Exagerează. Chiar ştie să se facă detestabilă, uneori. Dacă ar şti starea mea, starea mea terifiantă, dacă ar şti prin ce chinuri trec, nu şi-ar bate joc de mine în asemenea hal. Iată zorii; e momentul acela al zilei în care oamenii mor, spune Victor Hugo. Sarah. Isolda. Nu, nu Isolda. Să ne întoarcem privirea dinspre moarte. Ca Goethe. Goethe, care refuza să vadă cadavrele, să se apropie de boală. Refuză moartea. Întoarce capul. Crede că-şi datorează longevitatea fugii. Să privim în altă parte. Mi-e frică, mi-e frică. Mi-e frică să mor şi mi-e frică să-i răspund lui Sarah.

Ce frumoasă e Viena, *ce departe e Viena* este un citat, dar din cine, un austriac? Grillparzer? Sau Balzac? Nici chiar traduse în germană versurile nu îmi spun nimic. Doamne, Doamne, ce să răspund, ce să răspund, să convocăm djinnul Google ca pe duhul din lampă, Duhule,

eşti aici, ah, iluzorie literatură, e un citat dintr-un oribil cântec franţuzesc, un oribil cântec franţuzesc, iată textul complet găsit în 0,009 secunde – Doamne, ce lungi sunt cuvintele astea. Viaţa e lungă, viaţa e prea lungă uneori, mai ales când o asculţi pe această Barbara, „Dacă-ţi scriu în această seară din Viena”, ce idee, în fine, Sarah, ce ţi-a trecut prin cap, cu toate textele astea pe care le ştii pe de rost, Rimbaud, Rumi, Hafez – Barbara asta are o faţă neliniştitoare, răutăcioasă sau demonică, Doamne, detest cântecele franţuzeşti, Edith Piaf cu vocea de rindea, Barbara, atât de tristă, că ar scoate şi un stejar din rădăcini, am găsit răspunsul, voi copia un alt pasaj din cântec, Schubert şi iarna, iată, pe jumătate orbit de aurora care indică Dunărea, lumina îndepărtează speranţa, trebuie să vedem totul prin prisma nostalgiei speranţei, să-l preţuim pe celălalt în sine, să-l recunoaştem, să iubim acest cântec care reprezintă toate cântecele, de la *Cântecele zorilor* cântate de truveri, de la Schumann şi toate ghazal-urile creaţiei, suntem întotdeauna surprinşi de ceea ce vine întotdeauna, răspunsul timpului, suferinţa, compasiunea şi moartea; ziua care nu mai încetează să vină; Orientul luminilor, Estul, direcţia busolei şi a arhanghelului în purpură, suntem surprinşi de marmura lumii, străbătută de vinele suferinţei şi ale iubirii, în zori, haide, nu există ruşine, de mult nu mai există ruşine, nu e nicio ruşine să copiez acest cântec de iarnă, nu e nicio ruşine să mă las pradă sentimentelor, *închid ochii din nou*.

Inima-mi bate tot tare.

Când re-nverzi-vor frunzele-n fereastră?

Când ţine-mi-voi iubita iar în braţe?

Şi soarelui călduţ al speranţei.

Cuprins

ORA 23: 10 56
ORA 23: 58 98
ORA O: 55 143
ORA 2: 20 207
ORA 2: 50 231
ORA 3: 45 295
ORA 4: 30 328
ORA 5: 33 383
ORA 6: 00 394

Nemira Online

Urmăreşte-ne ca să fii la curent cu ultimele:

Promoţii pe site:
nemira.ro

Concursuri pe Facebook:
facebook.com/ed.nemira

Articole pe blog:
blog.nemira.ro

„Să nu ne gândim la pragul
acestei camere din hotelul
Baron din Alep, să nu ne
gândim la Siria, la intimitatea
călătorilor, la corpul lui Sarah
întins dincolo de perete
în camera ei din hotelul
Baron din Alep, cameră
imensă la primul etaj, cu un
balcon care dădea în strada
Baron, fostă General Gourard,
arteră aglomerată la doi pași
de Bab al-Faraj și de orașul
vechi, cu străzile murdare
de ulei de vidanjă și sânge de
miel, populat de mecanici,
de restauratori, de negustori
ambulanți și de vânzători
de suc de fructe; zgomotul
Alepului pătrundea prin
obloane încă din zori;
era însoțit de exuvii de turbă,
motorină și animale. Pentru cei
sosiți din Damasc, Alepul era
exotic; mai cosmopolit poate,
mai aproape de Istanbul,
oraș arab, turc, armean, kurd,
la câțiva pași de Antiohia,
patria sfinților și a cruciaților,
între râurile Orontes și Eufrat."

Mathias
ENARD

BUSOLA

PREMIUL GONCOURT

La Viena se înnoptează, iar Franz Ritter, muzicolog sedus de Orient, în zadar încearcă să adoarmă. Între veghe și vis, între nostalgie și febră, prind contur amintiri fără număr, de la Istanbul, Alep, Damasc, Palmira, Teheran, precum și umbra unei iubiri imposibile.

Carte nocturnă, care te învăluie cu ritmurile ei muzicale, cu erudiția ei, cu umorul dulce-amar, *Busola* este o călătorie, o declarație de admirație și o mână întinsă, ca un pod între Occident și Orient, între ieri și mâine, clădit pe inventarul secolelor de fascinație.

„Iată un text profund melancolic, pentru că toate idealurile personajelor sunt spulberate brutal de ecourile prezentului imediat, care se fac auzite – războiul din Siria, distrugerea Palmirei... De altfel, cartea le este și dedicată sirienilor."

Le Monde

„Mathias Enard își desenează cartea ca un artist, recurgând din plin la arabescuri."

Le Figaro

NEMIRA

rfi ROMÂNIA FRANCE MÉDIAS MONDE

e-BOOK DISPONIBIL
NEMIRA.RO

ISBN 978-606-43-0353-0
9 786064 303530